

FENÂYÎ CENNET EFENDİ DİVANI

Alim YILDIZ

Sivas - 2010

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	3
ÖNSÖZ	5
KISALTMALAR	7
GİRİŞ	9
FENÂYÎ CENNET EFENDİ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	17
FENÂYÎ CENNET EFENDİ, HAYATI VE ESERLERİ	17
A. HAYATI	17
1. Doğumu, Adı ve Mahlası	18
2. Ailesi	21
3. Öğrenimi	21
4. Tarîkatı	22
5. Ölümü	26
6. Tasavvufî ve Edebî Şahsiyeti	28
B. ESERLERİ	32
1. Tecelliyât	32
2. Cennetiyye fî Maarifi'l-Îlâhiyye	33
3. Divan	34
C. DİVANI	34
1. Tertip Şekli	34
2. Nazım Şekilleri ve Türleri	35
3. Vezin	37
4. Kâfiye	38
5. Redif	42
6. Dil ve İfâde Özellikleri	43
7. Edebî Sanatlar	47
İKİNCİ BÖLÜM	57
FENÂYÎ CENNET EFENDİ DİVANI'NDA DİN VE	57
TASAVVUF	57
A. DİN	57
1. Allah	57
2. Melekler	61
3. Kitaplar	62
4. Âyet ve Hadisler	63
5. Peygamberler	99
6. Dört Halife	109
7. Ehl-i Beyt	111
8. Sahâbe, Tâbiîn	111

9. Âhîret ve İlgili Kavramlar.....	112
10. Kazâ ve Kader	115
11. Diğer Dinî Kavramlar	115
12. İbadet	119
13. Kelime-i Şehâdet.....	119
14. Namaz ve İlgili Kavramlar.....	120
15. Oruç ve İlgili Kavramlar.....	123
16. Hac ve İlgili Kavramlar.....	128
17. Zekat	129
B. TASAVVUF.....	129
1. Vahdet-i Vücûd.....	131
2. Aşk.....	143
3. Bezm-i Ezel	148
4. Tarîkat ve İlgili Kavramlar.....	150
5. Bazı Mutasavvıflar	160
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	163
CEMİYET VE TABİAT	163
A. CEMİYET.....	163
1. Bezm.....	163
2. Oyunlar.....	166
3. Rezm.....	167
4. Sanatlar.....	168
5. Şahıslar	170
6. Şehirler.....	177
7. Ticaret.....	178
B. TABİAT	178
1. Anâsır-ı Erbaa	178
2. Çiçekler.....	179
3. Gök Cisimleri.....	183
4. Hayvanlar ve Kuşlar.....	185
5. Nehirler.....	192
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	193
FENÂYÎ CENNET EFENDİ DİVANI	193
A. NÜSHALARIN TAVSİFİ ve METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YOL.....	193
1. Nüshaların Tavsifi	193
2. Divan Metninin Oluşturulmasında İzlenen Yol	197
B. DİVAN-I FENÂYÎ CENNET EFENDİ	201
BİBLİYOGRAFYA	449

ÖNSÖZ

Tekke ve tasavvuf ortamında doğan mutasavvıf şairlerin şiirleri, her ne kadar Divan edebiyatı içerisinde inceleniyorsa da, bazı araştırmacılarca Halk edebiyatı ürünü olarak da kabul edilmektedir. Mutasavvıf şairler, şiir anlayışları, muhatap kabul ettikleri topluluklar, ele aldıkları konular ve kullandıkları şiir formlarıyla klasik bir divan veya halk şairi hüviyetinde değildirler. Bu şahıslar, söz konusu iki edebiyat arasında duran ve her iki edebiyata da örnek kabul edilebilecek, fakat aslında farklı bir başlık altında incelenmesi gereken sanatkarlardır. Bu edebiyat, Tasavvufî Türk Edebiyatı, Tekke ve Tasavvuf Edebiyatı, Türk Tasavvuf Edebiyatı vb. isimlerle anılıyor olmasına rağmen, araştırmacıların hemfikir oldukları ortak bir isme de henüz kavuşamamıştır.

Divanı üzerinde çalıştığımız Fenâyî Cennet Efendi de Celvetî tarikatına mensup önemli mutasavvıf şairlerden biridir. Çeşitli tezkire ve biyografik eserlerde isminden bahsedilmiş olmasına ve divanı olduğu bildirilmesine rağmen, günümüze kadar üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. *Tecelliyât* isimli küçük bir risalesi ile *Divan*'ı bulunan Fenâyî'nin, incelemeye esas aldığımız eseri ise *Divan*'ıdır.

Yaptığımız inceleme, Fenâyî'nin yaşadığı dönemin siyasi ve edebi çerçevesinin ele alındığı bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Fenâyî Cennet Efendi'nin hayatı, tarikatı, edebî şahsiyeti, eserleri ve Divanı üzerinde durulmuştur. Hayatı ile ilgili bilgiler verilirken, şuarâ tezkireleri incelenmiş, ayrıca *Keşfü'z-Zünûn* ve zeyilleri ile çeşitli tasavvufî biyografik eserler de gözden geçirilmiştir. Hüseyin Vassaf'ın, *Sefîne-i Evliyâ* isimli eserinin yazma nüshası görülmüş olmakla beraber, Ali Yılmaz ve Mehmet Akkuş tarafından yayına hazırlanan III. cildinden de yararlanılmıştır.

İkinci bölümde, Fenâyî Cennet Efendi Divanı'ndaki din ve tasavvuf konuları, mutasavvıf şairlerle ilgili son zamanlarda yapılan çeşitli araştırmalar da gözden geçirilerek, incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, "Cemiyet ve Tabiat" başlığı ile, bu başlık altına giren diğer bazı konulara açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar bu konular ayrı bir bölüm altında incelenmişse de bunlar içerik itibariyle tamamen din ve tasavvuftan ayrı ve uzak bir mahiyette değildirler. "Bülbülün kırk türküsü vardır, kırkı da gül üstüne" atasö-

zünde olduğu gibi Fenâyi Cennet Efendi'nin istisnasız hemen her mısraında bir şekilde din ve tasavvuf yer almaktadır.

Dördüncü ve son bölümde, transkripsiyon sistemi, nüshaların tavsifi ve Divan'ı oluşturmada takip edilen yol hakkında bilgiden sonra bulunabilen altı nüshası karşılaştırılarak oluşturulan Fenâyi Cennet Efendi Divanı'nın edisyon kritikli metni verilmiştir. Divan metni oluşturulurken, şiirlerin tertip sırasında istinsah tarihi bilinen en eski nüsha olarak Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi bölümündeki yazma esas alınmıştır. Bu esas alış sadece tertip hususundadır. Bu nüsha ile diğer beş nüsha karşılaştırılmış, anlam ve vezin göz önünde bulundurulurken, en sağlam mısralar metne alınmıştır. Nüsha farkları ise aparat- ta gösterilmiştir. Bir nüshada bulunup da diğer nüshalarda yer almayan şiirlerde ise o şiirin bulunduğu nüshanın tertip sırasına riayet edilmiştir.

Son olarak, lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmalarım sırasında üzerimde emeği olan, kendilerine çok şey borçlu olduğum hocalarımı anmayı bir görev biliyorum. Bu hocalarımdan ahirete irtihal eden Selçuk Eraydın, A. Necla Pekolcay ve H. İbrahim Şener'e Allah'tan rahmet diliyor, berhayat olan hocalarımdan da mutlu ve huzurlu bir hayat geçirmelerini temenni ediyorum.

8 Ocak 2010
Sivas

Alim YILDIZ

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
a.g.md. : Adı geçen madde
b. : bin
c. : Cilt
CBÜ : Celal Bayar Üniversitesi
CÜ. : Cumhuriyet Üniversitesi
DEÜ : Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EÜ. : Erciyes Üniversitesi
Haz. : Hazırlayan
Ktp. : Kütüphanesi
Nr. : Numara
Nşr. : Neşreden
ö. : Ölümü
s. : Sayfa
Ter. : Tercüme
tsz. : Tarihsiz
vd. : ve diğeri
y.y. : Yüzyıl
yk. : Yaprak

GİRİŞ

FENÂYÎ CENNET EFENDİ'NİN YAŞADIĞI DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ

XVI. yüzyılın son yılları ile XVII. yüzyılın ikinci yarısı arasında yaşamış olan Fenâyî Cennet Efendi'nin hayatta bulunduğu yıllar, Osmanlı'nın gerileme dönemine rastlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda kemalin zevale döndüğü¹, siyasî açıdan çok karışık bir dönem olan XVII. yüzyıl, edebî ve tasavvufî açıdan zengin ve renkli bir dönemdir. Padişah ve vezirlerin sıkça değiştiği bir dönemde yaşayan Fenâyî'yi ve Divan'ını daha iyi anlayabilmemiz için, dönemin siyasî, sosyal, edebî ve kültürel durumunu genel olarak vermek yerinde olacaktır. Elbette ki kişi yaşadığı olaylardan etkilenecek ve bu etkinin eserlerine yansması da kaçınılmaz olacaktır. Osmanlı tarihi alanında yazılan eserlerde detaylı bir şekilde verilen söz konusu devreyi, biz burada kısaca ve genel hatlarıyla vermeye çalışacağız.

Siyasî ve Sosyal Durum

Şairimiz Fenâyî, hayatta olduğu süre içerisinde, sekiz Osmanlı padişahını idrak etmiştir. Bu padişahlar, hükümdarlık sürelerine göre şöyledir:

III. Murat (1574-1595), III. Mehmet (1595-1603), I. Ahmet (1603-1617), I. Mustafa (I. defa: 1617-1618, II. defa 1622-1623), II. Osman (1618-1622), IV. Murat (1623-1640), İbrahim (1640-1648), ve IV. Mehmet (1648-1687).

İlk üç padişah döneminde, devlet yönetiminde valide sultanlar, padişah kadınları, kapı ağası, kızlar ağası ve bazı nüfuz sahibi kişiler etkili olmuş ve bu nedenle padişahlar yönetimde daha geri planda kalmışlardır. Yönetimdeki bu boşluk vezarete de yansımış, bu makamı da ehil kimseler yerine, rüşvetle gelen kişiler doldurmuştur. Sancağa çıkma yerine saraya kapatılan şehzadeler yetersiz hocalardan ders görmüşlerdir. Eyaletlerdeki beylerbeyiler ile sancak beylerinin kanunsuz davranışları da yine aynı dönemde baş gösteren olaylardandır.

Babasının vefatı üzerine 27 Ocak 1595'te tahta geçen III. Mehmet, Kanuni'den sonra terk edilen padişahın ordunun başına geçip savaşa çıkma adetini tekrar gerçekleştirmiştir. Ordusunun başında

---

¹ Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, "XVII. Yüzyıl Divan Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, 2. Baskı, Ankara 1992, III, 157.

Avusturya üzerine yürüyen ve Haçova Meydan Muharebesini (1595) kazanan III. Mehmet, tarihte “Eğri Fatih” diye de anılır. Bizzat savaşa gitmesi ve zafer kazanması toplum üzerinde büyük moral desteği olmuştur.

I. Ahmet’in tahta geçtiği sırada Avusturya ve İran ile savaş hali devam etmektedir. 1606 yılında imzalanan Zıttoruk antlaşmasıyla biten Avusturya savaşı, Kanije ve Eğri gibi birkaç kale dışında devlete çok bir şey kazandırmadığı gibi, aksine devleti çok yıpratmış ve bundan sonra Osmanlı’nın Avrupa’daki hakimiyeti de sona ermiştir. Bu anlaşma, aynı zamanda o güne kadar küçük devlet sayılan Avusturya’yı Osmanlı devletine eş büyük bir devlet konumuna getirmiştir. Ordunun büyük bir bölümü ile valiler savaşta olduğundan, merkezî otorite zayıflamış ve Anadolu’da Celâlî isyanları çıkmıştır. Savaştan kaçan sekbanların da katılımıyla, bu isyanlar önemli bir iç sorun haline gelmiştir². İstanbul’a tütünün girmesi de I. Ahmet döneminde olmuştur.

Yirmi sekiz yaşında vefat eden I. Ahmet’in yetişkin evladı olmadığından, önce kardeşi I. Mustafa tahta geçmiş fakat akli dengesinin yerinde olmaması nedeniyle kısa bir süre sonra tahttan indirilmiş ve yerine II. Osman tahta çıkarılmıştır.

II. Osman, öncelikle İran’la devam eden savaşa bir barış anlaşmasıyla son vererek, Anadolu’daki iç karışıkları yatıştırmaya çalışmıştır. Lehistan ile olan ilişkilerin bozulması üzerine ordusunun başında bu ülkeye karşı savaşa çıkan II. Osman, 1621 yılında Hotin kalesini muhasara etmiş, Lehlilere büyük kayıplar verdirilmiş olmasına rağmen yeniçerilerin tavrı nedeniyle kesin bir netice alamamış ve barış imzalayarak İstanbul’a dönmek zorunda kalmıştır. İstanbul’a döndükten sonra seferdeki başarısızlığın yeniçerilerden kaynaklandığı düşüncesiyle bu ocağı kaldırarak yerine yeni bir ordu kurmak istemesi II. Osman’ın sonunu hazırlamıştır. Hacca gitmesine engel olunan II. Osman, yeniçeri ve sipahiler tarafından tahttan indirilerek, Yedikule zindanında öldürülmüştür.

Genç Osman’ın yerine geçen amcası I. Mustafa’nın ikinci kez padişahlığı, sadece 1 yıl 3 ay 21 gün sürmüştür.

Henüz on bir yaşındayken padişah olan IV. Murat, Ebû Eyyûb türbesinde, dönemin büyük mutasavvıflarından ve Fenâî’nin de şeyhi

² Bu isyanlar ile ilgili bkz. Müctebâ İlgürel, “Celâlî İsyânları”, *DİA.*, VII, 252-257.

olan Aziz Mahmud Hüdâyî'nin elinden kılıç kuşanarak³ tahta oturmuştur. Zamanla tahtta tecrübe kazanan ve idareyi eline geçirdikten sonra asileri birer birer ortadan kaldıran IV. Murat, tarihte "Sinan Paşa köşkü mukarreratı" diye de anılan bir toplantıda askerleri itaate yemin ettirdiği gibi bozulmaya yüz tutmuş bulunan ulemâ sınıfına da bir takım tehdit ve tavsiyelerde bulunmuştur⁴. 1633 yılı Eylül ayında İstanbul'da büyük bir yangın çıkmış ve iki gün süren bu yangında şehrin yarısından fazlası yanıp kül olmuştur. Kahvelerdeki dedikodular nedeniyle sert tedbirler alınmış, kahvelerin kapatılması ve birçoğunun yıkılması hususunda ferman çıkarılmıştır. Ardından da kahve ve tütün yasaklanmıştır. Meyhane ve kahve baskınları sonucunda bir çok kişinin idam edilmesi üzerine, ismi anılmayan bir şair şöyle diyecektir:

Zararsız bir duhân hakkında n'eyler bunca dikkatler
Duhân-ı âh-ı mazlûmânı men'eylen hüner budur⁵

Döneminde, Revan, Tebriz ve Bağdat geri alınarak, 1639'da İran'la Kasr-ı Şirin Anlaşması imzalanmıştır. Sert mizacıyla tanınan IV. Murat, söz konusu tutumu sayesinde otoritesini hissettirmiş, tahta çıktığında boş olan devlet hazinesini doldurduğu gibi, Anadolu ve İstanbul'da da sükuneti sağlamıştır. Yeniçeri sayısını azaltmış, güvendiği kimselerden raporlar alarak, ülkenin sorunlarını tespit edip, sorunları çözmek yolunda önemli adımlar atmıştır. Devlet nizamıyla ilgili yazılan eserlerden, müellifi bilinmeyen *Kitâb-ı Müstetâb*⁶ ile Koçi Bey tarafından yazılan *Risale*⁷ dönemin önemli eserlerindedir.

IV. Murat dönemindeki önemli tartışmalarından biri de "Kadıızâdeliler hareketi" olarak adlandırılan tekke ve medrese çatışmasıdır. Kadıızâdeliler hareketi Osmanlı tarihinde, mutasavvıflar ile ulema arasında yaşanmış olan ilginç bir olaydır⁸. Devletin bütün mü-

³ Müctebâ İlgürel, "Dördüncü Murad", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1989, X, 449.

⁴ Müctebâ İlgürel, "Dördüncü Murad", *a.g.e.*, X, 465.

⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Divan Şiiri XVII. Yüzyıl*, İstanbul 1954, s. 6.

⁶ Müctebâ İlgürel, "Dördüncü Murad", *a.g.e.*, V, 489-490.

⁷ Bu eserle ilgili bkz. Koçi Bey, *Risâle*, (Haz. Zuhûri Danışman), İstanbul 1972; Yılmaz Kurt, *Koçibey Risalesi*, Ankara 1998; İskender Pala, "Koçi Bey", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, IV, 236-237.

⁸ Konuyla ilgili bkz. Hüseyin Akkaya, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Görülen Fikir Hareketlerinden Kadıızâdeliler-Sivasiler Tartışması", *Osmanlı, Düşünce*, Ankara 1999, VII, 170-177; Cengiz Gündoğdu, "XVII. Yüzyıl Osmanlısında Si-

esseselerinde görülen bozulma ve çözülme ulemâ sınıfını da etkilemiştir. XVI. yüzyılda yaşamış bulunan Birgili Mehmed Efendi (ö. 1573)'nin *Tarîkat-ı Muhammediyye* isimli eserinin etkisinde kalan Kadı-zâde Mehmed Efendi (ö. 1635)'nin, bu kötü gidişin önlenmesi için her türlü bid'atten arınarak Asr-ı Saadet dönemine dönmek gerektiği, yolundaki teşhis ve telkinleri saray üzerinde etkili olmuştur⁹.

Bağdat seferinden döndükten sonra henüz yirmi dokuz yaşındayken vefat eden IV. Murat'ın yerine, yirmi beş yaşındaki kardeşi İbrahim geçmiştir. Yıllarca Harem'deki dairesinde öldürülme korkusuyla yaşayan Sultan İbrahim, sınırları tamamiyle bozulmuş ve zihninde teşevvüş başlamış bir kişiliğe sahiptir. Sultan İbrahim, Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın sadrazamlık görevinde bulunduğu ilk yıllarda huzurlu bir dönem geçirmiştir. Bu yetenekli vezirin idamıyla birlikte, tekrar istikrarsızlık ve huzursuzluk dönemi baş göstermiş, sadrazam ve bürokratlar sık sık değiştirilirken, rüşvet ve israf neticesinde de hazine boşaltılmıştır. Girit adasının alınması dışında dönemde önemli ve faydalı bir icraat yapmamış bulunan padişah, 1648 yılında Fatih Camii'nde toplanan ulema ve devlet adamlarının aldıkları bir kararla tahttan indirilmiştir.

Sultan İbrahim'in yerine yedi yaşındaki oğlu, IV. Mehmet geçmiştir. Padişahın çocuk olması nedeniyle, devlet idaresini sadrazam Sofu Mehmet Paşa yürütmüştür. Valide Kösem Sultan ve idareye müdahale eden ağalar yüzünden devlet otoritesinde güçlükler çekilmiştir. 1656 yılında sadarete getirilen Köprülü Mehmet Paşa sayesinde yeni bir dönem başlamıştır. Aşırı giderleri kısıtlayan, Celâlılere karşı sert bir tavır takınan ve vergilerin düzenli olarak toplanmasını sağlayan bu vezir sayesinde devlet bütçesi dengeye kavuşmuştur. 1661 yılında vefat eden Köprülü Mehmet Paşa'nın yerine oğlu Köprülü Fazıl Ahmet Paşa getirilmiştir. Tarihte "Köprülüler Dönemi" diye de adlandırılan bu dönemde, içeride huzurlu ve sakin bir ortam sağlanmış, dışarıda ise zaferler elde edilmiştir.

Edebî ve Kültürel Durum

Nihat Sami Banarlı bu dönemi anlatırken; "Bir cemiyette idarî, medenî ve ictimâî hayat ileri ise sanat ve edebiyat hayatı da ileridir, diyen Edebiyat Tarihi'nin bu asırda yanıldığı görülür: XVII. asırda

---

yasi Otoritenin Ulemâ-Sûfi Yaklaşımına Dair Bir Örnek: IV. Murat-Kadızâde-Sivâsi", *Dini Araştırmalar*, Eylül-Aralık 1999, Sayı: 5, s. 203-223.

⁹ Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, *a.g.e.*, III, 161.

idarî ve ictimâî hayattaki gerilemenin edebiyat hayatına tesiri olmamıştır. Bunun belli başlı sebebi, sanat ve edebiyat sahasında geçen asırlarda atılan temellerin ve varılan seviyenin sağlamlığıdır”¹⁰ ifadelerini kullanmaktadır. Gerçekten de dışta ve içte çeşitli karışıklıkların yaşandığı bir dönem olan XVII. yüzyıl, ilim ve fikir adamları ile sanatkarlar açısından oldukça zengin bir görünüm arz eder. Bu dönemde, mimarî, musikî ve edebiyat alanlarında önemli temsilciler yetişmiştir.

Sedefkar Ahmet Ağa'nın yaptığı Sultan Ahmet Camisi ile asrın başında Hassa başmimarı¹¹ Davud Ağa tarafından inşaatına başlanan ve ölümü üzerine Dalgıç Ahmet Ağa tarafından devam ettirilen ancak çeşitli nedenlerden dolayı 1663'te ibadete açılabilen Yeni Cami¹² ile Bağdat, Revan ve İncili Köşk dönemin önemli mimarî yapılarındandır.

Dönemin en önemli gelişmesi musikî alanında olmuştur. Bu yüzyıl Türk mûsikîsi açısından çok önemli bir zaman dilimi ve aşamasıdır. Genişleyen mûsikî hayatı yalnız sarayla sınırlı kalmamış, devlet adamları ve sultanların saraylarına, varlıklı kimselerin konaklarına kadar girmiştir. Mûsikî, en parlak yıllarından birini Sultan IV. Murad'ın saltanatı sırasında yaşamıştır. Mûsikîyi seven, aynı zamanda bestekar olan bu padişah, Enderûn'a yeni sanatkarlar kazandırmış, her gittiği ülkeden tanınmış sanatkarları İstanbul'a getirmiştir. Örneğin, neyzen ve çengi Mevlevî Yusuf Dede onun döneminde saraya girmiş ve onun ölümünden sonra saraydan ayrılmıştır. Aynı padişah “Bağdat Seferi” dönüşünde hanende Mehmed Bey ile şeytârî Hacı Murad Ağa'yı beraberinde getirmiştir¹³.

Enderûn, gelişmesini ve sanat akademisi durumunu almasını, öğrenci yetiştirmesini sürdürmüş, bu sayede büyük mûsikîşinaslar yetişmiş, ünlü mûsikî ustaları burada hocalık etmiştir. Mehter mûsikîsi büyük ilerlemeler kaydetmiş Edirneli Dâğî Ahmed Çelebi, Zurnazen İbrahim Ağa bu dönemde yetişmiştir. Mehter olmayan, fakat bu vadede eser veren Gazi Giray Han, tarihçi Solak-zâde Hemdemî Mehmed Çelebi, Emîr-i Hac, Şah Murad, Müstakim Ağa yine bu yüzyılın ünlü isimlerindedir.

¹⁰ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1987, II, 649.

¹¹ Hassa Mimarları için bkz. Abdülkadir Dündar, “Osmanlı Mimarisinde Hassa Mimarları”, *Dinî Araştırmalar*, Eylül-Aralık 1999, Sayı: 5, s. 159-176.

¹² Bkz. Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 347; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1964, s. 84.

¹³ M. Nazmi Özalp, *Türk Müsikîsi Tarihi*, İstanbul 2000, I, 356.

Başta Mevlevîlik olmak üzere bütün tekkelerde dinî mûsikîmizin her formunda eserler verilmiştir. Bayatî makamındaki Mevlevî âyini bu dönemde bestelenmiştir. Edirneli Derviş Mustafa Dede, Zâkirî Hasan Efendi, Bezci-zâde Mehmed Muhiddin ile Kovacı-zâde Mehmed Efendi bu yüzyıldaki dinî mûsikînin gelişmesinde büyük katkısı bulunanlardandır¹⁴.

Padişahların himayeleri sonucu İstanbul'a çeşitli yerlerden çok sayıda musikîşinas gelmiştir. Bu dönemde yaşayan musikîşinaslardan bazıları şunlardır:

Derviş Ali Esved (ö. 1614), Koğacı-zâde Şeyh Mehmed (ö. 1617), Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1628), Bezci-zâde Mehmed Muhiddin (ö. 1611), Müstakim Efendi (ö. 1709), Şinasî (ö. 1702), Musâhib Sarıkçı Mustafa Paşa (ö. 1685), Abdüllatif Ali Efendi (ö. 1688), Zâkirî Hasan Efendi (ö. 1632), Selanikli Ahmed Ağa (ö. ?), Abdülgani Gülşenî (ö. 1704), Zihnî (ö. 1622), Taşçı-zâde Recep Çelebi (ö. 1690), Recep Abrîzî (ö. 1691), Süngerci-zâde Recaî (ö. Yüzyılın ilk çeyreği), Gevrek-zâde Mustafa Ağa (ö. 1680), Mustakim Şeyh Mehmed (ö. 1612), Mazlûm (ö. 1661), Şeyh Osman Efendi (ö. 1683), Nasuh Paşa-zâde Ömer Efendi (ö. 1665), Yakub-zâde Mehmed Efendi (ö. 1666), Sütçü-zâde İsa (ö. 1627), Hicazî (ö. 1630), Evliya Çelebi (ö. 1682), Şeyh Abdülkerim (ö. 1634), Kasımpaşalı Osman Efendi (ö. 1651), Şehlâ Hasan Çelebi (ö. ?), Hafız Kumral (ö. ?), Bedri Mehmed Efendi (ö. 1654), Sadâî (ö. 1655), İmam Yusuf (ö. 1647), Benli Hasan Ağa (ö. 1665), Şaban Dede (ö. 1650), Kadri Çelebi (ö. 1651), Mevlevî Yusuf Dede (ö. 1669), Ebubekir (ö. 1666), Derviş Ali Şirugani (ö. 1714), Murad Ağa (ö. 1673), Küçük İmam (ö. 1674), Hatip-zâde Osman Efendi (ö. 1680), Köçek Derviş Mustafa Dede (ö. 1683), Nane Ahmed Çelebi (ö. 1686), Şerif Çelebi (ö. ?), Hafız Post (ö. 1694), Vehbi Osman Efendi (ö. ?), Ahenî Mehmed (ö. 1700), Abdülbaki Arif Efendi (ö. 1713)¹⁵. Hafız Post'un öğrencisi olan İtrî ise devrin üstat şahsiyetlerindendir¹⁶.

XVII. yüzyıl, Türk edebiyatının her dalında olduğu gibi, şiirde de en gelişmiş bir dönemdir. Her ne kadar, şairler üzerinde İran şiirinin etkileri görülmeye devam ediyorsa da, Türk şairleri nazım ve ahenk inceliğinde İran edebiyatı temsilcilerinden geri kalmamışlar,

¹⁴ M. Nazmi Özalp, *a.g.e.*, I, 359.

¹⁵ Bu isimler hakkında bkz. M. Nazmi Özalp, *a.g.e.*, I, 362-397.

¹⁶ Konuyla ilgili bkz. Nuri Özcan, "Osmanlılarda Mûsikî", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, III, 225-233.

hatta onlardan üstün olduklarını iddia eder duruma gelmişlerdir¹⁷. Bu devir divan edebiyatımız, başka bir devrede görülmesi mümkün olmayacak çok geniş bir temsilci kadrosuna sahip bulunmaktadır¹⁸. Sarayın, geçmiş asırlarda olduğu gibi, şair ve ilim adamlarını korumaya devam etmesi, XVI. yüzyılda ulaşılan edebî seviyenin bu yüzyılda da muhafaza edilmesine neden olmuştur. Dönemin padişahlarından III. Murad “Murad, Muradî”, III. Mehmet “Adnî, Muhammed”, I. Ahmet “Bahtî”, II. Osman “Fârisî”, IV. Murat “Murâdî” ve IV. Mehmet “Vefai” mahlaslarıyla şiir yazan birer şairdirler¹⁹.

Divan edebiyatında, 1603 yılında klasik devir sona ermiş, onun yerine “Sebk-i Hindî” diye isimlendirilen yeni bir akım başlamıştır. Şiir, bir önceki yüzyılın sağlam temelleri üzerinde gelişmiştir. Türk edebiyatı, bu dönemde gazel ve kasîde alanında altın çağını yaşar. Usta kasîdeci Nef’î (ö. 1635), hikmet şairi Nâbî (ö. 1712), samimi edalı Şeyhülislam Yahyâ (ö. 1643) ve Sebk-i Hindî’nin ilk temsilcileri Nâilî (ö. 1666) ve Neşatî (ö. 1674) ile Ramî Mehmet Paşa (ö. 1707), Fasîh (?) bu çağın usta şairlerindedir. Şeyhülislam Bahaî (ö. 1653), Fehîm-i Kadîm (ö. 1648), Sâbit (ö. 1712), Sabrî (ö. 1645), Alî (ö. 1648), Riyazî (ö. 1645), Şehrî (ö. 1660), Nedîm-i Kadîm (ö. 1670), Sabûhî (ö. 1647), Vecdî (ö. 1660) gibi şairler gazel ve kasideleri ile tanınmışlardır²⁰. Gani-zâde Nadîrî (ö. 1626), Nev’î-zâde Atâyî (ö. 1635), Nergisî (ö. 1635), Müftî Aziz (?) ve Hulvî Mahmud (?) ise dönemin önemli hamse yazarlarıdır²¹.

Hüseyin Lâmekânî (ö. 1624), Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1628), Ankaravî İsmail Efendi (ö. 1631), Abdülmecid Sivâsî (ö. 1639), Abdülahad Nûrî (ö. 1650), Akkırmanlı Nakşî (ö. 1651), Oğlan Şeyh İbrahim (ö. 1655), Elmalılı Ümmî Sinan (ö. 1657), Sarı Abdullah Efendi (ö. 1660), Fenâyî (ö. 1665), Sun’ullah Gaybî (ö. 1676), Niyazi Mısrî (ö. 1693) de bu asırda yaşayan önemli mutasavvıf şairlerindedir.

¹⁷ Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân’ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara 1991, s.1.

¹⁸ Tahir Üzgör, *a.g.e.*, s.2.

¹⁹ Konuyla ilgili olarak bkz. Coşkun Ak, *Şair Padişahlar*, Ankara 2001; Ali Fuat Bilkan, “Osmanlı Hanedanının Sanat Tarihçesi”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Osmanlı Özel Sayısı, Şubat-Temmuz 2000, Sayı: 4-5, s. 331-352.

²⁰ Dönemin şairleri için bkz. Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, *a.g.e.*, III, 164; N. Sami Banarlı, *a.g.e.*, II, 651-736; Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 10-22, İskender Pala, “Osmanlı Edebiyatı”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, IV, 147-265; Vasfî Mahir Kocatürk, *Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1947, s. 9-10.

²¹ Hamseler ve Atâyî’nin Hamsesi için bkz. Tunca Kortantamer, *Nev’î-zâde Atâyî ve Hamsesi*, İzmir 1997, s. 10-16.

Bu dönemde manzum kırk hadis tercümeleri yapan şairler şunlardır: Abdurrahman Hibrî (ö. 1659), Fethî-i Karamânî (ö. 1694), Feyzî-i Kefevî (ö. 1614), Hâkânî (ö. 1606), İsmail Rusûhî (ö. 1631), Mehmed Kemaleddin (ö. 1622), Okçuzâde (ö. 1630), Sehmî Mehmed Çelebi (ö. 1645), Seyyid Kadrî Efendi (ö. 1603'ten sonra), Abdülkerim Celvetî (ö. 1689), Hibrî Ali (ö. 1669), Seyyid Kadrî (III. Mehmet devri), Süleyman İzmirî (ö. 1691)²²

Kuloğlu, Kâtibî, Kayıkçı Kul Mustafa, Âşık Ömer, Âşık Gazi, Âşık Hasan, Gevherî, Seyyahî, Üsküdarî, Keşfi, Demircioğlu ve Karacaoğlan ise dönemin ileri gelen saz şairlerindedir²³.

Bu dönemde yazılan mensur edebî eserlerin başında “Şuarâ Tezkireleri” yer almaktadır. Tamamı yedi adet olan bu tezkireler şunlardır: Sadıkî'nin *Mecmau'l-Havâs*, Riyâzî (ö. 1644)'nin *Riyâzu's-Şuarâ*, Kaf-zâde Fâizî (ö. 1622)'nin *Zübdetü'l-Eş'âr*, Rızâ (ö. 1671)'nin *Tezkire-i Şuarâ*, Yümnî (ö. 1662)'nin *Tezkiretü's-Şuarâ*, Âsım (ö. 1675)'in *Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr* ve Güftî (ö. 1677)'nin *Teşrifâtü's-Şuarâ*'sıdır²⁴.

Veysî (ö. 1627) ve Nergisî (ö. 1635), sanatlı ve süslü nesir üslubunun temsilcileridir. Evliyâ Çelebi (ö. 1682)'nin *Seyahatnâme*'si kültür tarihimizin önemli eserlerindedir. Kâtip Çelebi (ö. 1658), çeşitli sahalarda yazdığı eserlerle dönemin ileri gelen şahsiyetlerinden biridir. Tarih sahasında ise Peçevî (ö. 1649) ve Nâimâ (ö. 1716) bulunmaktadır.

Divan'ı üzerinde çalıştığımız Celvetî tarikatının önemli şeyhlerinden biri olan Fenâyî Cennet Efendi, ana hatlarıyla verdiğimiz bu sosyal, kültürel ve edebî çevre içerisinde yaşamış ve Divan'ını da yine bu şartlar altında oluşturmuştur.

²² Kırk hadislerle ilgili bkz. Abdülkâdir Karahan, *Türk İslâm Edebiyatında Kırk Hadis*, İstanbul 1954, s. 197-234; Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümeleri*, İstanbul 1991, s. 5-11; Selahattin Yıldırım, *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları*, İstanbul 2000, s. 97-190.

²³ Bkz. N. Sami Banarlı, *a.g.e.*, II, 651; M. Fuat Köprülü, XVII. Asır Sazşâirleri, Ankara 1962.

²⁴ Bkz. Filiz Kılıç, XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler, Ankara 1998, s. XXX-XXXIV.

BİRİNCİ BÖLÜM

FENÂYÎ CENNET EFENDİ, HAYATI VE ESERLERİ

A. HAYATI

Fenâyî Cennet Efendi'nin hayatı ile ilgili ilk bilgiler XVIII. yüzyılda yazılan biyografik eserlerde bulunmaktadır. Uşşâkî-zâde Seyyid İbrahim Hasib (ö. 1723)'in *Uşşâkî-zâde Zeyli*¹ ve Şeyhî Mehmed Efendi (ö.1732)'nin *Vakâyiü'l-Fudalâ*² isimli Şakâik zeyilleri ile yine bu dönemde yazılan şuara tezkirelerinden Safâyî Mustafa (ö. 1725)'nin *Tezkie-i Şuarâ*'si³, Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa (ö. 1783)'nin *Nuhbetü'l-Âsâr min Ferâid'i-l Eş'âr*'ı⁴, Hafız Hüseyin Ayvansarâyî (ö. 1786)'nin *Hadikatü'l-Cevâmî*⁵ ve *Tezkire-i Ayvansarâyî*'si⁶, İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1724)'nin *Silsile-i Tarîk-ı Celvetî*'si⁷ ve Müstakim-zâde Süleyman Sâdeddin (ö. 1787)'in *Mecelletü'n-Nisâb*'ı⁸ söz konusu asrın şairimizden bahseden kaynaklarıdır.

Mehmet Tevfik (ö. 1892)'in *Kâfile-i Şuarâ*⁹, Mehmed Süreyya (ö. 1909)'nin *Sicill-i Osmânî*¹⁰, Bağdatlı İsmail Paşa (ö. 1920)'nin *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-Zünûn an Esâmil-Kütübi ve'l-Fünûn*¹¹, Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1924)'in *Osmanlı Müellifleri*¹²,

¹ Uşşâkî-zâde Seyyid İbrahim Hasib, *Uşşâkî-zâde Zeyli*, (Haz. Hans Joachim Kissling), Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1965.

² Şeyhî Mehmed Efendi, *Şekâik-i Nu'maniyye Zeyilleri Vekâyiü'l-Fudalâ*, (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989.

³ Safâyî Mustafa, *Tezkire-i Şuarâ*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 2549.

⁴ Kemiksiz-zâde Saffet Mustafa, *Nuhbetü'l-Âsâr min Ferâidi'l-Eş'âr*, İSAM, nr: 10663.

⁵ Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-Cevâmî* I-II, İstanbul 1281.

⁶ Günay Kut, "Vefeyât-ı Ayvansarayî ve Nüshaları ya da Tezkire-i Ayvansarayî", *Türklük Bilimi Araştırmaları Ağâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı III*, Harvard 2000, s. 151-277.

⁷ İsmail Hakkı Bursevî, *Silsile-i Tarîk-ı Celvetî*, İstanbul 1887.

⁸ Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi, *Mecelletü'n-Nisâb*, (Tıpkıbasım), Ankara 2000.

⁹ Mehmet Tevfik, *Kâfile-i Şuarâ*, İstanbul 1290.

¹⁰ Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul 1311.

¹¹ Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyl 'alâ Keşfi'z-Zünûn 'an Esâmi'l-Kütüp ve'l-Fünûn* I (Nşr. Kilisli Muallim Rifat-Şerafettin Yaltkaya), İstanbul 1945.

¹² Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* I-III, İstanbul 1333.

Hüseyin Vassaf (ö. 1929)'ın *Sefîne-i Evliyâ*¹³ ve H. Kamil Yılmaz'ın *Aziz Mahmud ve Celvetiyye Tarîkatı*¹⁴ isimli eserlerinde de Fenâyî hakkında bilgi bulunmaktadır.

Bu saydığımız müelliflerden, şairimizle ilgili en geniş bilgi veren Uşşâkî-zâde'dir. Şeyhî Mehmed Efendi'nin verdiği bilgiler küçük farklara rağmen söz konusu eserle hemen hemen aynıdır. Fenâyî Cennet Efendi hakkında bilgi veren bir diğer önemli müellif, İsmail Hakkı Bursevî'dir.

1. Doğumu, Adı ve Mahlası

Yukarıda bahsettiğimiz kaynaklarda Fenâyî Cennet Efendi'nin doğum tarihine ilişkin doğrudan bir bilgi yer almamaktadır. Ölüm tarihinin tam olarak tesbiti (25 Cemâziye'l-âhire 1075/ 12 Ocak 1665) ve doksan yaşında¹⁵ öldüğü bilgisinden hareketle, hicrî takvimi de göz önünde bulundurarak, kesin olmamakla birlikte, şairin 1577 yılından sonra doğduğu sonucuna vardığımız Fenâyî, İstanbul'un Tophane semtinde doğmuştur.

Asıl adı Mehmed (Mehammed)'tir¹⁶. İsmi bilmeyenlerce kendisine "Ehl-i Cennet" diye hitap edilmiş, daha sonra ise bu hitap şekli kısaltılarak "Cennet" şeklini almıştır¹⁷. Üsküdar'da bulunan Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1628) dergahında şeyhlik yapmış olan Gafûrî (ö. 1667), aynı dergahta şeyhlik yapanları nazmettiği bir şiirinde,

Anın yerine geçti *Ehl-i Cennet*
Mehammed nâmıdur mahlas Fenâyî¹⁸

ifadelerini kullanmaktadır. "Fenâyî Cennet Mehmed Efendi"¹⁹, "Cennet Mehmed Efendi" ve "Mehammed Fenâyî Cennet Efendi"²⁰ şeklinde de isimlendirilmiş, Bursalı İsmail Hakkı'ya göre ise "Ehl-i Cennet Efendi" diye tanınmıştır²¹. Hayatı hakkında bilgi bulunan kaynak-

¹³ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ* I-III, Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar nr. 2307-2309.

¹⁴ H. Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud ve Celvetiyye Tarîkatı*, İstanbul 1982.

¹⁵ Şeyhî, *a.g.e.*, I, 555.

¹⁶ Safayî ve Mehmet Tefik bu ismi Mahmud olarak göstermişlerdir. Bkz. Safayî Mustafa, *a.g.e.*, yk. 55b; Mehmet Tefik, *a.g.e.*, s. 104.

¹⁷ Müstakim-zâde, *a.g.e.*, yk. 342a.

¹⁸ *Divân-ı Hasan Rızayî* kapak sayfası (H. Kamil Yılmaz'dan naklen)

¹⁹ Günay Kut, *a.g.m.*, s. 200.

²⁰ Hüseyin Vassaf, *a.g.e.*, III, 16.

²¹ İ. Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 90.

ların bir çoğu Cennet Efendi başlığını kullanılmaktadır²². Biz de çalışmamızda Cennet Efendi ve Fenâyî ismini kullanacağız.

Şairlerin şiirlerinde kullandıkları, onunla şöhrete ulaştıkları “takma ad” anlamına gelen ve şairin imzası niteliğini taşıyan mahlas, bir şairin şiirleriyle bir başka şairin şiirlerinin karışmamasını sağlar. Mahlasın böyle bir ayırıcı vasfı olmasına rağmen aynı mahlas birden fazla şair tarafından kullanılmışsa durum biraz daha karmaşık bir hale gelir. Edebiyatımızda, çeşitli sebeplerden dolayı, aynı mahlası kullanan çok sayıda şair bulunmaktadır²³. Fenâyî mahlası da birkaç şairin kullandığı mahlaslardan biridir. Yaptığımız araştırma sonunda, şairimiz Fenâyî’den başka, aynı mahlası kullanan altı şairin daha olduğu tesbit edilmiştir. Bunlar; Sehî Bey ve Latîfî’nin Fatih döneminde yaşadığını bildirdikleri yoksul bir şair olan Fenâyî (XV. yy.)²⁴, Lazkiye şeyhi Fânî Dede’nin oğlu Fenâyî Dede (ö. 1519)²⁵, Gülşenî şeyhlerinden Kastamonulu La‘lî Mehmet Fenâyî (ö. 1700)²⁶, “Odabaşı Şeyhi” olarak bilinen Şumnulu Fenâyî Mustafa Efendi (ö. 1703)²⁷, Ümmî Sinan-zâde Ced Hasan Efendi’nin halifelerinden Mehmed Fenâyî (ö. 1727)²⁸ ve Celvetiyye tarikatının Fenâiyye kolunun kurucusu ve şeyhi Kütahyalı Fenâyî Ali Efendi (ö. 1745)’dir²⁹.

²² Bkz. Kemiksiz-zâde Saffet Mustafa, *a.g.e.*, yk. 22a; Safayî, *a.g.e.*, yk. 55a; Mehmet Tevfik, *a.g.e.*, s. 104; Vassaf, *a.g.e.*, III, 16; Bursalı Mehmet Tahir, *a.g.e.*, I, 54; Günay Kut, *a.g.m.*, s. 200; Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, II, 88. (Bu eserde mahlas yanlış olarak “Fenni” şeklinde verilmiştir.)

²³ Bu konuda bkz. Mustafa İsen, “Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler”, *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara 1997, s. 195-208. Mahlas seçimiyle ilgili olarak yine bkz. Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı” *DİA.*, İstanbul 1994, IX, 394-396.

²⁴ Bkz. Sehî Bey, *Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt* (Haz. Mustafa İsen), Ankara 1988, s. 137; Latîfî, *Latîfî Tezkiresi, Tezkiretü’ş-Şuarâ ve Tabsiratü’n-Nüzemâ* (Haz. Mustafa İsen), Ankara 1999, s. 122.

²⁵ İlhan Genç, *Esrar Dede Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye İnceleme-Metin*, Ankara, 2000, s. 421-424.

²⁶ Himmet Konur, “Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazir İbrâhim’in Beyân-ı Tarikat-ı Gülşenî’si”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 3, Nisan 2000, s. 76; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1986, VII, 561.

²⁷ Safayî Mustafa, *a.g.e.*, yk. 223a-b. Ayrıca bkz. Bağdatlı İsmail Paşa, *a.g.e.*, I, 529; Kazasker Salim Efendi, *Tezkire-i Salim*, İstanbul 1315, s. 548-549; Vassaf, *a.g.e.*, III, 21-22; Mehmed Sirâceddin, *Mecma‘-ı Şu‘arâ ve Tezkire-i Üdebâ* (Haz. Mehmet Arslan), Sivas 1994, s. 51-52.

²⁸ Müstakim-zâde, *a.g.e.*, yk. 342a.

²⁹ Ahmed Hilmi, *Ziyâret-i Evliya*, İstanbul 1327, s. 145; Vassaf, *a.g.e.* III, 64-65; Cemal Bayak, “Fenâî Ali Efendi”, *DİA.*, İstanbul 1996, XII, 335-336.

Şairimiz Cennet Efendi'nin de şiirlerinde kullandığı mahlas Fenâyî'dir. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*³⁰ isimli eserde, Cennet Efendi dışında, Fenâyî mahlasını kullanan beş şair gösterilmesine rağmen, bu şairlerin hayatları ve buldukları kaynaklarla ilgili verilen bilgiler hatalıdır. Latîfî Tezkiresi kaynak gösterilerek, Fatih döneminde yaşayan Fenâyî ile ilgili olarak verilen, "Kanunî döneminde Şam'da bulunduğu ve İstanbul Aksaraylı olduğu"³¹ bilgisi, Latîfî Tezkiresi'nde yer almamaktadır³². Görebildiğimiz tezkirelerin hiç birinde de böyle bir şahıstan bahsedilmemektedir. Yine aynı eserde Ahdî³³ referansıyla verilen Fenâyî de eserdeki bilginin aksine Manisalı değil, Kütahyalıdır ve yukarıda sözünü ettiğimiz Fenâyî Ali Efendi'dir. Tesbit ettiğimiz bir başka yanlış ise Cennet Efendi'yle ilgilidir. Cennet başlığıyla verilen bilgide³⁴ hayatı ile ilgili Salim Tezkiresi kaynak gösterilmesine rağmen, bu eserde yer alan Fenâyî, Cennet Efendi olmayıp, Odabaşı Şeyhi Fenâyî'dir³⁵.

Bu mahlası kullanan şairlerden La'î Mehmet ve asıl konumuz olan Fenâyî'nin dışında kalan diğer beş şairin, kaynaklarda var olduğu söylenmesine rağmen, kütüphanelerde Divan'ları bulunamamıştır³⁶.

Fenâyî; Arapça "yokluk, yok olma, zeval, bekâsızlık, devamsızlık" gibi anlamlarla birlikte, tasavvufta çok daha geniş anlamlar ifade eden³⁷ Fenâ kelimesine nisbet yapılarak oluşturulan, fenâyâ ait, yokluğa ait anlamına gelen bir kelimedir. Mahviyet, kendini hor görme, bir düşkünlük hali, bir hayat ârızası ve talihsizliği bildiren bir mahlastır³⁸. Ayrıca bu mahlas, halk edebiyatı şairlerince Arap alfabesindeki harf

³⁰ Haluk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatında İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 136-137

³¹ Bkz. Haluk İpekten vd., *a.g.e.*, s.136.

³² Bkz. Latîfî, s. 122. Burada, Aşkî anlatılırken, Fenâyî isimli yoksul bir şairin bir beyti verilmektedir.

³³ Bkz. Haluk İpekten vd., *a.g.e.*, s. 137.

³⁴ Haluk İpekten vd., *a.g.e.*, s. 89.

³⁵ Kazasker Salim, *a.g.e.*, s. 548-549.

³⁶ Süleymaniye Kütüphanesi İzmir Bölümü nr. 538'de, özensiz bir yazıyla ve farklı kalemlerle yazılmış, üzerinde karalamalar yapılmış, içerisinde farklı şairlerin şiirleri bulunan, Fenâyî adına kayıtlı bir Divan olmasına rağmen, yazma üzerinde yaptığımız incelemede bu eserin kime ait olduğu tespit edilememiştir.

³⁷ Bkz. Etem Cebecioğlu, *Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, s. 267.

³⁸ Ö. Faruk Akün, *a.g.md.*, *DİA.*, X, 395.

sırasına göre şairlerin adlarını bir dörtlükte toplayan şiir türü olan Şairnâmelerde de geçmektedir³⁹.

Fenâyî mahlasını kullanan Cennet Efendi'nin bu mahlası niçin tercih ettiği veya bu mahlasın kendisine kim tarafından verildiği hususunda bilgi bulunmamaktadır.

2. Ailesi

Fenâyî Cennet Eefndi'nin ailesiyle ilgili bilgimiz oldukça sınırlıdır. Sadece babası ve kardeşine ait az da olsa bilgi bulunmaktadır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde, ne yazık ki bu ikisinin dışında ailesi hakkında söyleyebileceğimiz herhangi bir şey yoktur.

Bağdatlı İsmail Paşa dışında, kaynakların üzerinde hemfikir olduğu bilgiye göre; babası, kalem erbabından bir zât olan İshak Efendi⁴⁰ aslen İstanbul Tophanelidir ve asıl mesleği katipliktir.

Babası gibi katiplik mesleğini icra eden Ahmed Çelebi isminde bir kardeşi vardır ki bu da yine Hüdâyî'nin müritlerindedir. Fenâyî'yi, Hüdâyî ile tanıştıran da bu kardeşidir⁴¹.

Hüdâyî dergahının giriş kapısının karşısındaki Cennet Efendi Türbesi'nde⁴² mezarı, Fenâyî'nin kabrinin sağ tarafında bulunan hanımının isim ve kimliğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Fenâyî'nin, neslini devam ettirecek bir çocuğu da olmamıştır⁴³.

3. Öğrenimi

Fenâyî'nin öğrenimine ilişkin kaynaklarda detaylı bilgiye rastlanmamaktadır. Bu konuda, Divanı'nda ve Tecelliyât isimli risalesinde de malumat bulunmamaktadır. Sadece Uşşâki-zâde Zeyli'nde yer alan, Hüdâyî ile aralarında geçen bir konuşmada, "...Sultânım ben evâil halimde ancak *Molla Câmi'den Merfûat kısmına dek okudum, gayri bir nesne görmedim*⁴⁴.." ifadelerinden medrese öğrenimi yaptığı anlaşılmaktadır. Tophane'de doğup büyümesinden ve katiplik

³⁹ XVII. asırdan sonra yaşadığı tahmin edilen halk şairi Gubârî'nin şairnamesinin 46. dörtlüğünde Fenâyî ismi geçmektedir. Bkz. Doğan Kaya, *Şairnâmeler*, Ankara 1990, s. 16.

⁴⁰ Bağdatlı İsmail Paşa'ya göre babasının ismi Abdullah'dır. Bkz. Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn, Esmâu'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, İstanbul 1955, II, 290.

⁴¹ Şeyhî, *a.g.e.*, s.560.

⁴² Cennet Efendi Türbesi'yle ilgili bkz. İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1977, I, 340-341,

⁴³ İ. Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 90.

⁴⁴ Uşşâki-zâde, s. 548.

mesleğinden dolayı da İstanbul'da bulunan bir medresede eğitim gördüğü neticesi çıkmaktadır. Divanı'nda iki Farsça gazel (46, 204) ve bir Arapça beyit (366) bulunmaktadır ki bu da onun Arapça ve Farsça'ya, bu dillerde şiir yazacak kadar vakıf olduğunu göstermektedir. Yine Tophane'de bulunan İlyas Çelebi Camii'nde kürsi şeyhliği yapmış olması⁴⁵ da çok iyi bir medrese eğitimi aldığını göstermektedir.

4. Tarîkatı

Hüdâyî'nin halifesi ve bir Celvetî tarîkatı şeyhi olan Fenâyî Cennet Efendi, gençlik yıllarında⁴⁶, kendisi gibi baba mesleğini icra eden kardeşi Ahmed Çelebi vasıtasıyla bir gün Üsküdar'da bulunan Celvetiyye tarîkatı şeyhi Hüdâyî'nin ziyaretine gitmiş, huzuruna vardığında "inâbe" almış ve "bey'at"⁴⁷ etmiştir. Katiplik mesleğiyle hayatını kazanırken söz konusu tarîkata girmiş olması, Fenâyî'nin hayatında önemli bir dönüm noktasıdır. Kaç yıl olduğunu bilmiyorsak da, bir müddet Hüdâyî'nin hizmetinde bulunmuş, ilim ve tarîkat adabı öğrendikten sonra Şeyh'in asadârı olmuş ve bu görevi on yedi sene sürdürmüştür⁴⁸. Bu on yedi yıllık hizmetten sonra Şeyhi tarafından Simav'a halife olarak gönderilmek istenince affını talep etmiş ve bunun üzerine Hüdâyî ; "Ben ümmî bir adamım. Senden hazır bulunan kullarına faydalı olan şeyi bana ilham etmeni istiyorum (Ya Rab)" anlamındaki duayı Fenâyî'ye öğreterek irşad vazifesine başlamadan önce bu duayı okumasını istemiştir⁴⁹. Bu telkinden sonra Simav'a giderek irşad görevine başlayan Fenâyî'nin ne zaman tarikata intisap ettiği, hangi tarihte Simav'a gittiği ve dolasıyla orada ne kadar kaldığı belli değildir. Ancak, Hüdâyî'nin vefatına kadar Simav'da kalmış, şeyhinin vefatından sonra (3 Safer 1038/1 Ekim 1628) ise İstanbul'a dönerek, Tophane'de inzivâyâ çekilmiş⁵⁰ ve Hüdâyî dergahının, Hüdâyî'den sonraki ikinci şeyhi olan Mesud Efendi'nin 1657 yılında vefatıyla birlikte de bu dergaha post-nişin olmuştur⁵¹.

⁴⁵ Mehmed Süreyya, *a.g.e.* IV, 612.

⁴⁶ Safayî Mustafa, *a.g.e.*, yk. 55b.

⁴⁷ Şeyhî, *a.g.e.*, s. 560.

⁴⁸ Şeyhî, *a.g.e.*, s. 560.

⁴⁹ Uşşakî-zâde, *a.g.e.*, s. 548.

⁵⁰ Şeyhî, *a.g.e.*, s. 560.

⁵¹ Şeyhî, *a.g.e.*, s. 555; Vassaf, *a.g.e.*, III, 16; Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, II, 88.

Fenâyî Cennet Efendi'nin tarîkat silsilesi şöyledir⁵²:

1. Hz. Muhammed Mustafa (sav.) (ö. 11 / 632)
2. Hz. Ali el-Murtezâ (r.a.) (ö. 48 / 668)
3. Hasan-ı Basrî (ö. 110 / 728)
4. Habîb-i A'cemî (ö. 150 / 767)
5. Dâvûd-ı Taî (ö. 184 / 800-801)⁵³
6. Ma'rûf-ı Kerhî (ö. 200 / 815)
7. Seriyî-i Sakatî (ö. 253 / 867)
8. Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297 / 909)
9. Mîmşad-ı Dîneverî (ö. 299 / 912)
10. Muhammed-i Dîneverî (ö. 367 / 977)
11. Muhammed el-Bekrî (ö. 400 / 1009)
12. Kâdî Vahyüddin veya Vecîhüddin (ö. 452 / 1060)⁵⁴
13. Ömer el-Bekrî (ö. 487 / 1094)
14. Ebu'n-Necîb Zıyâeddin es-Suhreverdî (ö. 563 / 1167)
15. Kutbeddin-i Ebherî (ö. 623 / 1226)
16. Şihâbüddin et-Tebrizî (ö. 638 / 1240)
17. Seyyid Cemâleddin et-Tebrizî el-Ezherî (ö. 672 / 1273)
18. İbrahim Zâhid Gîlânî (ö. 700 / 1300)
19. Safiyüddin-i Erdebîlî (ö. 735 / 1334)
20. Sadreddin-i Erdebîlî (ö. 794 / 1392)
21. Alâeddin Ali Erdebîlî (ö. 833 / 1429)
22. Hamîdüddin-i Aksarâyî (ö. 815 / 1412)
23. Hacı Bayram-ı Velî (ö. 833 / 1429)
24. Akbıyık Meczûb (ö. 860 / 1455)⁵⁵
25. Hıdır Dede (ö. 918 / 1512)
26. Mehmed Muhyiddin Üftâde (ö. 988 / 1580)
27. Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1038 / 1628)
28. Ehl-i Cennet Efendi (ö. 1075 / 1665)

Tarîkat silsilesi bu şekilde olan Fenâyî'nin tesbit edebildiğimiz halifeleri de şunlardır:

---

⁵² Fenâyî, *Divân-ı Fenâyî*, Yapı Kredi Bankası Kütüphanesi, nr: Y-538, yk. 1a-3a (sayfa kenarı); H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 153-154.

⁵³ Divan'da bu isim yerine Kutbeddin Ebhürî (ö. 623/ 1226) yer alıyor.

⁵⁴ Divan'da bu isim Vâsibüddin şeklindedir.

⁵⁵ Bu isim Divan'da yer almıyor.

Şeyh Mehmet Talib Efendi: Üsküdar Şeyh Camii tekkesinde irşad hizmetinde bulunan Divitçi-zâde Mustafa Efendi (ö. 1659-1660)'nin oğludur. Önceleri ilim tahsili ile uğraşmış ve müderris olmuş, daha sonra tasavvufa yönelerek Fenâyî Cennet Efendi'ye intisap etmiştir⁵⁶. Hüdâyî dergahı dördüncü şeyhi Gafûrî Mahmud Efendi (ö. 1667)'den sonra aynı dergaha post-nişin olmuştur. Ölüm tarihi olan Ağustos 1679'a kadar şeyhlik görevinde bulunmuştur. Kabri, Şeyh Camii haziresinde ve babasının yanındadır⁵⁷. Aynı zamanda bir şair olan Mehmet Talib Efendi, şiirlerinde Talibî mahlasını kullanmaktadır. Fenâyî'nin *Tecelliyât* isimli eserinde şiirleri bulunmaktadır⁵⁸.

Keşfi Osman Efendi: Celvetî şeyhlerinden olan Keşfi Osman Efendi Erzurumludur. Erzurum'dan Niksar'a oradan da İstanbul'a hicret etmiş ve Fenâyî Cennet Efendi'ye intisap ederek halifesi olmuştur⁵⁹. Niksar, Edirne ve İstanbul'da birer cami yaptıran Osman Efendi, 1680 yılında İstanbul Vezneciler'de yaptırdığı Keşfi Osman Efendi Tekkesi adıyla anılan Celvetî tekkesinde post-nişinlik yapmıştır. Kâdiriyye tarikatına da intisabı bulunan Osman Efendi 1715 yılında vefat etmiştir. Niksar Yeni Mahalle'de yaptırdığı cami içinde bulunan kabri yol açılması sebebiyle yine aynı caminin sağ tarafına nakledilmiştir⁶⁰.

Filibeli Mehmet Sabûrî (Dede Çelebi): Gafûrî Mahmud Efendi'den sonra Hüdâyî tekkesi şeyhi olan Mehmet Sabûrî, Celvetî meşayihinden Filibe zaviyesinde şeyhlik yapmış olan Mustafa Efendi (ö. 1676)'nin oğludur. Dede Çelebi olarak da bilinir. İstanbul'a gelerek, tefsir ve hadis ilimlerinde öğrenim görmüştür. Fenâyî Cennet Efendi'ye intisap eden⁶¹ Sabûrî, bir süre Filibe'de irşad faaliyetine devam etmiş, Gafûrî'nin vefatından sonra (1667) İstanbul'a gelmiştir. Muhtelif camilerde vâizlik görevinde bulunduktan sonra 1671 yılında Üsküdar-Bulgurlu'da Üçpınar Mahallesi'nde bulunan Gafûrî tekkesi-

⁵⁶ Şeyhî, Uşşaki-zâde ve Ayvansarayî intisabını babasının halifelerinden olan Fidancı Mehmet Efendi'ye yaptığını bildirmektedir.

⁵⁷ Bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 261; Vassaf, *a.g.e.*, III, 19.

⁵⁸ Bkz. Fenâyî, *Tecelliyât*, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi, nr: 3822, yk. 154-159.

⁵⁹ Vassaf, *a.g.e.*, III, 30.

⁶⁰ Bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 283.

⁶¹ Bkz. Şeyhî, *a.g.e.*, s. 430-432. H. Kamil Yılmaz Gafûrî'ye intisap ettiği bilgisini vermektedir (bkz. s. 263.).

ne şeyh olur. Aynı yıl Kazasker Abdulkadir Efendi (ö. 1673) tarafından kendisi için Edirnekapısı civarında Keçeci Pîri Mahallesi'nde yaptırılan Sarmaşık tekkesine geçer⁶². Muhtelif camilerde va'z ve irşad faaliyetiyle meşgulken 1708 yılında Sütlüce'ye nakledilir. Hüdâyî tekkesi şeyhlerinden Erzincanlı Mustafa Efendi (ö. 1711)'nin vefatından sonra aynı tekkeye şeyh olur. Yedi yıl kadar bu görevini sürdüren Sabûrî, Aralık 1717'de vefat etmiş ve Gafurî'nin yanına defnedilmiştir⁶³.

Tophaneli Muhiddin Efendi: Hayatı hakkında, az da olsa bilgi sahibi olamadığımız Muhiddin Efendi, Üsküdarlı Haşim Baba (ö. 1783)'nin tarikat silsilesinde Fenâyî'den önce yer aldığını görüyoruz⁶⁴. Bu bilgidен hareketle Muhiddin Efendi'nin de Fenâyî'nin halifesi olduğu neticesine varmaktayız. Tophane Cihangir Camii civarında Akarca Mahallesi'nde İlyas Çelebi Camii'nin altında Akarca Tekkesi⁶⁵ adıyla bir Celvetî tekkesinin olduğu bilgimiz dahilindedir.

Tophaneli Veli Efendi⁶⁶: Filibe'de yaşamış bulunan Celvetî şeyhlerinden Mehmet Efendi'nin oğludur. Gelibolu'ya giderek bir süre Gafûrî Mahmud Efendi'nin yanında bulunmuştur. Bir müddet sonra Gafûrî tarafından İpsala'ya halife tayin edilir. Daha sonra Edirne'ye giderek Saçlı İbrahim Efendi'nin hizmetine girmiştir. Bir süre de Tekirdağ'da görev yaptıktan sonra şeyhi tarafından İstanbul'a götürülerek Cennet Efendi'ye teslim edilmiştir. Fenâyî'nin vefatı üzerine Tophane'de İlyas Çelebi tarafından yaptırılan mescidin altındaki Akarca tekkesinde inzivaya çekilir. Orta Camii vaizliği görevinde iken 14 Temmuz 1697'de vefat etmiştir⁶⁷.

Şeyh Abdullah Efendi: Niksarlı, şeyh Keşfi Osman Efendi'nin vefatından sonra onun yerine şeyh olan Abdullah Efendi de, her ne

⁶² Tekke ve tekkede görev yapan şeyhler için bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 279-280.

⁶³ H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s.263-264.

⁶⁴ Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3. Baskı, İstanbul 1983, I, 284.

⁶⁵ Tekkeyle ilgili bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s.286-287.

⁶⁶ Bu isim Veliyyüddin Mücahid şeklinde de verilmektedir. Bkz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı- Yaşar Aydemir, *Giritli Salacıoğlu Mustafa Celvetî Divanı*, Ankara 2000, s. 14.

⁶⁷ Fındıklılı İsmet Efendi, *Şekâik-i Nu'maniyye Zeyilleri Tekmiletü 'ş-Şakâik fî Hakkı Ehli'l-Hakâik*, (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, V, 76-77.

kadar ölüm tarihleri arasında 61 yıl varsa da, Fenâyî'nin halifeleri arasında gösterilmektedir⁶⁸. 28 Aralık 1736 tarihinde vefat etmiştir.

5. Ölümü

Şeyhi Aziz Mahmud Hüdâyî'nin vefatından sonra inzivaya çekilmiş olan Fenâyî Cennet Efendi'nin, Tophane'de bulunan Orta Cami'de kürsi şeyhliği yaptığına dair de bilgi bulunmaktadır⁶⁹. Simav'a gönderilmeden önce şeyhinin hizmetinde bulunduğundan dolayı, bu vaizlik görevi Hüdâyî'nin vefatından sonra olmalıdır. Bu konuda açık bir kayıt bulunmamasına karşın biz bunun Simav dönüşünden sonra olabileceğini düşünüyoruz. Halifelerinden Veli Efendi'nin de kendisinden sonra aynı camide ve aynı görevde bulunması bu fikrimizi desteklemektedir. Buna göre Fenâyî, Simav'dan döndükten sonra, 1648 ile Hüdâyî dergahına şeyh olduğu 1657 yılları arasında, Tophane Orta Cami'nde vâiz olarak görev yapmıştır.

Hüdâyî'nin vefatından sonra Hüdâyî dergahına önce Balıkesirli Muk'ad Efendi (ö. 1639) daha sonra da Hüdâyî'nin torunu Mesud Efendi (ö. 1657) post-nişin olmuştur. Mesud Efendi'nin vefatıyla birlikte, 1657 yılında söz konusu dergahta Hüdâyî'den sonraki üçüncü şeyh olan Fenâyî, sekiz yıl müddetle bu görevini sürdürmüştür.

Fenâyî'nin doğum tarihiyle ilgili tam bir bilgi vermeyen kaynaklar vefatıyla ilgili kesin bir tarih vermektedirler. Kaynakların bazıları⁷⁰ 1075 (1665) olarak sadece ölüm yılını verirken; Uşşâki-zâde, Şeyhî, Mehmet Süreyyâ ve İ. Hakkı Konyalı bu tarihi ay ve gün olarak da belirtmektedirler⁷¹. Bu yazarlara göre, 23 Cemâziye'l-âhire 1075 (10 Ocak 1665) tarihinde, Üsküdar'da vefat etmiştir. Vefatına düşürülen tarih beyitlerinden birinde, gün ismi de belirtilerek:

Cemâziye'l-âhirüñ yirmi beşi
Düşenbe gicesi oldu revâna

⁶⁸ Bkz. Fındıklılı, *a.g.e.*, V, 449.

⁶⁹ Mehmed Süreyya bu caminin İlyas Çelebi Camii olduğunu kaydetmektedir, Bkz. M. Süreyya, *a.g.e.*, IV, 612.

⁷⁰ Bkz. Vassaf, *a.g.e.*, III, 18; Müstakim-zâde, *a.g.e.*, yk. 342a; Kemiksiz-zâde, *a.g.e.*, yk. 22b; Ayvansarayî, *a.g.e.*, s. 198; Safayî, *a.g.e.*, yk. 55b; Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 54; H. K. Yılmaz ay ve gününü hesap etmediğinden dolayı bu tarihi m. 1664 olarak göstermiştir.

⁷¹ Bkz. Şeyhî, *a.g.e.*, s. 560; M. Süreyya, *a.g.e.*, II, 88; İ. Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 341.

ifadeleri kullanılmaktadır. Buna göre, 12 Ocak 1665 Pazartesi gecesi öldüğü sonucu çıkmaktadır⁷². Gün ismi de verilerek gösterilen bu ölüm tarihinin en doğru bilgi olduğu kanaatindeyiz. Bu beytin yer aldığı Divan nüshasında (Mihrişah Sultan, nr.160) Gafûrî'nin şiirlerinin bulunması sebebiyle bu tarih beytinin de Gafûrî'ye ait olabileceğini düşünüyoruz. Vefatına düşürülen tarihlerden bazıları şöyledir:

Ehl-i Cennet aldı bûyın cennetin (Nâlî Mehmet)⁷³

Cennet Efendi'ye ola dâr-ı cinân mekân (Şeyh Nazmi)⁷⁴

Müstakim-zâde, Fenâyî'nin vefatı için "Bereket-i Cennet" (1075) terkiğini kullanmıştır⁷⁵. Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Bölümü 160 numarada kayıtlı Fenâyî Divanı'nın 2b-3a varakları arasında Fenâyî'nin vefatı için yazılan 18 adet manzum tarih beyti bulunmaktadır. Bu beyitlerden bir kaçını veriyoruz:

Bağladı dâr-ı fenâda rihleti
'Âlem-i bâlâda bulsun cenneti (1075)⁷⁶

Vefâtına melekler dedi târîh
Fenâyî kasd-ı râh itdi cinâna (1075)⁷⁷

N'ola görse dü-'âlemde likâyı
Civâr-ı kudse 'azm itdi Fenâyî⁷⁸

İşidenler didiler târîhini
Ehl-i Cennet buldı kân-ı cenneti (1075)

Mezarı, Aziz Mahmud Hüdâyî Camii'nin giriş kapısının karşısında bulunan Cennet Efendi Türbesi'ndedir. Bu türbe bir yangın ge-

⁷² Fenâyî, *Divân-ı Fenâyî*, Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan nr: 160, yk. 2a.

⁷³ Safayî, *a.g.e.*, yk. 55b; Şeyhî, *a.g.e.*, s. 561; Uşşâkî-zâde, *a.g.e.*, s. 548; Ayvansarayî, *a.g.e.*, s. 198.

⁷⁴ Kemiksiz-zâde, *a.g.e.*, yk. 22b; Şeyhî, *a.g.e.*, s. 560.

⁷⁵ Müstakim-zâde, *a.g.e.*, yk. 174a.

⁷⁶ Bu mısranın ebced karşılığı 1075 değil 801'dir.

⁷⁷ Bu mısranın ebced karşılığı 1075 değil 1085 çıkmaktadır.

⁷⁸ Bu mısranın ebced karşılığı 1022'dir.

çirmiş ve Rabia isminde bir hanım tarafından 1870’de yeniden yaptırılmıştır. Türbe ve haziresindeki mezarların bir kısmı Aziz Mahmud Hüdâyî haziresine taşınmıştır⁷⁹. Bugün sadece makber ve etrafının duvarları mevcuttur. Üzeri açık olan türbede Fenâyî’nin mezarının sağında ismi belirtilmeyen hanımının, solunda ise yine ismi verilmeyen bir halîfesinin mezarı bulunmaktadır. Ayrıca bu türbede, türbeyi yaptıranlara ait beş mezar daha vardır.

6. Tasavvufî ve Edebî Şahsiyeti

Fenâyî Cennet Efendi, hayatı hakkında bilgi veren kaynaklarda, edebî kişiliğinden daha çok tasavvufî kişiliğiyle ön plana çıkar. Bu kaynaklara göre o, Celvetî tarikatı şeyhlerinin büyüklerindedir⁸⁰. Feyiz ve kerâmetleri “hurşîd gibi nur-efşân”dır⁸¹. “Riyâzât ve mücâhedât sahibi”, veli olduğu şüphe götürmeyen bir zâttır⁸². Kerâmet sahibi fenâ fi’llâh derecesine ulaşmış Anadolu şeyhlerinden mübarek bir kişidir⁸³. Şeyh (Aziz Mahmud Hüdâyî) seccâdesinin dönen tesbihi ve şeyhten sonra gelen iki zevk sahibinden birisidir⁸⁴. Vaazlarını dinleyen Şeyhülislam Minkârî-zâde Yahya Efendi (ö. 1677) ’nin⁸⁵, Fenâyî’nin vaazları sırasında irticalen konuşması ile zahirî ve bâtinî ilimlerdeki behresine hayret etmesi ve bu durumunu takdirle karşılaması da⁸⁶ onun zâhirî ve bâtinî yönünün ne derecede olduğunu göstermektedir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Fenâyî Cennet Efendi, Celvetî tarikatının önde gelen şeyhlerinden keramet sahibi bir Anadolu evliyâsıdır. Hayatı ile ilgili verdiğimiz bilgiler göz önünde bulundurulduğunda; mütevâzı, makam ve mevkide gözü olmayan, dünyadan bir beklentisi bulunmayan ve kendisini tamamen Allah’a adanmış bir kişi olduğunu ifade edebiliriz. Vaizlik görevinde bulunması, Arapça ve Farsça’yı iyi derecede bilmesi, şiirlerinde, diğer bir çok mutasavvıf şairin divanında (ör. Niyazi Mısrî, Aziz Mahmud Hüdâyî, Sun‘ullah Gaybî, Sinan Ümmî vb.) rastlayamadığımız kadar çok fazla

⁷⁹ İ. Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, II, 340-341.

⁸⁰ Bursalı M. Tahir, *a.g.e.*, I, s. 54; Vassaf, *a.g.e.*, yk. 18.

⁸¹ Kemiksiz-zâde, *a.g.e.*, s. 22b.

⁸² M. Süreyyâ, *a.g.e.*, II, s. 88.

⁸³ Şeyhî, *a.g.e.*, s. 560.

⁸⁴ İ. Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, s. 90.

⁸⁵ Hayatı hakkında bkz. *İlmiye Salnâmesi Osmanlı İlmiye Teşkilâtı ve Şeyhülislamlar* (Haz. Seyit Ali Kahraman, Ahmed Nezih Galitekin, Cevdet Dadaş), İstanbul 1998., s. 392.

⁸⁶ Uşşâkî-zâde, *a.g.e.*, s.549.

sayıda âyet ve hadis kullanması da dinî ilimlere ne derecede vâkıf olduğunu göstermektedir.

Tasavvufî şahsiyeti hakkında az da olsa bilgi veren kaynaklar şairimizin edebî yönü üzerinde hiç durmazlar. Söz konusu kaynaklarda, bir cümle ile sadece divan sahibi bir şair olduğundan bahsedilir, fakat şairliği hakkında her hangi bir değerlendirmeye yer verilmez. Divan edebiyatı şairleri, genel olarak şiir hakkındaki görüşlerini, yazmış oldukları şiirlerde bir beyitle vermelerine ve bu konuda mesnevilerinde ayrı bir bölüm bile bulunabilmesine rağmen⁸⁷, Fenâyî'nin şiirlerinde bu hususta her hangi bir beyit yer almamaktadır. Günümüze kadar yazılan edebiyat tarihlerinde ve antolojilerde de Fenâyî ve şiiri hakkında her hangi bir değerlendirme yoktur. Bu nedenlerden dolayı şiirlerinden hareketle şairliği ile ilgili şunları söyleyebiliriz:

Her şeyden önce Fenâyî mutasavvıf bir şairdir. Şiirlerinde yoğun bir şekilde tasavvuf öğretisi yer almaktadır. Asıl amaç sanat yapmak olmadığından, bazen anlatmak istediği şeyleri çok sade deyişlerle ifade eder. Maksudı tasavvuf öğretisini anlatmak olduğundan, aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi, bir beyit veya bir mısra hiç değişmeden birkaç şiirde aynen tekrarlanmıştır.

Visâlûñ 'îdini eyle müyesser
İde sâliklerûñ tâ Hacc-ı ekber (82/1, 100/1)⁸⁸

Muhabbet dârına ber-dâr olan lâ-büd olur Manşûr (95/3, 281/4)

Gerek Selmân u Âşaf Enverîdür (22/3, 47/4)

Lâ mekân milki hümâsın kıлмаğa her dem şikâr (173/4, 208/5)

Şiirlerinin büyük bir kısmı ilahî formuyla yazılmıştır ki, bunu da doğal kabul etmek gerekir. Çünkü bir çok tarîkatta olduğu gibi Celvetîlerde de mûsikînin özel bir yeri vardır ve bu forma sahip şiirler bestelenerek âyinlerde icra edilmektedir⁸⁹. Şiirlerine muhteva yönün-

⁸⁷ Harun Tolasa, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İzmir 1982, I, 16-17.

⁸⁸ Şiirlerden sonra verilen rakamlardan ilki Divan metnindeki şiir, ikincisi beyit numarasını ifade etmektedir.

⁸⁹ Celvetiyye'de musikinin önemli bir yeri vardır. Bu konuda bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 298-298.

den bakıldığında, Fenâyî için “Birinci derecede bir mutasavvıf şairdir” denilebilir.

Fenâyî, uzun bir süre şeyhi Aziz Mahmud Hüdâyî’nin yanında kalmış ve ona hizmet etmiştir. Celvetî tarikatının kurucusu olan şeyhi, aynı zamanda “Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı”nın da önemli şairlerinden birisidir⁹⁰. Fenâyî de şeyhi Aziz Mahmud Hüdâyî gibi Yunus tesirinde kalan⁹¹ vahdet-i vücûdçu bir şairdir. Dolayısıyla Fenâyî, Hüdâyî’nin şiirlerinden etkilenmiştir. Bu etki şiirlerinde açıkça görülür. Örneğin Hüdâyî’nin bir müfredinde geçen:

Sâlik-i râh-ı hakîkat ol begüm evlâ budur
Mazhar-ı nûr-ı hakîkat ol begüm a‘lâ budur⁹²

ifadeleri Fenâyî’de şu şekildedir:

‘Âmil-i ‘ilm-i şerî‘at ol begüm
Kâmil-i râh-ı tarîkat ol begüm
Vâsıl-ı sırr-ı hakîkat ol begüm
Geç sivâdan Hâzret-i Mevlâya ir (56/6)

Yine Hüdâyî’nin;

Açıver ‘uşşâka vahdet yolların
Sen ‘inâyet eyle Allâhum meded⁹³

beyti hemen hemen aynı kelimelerle Fenâyî Divanı’nda yer almaktadır.

Açı vir ‘uşşâka vahdet yolların
Sen ‘inâyet it meded yâ Rabbenâ (306/1)

Bu etkilenme kullanılan rediflere de yansımıştır. Hüdâyî Divanı’nda bulunan:

⁹⁰ Şiirleri ve şairliğiyle ilgili bkz. Ziver Tezeren, *Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyi I*, İstanbul 1984; Ziver Tezeren, *Seyyid Aziz Mahmud HüdâyiDivânı II*, İstanbul 1985.

⁹¹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 7. Baskı, Ankara 1991, s. 348.

⁹² Z. Tezeren, *Seyyid Aziz Mahmud HüdâyiDivânı II*, 191.

⁹³ Z. Tezeren, *a.g.e.*, II, 44.

Tînet-i Âdemde konmasa eğer sevdâ-yı ‘aşk
Cenneti bir dâneye satmazdı dâna-yı ‘aşk⁹⁴

beyti Fenâyî’de şu şekilde karşımıza çıkar.

Cân u dil şehrin ezelden eyledüñ yağma-yı ‘aşk
Ol vecihden düşdi bu ‘âlemlere gavğa-yı ‘aşk (228/1)

Bazı şiirlerde ise bir mısra tamamen müşterek olarak kullanılmıştır. İki ve dördüncü mısraları aynı olan aşağıdaki murabbalardan ilki Hüdâyî’nin, ikincisi Fenâyî’nindir.

İçip câm-ı muhabbetden
Degil yâ Hû veyâ menhû
Safâ sür bezm-i vahdetden
Degil yâ Hû veyâ menhû⁹⁵

Muhabbet cür‘asın nûş it
Degil yâ Hû vü yâ men Hû
Hezâr-veş dem-be-dem cûş it
Degil yâ Hû vü yâ men Hû (268/1)

Yine aynı duruma bir başka örnek de şu şekildedir:

Hüdâyî’ye n’ola ihsân edersen
‘Aţâña muntazırdır bende vü şâh⁹⁶

Temennâ-yı cemâlünde dü-‘âlem
‘Aţâña muntazırlar bende vü şâh (155/2)

Fenâyî Cennet Efendi Divanı’nda bu ve benzeri bir çok beyit bulunmaktadır. Bunlar tam bir nazire görünümünde de değildir. Sadece ortak mısra ve ortak ifadeler olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Fenâyî, şeyhi Hüdâyî’den oldukça çok etkilenmiştir. Hüdâyî’yi mihver kabul edecek olursak, Hüdâyî şiir tarzını devam ettiren ilk Celvetî şairinin Fenâyî olduğunu söylememiz, sanırım yanlış olmayacaktır. Kendisin-

⁹⁴ Z. Tezeren, *a.g.e.*, II, 78.

⁹⁵ Z. Tezeren, *a.g.e.*, II, 125.

⁹⁶ Z. Tezeren, *a.g.e.*, II, 145.

den sonra da sadece merkez Hüdâyî dergahında post-nişinlik görevinde bulunan Gafûrî, Tâlibî, Selâmî (ö. 1692), Fenâyî Mustafa (ö. 1703) Abdülhayy b. Saçlı İbrahim Efendi (ö. 1705) gibi çok sayıda mutasavvıf şair bulunmaktadır. Ayrıca diğer Celvetî dergahlarında şeyhlik yapan şairlerin sayısı da oldukça fazladır. Celvetiyye'nin; Fenâiyye, Selâmiyye, Burseviyye ve Hâşimiyye şubelerinin kurucuları da aynı zamanda birer şairdirler⁹⁷. Her ne kadar tezkirelerde sadece dört isimden (Enis Dede, Tâlib, Ümidî ve Hâkî) bahsediliyor ise de⁹⁸ çok sayıda Celvetî şair bulunmaktadır.

B. ESERLERİ

Daha çok mutasavvıf kişiliğiyle ön plana çıkan Fenâyî'nin eserleri hakkında verilen en geniş bilgi, *Sefîne-i Evliyâ* ve *Osmanlı Müellifleri*'ndedir. Diğer kaynaklarda sadece Divanı olduğu ifade edilirken, adı geçen kaynaklarda üç eserinden bahsedilmektedir. Bunlar; *Tecelliyât*, *Divân-ı İlâhiyât* ve *Cennetiyye fî-Maârifi'l-İlâhiyye* adını taşıyan eserleridir⁹⁹.

1. Tecelliyât

Arapça, açık ve zahir olmak anlamına “tecelli” kelimesinin çoğulu olan “tecelliyât”, zahir olanlar, ortaya çıkanlar, gaybden gelen ve kalbde ortaya çıkan nurlar anlamındadır¹⁰⁰. Mutasavvıfların hayattayken mazhar oldukları tecellileri anlatan bir eser türüdür. İbn-i Arabî (ö. 1240)¹⁰¹ ve Aziz Mahmud Hüdâyî'nin de aynı ismi taşıyan Arapça birer eseri bulunmaktadır¹⁰².

Süluk hallerine dair bir risale olan Fenâyî'nin bu eserinin tespit edebildiğimiz, biri Arapça, iki nüshası bulunmaktadır¹⁰³. Bu eserin, Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdâyî Efendi Böl. nr: 512, yk. 31a-63b de bir

⁹⁷ Celvetiyye şubeleri ve buralarda görev yapan şairler için bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 236-245.

⁹⁸ Bkz. M. İsen, “Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar, Divan Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri”, *Ötelerden Bir Ses*, s. 213.

⁹⁹ Vassaf, *a.g.e.*, III, 18; Bursalı, *a.g.e.* I, 54.

¹⁰⁰ Tecelli ile ilgili bkz. E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 700-702.

¹⁰¹ Süleymaniye Kütüphanesi'nde çok sayıda nüshası olan bu eserin nüshalarından bazılarının yer ve numaraları şöyledir: Esad Efendi Böl. nr: 1318, yk. 76-103, H. Hüsnü Paşa, nr: 733, Carullah, nr: 986.

¹⁰² Bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s.113.

¹⁰³ Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi Böl. nr: 3822, yk. 154-159; Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan Böl. nr: 160 (Fenâyî Divânı içinde), yk. 3b-4a.

nüshası daha gösterilmesine rağmen, nüsha üzerinde yaptığımız incelemede bu eserin *Tecelliyât* olmadığını gördük. Söz konusu eser, çeşitli âyet ve hadislerin tasavvufi yönden açıklandığı Farsça bir eserdir. Siyah mukavva, sırtı kahverengi deri kaplı bir mecmua içerisinde bulunan söz konusu bu eser yine kütüphane kayıtlarının aksine 31a-63b değil 31a-57b varakları arasında yer almaktadır.

Fenâyî'ye atfedilmesine rağmen, onun müritleri tarafından kalemeye alındığını düşündüğümüz *Tecelliyât* isimli bu eser, müstakil bir eser hüviyetine sahip değildir. Fenâyî'nin yaşamış olduğu olağan üstü hallerden bahsetmektedir.

Hacı Mahmut Efendi Bölümü'nde bulunan nüsha Türkçe, Fenâyî Divanı'nda yer alanı ise Arapça'dır ve her ikisi de mensurdur.

Hacı Mahmut Efendi Bölümündeki nüsha: "Cennet Efendi hazretleri buyurmuşlardır ki, Hazret-i Rasûl-i Ekremi vâkı'ımda gördüm ki yanlarında yedi kimesne var idi...(154a)" diye başlamakta ve Fenâyî'nin tecellileri anlatılmaktadır. Aralarda yer yer Rızâyî'nin şiirlerine rastlanmaktadır. 159a'da yine Rızâyî'nin, Fenâyî'nin vefatına tarih düşürdüğü, bir şiiri ile risale sona ermektedir.

Mihrişah Sultan nüshası: "Fenâyî pîr-i fânî itdi rihlet" mısraıyla başlayan üç beyitlik bir kıt'adan sonra "ez-Tecelliyât-ı şeyh nâmdâr-ı 'azîz Şeyh Mehmed Efendi eş-şehîr bi-Ehl-i Cennet (k.s.) başlığından sonra; "Raeytü Rasûle'llâhi (sav.) fî mahallin ve fî-cenbihî seb'atü reculin..." Arapça ifadeleriyle bir önceki nüshada geçen tecellileri anlatılmaktadır. Yanında Aziz Mahmud Hüdâyî olduğu halde Hz. Peygamber'i gördüğü ve onunla konuştuğu, göğe urûc ettiği ve sidreye yükselerek meleklerle konuştuğu, bir bayram namazından çıktıktan sonra uğradığı mezarlıkta gaipden "Benden istediğiniz her şeyi size verdim" diyen bir ses duyduğu ve Hüdâyî'nin yanında ezberden Haşr Suresi'nin son âyetlerini okurken kendisinde bir hal meydana gelerek bu hal üzereyken Haşr Suresini sonuna kadar okuyan bir ses duyduğu ifadeleriyle risale sona ermektedir.

2. Cennetiyye fî Maarifi'l-İlâhiyye

Bursalı Mehmet Tahir bu eserin, Hüdâyî dergahında yatan Celvetî âriflerinden, Arab-zâde Mahmud Dede tarafından 1085 (1675) tarihinde, Fenâyî'nin vaaz mevzularına dair sözlerinin bir araya getirilmesinden oluşan bir eser olduğu ve bu eserin bir nüshasının Yahya Efendi Kütüphanesi'nde bulunduğu bilgisini vermektedir¹⁰⁴. Yahya

¹⁰⁴ Bkz. Bursalı M. Tahir, *a.g.e.*, I, 54.

Efendi Kütüphanesi'nde bulunan kitaplar Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi bölümüne taşınmış olduğundan, hem bu hem de diğer kütüphanelerde yaptığımız araştırmalarda böyle bir esere rastlamadık. Fenâyî'nin böyle bir eseri varsa bile günümüze kadar ele geçmemiştir.

3. Divan

Bir sonraki kısımda detaylı olarak incelenip üzerinde durulacağından burada sadece ismini anmakla yetiniyoruz.

C. DİVANI

Bugüne kadar Fenâyî mahlasıyla şiir yazan şairler hakkında herhangi bir araştırma yapılmadığından dolayı, kütüphanelerde bulunan Fenâyî adına kayıtlı Divan nüshaları da aynı mahlası kullanan farklı şairlere ait gibi gösterilmiştir. Örneğin, İzmir Milli Kütüphanesi'nde bulunan La'î Fenâyî'nin Divançe'si¹⁰⁵ ile Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan nr. 160 ve Hacı Mahmud Efendi nr. 3822 de bulunan Divan'lar, kütüphane kayıtlarında Odabaşı Şeyhi Mustafa Fenâyî'ye aitmiş gibi gösterilmiştir. Yapı Kredi Bankası Kütüphanesi'nde bulunan nüsha ise Fenâyî Mahmud adına kaydedilmiştir ki bu bilgi tamamen yanlıştır. Çünkü Fenâyî mahlasını kullanan Mahmud isminde bir şair yoktur. Söz konusu bu yazmanın son yaprağında Aziz Mahmud Hüdâyî için yazılan bir tarih şiirinde Mahmud ismi geçtiği için kütüphane kayıtlarına da bu isimle geçirilmiştir.

Yaptığımız incelemeler neticesinde La'î'nin Divançe'si dışında, kütüphanelerde Fenâyî adına kayıtlı bulunan bulabildiğimiz yedi adet Divan nüshası vardır. Bu nüshalardan Süleymaniye Ktp. İzmir Bölümü nr. 538 dışında kalan altı nüshadan tamamı Fenâyî Cennet Efendi'ye aittir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, üzerinde uğraşmamıza rağmen İzmir Bölümü'ndeki bu nüshanın kime ait olduğu tesbit edilememiştir.

1. Tertip Şekli

Fenâyî Cennet Efendi her şeyden önce bir mutasavvıftır. Bu özelliğinden dolayı, diğer mutasavvıf şairlerde de olduğu gibi, Fenâyî

¹⁰⁵ Bkz. Ali Yardım, *İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu*, İzmir 1997, III, 296.

Divanı da tarikat esaslarını anlatmak için kaleme alınmış olduğundan sanat ikinci plandadır.

Fenâyî Divanı mürettep bir divan değildir. Üç nüshasında (SA, SB ve YK) tertip sırası kısmen gözetilmesine rağmen, diğer üç nüshasının (HM, DE, M) tertibi tamamen karışıktır. Klasik bir divanda sırasıyla; kasîdeler, tarihler, musammatlar, gazeller, rübâî, kıt'a, nazım ve müfretler yer almasına rağmen, söz konusu Divan'ın hiçbir nüshasında bu sıraya dikkat edilmemiştir. Bazı kaynaklarda "Divan-ı İlâhiyât" şeklinde geçen Fenâyî Divanı'nda yer alan manzumelerden büyük bir kısmı da ilâhî formundadır. Tevhid ve Münâcât türünü andıran şiirler bulunmasına rağmen bu şiirler klasik tevhid veya münâcât örneğine benzememektedir. Divan'da kasîde başlığıyla yer alan şiirler için de aynı durum söz konusudur. Gazellerde kâfiye sırası takip edilmediği gibi Divan'ın tertibinde de her hangi bir sıra gözetilmemiştir. Bu karışıklık Divan'ın son kısmında yer alan kıta, beyit ve müfretlere de yansımıştır. Öyle ki bazen kıta ve beyitler, müfret başlığıyla verilmiştir.

2. Nazım Şekilleri ve Türleri

Genelde, hem Divan hem Halk edebiyatı içerisinde yer alabilme özelliğine sahip olan mutasavvıf şairler, sanat gösterme gibi bir kaygı taşımadıklarından, yazmış oldukları şiirlerde, ele aldıkları konuya da uygun olarak, bazen hece bazen aruz veznini kullanmaktadırlar. Vezindeki bu çift yönlülük doğal olarak nazım şekillerine de yansımaktadır. Fenâyî Divanı'nda, Divan edebiyatı nazım şekillerinden kasîde, gazel, murabba, kıta, tarih ve müfret ile Halk edebiyatı nazım şekillerinden koşma'ya yer verilmiştir. Murabba dışında bend esasına dayanan nazım şekilleriyle yazılan her hangi bir şiir örneğine rastlanmamaktadır¹⁰⁶. Murabbalardan çoğu murabba-ı mütekerrir şeklindedir. Divan'da yer alan koşmalar ise aruz vezni ile yazılmıştır.

En çok kullanılan nazım şekli gazeldir. Gazelleri sırasıyla; müfred, koşma, murabba, rübâî, tarih, kıta ve kasîde takip eder.

Divan'da kullanılan nazım türlerinin büyük çoğunluğu İlâhîlerdir. Tevhid, münâcât, na't, ramazâniyye, bülbüliyye ve bahariyye türlerinde şiirler bulunmasına rağmen, mevlid, mi'râciye, devriye ve şahiye gibi türlere ait şiir bulunmamaktadır. Tevhid, münâcât ve na't türündeki şiirlerin büyük bir kısmı bu türlerden daha çok ilâhî türünü andırmaktadır. İlâhî kelimesi ile, söyleyeni (şairi) ve mahiyeti ne olur-

¹⁰⁶ Divan edebiyatı şekil bilgisi ile ilgili bkz. İskender Pala, *Divan Edebiyatı*, İstanbul 1992, s. 57-89.

sa olsun hemen her türlü dînî şiir kastedilmektedir. İlâhî olarak adlandırılan manzûmelerin en belirgin hususiyeti onların bir mûsikî eseri hüviyetine sahip olmaları, yani bestelenmiş dînî şiirler vasfını kazanmış olmalarıdır¹⁰⁷. Türk edebiyatında ilâhî, her seviyeden şâir ve mutasavvıfın dinî-tasavvufî-hikemî muhtevâda didaktik veya lirik bir üslup ve maksatla yazdığı bestelenebilecek veya bestelenmiş her tür ve şekilde şiir için kullanılabilir bir edebiyat terimi olarak kabul etmek mümkündür¹⁰⁸.

Divan'da yer alan tevhid, münâcât, na't, ramazâniyye, bülbüliyye, bahariyye türüne örnek olabilecek şiirlerden bazılarının ilk beyit ya da dörtlükleri şöyledir:

Tevhid:

Kullarunı h^vâb-ı gâfletden uyar
Yâ 'Alîm ü yâ Hâkîm ü yâ Raḥîm
Görelersâ her nefes dîdâr-ı yâr
Yâ 'Alîm ü yâ Hâkîm ü yâ Raḥîm (15/1)

Derdün olur cânâ devâ yâ Ze'l-'aṭâ yâ Ze'l-'aṭâ
'Uşşâka kıl vaşluñ 'aṭâ yâ Ze'l-'aṭâ yâ Ze'l-'aṭâ (85/1)

Her işi işleyen şun'-ı Hudâdur
Bu sırrı añlamayan uyḡudadur (212/1)

Münâcât:

Celâlün nârına yaḡma 'ibâdı
Kerem luṭf u 'inâyet senden olur
Cemâlünle münevver it fuâdı
Kerem luṭf u 'inâyet senden olur (25/1)

Ḳamu aḡvâlümüz hep saña ma'lûm
Ḳoma bu derd ile miḡnetde yâ Rab
Esirge luṭf idüp ey Ḳayyûm
Ḳoma bu derd ile miḡnetde yâ Rab (33/1)

¹⁰⁷ İlâhî türü ile ilgili bkz. Mustafa Uzun, "Osmanlı'nın Gür Nefesi: Türk Dinî-Tasavvufî Edebiyatında İlâhî", *Osmanlı*, Ankara 1999, X, 591-597.

¹⁰⁸ Mustafa Uzun, *a.g.m.*, X, 596.

Sen bilürsin yâ İlâhî hâlümüz
Saña ma'lûm cümle-i aḫvâlümüz (121/5)

Na't:

İtdi teşrîf çün cihânı Hâtem-i ḫayrû'l-beşer
Oldı nûriyla münevver cümle 'âlem ser-te-ser (1/1)

Münevver eyledi iki cihânı
Ḳudûm-ı Ḥazret-i sulṭân-ı kevneyn
Ziyâ-baḫş itdi bu cism ile cânı
Ḳudûm-ı Ḥazret-i sulṭân-ı kevneyn (14/1)

Ramazâniyye:

Sa'âdetle ḳudûmı ḳıldı teşrîf
Cihânı yine ol şehr-i mübârek
Anı Ḳur'anda Mevlâ itdi ta'rîf
Şükür geldi yine şehr-i mübârek (98/1)

Dil-i maḫzûnumuzı eyledi şâd u ḫandân
Geldi yümün ile yine şehr-i mübârek Ramazân
Oldı nûriyla ziyâ-baḫş ḳamû iki cihân
Geldi 'izzetle yine şehr-i mübârek Ramazân (144/1)

Bahâriyye:

Bahâr irişdi ref' oldı yüzinden perde gülzârûñ
Açıldı goncânûñ ḳalbi zamânı ḳalmadı ḫârûñ (16/1)

Bülbüliyye:

Ey bülbül-i bâğ-ı elest cânân ilinden vir ḫaber
Ol bâdeden olduñsa mest cânân ilinden vir ḫaber (225/1)

Ey bülbül-i bâğ-ı belâ gülzâr-ı sırdan vir ḫaber
Olduñsa vaşlına sezâ gülzâr-ı sırdan vir ḫaber (269/1)

Şaḳın bu reng ü bûyına gülüñ aldanma ey bülbül
Vişâl-i yâre tâlib ol bu naḳşa baḳma ey bülbül (316/1)

3. Vezin

Fenâyî Divanı'nda, yanlışlıkla ikişer kez yazılmış olanlar dışın-
da, toplam 416 şiir bulunmaktadır. Şiirlerin tamamına yakını aruz

vezniyle yazılmış ve bu şiirlerin büyük bir bölümünde, aruzun Türk edebiyatında çok yaygın olan kalıpları kullanılmıştır. Bu şiirlerin vezinlere göre dağılımı şöyledir:

Hezec Bahri:

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün: 55

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün: 3

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün: 153

Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün: 7

Mef‘ûlü mefâ‘ilün mef‘ûlü mefâ‘ilün: 3

Recez Bahri:

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün: 8

Remel Bahri:

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün : 127

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün: 52

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün: 2

Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün: 5

Muzari Bahri:

Mef‘ûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün: 2

Hece vezni: 1 (131)

Vezni tesbit olunamayan: 3 (361, 410, 414)

Buna göre, Divan’da en çok kullanılan iki kalıptan biri 153 şiirin kendisiyle yazıldığı “*Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün*”, diğeri ise 127 şiirde kullanılan “*Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*” kalıbıdır.

Şiirlerde, imâle ve zihaf gibi aruz kusurları ile medd ve vasl gibi ahenk unsurlarına sıkça rastlanmasına rağmen¹⁰⁹, aruz vezni genel olarak başarılı bir şekilde kullanılmıştır, denilebilir.

4. Kâfiye

En az iki mısranın sonunda tekrarlanan, yazılışları aynı ama anlamları farklı olan ses benzerliği şeklinde tarif edilen kâfiye, şiirin

¹⁰⁹ Aruz kusurları ile ilgili geniş bilgi için bkz. F. Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1997, s. 44-49; A. Kemal Belviranlı, *Aruz ve Âhenk*, İstanbul 1995, s. 117-132.

ahenk unsurlarından biridir¹¹⁰. Divan edebiyatı kâfiyesinde yazılış, halk edebiyatı kâfiyesinde ise genellikle okunuş ve ses esastır¹¹¹. Divan edebiyatında kâfiye, esas itibarıyla göze hitap ettiği için göz kâfiyesi adını da alır. Kâfiyeyi oluşturan benzer seslerin son ve ana harfine de revî ismi verilir. Yapı bakımından dört tür kâfiye bulunmaktadır. Bunlar; mısra sonlarında redif dışında kalan yalnızca birer sessiz harfin benzerliğiyle meydana gelen yarım, biri sesli ve diğeri sessiz iki harf benzerliğiyle oluşan tam, ikiden daha fazla harf benzerliğiyle yapılan zengin kâfiye ile yazılışları aynı fakat anlamları farklı olan kelimelerin bir arada kullanılmaları sonucu ortaya çıkan cinaslı kâfiyedir. Ayrıca ses benzeşmesinin üçten fazla olması durumunda kâfiyeli kelimelerden birinin harflerinin tamamının diğeri mısradaki kâfiyenin içinde yer almasıyla oluşan tunç kâfiye adı verilen bir diğeri kâfiye türü daha vardır. Fenâyî Cennet Efendi Divanı'nda bu kâfiyelerin tamamı kullanılmıştır.

Yarım Kâfiye: Yukarıda da ifade edildiği gibi tek ses benzerliğinden meydana gelen yarım kâfiye, Divan'da tam ve zengin kâfiyeye oranla daha az kullanılmıştır.

Gülün rengi şolup kohusı gitdi
Fiğânı bülbülün yâd olmaz oldı
Fırâk u hasreti cânlara yetdi
Fiğânı bülbülün yâd olmaz oldı (11/1)

1. ve 3. mısralarda yer alan “gitdi” ve “yetdi” kelimelerindeki “t” harfi,

Fürkatün odına yakma kullaruñ
Luğ u iğsân ıssı Sulţânım meded
Açı vir anlara vuşlat yollaruñ
Luğ u iğsân ıssı Sulţânım meded (49/1)

yine 1. ve 3. mısralarda geçen “kul” ve “yol” kelimelerindeki “l” harfi,

Bize yâ Rab delîl ol hazretüne
Hem idhâl it harîm-i vuşlatuña

¹¹⁰ Ahenk unsurları hakkında geniş bilgi için bkz. Muhsin Macit, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Ankara 1996.

¹¹¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara, tsz., s. 274.

Sezâ olan budur çün ‘izzetüñe
‘Înâyet eyle Sulţânım meded it (51/3)

murabbainın ilk üç mısrasındaki “hâzret” “vuşlat” “‘izzet” kelimele-
rinde yer alan “t” harfiyle yarım kâfiye yapılmıştır.

Tam Kâfiye: Divan’da en çok kullanılan kâfiye şekli iki harf
benzerliğiyle yapılan tam kâfiyedir.

‘İbâda dâimâ işüñ keremdür
Ki bâbuñ ehl-i cürme mültezemdür
‘Âdemden zâhir olan çün ‘ademdür
‘Înâyet eyle Allâhum meded it (282/5)

“kerem”, “mültezem” ve “‘adem” kelimelerindeki “em” harfleriyle,

Dürlü dürlü derde uğratduñ beni
Nideyüm neyleyeyüm nefsum seni (323/1)

beytinde geçen “ben” ve “sen” kelimelerindeki “en” harfleriyle tam
kâfiye yapıldığı gibi, aşağıdaki murabbada da yine tam kâfiye bulun-
maktadır.

‘Ayn-ı âdem ‘ayn oldı ‘âleme
Nüşâ düşdi işbu ‘âlem âdeme
Kıl hidâyet irişe dem tâ deme
Rü’yetüñle dîdemüz eyle münîr (81/6)

Tam kâfiyenin bir diğer şekli de bir uzatma harfiyle yapılanıdır.
Aşağıdaki beyitte yer alan “musaffâ” ve “ednâ” kelimelerindeki “â”
harfi tam kâfiye oluşturmaktadır.

Şun ey sâkî mey-i bâkîi ol câm-ı muşaffâdan
Bulup ol gevher-i ferdi çıkam bu hâl-i ednâdan (6/1)

Zengin Kâfiye: Fenâyî, üç veya üçten daha fazla harfin benzer-
liğiyle yapılan zengin kâfiye şeklini de şiirlerinde sıkça kullanmıştır.

Şem’-ı ruḥ-ı cânâne pervânelerüz cânâ
Bezm-i mey-i ḳâlûdan mestâneleriz cânâ (341/1)

beytinde yer alan “pervâne” ve “mestâne” kelimelerindeki “âne” harfleriyle,

Mişli görülmedi der-devr-i felek
Hüsüne taşîn ider ins ü melek (109/1)

matlâ beytindeki “felek” ve “melek” kelimelerinde dört harf ile zengin kâfiye yapılmıştır. Zengin kâfiyenin bir uzun ve bir kısa harf benzerliğiyle yapılan bir çeşidi daha vardır ki, bunun da Divan’da çok sayıda örneği bulunmaktadır.

Gider zûlmâni nûrâni hicâbı
Görem zerrede nûr-ı âfitâbı (235/1)

beytinde yer alan “hicâb” ve “âfitâb” kelimelerindeki “âb” harfleri zengin kâfiyeye örnektir.

Tunç Kâfiye: Zengin kâfiye içerisinde de mütalaa edilebilecek olan, kâfiyeli kelimelerden birinin harflerinin diğer kelimenin içinde tamamen yer almasıyla oluşan kâfiye çeşidi olan tunç kâfiye örneklerine de rastlamaktayız:

Firâkuñ nârı ‘uşşâkı hemîşe *yakage*mişdür
Olara rahmetüñ âbı dem-â-dem *ağage*mişdür (204/1)

ve

Ey murğ-ı ezel ‘âleme *feryâda* mı geldüñ
Yâr ile olan ‘ahdüñi di *yâda* mı geldüñ (327/1)

Cinaslı Kâfiye: Yazılışları aynı fakat anlamları farklı kelimelerle yapılan cinaslı kâfiyeler de bulunmaktadır.

Ol görür yârini yarın kim bugün *yârin* görür
Görmeyen yârini bunda ol kaçan *yarın* görür (92/1)

Hubb-ı mâsivâ *günâh* yeter
Cân-ı sûzâna her *gün âh* yeter (272/1)

beyitlerinde olduğu gibi.

5. Redif

Mısra sonlarında kâfiyeli harflerden sonra yer alan ve aynı anlamda olan harf ve kelimelere redif denilmektedir. Şiirde çok sık kullanılan ve şiiri ahenk yönünden zenginleştiren bir ses unsurudur. Kâfiye bulmakta güçlük çekilen kelimeleri mısra sonuna getirebilme kolaylığı sağlaması¹¹² yönüyle önemli bir göreve sahiptir. Revî harfinden sonra aynıyle tekrarlanan ekler, kelimeler ve kelime toplulukları redifi oluşturur. Redifler, Fenâyî Divanı'nda şu şekilde yer almaktadır:

Ek Redif: Ek redifler çeşitli şekillerde gelebilmektedir. Bu redif, çoğu kez ismin halleri şeklinde görülmektedir.

Nağd-i cânâ iştirâ itdüñ metâ‘-ı vuşlatı
Sığmadı arz u semâya ol metâ‘uñ kıymeti (73/1)

Ĥudâya ĥamd it ey dil şubĥ u şâmı
Rasûle vir şalât ile selâmı (237/1)

Nazar eyleme sehv ile kuşûra
Mübeddel ola ĥüznimüz sürûra
İre bu cân u dil bâķî ĥuzûra
‘Înâyet it eyâ luĥf ıssı Raĥmân (242/2)

Yâ İlâhi saña ma‘lûm ĥâlümüz
Ėayrı kime diyelüm aĥvâlümüz (229/1)

Ĥalâş olurdı dil cümle hevâdan
Ĥiĥâb-ı irci‘î irse Ĥudâdan (54/1)

Kelime Redif: Kâfiyeli harf veya harflerden sonra ek olmaksızın müstakil olarak gelen kelimelerle yapılan rediflerdir.

‘Ahd ü peymânuña vefâ eyle
Farz ile sünneti edâ eyle (234/1)

Nâr-ı hicrâna dilerseñ cânı sûzân olmasun
Vâşıl ol bir yâre kim şânında hicrân olmasun (220/1)

¹¹² Bkz. İ. Pala, *Divan Edebiyatı*, s. 44-45.

Ek ve Kelime Gurubu Halinde Redif: Redifler bazen revî harfinden sonra gelen bir ekle birlikte bir veya bir kaç kelime şeklinde gelebilmektedir.

Bağma rû-yı siyâhıma yâ Rab
Nazâr itme günâhıma yâ Rab (246/1)

‘İkâl-i ‘aql-ı cüz’îden halâş oldum sürûrum var
Muhabbet sâğarın içdüm bi-ğamdi’llâh huzûrum var (63/1)

Ek olmaksızın kelime grubu şeklinde gelen redifler de bulunmaktadır.

Dil mürdesini hayy ider Hû isminüñ zâkirleri
Arz u semâyı tayy ider Hû isminüñ zâkirleri (77/1)

Ğullarına yolların âsân ide ol Pâdişâh
Vuşlatını dem-be-dem ihsân ide ol Pâdişâh (245/1)

Fenâyî Divanı’nda redifler, zaman zaman kâfiye gibi de kullanılmıştır. Aşağıdaki örneklerde, redifleri yok saydığımızda ortada kâfiyeli kelime de kalmamaktadır.

‘Înâyet idicek bir ‘abde Bârî
İder hâline anuñ bâri yâri (64/1)

Küllü şey’in hâlikün cânâ sürûrum oldı bil
Sırr-ı illâ vecchêhû ‘ayn-ı şühûdum oldı bil (154/1)

6. Dil ve İfade Özellikleri

Divan edebiyatı içerisinde kabul edilmesine rağmen, mutasavvıf şairlerin divanları, klasik bir divandan dil ve ifade özellikleri bakımından farklılıklar taşımaktadır. Mutasavvıf bir şair, inancını ve mensubu bulunduğu tarikatın esaslarını anlatmayı gaye edindiğinden dolayı şiirlerinde kullandığı kelimeler, müntesiplerin rahatça anlayabilecekleri tarzda ve tasannû’dan uzak kelimelerdir. İfadelerde samimiyet ön plandadır. Çünkü bir tarikatın içerisinde yüksek derecede eğitim almış ve kültürlü insanlarla birlikte, hiçbir eğitime sahip olmayan kimseler de bulunmaktadır. Ahmet Yesevî ile başlayan Yunus Emre, Niyâzi Mısri, Sinan Ümmî v.b gibi mutasavvıflarca geliştirilen tekke ve ta-

savvuf şiiiri, kullandığı remiz ve mazmunlarla halk ve divan edebiyatından farklı bir dil ve ifade tarzı oluşturmuştur. Halk şairinde görülen sade bir dil ve mahallî özellikler ile divan şiirinde kullanılan karmaşık terkiplerden oluşan ağır ve ağıdalı bir dil, tekke muhitinde söylenmiş olan şiirlerde tam olarak görülmez. Tekke şairi bu iki şair tipinin tam ortasında durur ve bir yönüyle Halk diğer bir yönüyle de Divan şairi hüviyetiyle karşımıza çıkar. Diğer birçok mutasavvıf şairin divanında görülen bu hususlar Fenâyî Divanı'nda da mevcuttur.

Biz bu kısımda önce Divan'da yer alan deyimlere, sonra da Türkçe Arapça ve Farsça kullanımlara işaret edeceğiz.

Deyimler: Fenâyî'nin bazı şiirlerinde yer alan deyimler şu şekildedir:

Derde düşendür bilenler ehl-i derdüñ hâlini
Gör nice 'ârifleri *Mecnûn ider* Leylâ-yı 'aşk (228/3)

Tâc olupdur pes le-'amrük hil'ati levlâk anuñ
Oldı illâ rahmeten li'l-'âlemîn aña kemer (1/4)

Žâyi' itme *naqd-i 'ömri* elde iken ey 'azîz
Vaşla cânı *bey'* idüp yâr ile it *bâzârûñı* (304/4)

Râh-ı Hâk'da *cân virenler* kan bahâ didâr alur
Şanma bu bâzârı ol yâr ile her bir cân ider (113/2)

Bulup ol mâh-ı tâbânı özinde
Semâ-yı seb'aya *eleğîn aşdı* (243/3)

Diküp 'aşk ehli cânâ gül
Pür oldı bâğ-ı dil sünbül
O verdistâna it bülbül
Tamâma irsün ihsânûñ (162/6)

Câm-ı la'lüñ nüş iden *ölmekden aşlâ gam yemez*
İrdi bir bâkî hayâta kıldı ifnâ-yı vücûd (275/6)

Sade Türkçe: Fenâyî mutasavvıf bir şair olduğundan dinî terimleri fazlaca kullanmıştır. Dinî terimler, Arapça ve Farsça kökenli olduğundan, Divan'da tamamen Türkçe kelimelerden oluşan mısralar

çok sayıda değildir. Her bir mısradaki bir şekilde Arapça veya Farsça kelimeye tesadüf olunabilir. Bununla birlikte bu kelimeleri tamamen Arapça ya da Farsça kabul etmemiz de doğru bir yargı olmasa gerektir. Bunlar, dilimizde çok yaygın bir şekilde kullanılan ve halkın rahatlıkla anladıkları kelimeler olması yönüyle, Türkçeleşmiş kelimelerdir. Bununla birlikte, vereceğimiz örneklerde görüleceği üzere, Türkçe kelimelerin çoğunlukta bulunduğu samimi ifadeler de Fenâyî Divanı'nda bulunmaktadır.

Kelâm-ı Hakkı gel kendüden işit
Hemân tırma ulular yolına git (403)

Şehîd ol 'aşk içinde şâdık iseñ
Ki hâkdur ol şehîdüñ kan bahâsı (150/4)

Geçür bu ikilikden birlik iline irgör
Meşhûd olına her dem envâr-ı cemâl-i yâr (199/3)

Arapça Kelime ve Terkipler: Fenâyî, Arapça kelimeleri sıkça kullanmıştır. Âyet ve hadislerden yapılan tam ve kısmî iktibaslar da oldukça fazladır. Çoğu zaman Arapça kelimeler Türkçe eklerle kullanılmıştır. Bazı beyitlerde kullanılan Türkçe kelimeler Arapçalara oranla daha azdır.

Eyle *tevfîkuñı* yoluñda *refîk*
Rabbi ihdina 'ş-şirâte'l-müstakîm (146/4)

Olurdu *lî ma'a'llâh sırrı mekşûf*
Nazar olursa ger *sırr-ı Habîbden* (149/2)

Divan'da, bir mısraı Türkçe bir diğeri Arapça (mülemmâ) beyitler bulunduğu gibi, az da olsa tamamiyle Arapça kelimelerden kurulmuş olan beyitler de mevcuttur.

Bâde-i hubb-ı ezelden pür ola peymânemüz
Ente kâfî ente şâfî ente hasbî yâ Vedûd (275/2)

Ķad benâ Vâlîde Sultân câmi'an
Hâlişen li'l-'âlimîne'l-'âmilîn (353/1)

Ḳultü târiḥen li hâze'l-ma'bed
Mecme'un li'l-müslimîne'l-müttaḳîn (353/3)

Büşrâ le-ḳad enceze'l-iḳbâlü mâ-ve'adâ
Kevkebü'l-mecdi min ufûḳı's-sa'âdeti ḳad bedâ (361)

Farsça Kelime ve Terkipler: İslamı kabul eden Türkler, bu dinin tesiriyle yeni bir edebiyat vücûda getirirlerken, Arap edebiyatı ürünü olan aruz veznini de kullanmaya başlamışlardır. Pek çok dinî terimde olduğu gibi, aruz veznini de Araplardan değil İranlılardan almışlar, dolayısıyla Acem şiiri etkisine girmişlerdir. Türk şairleri uzunca bir süre İranlı şairlerin eserlerine benzer eserler vücûda getirmeye çalışmışlar ve şiirlerini söz konusu şairlerin şiirleriyle kıyaslamışlardır. Attar, Sa'dî, Molla Câmî vb. İranlı mutasavvıf şairlerin de etkisiyle Farsça unsurlar Türk şiirine yoğun bir şekilde girmiştir. Bu ve benzeri nedenlerle Divan şairlerinin tamamında görülen Farsça kelime ve terkipler Fenâyî Divanı'nda da görülmektedir. Fakat bu kelime ve terkipler divan şairlerinin kullandıkları kadar fazla ve ağıdalı değildir. Bu kelimelerden büyük bir kısmı dinî ve tasavvufî mahiyette aynı zamanda da şairimizin yaşadığı döneme göre, sade ve anlaşılır kelimelerdir.

Nice hüş-yâr ola 'aşkuñ mesti
Bâde-i bezm-i belâdan içdi (141/2)

'Andalîbüñ gûş idenler na'lesin
Ceyb-i şabrı gül gibi eyledi çâk (365/2)

Divan'da, ayrıca aşağıda matla' beyitlerini verdiğimiz, tamamen Farsça'yla yazılmış yedişer beyitlik iki gazel bulunmaktadır.

Fenâyî 'ârif-i sırr-ı cihânest
Nümâyed der-beşer velîk cânest (45/1)

Bî-tü hâr şod çeşm-i mâ-râ dû cihân
'Ayn-ı cân-râ mî-şevêd mârâ 'ayân (202/1)

7. Edebî Sanatlar

Fenâyî, diğer mutasavvıf şairler gibi, her ne kadar sanat yapmak için şiir yazmamışsa da Divan'ında, başta iktibas ve telmih sanatları olmak üzere, bir çok edebî sanata yer vermektedir ¹¹³.

Aks: Bir dize ya da cümlenin anlamlı iki parçasından birini önce, diğerini sonra söylemek suretiyle dizeyi ters çevirerek aynı anlamda bir dize veya cümle oluşturma sanatıdır. Aks-i tam ve Aks-i nâkıs olmak üzere ikiye ayrılır. Aşağıdaki beyitte aks-i nâkıs yapılmıştır.

N'ider *cân ü cihânı* sensiz 'ârif
Yine sensin anuñ *cân ü cihânı* (101/2)

Cinas: Sözle ilgili sanatlardan birisi olan cinas sanatı, söylenişleri ve yazılışları bir fakat anlamları farklı iki sözcüğü bir arada kullanmaktır.

Zâhidüñ hiç oldı zerķı hiçe vardı tâ'ati
Başladı *Yâ Sîne* şimdi kimse gelmez *yasına* (394)

Cennet ü hûr ü *kuşûrûñ* tâlibidür pür-*kuşûr*
Lem'a-ı nûr-ı tecellî besdür 'uşşâka hemân (311/4)

Hubb-ı mâsivâ *günâh* yeter
Cân-ı sûzâna her *gün âh* yeter (272/1)

Hüsn-i Ta'îl: Herhangi bir gerçek olayın meydana gelmesini, hayali ve güzel bir sebebe bağlamaktır. Ancak bu nedenin kesin bir yargıya dayanması gerekir. Telmih sanatı da bulunan aşağıdaki beyitte, meleğin melek oluş sebebi Hz. Âdem'den ilm-i esmâ öğrenmesine dayandırılır. Cin (aslında şeytan) ise ateşten yaratılması sebebiyle bu ilmi öğrenmemiştir.

Âdemîden 'ilm-i esmâ öğrenen oldı melek
Cinnüñ aşlı nâr idi öğrenmedi esmâmuzı (75/2)

¹¹³ Edebî sanatlar için bkz. İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul 1992; M. Orhan Soysal, *Edebî Sanatlar ve Tanınması*, İstanbul 1992; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 6. Baskı, Ankara 2000, s. 405-500; Neclâ Pekolcay vd., *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, 5. Baskı, İstanbul 2000, s. 104-110.

Yine hüsn-i ta‘lil sanatı bulunan aşağıdaki beyitte, Hz. Âdem’in cennetten çıkarılışı güzel bir nedene dayandırılmıştır.

Cenneti bir dâneye bey‘ eylese Âdem n’ola
Vâkıf oldu sırrına vechüñde müşkîn dânenüñ (241/6)

İham: İki ya da ikiden fazla anlamı bulunan bir sözcüğü bir dize veya beyit içinde bütün anlamlarını kastederek kullanma sanatıdır. Okuyucu bu kelimenin hangi anlamı kastedilerek kullanıldığında şüpheye düşer. Aşağıdaki beyitlerden ilkinde “Mansur” (Hallâc-ı Mansur ve zafere ulaşma), ikincisinde “sabâ” (Sabâ rüzgarı ve Sabâ ülkesi), üçüncüsünde ise “bâl” (gönül, kalp ve kanat) kelimeleriyle îham sanatı yapılmıştır.

Ka‘be-i nûr-ı cemâlüñ mervesi virdi şafâ
Nuşret-i feth-i mübînden bizi *Manşûr* eyledi (133/5)

N’ola şâdî olursa hüdhüd-i dil
Peyâm-ı yâr irişirdi *sabâdan* (54/6)

İrdi pervâneye illâ vechehûdan çün eşer
Perr ü *bâfîni* cemâlüñ şem‘ine sûzân ider (113/4)

İktibas: Söze, anlamı pekiştirmek amacıyla âyet, hadis ya da bunlardan parçalar almaktır. Tam ve kısmî veya mânevî ve lafzî iktibas şeklinde kullanımı bulunmaktadır. Fenâyî’nin en fazla kullandığı sanatlardan biridir.

Ĥâlüm ĥarâb baĥrum kebâb maĥbûb ise ‘âlî-cenâb
Ĥüsn-i cemâline iren *ĥûbâ lehû ĥüsne meâb* (326/1) (*Ra‘d*,
13/29)

Seĥâhüm câminı şun câna sâķî
İrişe yirine tâ ‘ahd ü mîşâķ (61/6) (*İnsan*, 76/21)

Ĥarra Mûsâ lem‘asından câna irişdi ziyâ
Zâhir itdi *len terânî* remzinüñ ma‘nâsını (286/3) (*A‘râf*, 7/143)

İstifham: Şairin cevabını bildiği bir konuyu soru şeklinde sorarak söylemesine istifham sanatı denir. Dikkat çekmek için sorulan bu sorunun cevabı beklenmez.

Nedendür bâğ-ı ‘âlemde çiçekler muhtelif elvân
Boyacısı bir iken hep bu eşcâr ile ezhâruñ (16/4)

Gül‘izâr-ı vuşlatuñ hem-demi olduñ çün hezâr
Dem-be-dem ol verd-i bî-hemtâya efgânuñ *nedür* (342/2)

Ey murğ-ı ezel ‘âleme *feryâda mı geldüñ*
Yâr ile olan ‘ahdüñi di *yâda mı geldüñ* (327/1)

Bu bezmüñ sâķisi cümle bir iken
Kimi a‘lâ kimi ednâ *niçündür* (209/2)

İştikak: Aynı kökten türemiş en az iki sözcüğü bir dize ya da beyit içinde kullanmaktır. Yazılışları ve okunuşları aynı fakat kökleri farklı kelimelerle yapılırsa “şibh-i iştikak” adını alır. Divan’da çok kullanılan sanatlardandır.

Ruñuñ esmâ-yı *hüsnâdur* te‘âlâ şânühû gör kim
Ne *ihsân* eylemiş *Muhsin* bu *hüsn-i* vech-i esmâyâ (153/2)

Fenâyî bulsa n’ola sırr-ı *tevḥîd*
Eḥaddendür bu *tevḥîdüñ* esâsı (150/5)

Hidâyet it şırât-ı müstakîme
Delîlümüz ola Allâhu *Hâdî* (317/4)

‘*İkâl-i* ‘*akl-ı* cüz’îden *halâş* oldum sürûrum var
Muḥabbet sâğarın içdüm bi-ḥamdi’llâh ḥuzûrum var (63/1)

Ezel *Naḳḳâş-ı* Kudret levh-i dilde
Muḥabbet *naḳşını* kılmış muşavver (300/3)

Nuḳûş-ı mâsivâdan eyle âzad
Ḥaḳîkat sırrını *naḳş* it derûna (120/6)

Leff ü Neşir: Genellikle bir beyit içinde, birinci dizede en az iki şeyi söyleyip, ikinci dizede bunlarla ilgili benzerlik ve karşılıkları vermektir. Birinci dizede verilen kelimelerle ikinci dizede verilenler belli bir sıra takip ediyorsa “leff ü neşr-i müretteb”, belli bir sıra takip edilmeksizin yer alıyorsa “leff ü neşr-i gayr-i müretteb” ismini alır. Aşağıdaki beyitlerde *leff ü neşr-i müretteb* sanatı vardır.

Buğûr-ı *Meryemüñ* büyü irişdi *hâkden* eflâke
Mu‘athtar itdi ‘*Îsâ-veş semâda* vech-i cânânı (114/6)

Verd-i bî-hemtâ içündür ‘*andalübüñ nâlesi*
Bülbülüñ zân değıldür *gonca-ı handândan* (230/4)

Şem‘-i hüsnin itdi *sûzan* ey Fenâyî *sînde*
Nâr-ı ‘aşka her nefes *ihrâk* iden *pervâneyi* (240/7)

Aşağıda verilen beyitlerde ise leff ü neşr-i gayr-i müretteb sanatı bulunmaktadır.

Ꞑamu *haç* şâhibin *gubâr* eyler
Nesh iderse *haçında reyhâni* (68/6)

Çevgân-ı muhabbetle vahdet *topını* kapduk
Meydân-ı fenâ içre *merdâneleriz cânâ* (341/3)

Ꞑanķı *burcın aķterisin* bilsem ey *meh-rû* seni
Menzilüñ ‘ârî hezârân *kevkeb-i seyyâreden* (93/2)

‘*Aşkuñuñ bâg* u *bahân* vuşlatuñ *gülzândır*
Ꞑanķı *gülzâr nâmını gülsüz gülistân* eyledi (187/4)

Mecâz-ı Mürsel: Bir sözü gerçek anlamı dışında benzetme amacı gütmeksizin kullanma sanatıdır. Aşağıda verilmiş olan beyitlerden ilkinde “*câm-ı la‘l nûş etmek*” tabiriyle aşk-ı ilâhî, ikincisindeki “*zülf ü kakül*” ile de mâsivâ kastedilmiştir.

Câm-ı la‘lûñ nûş iden ölmekden aşlâ ğam yemez
İrdi bir bâķî hayâta kıldı ifnâ-yı vücûd (275/6)

Setr ider nûr-ı cemâline celâli perdesin
Ol vecihden bend ider ‘uşşâkı *zûlf ü kâküli* (53/2)

Nidâ: Şâirin, çok duygulanması ve heyecanlanması sonucunu doğuran olayları ve varlıkları göz önüne getirip “ey, hey” gibi ünlemlerle seslenmesidir. Bundan dolayı nidâ, tekrar ve teşhis sanatlarıyla birlikte kullanılır. Aşağıdaki beyitler bu sanata örnek beyitlerdir.

Yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ eyle Fenâyîye ‘atâ
Gitsün nazardan mâsivâ eyle bize luğ u kerem (163/7)

Ey şabâ ref’ it hicâbı ol gül-i bî-hârdan
Bülbül-i bâğ-ı belânuñ kârı efgân olmasun (220/2)

Âsitânuñ *yâ İlâhî* hastaya dâru’ş-şifâ
Şerbet-i vaşluñ içenler buldı her derde devâ (295/1)

Bezm-i vaşluñ cür‘asından *sâkıyâ* şun sâğarı
Nûş idenlerüñ ola her dem du‘âsı müstecâb (128/7)

Tarih: Ebced hesabına, göre Arap alfabesindeki harflerin sayı değerleriyle oluşturulan şiirlere *tarih* ve bu tarzda yapılan sanata *tarih düşürme* denir¹¹⁴. Tarihler genellikle kıt‘a nazım biçimiyle yazılmasına rağmen bir beyit, bir dize veya tek bir cümle ile de tarih düşürülür. Divan’da toplam yedi adet tarih şiiri bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Aziz Mahmud Hüdâyî’nin vefatı içindir.

Eyledi ‘azm-i beğâ ol sâlik-i râh-ı Hudâ
Olmağa halvet sarayı ‘âlem-i ‘uqbâda dayf
Fevtine târîh için kesbi teessüfle didi
Âh kûtbu’l-etkıyâ Mahmud Efendi göçdi hayf (159) =1038
(1628)¹¹⁵

Rûh-ı kudsiydi Hüdâyî tarh-ı kevneyn eyledi
Cevher-i ferd oldı kıldı lâ mekân ilin mekân (345/16) =1038
(1628)¹¹⁶

¹¹⁴ Tarih düşürme ile ilgili bkz. Cem Dilçin, *a.g.e.*, s. 502-507.

¹¹⁵ Mısranın ebced karşılığı, Divan’da 1038 (1628) olarak gösterilmesine rağmen, 1044 (1634)’tür.

¹¹⁶ Mısranın ebced karşılığı 1047 (1637) çıkmaktadır.

Yeni Vâlîde Câmî (Yeni Câmî)'nin yapılışı için de biri Arapça olmak üzere iki ayrı tarih düşürülmüştür.

Fenâyî vedd ile dinildi târîh
Zehî câmi' maqâm-ı beyt-i Raḥmân (262/7)¹¹⁷
Ḳultü târîḥen li hâze'l-ma'bed
Mecme'un li'l-müslimîne'l-müttakîn (353/3) =1074 (1664)

Kim olduğunu tam olarak tesbit edemediğimiz Ahmed isminde biri için de bir tarih beyti bulunmaktadır.

Didi fevtine hâtif târîḥini
'Urûc itdi maqâm-ı ünse Aḥmed (158/3) =1054 (1644)

Yedi beyitlik bir gazelde, Ahmed Ağa isminde biri için tarih düşürülmüştür.

Didi hâtif ey Fenâyî târîḥin
Ḥâneñüz Raḥmân âbâdân ide (343/7) =1056 (1646)¹¹⁸

1056 (1646) tarihinde vezirlik makamına geçen bir kişiden bahsedilerek şu tarih düşürülmüştür.

Sürûran didi târîḥin Fenâyî
Bi-ḥamdi'llâh yerin buldı vezâret (344/7) =1056 (1646)¹¹⁹

Telmih: Fenâyî'nin oldukça çok kullandığı edebî sanatlardan biri olan telmih sanatı, anlamla ilgili sanatlardandır. Telmih sanatı, herkesçe bilinen geçmişteki bir olaya, ünlü bir kişiye bir inanca ya da yaygın bir atasözüne işaret etmek ve onu anımsatmaktır. Aşağıdaki beyitlerden ilkinde şeytanın Hz. Âdem'e secde etmediğine, ikincisinde Hz. Musâ'nın sihirbazlarla karşılaşmasına ve onların yılan haline gelen iplerinden korktuğu hadisesine, üçüncüsünde ise Hz. Musa ile Hızır'ın iki denizin birleştiği yerde karşılaştıklarına telmih yapılmaktadır.

¹¹⁷ Mısranın ebced karşılığı 1028 (1618) çıkmaktadır.

¹¹⁸ Mısra verilen tarihin aksine, 1060 (1650)'ye tekabül etmektedir.

¹¹⁹ Mısranın ebced karşılığı 1174 (1760)'tür.

Münkir olma Âdem'e mişl-i racîm
‘Îsâ-veş Rûhu’l-Ûudüsle yek-dem ol (30/2)

Sâhîr-i su‘bân nefsün oldı elinden *halâş*
Zâhir olur *kalbine* nükte-i emr-i *lâ tehâf* (340/3)

Mecma‘u’l-bahreynden irdi cism ile *câna* ‘atâ
Zâhir oldı nükte-i *Hızr ile Mûsâ*’dan *ğarağ* (31/2)

Tenâsüb: Bir konu üzerinde, aralarında çeşitli ilgiler bulunan en az iki sözcük, terim veya deyimini bir dize ya da beyit içinde rastgele, sıralama amacı gütmeyen kullanmaktır. Divan’da fazlaca kullanılan bu sanata birkaç örnek verelim.

Zâtuña nisbet olur *Firdevs-i a‘lâda kuşûr*
Var-ise ger *dâhilünde* *gûş* u *gılmân* u *hûr* (175/1)

Çün *cülûs* itdi geçüp *sultân-ı* ‘aşğ *cân tahtına*
Yazdı *zülfün haşşını* kim *nüşa* yok *dîvânuma* (74/3)
Nihân eylerse ger *sırrın* *Fenâyî*
Muhabbet *kenzinün vîrânesidür* (171/7)

Teşbih: Sözü daha etkili bir duruma getirmek için, aralarında türlü yönlerden ilgi bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı nitelikçe daha üstün olana benzetmektir.

‘Îd-i edhâdur cemâlün *cân aña* *qurbân* olur
Şû‘le-i *mihr-i ruhuñ* her *zerreden raşşân* olur (37/1)

Yukarıdaki beyitte güzellik, kurban bayramına benzetilmiştir. Aşağıdaki beyitlerden ilk ikisinde dünya, fenâ bulup yok olacak bir eve ve harap olacak bir gül bahçesine; üçüncü beyitte geçen ârif ise, hümâ kuşuna benzetilmiştir.

Sağın *kılma* bu *fânî* evde mesken
Beğâ *iqlîmine* ‘azm eyle *bülbül*
İrişdür *özünü* *güلزâre* irken
Beğâ *güلزârına* ‘azm eyle *bülbül* (328/1)

Beğâ milkine bülbül kıla pervâz
Güzer ide bu *gûlzâr-ı fenâdan* (189/5)

Buldı ‘izzet irişenler sâyesine ‘*ârifüñ*
Kim hevâ-yı lâ mekânda her biridür bir *hümâ* (66/6)

Aşağıdaki beyitte ise gönül, yanma yönüyle pervâneye benzetilmiştir.

N’ola *pervâne-veş* olsa bu *dil* ‘aşk odına sûzân
Cemâlüñ şem‘ine yanmağ ezel ‘uşşâka gelmişdür (204/3)

Bir beyitte ise gözyaşı Nil’e benzetilir.

Firâkuñla gözüm yaşı idüpdür *Nil* gibi tuğyân
Vücûdum milkini luğ it bi-küllî *ğarğ-ı âb* itme (258/2)

Tevriye: İki anlama gelen bir sözcüğün bir anlamı beytin genel anlamına uyar, öteki anlamı uzaktan ya da dolaylı olarak ilgili olursa tevriye sanatı meydana gelir. Aşağıdaki beyitte geçen “âl” kelimesinin “hile, aldatma” ile “kırmızı, sevgilinin yanağı ve dudağı” şeklinde iki anlamı bulunmaktadır.

Cemâlüñ *âhna* alındı bu dil
Ne *âl* eyler göre *hâl ü hayâlüñ* (121/3)

Hem göz, hem de kendisi anlamına gelen “ayn” kelimesi de aşağıdaki beyitte tevriyeli olarak kullanılmıştır.

‘*Ayn* olursa ‘ayn-ı ‘âlem ‘*ayn-ı ‘ârifde* n’ola
Dest-i kudret çekdi çün ‘aynına anuñ tûtiyâ (178/2)

Leyla ve Mecnun kelimeleri “gece renkli” ve “divane” anlamlarını da çağrıştıracak şekilde tevriyeli olarak kullanılmıştır.

Leyli-i zülfüñ dili *Mecnûn-şifât* itdi esîr
Düşdi vaşluñ kaydına gör derdini dîvânenüñ (241/2)

Tezad: İki düşünce, duygu ve hayal arasında birbirine karşıt olan nitelikleri ve benzerlikleri bir arada söylemektir. Bir şeyin birbi-

rine karşıt görünen özelliklerini bulup çıkarmak da tezad sanatına girer.

*Bend olanlar zülf-i hâlûñ dâmına âzâdedür
Câm-ı la'lüñ 'Îsâ-veş mürde dile cân-dâdedür (27/1)*

*Mürde diller n'ola bulsa la'l-i nâbuñdan hayât
Câm-ı 'aşkuñ nûş iden görmez dü-'âlemde humâr (299/5)*

*Hum-hâne-i vahdetden mest oldu Fenâyî çün
Bu vech ile oldu ol bu bâde ile hüş-yâr (199/7)*

İKİNCİ BÖLÜM

FENÂYÎ CENNET EFENDİ DİVANI'NDA DİN VE TASAVVUF

A. DİN

Milletlerin hayatında din önemli bir mevki işgal eder. Bir dinin yazılı olarak anlatılması da ancak edebiyatla gerçekleşir. Türklerin İslam'ı kabul etmelerinden sonra oluşturdukları Divan edebiyatı, zengin motif, mazmun ve unsurlarıyla, özellikle mutasavvıf şairler tarafından, bu dinin anlatılmasında önemli bir araç vazifesi görmüştür. Din; adet, gelenek ve görenek, folklor vb. gibi, bir şekilde hayatın içinde olduğundan dolayı, mutasavvıf şairler dışında kalan diğer Divan şairlerinde de, biliçli veya bilinç dışı, bir şekilde dinî motiflere rastlanmaktadır. Biz burada Fenâyî'nin din ile ilgili olarak kullanmış olduğu tabir, terim ve terkiplere işaret edeceğiz¹.

1. Allah

Bir mutasavvıf şair olan Fenâyî, hemen her şiirinde Allah'ın en az bir isim veya sıfatını kullanmıştır.

Allah; insanı yoktan var eden, her dert ve gamdan kurtaracak olandır (142/3). Bütün mevcudâta hayat verendir (49/4). Fakat bu yaratma işlemi Allah için bir mecburiyet değil, O'nun lütuf ve atâsı sonucudur.

Bir avuc hâk iken itdün 'ademden çün bizi insân
Zuhûr-ı cümle mevcûdât Cenâbuñdan 'a'âdur hep (160/4)

Hudâyâ levh-i hâtırdan rusûm-ı ğayrı hakkeyle
Görinen şûret ü ma'nâ yine lu'f-ı Hudâdur hep (160/6)

Gönüllerde iyi kötü her ne varsa hakkıyla bilen, her şeyden haberdar olan, her şeyi gören ve cömertliğinin kemaline sınır bulunmayan (82/3). O, şânı yüce ve sıfatları noksanlıktan münezze olan (82/4), kendisine bir mekan bulunmayandır (83/4). Her zorluğu kolay hale getirendir (106/3). Zâtının güneşinin zerresi ulaşmasa, zelil ve

---

¹ Edebiyatla din ilişkisi için bkz. Hasan Aktaş, *Türk Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Kon-
ya 2001, s. 25-28.

âciz olan insan O'na varmaya hiç bir yol bulamaz. Can ve gönül derdinin tabibi de yine O'dur (122/5). Dünyada izzet isteyen gece gündüz durmadan O'nu anmalıdır.

İster iseñ iki 'âlemde Fenâyî 'izzet
Rûz u şeb durma hemân Hâlıkı yâd eyle (126/5)

Allah'ın isim ve sıfatlarının geçtiği mısraların bir çoğunda, topraktan yaratılma hadisesine atıfta bulunularak, insanın acizliği üzerinde durulur. Kulun işi sürekli hata ve kusur iken Allah keremiyle kulun kusuruna nazar etmez (39/2). İnsan ne kadar uğraşırsa uğraşsın Allah'ın lütfu olmazsa bütün uğraşı boşa gider (60/5). İnsan, her gün yüzlerce, binlerce günah işlemesine rağmen affedecek olan Allah'dır. Kul hata ve suç işlemesine rağmen Allah atâsı ile kulunu affeder (28/4). Suç işleyen kaçacağı yer de yoktur, kul ancak Allah'tan (gazabından) yine Allaha (rahmetine) sığınır. Kendini bilen kendini tanıyan kişi ancak o Zât-ı Pâk'e ulaşabilir (56/4).

Bir avuç hâke mümkün mi vişâl-i bezmine irmek
Meğer bir luğf ire cânâ Cenâb-ı Rabb-i a'lâdan (6/2)

Nesi var bir avuç hâküñ Cenâb-ı Hâzrete lâyıq
Heman rû-yı siyâh ile hezâr sehv ü kuşûrum var (63/4)

Nice yol bulur Cenâb-ı Pâküñe bir kabze hâk
Yemm-i cûduñdan anı kıl bezm-i vaşla müsteħağ (257/4)

Bir çok şiiirde ise, yine insanın çaresizliğine vurgu yapılarak Allah'tan yardım istenir.

Eger irmezse añâ luğf-ı Rahmân
Neye kâdir olur bî-çâre insân
Yine Hâğdan olur kullara ihsân
Meded senden meded yâ Hayy ü Kayyûm (44/6)

Umaruz senden 'inâyet ey Kerîm
Hâlümüze merħamet it yâ Rahîm (146/1)

İnsan, hata ve kusur sahibi olmasına rağmen, dilekleri kabul eden, dua edenin duasına cevap veren de yine Allah'tır.

Gerçi çokdur yâ *Îlâhî* saña hizmetde kuşûr
Luţf umup kapuña geldük bizi ‘afv it yâ *Ġafûr*
Ref’ it aradan hiçâbı kalbimüz bulsun sürûr
Her murâdı sen virürsin yâ *Mücîbe’s-sâilîn* (2/2)

Bütün eşya gibi insanın aslı da O’nun nurundandır fakat arada engel olan şey ten perdesidir.

Aşlımuz çün nûr-ı vâhiddür kamû eşyâ ile
Perde-i ten setr idüpdür aramız *Mevlâ* ile (10/1)

Eşyanın tamamı ibret gözüyle bakabilen için Hakk’ın aynıdır (26/1). Cemalinin nûru âlemde o kadar açıktır ki, mevcut olan her şeyde o nûrun tecellisi ayan beyandır.

Cemâlûñ nûrı ey *Maĥbûb* ne mazhardur ki ‘âlemde
Cemi’-i şeyde ol nûruñ tecellisi hüveydâdur (87/2)

Allahın en güzel isimleri için kullanılan el-Esmâü’l-Hüsnâ sıfat tamlaması, bir beyitte Osmanlıca terkip kuralına göre, “esmâ-yı hüsnâ” şeklinde geçmektedir.

Ruĥuñ *esmâ-yı hüsnâ*dur te‘âlâ şânühû gör kim
Ne iĥsân eylemiş Muĥsin bu hüsn-i vech-i esmâyâ (153/2)

Türk Edebiyatı’nda daha çok Esmâü’l-Hüsnâ şeklinde kullanılan² bu tamlama, kültürümüzde olduğu kadar edebiyatımızda da önemli bir yere sahiptir. Kur’an-ı Kerim³ ve hadislerde⁴ geçenlerin dışında Arap, Acem ve Türklerin kullandığı Esmâü’l-Hüsnâlar bulunmaktadır⁵. Divan’da çoğu Arapça olmak üzere, “Ĥudâ, Yezdân, Zât-ı bî-çûn, Şâh, Pâdişâh, Perverdigâr” gibi Farsça, “Efendi, Yara-

² H. İbrahim Şener, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü’l-Hüsnâlar*, (Basılmamış doktora tezi), İzmir 1985, s. 1.

³ Kur’an’da geçen Esmâ-i Hüsnâ sayısı için bkz. H. İbrahim Şener, *a.g.e.*, s. 173-252.

⁴ Esmâ-i Hüsnâ’yı muhtevî hadisler için bkz. Tirmîzî, *Sünen*, V,179; İbn Mâce, *Sünen*, II, 1267; Şener, *a.g.e.*, s. 33.

⁵ Arapça, Farsça ve Türkçe Esmâü’l-Hüsnâlar için bkz. H. İbrahim Şener, *a.g.e.*, s. 21-47.

dan, Kamu eşyayı yokdan var eden” gibi Türkçe Allah’ın isimleri ve sıfatları yer almaktadır. Fenâyî’nin şiirlerinde geçen Esmâü’l-Hüsna’lar şunlardır:

Allâh (82/4, 226/1, 317/4), Alîm (5/1, 81/3), Bârî (39/1, 64/1, 136/7), Başîr (81/3), Cenâb (44/2, 160/4), Cenâb-ı Hâzret (63/4), Cenâb-ı Hâzret-i Bârî (79/7, 319/5, 349), Cenâb-ı Hâzret-i Hâk (360), Cenâb-ı Hâzret-i Raḥmân (261/6), Cenâb-ı Pâk (257/4, 360), Cenâb-ı Rabb-i a’lâ (6/2), Cenâb-ı Zât-ı Pâk (185/3), Efendi (33/4, 38/2, 61/1, 95/1, 106/3, 126/1, 157/4, 232/2, 251/2, 256/2, 291/1), Eḥad (20/7, 82/5, 152/5, 307/1), Ezel naḳḳâşî (42/4, 80/3), Faẓl u cûd ıssı Kerîm (85/6), Ğanî (323/2), Ğanî Mevlâ (74/1, 324/2), Hâbîr (81/3), Hâdî (317/4), Hâk (26/1, 106/7), Hâkîm (5/1, 82/3), Hâḳḳânî Tabîb (334/6), Hâlık (126/5), Hallâk (81/5, 207/4), Hannân (179/5), Hasbî (275/2), Hayy (81/5, 87/4, 330/6), Hayy u Ḳayyûm (33/1, 45/1), Hayy ü Bâkî (176/4, 219/3), Hayy ü Sübhân (265/5), Hâzret-i Hâk (79/1), Hâzret-i Mevlâ (56/1), Hâzret-i ni’me’l-meâb (235/4), Hâzret-i nûr-ı pâk (207/5), Hâzret-i Zât (292/1), Hudâ (51/1, 55/1, 111/2, 162/6, 253/1, 271/2), Hudâvend-i ‘Alîm (354), Hüve’l-Hayyü Hüve’llâhü’l-Bâkî (212/9), İlâh (28/3, 126/1, 232/1, 2/2), İlâhe’l-‘âlemîn (274/2), İnâyet ıssı Mevlâ (305/1), Ḳadîm (81/5, 87/4, 132/3), Ḳâdir (326/6), Ḳâdir Hudâ (72/1, 130/4, 270/1), Ḳâdir-i muṭlak Hudâ (28/1), Kâfî (275/2), Kamu eşyâyı yokdan vâir iden (202/5), Kân-ı kerem (142/3), Ḳayyûm (86/5), Kerîm (40/2, 87/4, 98/7, 125/4, 132/3, 148/1, 307/1), Kibriyâyı Hâzret (256/7), Luṭf u iḥsân ıssı Raḥmân (86/1), Luṭf u cûd ıssı Hudâ (163/1), Luṭf u iḥsân ıssı Sulṭân (49/1), Luṭf-ı bî-ḥad Pâdişâh (307/1), Luṭf ıssı Raḥmân (245/), Maḥbûb (87/2), Melîk-i muktedir (172/5), Mevlâ (10/1, 80/1, 309/1), Mu’în (274/7), Muḥsin (153/2), Mücîb (122/7, 291/7), Mücîbe’s-sâilîn (2/2, 277/1, 327/2), Müste’ân (259/7), Naḳḳâş-ı Ḳudret (300/3), Pâdişâh (28/4, 125/5, 248/1, 311/1), Pâdişâhlar Pâdişâhı (40/5, 153/3, 305/5), Perverdigâr (278/6), Rab (33/1, 33/4, 43/1, 51/4, 83/3, 113/1, 123/5, 125/7, 249/1), Rabb-i Ekber (300/1), Rabb-i Ekrem (256/7), Rabb-i Ğaffâr (218/4), Rabb-i Ğafûr (260/1), Rabb-i Kerîm (137/1), Rabb-i Raḥîm (77/10), Rabbü’l-‘âlemîn (353/2), Rabbü’l-enâm (148/3, 255/5), Raḥîm (5/1, 29/2, 87/4, 132/3, 148/1, 251/9), Raḥmân (44/6, 132/3, 233/6), Şâhib-kerem (137/5), Şamed (98/6, 307/1), Şânî (181/4), Settâr (7/1), Sulṭân (51/1, 141/2, 149/1, 218/4), Sulṭân ü Sübhân (142/1, 144/1), Şâfî (275/2), Şâh (60/5, 85/4), Taḳdîr-i sâbîḳ (290/7), Vâhibü’l-iḥsân (76/2), Vedûd (135/7, 203/5, 255/7, 278/2, 330/6), Vehhâc (183/2), Yaradan (93/1,

273/1), Yezdân (316/3), Zât-ı bî-çûn (249/7, 2726), Zât-ı Pâk (38/2, 59/4, 288/8, 330/6), Ze'l-'aşa (85/1, 264/2), Ze'n-na'im (21/6), Zü'l-fazlı'l-'azîm (329/2).

2. Melekler

Nûrânî varlıklar olan melekler günah işlemez ve sürekli olarak Allah'a ibadet ederler. Erkeklik ve dişilikleri de yoktur. Nurdan yaratılmışlardır. Görevleri farklı, Cebrâil, Mikâil, İsrâfil, Azrâil gibi dört büyük melekten başka sayısız melek bulunmaktadır⁶.

Melek: Fenâyî, elest bezmine atıfta bulunarak, meleklerle cinlerin yaratıldıkları madde itibariyle farklı varlıklar olduğunu ifade eder.

Âdemîden 'ilm-i esmâ öğrenen oldu *melek*
Cinnûn aşlı nâr idi öğrenmedi esmâmuzu (75/3)

Fenâyî, yine bir murabada mirac hadisesine telmihle, arada hiçbir insan ve melek olmaksızın Allah'la halvet olma isteğini dile getirir.

Hâzretüñden budur ey Şâhib-kerem senden dilek
Seyre mâni' olmaya bu 'arş u ferş ü nüh-felek
Kıl 'inâyet girmeye araya ins ile *melek*
Sehv ü nisyânümüza estagfiru'llâhe'l-'azîm (137/5)

İçerseñ ey gönül şol meyden iç kim
Melek sâkî felek peymânesidür (171/4)

Cebrâil: Divan'da dört büyük melekten sadece Cebrâil'in ismi geçmektedir. Cebrâil daha çok "Rûhu'l-Kuds" ve "Rûhu'l-Emîn" isimleriyle verilir.

Çün dem-i *Rûhu'l-kudüs*den câna irişdi hayât
Aşsen-i taqvîmde halk olsa n'ola insânımız (4/2)

⁶ Meleklerle ilgili bazı âyetler için bkz. Bakara, 2/30-34, 98, 102, 161, 176, 177; Âl-i İmrân, 3/18, 42, 45, 80, 87; Nisâ, 4/97, 166, 172; En'am, 6/8, 9, 50, 92; A'raf, 7/11, 20; Enfâl, 8/9, 12, 50; Hûd, 11/12, 31; Yûsuf, 12/31; Ra'd, 13/13, 23; Hicr, 15/7, 8, 28; Nahl, 16/2, 28; İsrâ, 17/40, 61-65; Enbiyâ, 21/26, 28; Furkan, 25/7; Secde, 32/11; Ahzâb, 33/43; Fâtır, 35/1; Sâd, 38/1-4, 71; Fussilet, 41/30-32; Zuhruf, 43/16-22, 60; Kaf, 50/17-19; Necm, 53/26; Hâkka, 69/17; Meâric, 70/1-4, Müddessir, 74/31; Nebe', 78/38; Fecr, 89/22, 23.

Elest bezmi'ne telmihte bulunarak, insanın melekle şeytan arasında alacağı tavır şu şekilde ifade edilir.

Münkir olma Âdem'e mişl-i racîm
'Îsâ-veş *Rûhu'l-Ğudüsle* yek-dem ol (30/2)

Mîrac hadisesinin konu edildiği bir beytde hem Cebrâil hem de Rûhu'l-emîn ismi birlikte kullanılmaktadır.

Rehber oldu sidreye dek gerçi kim *Rûhu'l-emîn*
Ğaldı *Cibrîl* enbiyâ ervâhı ol ğıldı güzer (1/14)

Ayrıca Fenâyî Divanı'nda meleklerle bağlantılı olarak hûri, cin ve şeytandan da bahsedilmektedir.

3. Kitaplar

İslam inanç esaslarından üçüncüsü, kitaplara imandır. İman edilmesi gereken kitaplar, dört büyük kitap olarak da ifade edilen Zebur, Tevrat, İncil ve Kur'an'dır. Fenâyî Divanı'nda bu kitaplardan sadece bir beyitte bahsedilir ve daha çok Kur'an-ı Kerim üzerinde durulur.

İtdi ezber *dört kitâbuñ* ma'nâsın bir noktadan
Ğızr-veş oldu mükemmel cümle fenni ol dilâ (66/3)

Kur'an, Hz. Muhammed'e indirilmiş olan son ilahî kitaptır. Vahiy yoluyla ve Cebrail aracılığıyla tüm insanlığa, kıyamete kadar bakî kalmak üzere, gönderilmiştir. Farklı sayıdaki ayetlerin oluşturduğu 114 sureden meydana gelen Kur'an, Hz. Ebu Bekir döneminde iki kapak arasında toplanmış ve Hz. Osman döneminde çoğaltılmıştır. Divan edebiyatının da ilk ana kaynağı Kur'andır. Sevgilinin güzelliği, yüzü, boyu vb. Kur'an'a benzetildiği gibi, bir çok şair tarafından çeşitli ayetleri de iktibas edilmiştir. Fenâyî'ye göre izzete ulaşmanın yolu, Kur'an ve sünnete uymakla gerçekleşebilir.

Cem' u farkı cem' idüp irdi Fenâyî 'izzete
Her kimüñ kim muğtedâsı Sünnet ü *Ğur'ân* olur (37/5)

Kur'an-ı Kerim'in ilk suresi olan Fatiha sûresi⁷ ve yedi uzun sûre olarak da izah edilen "Heft âyet" in anlamını bilen Kur'anı hatmetmiş olur⁸.

Bildi bu heft âyetüñ vechin tamâm
Hatm-i *Qur'ân* itdi zîrâ her dem ol (30/4)

Ayrıca, Ramazan ayının Kur'an'da tarif edilmiş olması ve Kur'an'a tabi olma isteğiyle bu isimden bahsedilir.

Sa'âdetle kudûmi kıldı teşrîf
Cihânı yine ol şehri mübârek
Anı *Qur'anda* Mevlâ itdi ta'rîf
Şükür geldi yine şehri mübârek (98/1)

Kur'an'dan kitap şeklinde de bahsedilir.

Bi-haqq-ı Hâzret-i şadr-ı risâlet
Kitâb u *Sünnete* kııl inkıyâdum (271/4)
'Ahd ü peymânuña vefâ eyle
Farz ile *sünneti* edâ eyle (234/1)

Kur'an tabiri bazı mısralarda "ümmü'l-kitâb"⁹ (70/5, 128/9), "seb'a'l-mesânî" (71/5) ve "mesânî âyeti" (370) şeklinde de geçmektedir. Bu tabirler daha çok bir âyetten kısmî iktibas şeklinde alınmış olduğu için âyetler kısmında incelenecektir.

4. Âyet ve Hadisler

Fenâyî Divanı'nda, bir kısmı mutasavvıf, bir çok şairin divanlarında¹⁰ pek rastlanmayan, çok sayıda âyet ve hadis iktibasları bulun-

⁷ Fâtiha sûresi, 114 sûreden oluşan Kur'an-ı Kerim'in ilk sûresidir. Kur'an'ın önsözü olan Fatiha sûresi yedi âyettir. Ümmü'l-Kitâb, Seb'u'l-Mesânî, el-Esâs, el-Vâfiye, el-Kenz vb. gibi isimlerle de anılır. Geniş bilgi için bkz. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 3-49.

⁸ Bu Farsça terkinin Arapça karşılığı olan "seb'u'l-mesânî" şekli Hicr sûresi, 15/87 de "seb'an mine'l-mesânî" ibareleriyle geçmektedir. Bilgi için bkz. Elmalılı, *a.g.e.*, V, 3074-3076.

⁹ Ümmü'l-Kitâb için bkz. Ra'd, 13/39.

¹⁰ Örneğin bkz. Ziver Tezeren, *Seyyid Aziz Mahmud Hüdayi Divânı II*, İstanbul 1985; Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul 1997, I, 224-234.; Aynı müellif, *Hayreti'nin Dini-Tasavvufî Dünyası*, Ankara 1998, s. 24-30; Bilal Kemikli,

maktadır ki, toplam 67 âyet ve 16 hadistir. Âyetlerden bir çoğu daha çok kısmî iktibas şeklinde kullanılmasına rağmen telmih yapılan âyetlere de rastlanmaktadır.

Âyet kelimesi, Divan'da tekil olarak âyet şeklinde kullanıldığı gibi, çoğulu olan âyât şekliyle de kullanılmaktadır. Esasen Kur'an'da, iki durak arasında yer alan âyet kelimesi, asıl anlamının dışında, delil ve mu'cize anlamlarıyla da geçmektedir. Divan'da, yer ve gök "Hakkın âyeti" olarak gösterilirken, insan ile zülf ve yüz için de âyet kelimesi kullanılmaktadır.

Yir ü gök cümle *Hakûñ âyetidür*
Bunu a'mâ olan eyler mi iz'ân (83/3)

Ezber it bu *âyetüñ* gel ey Fenâyî seb'asın
Naşşı ço Naqqâşî gör naşşın ne hem-vâr eyledi (181/5)

Olur zülf ile 'aynuñ *âyeti'*llâh
Şeb-i rûzdur anuñ ağ u qarası (20/4)

Divan'da sûre isimlerine de rastlanmaktadır. Fâtiha sûresi için "seb'a" (181/5) ve "mesânî âyeti" tabiri kullanılırken, bir beyitte de Yâsin sûresinden bahsedilir.

Huûtû kim yed-i kudret sır-ı insâna yazmışdur
Meşânî âyetidür kim ruḥ-ı cânâne yazmışdur (370)

Zâhidüñ hiç oldı zerķi hiçe vardı tâ'ati
Başladı *Yâ Sîne* şimdi kimse gelmez yâsına (394)

Âyetler: Divan'da âyetler; ibare, kelime halinde iktibas ve telmih yoluyla kullanılmaktadır. Bu âyetlerden bir kısmı farklı şiir ve beyitlerde olmak üzere, bazen altı yedi kez geçmektedir. Bazen de aynı âyetin farklı kısımları farklı beyitlerde kullanılmıştır. Bu âyetlerden bir kısmını, yeri geldikçe ilgili konu içerisinde işleyeceğimizden dolayı, burada sadece âyetlerin geçtiği beyit ve dörtlüklerin tamamı ile Türkçe anlamlarını vermekle yetineceğiz.

Sun'ullâh- Gaybî Divânı İncele-Metin, İstanbul 2000, s. 138-149; Azmi Bilgin, *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul 2000; Yaşar Aydemir, *Behiştî Divânı*, Ankara 2000; Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili*, İstanbul 1996, s. 64-65.

Ahşen-i takvîm... : “Biz insanı en güzel şekilde yarattık.”¹¹

Ahşen-i takvîmde izhar idüp ‘aks-i hüsnini
Gösterür mir’ât-ı dilde vechini insân için (76/7)

Ahşen-i takvîmüñ aña ey Fenâyî ma’nâsın
Âşinâ oldı yine ol yâr ile bigânemüz (166/7)

Bilmedi yüzünde hâlün sırrını miskîn fakîh
Ol vecihden *ahşen-i takvîmi* inkâr eyledi (181/2)

Ahşen-i takvîmi inkâr eyleyen şeytân olur
Şûret-i şâb-ı kütayt bu ma’nâyâ bürhân olur
Hâl ü haddi vechine âşüftedür bu ‘aql ü cân
Lebleri esrârına iki cihân hayrân olur (339)

Alleme'l-esmâ... : “Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti...”¹²

Rumûz-ı ‘*alleme'l-esmâ* Fenâyîye olup zâhir
Özini görmeyen a’mâ ne bilsün hâl-i bînâdan (6/5)

Bak vücûduñ ‘âlemine gör ne yazmış nâmuñı
Bu me’ânîñüñ beyânı ‘*alleme'l-esmâ*dadur (27/3)

Sırr-ı remz-i ‘*alleme'l-esmâ*yı dâñâdan işit
Dinlemez efsânesini âşinâ bigânenüñ (241/5)

Âdemîden ‘*ilm-i esmâ* öğrenen oldı melek
Cinnüñ aşlı nâr idi öğrenmedi esmâmuzı (75/2)

Sırr-ı remz-i ‘*alleme'l-esmâ*ya ‘ârifseñ eğer
Senüñ ile bile görürsin tamâm eşyâmuzı (75/3)

Dinildi vaşf-ı Âdemde egerçi ‘*alleme'l-esmâ*
İdüp esrârına vâkıf emânet eyledi hâmil (296/3)

---

¹¹ Tîn, 95/4.

¹² Bakara, 2/31.

Allelnâhu... : “... Biz ona öğrettik...”¹³

Ve ‘allelnâhudan kıl bizi âgâh
Semâ-yı dilde bulam mihr ü mâhı (273/7)

Alleme’l-Ḳur’ân... : “(O, insana) Kur’anı öğretti.”¹⁴

‘Âleme’l-Ḳur’ânüñ anla ey Fenâyî ma’nâsın
Levh-i maḥfûzuñ hurûfuñ keşf ider tefsîrimüz (205/5)

Arefû... : “...anladıklarında, tanıdıklarında...”¹⁵

Remz-i arefûdan tâ bulalı gönül behre
Ol kenz-i nihânîye vîrâneleriz cânâ (341/6)

Aşhâb-ı Kehf... : “Birde onları uyanık sanırdın, halbuki uykudadırlar ve Biz onları sağa sola çevirdik; köpekleri de giriş kısmında iki kolunu uzatmıştı...”¹⁶

Aşhâb-ı kehfüñ nüktesin fehm itse n’ola cân u dil
Zâte’l-yemîn zâte’ş-şimâl kehfindedür kıtmîrimüz (205/3)

Belhüm eḍal... : “...İşte bunlar hayvan gibidirler, hatta daha şaşkıncırlar...”¹⁷

Sivâ ḥubbını ḥakk it levḥ-ı dilden
Bizi ‘add eyleme belhüm eḍalden
Ḥalâş eyle kıyûd-ı âb u gilden
Meded senden meded yâ Ḥayy ü Ḳayyûm (44/3)

El-yevme tüczâ... : “Bugün herkese kazandığının karşılığı verilecektir.”¹⁸

Neş’e-i el-yevme tüczâ ḥâşılın bulduk bu gün
Ṭâ’n u teşnî’ kıлма zâhid âşîka ferdâ ile (10/4)

¹³ Kehv, 18/65; Enbiyâ, 21/80.

¹⁴ Rahmân, 55/2.

¹⁵ Bu kelime iki ayrı âyette geçmektedir:Bkz. Bakara, 2/89; Mâide, 5/83.

¹⁶ Kehf, 18/18.

¹⁷ A’raf, 7/179.

¹⁸ Mü’min, 40/17.

Neş'e-i *el-yevme tuczâ* hâşılın bulduk bugün
Bu durur maşûd olan imrûz u ferdâdan ğaraž (31/5)

Neş'e-i *el-yevme tuczâ* sırrına irdi bu gün
Râh-ı Hâğda bir iden imrûz ile ferdâsını (286/4)

Ellezîne câhedû finâ... : “Bizim uğrumuzda cihad edenlere gelince, elbette Biz onlara (Bize ulaştıran) yollarımızı gösteririz.”¹⁹

Aç gözün ğaflette kalma dide-i bînâyı gör
Remz-i sırr-ı *ellezîne câhedû finâyı* gör (9/1)

Esrâ bi-‘abdih... : “Uzaktır bütün noksanlıklardan O ki, kulunu bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya götürdü.”²⁰

Müntehâsın bulmağa *esrâ bi-‘abdih* sırrınıñ
Refref-i tefrîde irgör pâyemi ayağ ayağ (38/5)

Eyledi *esrâ bi-‘abdih* leylinün mi‘râcını
Cân u dilden kim olursa hâzret-i Mevlâya kul (88/4)

Er-Rahmân ‘ale’l-‘arşi’stevâ... : “O Rahman, Arş’a hakim oldu.”

21

Eğer bildünse *er-Rahmân ‘ale’l-‘arşi’stevâ* remzin
Güzer kıl in ile andan nazar it vech-i Rahmâna (103/4)

Üstüvâsın aña bu sırruñ gönül hâğğa’l-yağın
Zâhir ola remz-i *er-Rahmân ‘ale’l-‘arşi’stevâ* (178/3)

‘Ale’l-‘arşi’stevâ remzin Fenâyîye ‘atâ eyle
Nümâyân ola her câda aña envâr-ı Rahmâni (324/5)

Eslemâ... : “Ne zaman ki ikisi de bu şekilde (Allah’a) teslim oldular, (İbrahim) onu tuttu şakağına yıktı (şakağı üzerine yattı).”²²

¹⁹ Ankebut, 29/69.

²⁰ İsrâ 17/1

²¹ Tâhâ, 20/5.

Çıldı İsmâil-veş dost yolına varın fidâ
İrdi sırr-ı eslemâdan gûş-ı cânına hıfâb (48/3)

Etmemtü ‘aleyküm ni‘meti... : “...İşte bugün dininizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki ninetimi tamamladım ve size din olarak müslümanlığa razı oldum.”²³

Eyle etmemtû ‘aleyküm ni‘metinden hisse-dâr
Çıl müyesser iki ‘âlemde devâm-ı ni‘meti (73/3)

Eyne’l-mefer... : “ O gün insan: Nereye kaçmalı? Der.”²⁴

Ol giyer tâc-ı şefâ‘at hem kabûlin hil‘atin
Şol zamanda kim halâyık ideler eyne’l-mefer (1/12)

Fedhulûhâ hâlidîn... : “ Rablerinden korkan takva sahipleri de bölük bölük cennete sevkedilmektedir. Nihayet oraya vardıkları ve kapıları açıldığı zaman bekçileri onlara: “Selam sizlere, ne hoşsunuz! Haydi girin oraya, sonsuza dek kalmak üzere!” diye selama duracaklar.”²⁵

Çıl harîm-i cennet-i vaşluña mahrem dem-be-dem
Zâhir ola cânâ sırr-ı fedhulûhâ hâlidîn (274/3)

Fefirrû... : “O halde hemen Allah’a kaçın...”²⁶

Fefirrû emrini gûş idicek cân
Güzer eyler kadîmi âşiyâna (168/6)

Festaķim... : “Onun için emrolunduğun gibi doğruluk et...”²⁷

Zâhir oldı cânına mefhûm-ı emr-i festaķim
Eyledi çün nûr-ı pâk-i Muşafâya iķtidâ (66/5)

---

²² Sâffât, 37/103.

²³ Mâide, 5/3.

²⁴ Kıyâme, 75/10.

²⁵ Zümer, 39/73.

²⁶ Zâriyat, 51/50 .

²⁷ Hud, 11/112.

Fevka eydîhim... : “...Allahın eli (kudreti) onların elleri üstündedir.”²⁸

Fevka eydîhim hiâtâbın çün Fenâyî kıldı gûş
Tarh idüp resm-i sivâyı yudı özinden eli (53/5)

Olursa sırr-ı *eydîhim* Fenâyî bendeñe zâhir
Virilür dest-i kudretten yedine nâme-i menşûr (157/6)

Fezkürûnî... : “O halde anın beni, anayım sizi...”²⁹

Bu dil-i maḥzûnı cânân yine mesrûr eyledi
Fezkürûnî ma‘nâsıyla anı mezkûr eyledi (133/1)

Rumûz-ı *fezkürûnî*den ziyâ-baḥş it dil ü cânı
Ola fazluñ ile vâhid ki zıkr ü zâkir ü mezkûr (157/5)

Rumûz-ı *fezkürûnî*den ‘atâ kııl bu dil ü cânâ
‘Ayân it ola vâhid ki zıkr ü zâkir ü mezkûr (281/5)

Hâ-Mîm³⁰

Zât-ı Pâküñ ‘izzetine zevk-ı vaşluñ kııl ‘atâ
İt Fenâyî kuluña ihsân bi-ḥaḥk-ı *Hâ vü Mîm* (329/7)

Hâzâ firâk ... : “O: işte bu, seninle benim ayrılmamız olacak!
Şimdi sana o sabredemediğin şeylerin iç yüzünü haber vereyim.”³¹

Ḳalb-i Mûsâya irişe min ledünnâdan ḥaber
Gelmeye hergiz derûna Hızr-veş *hâzâ firâk* (233/1)

²⁸ Fetih, 48/10.

²⁹ Bakara, 2/152.

³⁰ Kur’an-ı Kerim’de 29 Sûrenin başında yer alan, Hâ ve Mîm harfinden oluşan mukatta‘a harfi.

³¹ Kehf, 18/78.

Hâzihî cennâtü ‘adnin... : “İşte adn cennetleri..”³²

Hicret-i dâr-ı fenâ kıl vech-i bâkî yâdına
Hâzihî cennâtü ‘adnin dinile ni‘me’l-çarâr (299/6)

Hel min mezîd... : “O gün ki, cehenneme: Doldun mu? diyeceğiz.
O da: Daha ziyâde (fazla) var mı? diyecek.”³³

Rabbi zidnî lem‘asından neş’e-dâr it cânumuz
İki ‘âlemde olalum mazhar-ı *hel min mezîd* (219/4)

Hüsne meâb... : “...Oysa Allah, âkibet güzelliği, O’nun yanunda-
dır.”³⁴

‘Îd-i vaşluña irenler Hacc-ı ekber eyledi
Cennet-i hüsnünde me’vâsın ider *hüsne meâb* (48/2)

İhdina’ş-şırâta’l-müstaķîm... : “Hidayet eyle bizi doğru yola!”³⁵

Raĥmet-i hâşını in‘âm ide Raĥmânü’r-Raĥîm
Bize hâdî ola *iĥdinâ şırâta’l-müstaķîm* (329/1)

Eyle tevfiķuñı yoluñda refiķ
Rabbi *iĥdina’ş-şırâta’l-müstaķîm* (146/4)

İllâ vecchê... : “...O’nun zatından başka herşey helak olacaktır.”³⁶

İrdi pervâneye *illâ vecchê*dan çün eşer
Perr ü bâlini cemâlüñ şem‘ine süzân ider (113/4)

‘İnde melîkin muķtedir... : “Kudretine nihayet olmayan padi-
şahlar padişahının yüce huzurunda doğrulara has mecliste!”³⁷

³² Bu tabir, “cennâtü ‘adnin” şeklinde on bir ayrı âyette geçmektedir. Bkz. Tevbe, 9/72; Ra‘d, 13/23; Nahl, 16/31; Kehf, 18/31; Meryem, 19/61; Tâhâ, 20/76; Fâtır, 35/33; Sâd, 38/50; Gâfir, 40/8; Saff, 61/12; Beyyine, 98/8.

³³ Kaf, 50/30.

³⁴ Âl-i İmran, 3/14, Ra‘d, 13/29, Sad, 38/25, 40, 49.

³⁵ Fâtıha, 1/6.

³⁶ Kasas, 28/88.

³⁷ Kamer, 54/55.

Mağ‘ad-ı şıdık n’ola olursa Fenâyîye mağâm
Eyledi ‘inde melikin muğtedir sırrın mağarr (172/5)

İnnâ ‘araznâ... : “Evet Biz, o emaneti göklere, yere ve dağlara
sunduk da onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar ve ondan korktular da
insan yüklendi onu.”³⁸

Ahşen-i takvîm imiş çün halk-ı eşyâdan ğaraz
Pes bu hüsnüñ sırrıdır innâ ‘araznâdan ğaraz (31/1)
Eyledüñ çünkü ‘araznâya emîn
İre tafşîle yine icmâlümüz (125/6)

İre çün innâ ‘araznâdan Fenâyîye naşîb
‘Ârif olsa yiridür gencîne her vîrânenüñ (241/7)

İt şırât-ı müstağîmde bize tevfiķuñ refîķ
Eyledüñ innâ ‘araznâ hamline çünkü emîn (274/4)

Mâ vesa‘nîden Fenâyî olduñ ise neş’e-dâr
Kıl me‘ânîsin beyân innâ ‘araznânüñ nedür (342/7)

İn te‘uddû ni‘mete’llâh... : “...Öyle ki, Allah’ın nimetini saysanız
onu bitiremezsiniz.”³⁹

İn te‘uddû sırrını itdüñ ‘ayân
‘Add olur mı ni‘metüñ yâ Ze’n-na‘îm (21/6)

İn te‘uddû ni‘metinden neş’e-dâr it bâlümüz
Umaruz ihsânüñ ire bu ğarîbe bî-hisâb (249/4)

Buyurduñ in te‘uddû ni‘mete’llâh
Kıl ilhâķ zümre-i ‘abd-i şekûra (260/3)

Seni senden iderüz şey’e li’llâh
Buyurduñ in te‘uddû ni‘mete’llâh (164/1)

---

³⁸ Ahzab, 33/72.

³⁹ İbrahim, 14/34, Nahl, 16/18.

Kelâm-ı *ni‘metu’llâhı* cihân u câna ‘âm itdûñ
Umaruz luţf u ihsânunñ ola bu câna nâ-maḥşûr (281/6)

Ğarîķ-ı yemm-i cûduñ cümle eşyâ
Buyurduñ *in te‘uddû ni‘mete’llâh* (288/5)

Çünkü itdûñ *in te‘uddûdan* naşîb
Ķıl yine ez-zümre-i ‘abd-i şekûr (337/6)

Fezâ-yı kudse ire cism ile cân
Buyurduñ çün *te‘uddû ni‘mete’llâh* (321/3)

Buyurduñ *in teuddû ni‘mete’llâh*
Vişâlûñ ni‘metinden şey’e li’llâh (155/1)

İrci‘î... : “*Dön Rabbine, sen O’ndan O senden hoşnut olarak!*”

40

Ḥalâş olurdı dil cümle hevâdan
Ḥiţâb-ı *irci‘î* irse Ḥudâdan (54/1)
Nefs elinden vir ḥalâş ḳalbe gelsün iţmi’nân
İrci‘îden ğuş-ı câna ire luţfuñdan ḥiţâb (128/3)

Zâhir olsun enfüs ü âfâķa sırr-ı *irci‘î*
Tîb-i ḥâţır vire câna ol ḥiţâb-ı müsteţâb (284/6)

Ķâbe ḳavseyn ev ednâ... : “*Aradaki mesafe iki yay boyu oldu, hatta daha yakın.*”⁴¹

Ķuyûd-ı cân ile tenden ḥalâş olursa ger sırrım
Geçüp ma’nâ-yı ḳavseyni haber bile *ev ednâdan* (6/3)

Sıdre-i ‘ilm-i ledünnüñ müntehâsın bulmaĝa
Ķâbe ḳavseyni geçüben sırr-ı *ev ednâyı* gör (9/3)

Ḥarîm-i zâtuña eyle Fenâyî bendeñi maḥrem
Geçe tâ *ķâbe ḳavseynden* bile sırr-ı *ev ednâyı* (18/5)

⁴⁰ Fecr, 89/28.

⁴¹ Necm, 53/9.

İrişdür bâlümüzi müntehâya
‘Ayân ola aña sırr-ı ev ednâ (24/6)

Ķâbe kavseyni geçüp bulurduĶ ev ednâya yol
Şems-i zâtuñ lem‘asından feyz olursa zerre nûr (175/2)

Ķâbe kavseyne cân ‘urûc itsün
Sidre-i sırrı müntehâ eyle (234/6)

Bulan sırr-ı ev ednâ bezmine râh
Güzer kılsa n’ola ez-Ķâbe kavseyn (115/2)

Sa’y ider ‘irfân-ı HaĶĶuñ müntehâsın bulmaĶa
Buldı bu milk-i vücûdda sırr-ı ev ednâsını (286/2)

Didi şânında çün Mevlâ ki sübhânellezî esrâ
Bilindi sırr-ı ev ednâ şükürler olsun Allâha (161/3)

Bu kevnüñ geçdüñ ise mâverâsın
Sürersin sırr-ı ev ednâ şafâsın (336/6)

Ķâlû belâ... : “...Rabbiniz deĶil miyim? diye şahit gösterdiĶi zaman “Evet Rabbimizsin, şahidiz!” dediler.”⁴²

RuĶuñ Ķâlû belâ sırrın ideli ‘âleme ifşâ
Giderdi perdeyi yüzden gümânum bî-gümân oldu (78/4)

Lütf u Ķahrı zâhir olup buldı her biri kemâl
Oldı der-bezm-i elest Ķâlû belâ Ķâlû ne‘am (221/3)

Ke-lemĶın bi’l-başar... : “Emrimiz (işimiz, buyrultumuz) yalnız bir tektir, göz açıp yumma gibidir.”⁴³

Vuşlat-ı haĶ oldu çünki müntehâ mi‘râcına
Geçdi yetmiş biñ hicâbı ol ke-lemĶın bi’l-başar (1/13)

---

⁴² A‘raf, 7/172.

⁴³ Kamer, 54/50.

Küfüven ehad... : “O’na bir küfüv (denk) de olmadı.” ⁴⁴

Zâtına Hudâ mazhar idüp eyledi ta’zîm
Küfven ehadûñ sırrı eyâ nice bulundı (239/4)

Küllü nefsin zâikatün... : “Herkes ölümü tadacaktır.” ⁴⁵

Küllü nefsin zâikatün didi Rabbü’l-‘âlemîn
Yâd idüp ‘ahd-i kadîmi eyle îmânuñ ‘ayân (325/2)

Emr-i mûtû hükmine itmişdi gerçi imtişâl
Küllü nefsin ma’nâsından zâhiren kıldı beyân (345/9)

Küllü şey’in hâlikün... : “...O’nun zatından başka herşey helak olacaktır.” ⁴⁶

Kelâm-ı küllü şey’inden irişdi cânâ çün feyzi
Şühûd-ı vahdet-i zâtı olursa n’ola erzânım (139/4)

Küllü şey’in hâlikün cânâ sürûrum oldı bil
Sırr-ı illâ vecchê ‘ayn-ı şühûdum oldı bil (154/1)

Küllü şey’in hâlikün sırrını cânâ zevk idüp
Ol vecihden kıldı ‘ârif cân-ı cânâne nişâr (97/2)

Bî-hicâb gösterdi vechin çünki cânân bu gice
Küllü şey’in lem’asın kıldı nümâyân bu gice (279/1)

Küllü şey’in reşhasından neş’edâr it bâlümüz
Ol vecihden dû-cihânda kıl müyesser fetḥ-i bâb (284/4)

Kelâm-ı küllü şey’inden irişdi cânâ çün feyzi
Açıldı vahdeti sırrı kamu eşyâ lisân oldı (180/2)

Feyz-i zâtuñdan olursa ger Fenâyîye ‘atâ
Küllü şey’in hâlikün şahrâsını eyler güzer (198/7)

⁴⁴ İhlas, 112/4.

⁴⁵ Âl-i ‘imran, 3/185; Enbiyâ, 21/35; Ankebût, 29/57.

⁴⁶ Kasas, 28/88.

‘Âlem-i dünyâda meşhûd eyleyen Mevlâsını
Seyr ider ol *küllü şey’in hâlikün* şahrâsını (286/1)

Küllü şey’in hâlikün mefhûmına buldı vüşûl
Cennet-i hüsnüñ nümâyân eyledi me’vâsını (286/5)

Ger Fenâyîye olursa luţf ile bir kez nazâr
Küllü şey’in hâlikün şahrâsını eyler güzer
Qalmaya tâ zenb-i fânîden vücûdında eşer
Her murâdı sen virürsin yâ Mücîbe’s-sâilîn (2/5)

Külle yevmin hüve fî şe’n... : “...O her gün yeni bir tecellîdedir.”

47

Külle yevmin hüve fî şe’n şânına bulam vüşûl
Bî-nişân ola bu şânım dem-be-dem ol şân ile (62/3)

Külle yevmin hüve fî şe’n şânına buldı vüşûl
Bî-nişân iden bu yolda şânını ol şân için (76/8)

Külle yevmin hüve fî şe’n sırrına bulan vüşûl
Bu vücûdî neş’esini başka bir şân eyledi (177/5)

Fenâyî *külle yevmin şe’n* rumûzın ideli iz’an
Nişânın buldı ol şânıñ bu şânı bî-nişân oldı (180/5)

Bu cism ü câna her dem zâhir olsun
Rumûz-ı *külle yevmin hüve fî şe’n* (213/3)

Bulduñ ise *hüve fî şe’n* şânına cânâ vüşûl
Maḥv idüp şân-ı vücûduñ özge bir şân olmasun (223/6)

Fenâyî *külle yevmin hüve fî şe’n*
Bu remzüñ ma’nâsını eyle iz’an
Anuñdur çün yekûnü küllemâ kân
Diyelüm dâimâ eş-şükrü li’llâh (229/7)

---

⁴⁷ Rahmân, 55/29

Bu şânı bî-nişân ide dem-â-dem
Rumûz-ı *külle yevmin hüve fî şe'n* (231/5)

Külle yevmin hüve fî şe'n sırrına bulan vüşûl
N'ola her anda görürse başka bir şân-ı 'acîb (287/6)

Kelâm-ı *külle yevmin hüve fî şe'n*
Nümâyân ide her câda o şânı (335/3)

Lehû fî külli yevmin şe'n nişânı dilde naşş ola
Nazar irerse ger câna o şân-ı bî-nişânımdan (8/4)

Kün fe-kân ... : "...Bir işi yapmayı isteyince ona yalnız "ol!" der, o da oluverir."⁴⁸

Emr-i *künle* bunca mevcûda geyürdüñ hil'atı
Zerre-i nâcîze kılsañ n'ola vaşluñı 'aâtâ (72/2)

Gözi elâsı tıtdı *kün fe-kânı*
Ne âl itdi görüñ 'aynı elâsın (94/7)

İki 'âlem halkınuñ mefhûmı vuşlatdur hemân
Emr-i kân-ı *kün fe-kân* hükmine in ü ân imiş (129/2)

Maşşûd-ı emr-i *kün fe-kân* zâtuñ durur zâhir nihân
Her zerrede nûruñ 'ayân eyle bize luţf u kerem (163/5)

Nite vaşf idem vişâlüñ vaşfını
Olur esrârüñla hayrân *kün fe-kân* (202/4)

Lâ 'ilme lenâ ... : "Melekler: "Seni bütün eksiklerden tenzih ederiz Yâ Rab! Bizim için, senin bize bildirdiğinden başka bilgi mümkün değildir..."⁴⁹

Okıyan 'ilm-i ledünni görmedi âğ u qara
Çün melâik her nefesde didi *lâ 'ilme lenâ* (66/1)

⁴⁸ Bakara, 2/117.

⁴⁹ Bakara, 2/32.

Açdı aḥbebtü en u‘raf sırrınıñ ebvâbını
Hâşıl oldı aña sırr-ı ğayre mâ ‘allemtenâ (66/2)

Çün melâik dir ise her demde lâ ‘ilme lenâ
Ġayre mâ ‘allemtenâyı fehm iden dâñâyı gör (9/2)

Lâ teḥaf ... : “Dedik ki: “Korkma, çünkü sensin üstün sen!”⁵⁰

Sâhir-i şu‘bân nefsuñ oldı elinden ḥalâş
Zâhir olur ḳalbine nükte-i emr-i lâ teḥaf (340/3)

Lâ taḳneṭü min raḥmeti’llâh ... : “...Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin!”⁵¹

‘Aṭâ vü fazl-ı ‘âmından ol Allâh
Didi lâ taḳneṭü min raḥmeti’llâh (60/1)

Kemâl-i raḥmetinden ḥâs ü ‘âma
Didi lâ taḳneṭü min raḥmeti’llâh (155/3)

Umar luṭfuñı her gümrâh ü ‘âşî
Didüñ lâ taḳneṭü min raḥmeti’llâh (164/6)

N’ola bu müznibe olsa ‘inâyet
Didüñ lâ taḳneṭü min raḥmeti’llâh (288/3)

Dü-‘âlem ni‘metin eyle müyesser
Didüñ lâ taḳneṭü min raḥmeti’llâh (321/4)

Olalum raḥmet ümmîdinde her an
Didüñ lâ taḳneṭü min raḥmeti’llâh (321/5)

Lâ tüharrık ... : “Depretme ona dilini telaşından onu (tekrarlamak için)!.”⁵²

---

⁵⁰ Tâ Hâ, 20/21, 68.

⁵¹ Zümer, 39/53.

⁵² Kıyâme, 75/16.

Nâzil oldu bu beyâna *lâ tüharrîk* âyeti
Ol beyânı bî-gümân itmek dilersin ey gönül (52/6)

Le-‘amrük ... : “*Resûlüm, ömrüne yemin ederim ki, ...*”⁵³

Tâc olupdur pes *le-‘amrük* hil‘ati levlâk anuñ
Oldı illâ rahmeten li‘l-‘âlemîn aña kemer (1/4)

Leyse li‘l-insânı illâ mâ se‘â ... : “*Doğrusu insanın çalıştığından başkası kendisinin değildir.*”⁵⁴

Leyse li‘l-insânı illâ mâ se‘âyı eyle gûş
Derdlülerüñ derdine dermân-ı bî-pâyân ider (291/2)

Lezzetin li‘ş-şâribîn ... : “*Bembeyaz, içenler için lezzetli.*”⁵⁵

Lezzetin li‘ş-şâribîn peymânesinden eyle nûş
Kim humârı olmaz ol meyden içen mestânenüñ (241/3)

Câm-ı feyzüñ cur‘asından sâkiyâ eyle ‘atâ
Görile devrinde anuñ *lezzetin li‘ş-şâribîn* (274/5)

Li-meni‘l-mülk ... : “*...Bugün mülk kimindir?*” (buyurulur).”⁵⁶

Li-meni‘l-mülk şühûdı ger ‘ayân olursa ‘aynuñda
Fuâduñda zühûr eyler bu sırr el-hükmü illa‘llâh (293/5)

Mâ-zâğa‘l-başar ... : “*Göz ne şaştı, ne (de sınırı) aştı.*”⁵⁷

Çalbi anuñ görmedi ğaflet hicâbın bir nefes
Anuñ için didi Hağ hağkında *mâ zâğa‘l-başar* (1/6)

Bu cihânuñ lezzetinden ey gönül yum ‘aynuñı
Hâşıl ola ‘ayn-ı câna sırr-ı *mâ zâğa‘l-başar* (232/4)

⁵³ Hicr, 15/72.

⁵⁴ Necm, 53/39.

⁵⁵ Sâffât, 37/46.

⁵⁶ Mü‘min, 40/16.

⁵⁷ Necm, 53/17.

Men itteḥaze ilâhehû hevâhu ... : “Tanrısını hevesi edinen ve Allah’ın durumunu bilerek kendisini şaşırtdığı, kulağını ve kalbini mühürleyip gözüne de perde çektiği kimseye şimdi bir baksana!...”⁵⁸

O zümreden bizi kılma İlâhî
Men itteḥaz ilâhehû hevâhu (321/7)*

Min ledünnâ ... : “...Biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.”⁵⁹

Min ledünnâ mektebinden ey Fenâyî al sebaḳ
‘Ârifüñ bir ânına olmaz baha iki cihân (23/5)

Sebaḳ iken ledünnâdan Fenâyî
Oḳur ḥüsni kitâbın ḥarf-i bâdan (189/7)

Ḳalb-i Mûsâya iriše min ledünnâdan ḥaber
Gelmeye hergiz derûna Ḥızr-veş hâzâ firâḳ (233/1)

Min ledünnâ mektebinden ey dil alduñsa sebaḳ
Vaḥdet-i Zâtiyyeyi işbât ider gör her varaḳ (257/1)

Ḳıl Fenâyîye ledünnâdan ‘aṭâ
İde tekmîl Ḥızr-âsâ her feni (323/7)

Naḥnü aḳreb ... : “Andolsun ki, insanı Biz yarattık, nefsinin onu ne ile vesveselendirdiğini biliriz ve Biz ona habl-i veridden (şah damarından) daha yakınız.”⁶⁰

Naḥnü aḳreb lem‘asından neş’e-dâr it bâlümüz
Çünkü sensin bize bizden hem yaḳîn ü hem ḳarîb (287/2)

Naḥnü aḳreb lem‘asından ireli sırra nidâ
Âmed ü refṯ olup cism ile cân yeksân olur (37/3)

⁵⁸ Câsiye, 45/23.

*Ayetin aslı “ittehaze” olduğu halde vezin gereği “ittehaz” şeklinde okunmuştur.

⁵⁹ Kehf, 18/65.

⁶⁰ Kâf, 50/16.

Vâşıl oldı *naḥnü aḳreb* sırrına
Ve’hve ma’aküm ma’nâsın fehm eyleyen (43/4)*

Naḥnü aḳreb sırrını eyle Fenâyîye ‘ayân
Şems-i zâtuñ zerresinden sırrına ire ziyâ (269/7)

Añladunsa *naḥnü aḳreb* remzini
İsteme ḥâricde yârüñ ey göñül (280/3)

Nûr-ı vechüñ dîde-i ğam-dîdeden kılma ba’îd
Zâhir ola aña dâim sırr-ı *min ḥabli’l-verîd* (219/1)

Senüñ ḥaḳḳuñda dinmişdür nefeḥtü fihi min rûḥî
Ve *naḥnü aḳrebü* sırrı senüñ şânuñdadur nâzil (296/2)

Na’leyk ... : “*Haberin olsun, Benim Ben, Rabbin, hemen pabuç-
larını çıkar; çünkü sen mukaddes vadide, Tuva’dasın!*”⁶¹

Emr-i *na’leyk*den alduñsa naşîb
Ḥâil olmaz seyrüñe bu cân u ten (43/5)

Naşrun mina’llâh ... : “*...Allah’tan yardım ve yakın bir zafer!
Müjdele mü’minleri!*”⁶²

Göñülde yazıla *naşrun mina’llâh*
Müyesser kıl aña *feth-i qarîbi* (89/6)

Bulurduḳ feth-i mutlaḳa vüşûli
Naşîb irerse ger *feth-i qarîbden* (149/5)

Nefaḥtü fihi min rûḥî ... : “*Bunun için, Ben onu muntazam bir in-
san kıvamına getirip içine ruhumdan üflediğim zaman, derhal onun
için secdeye kapanın!*”⁶³

Vâkıf olalı *nefaḥtü rûḥına*
Ḥâlî olmadı o demden bir dem ol (30/3)

---

* Ayetin aslı “Ve hüve” şeklindedir. Vezin gereği “ve’hve” olarak okuduk.

⁶¹ Tâ Hâ, 20/12.

⁶² Saf, 61/13.

⁶³ Hicr, 15/29.

Nefahtü nüktesin fehm it Fenâyî
Hakikat üzre ger olduñsa insân (83/5)

Nefahtü sırrına eyle Fenâyî bendeñi vâkıf
Bula yirin belâ bezminde olan ‘ahd ü peymânım (147/7)

Nefahtü sırrı sızmazken bu kevne
Lisân ile nice mümkün beyâna (168/2)

Nefahtü sırrını fehm eyleyen cân
Semâ-yı kudse eyledi şu‘ûdı (262/3)

Nefahtü fihi min rûhî dinildi şân-ı Âdemde
Bu sır min emri Rabb ile ‘anâsırda nihân oldı (78/5)

Senüñ hakkuñda dinmişdür *nefahtü fihi min rûhî*
Ve nañnü aqrebü sırrı senüñ şânuñdadur nâzil (296/2)

Rabbi erinî ... : “Mûsâ tayin ettiğimiz özel vakitte gelip Rabbi O’na kelâmiyle iltifatta bulununca: “Ey Rabbim, göster bana kendini, Sana bakayım.” dedi. O da buyurdu ki: “Beni katiyyen göremezsin, ancak dağa bak, eğer yerinde durursa demek beni görebileceksin!” Derken Rabbi dağa tecellî buyurunca onu un ufra (toz duman) ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca: “Münezzehsin, Sana tevbe ile döndüm ve ben mü’minlerin ilkiyim.” dedi.”⁶⁴

Yeten Tûr-ı vişâlûñe tecellî nûrını gördi
Bulupdur Mûsâ-veş ol *len terânî*de tesellâyı (18/2)

İdenler Mûsâ-veş Tûr-ı fenâda varını îşâr
Terânî sırrına irüp kemâlin buldı noqşâmı (220/7)

Mûsâ-veş Tûr-ı fenâda eyleyen varın telef
Gördi ol *ânestü nâran* nûrını ez-her taraf (340/1)

⁶⁴ A‘râf, 7/143.

*Ayetin aslı “erinî” şeklindedir. Vezin gereği her geçtiği yerde “ernî” olarak okuduk.

Mazhar olmak diler iseñ *len terânî* sırrına
Diyegör *tübtü ileyke* hemçü Mûsâ-yı Kelîm (329/6)

Harra Mûsâ lem‘asından câna irişdi ziyâ
Zâhir itdi *len terânî* remzinüñ ma‘nâsını (286/3)

Mûsâ-veş n’ola irerse *len terânî*den nidâ
Olmadı gözden cemâlüñ naqşı pinhân bu gice (279/5)

Len terânî neş’esinden lem‘a şaldı ‘âleme
Cism ü câna şeş cihâtı Mûsâ-veş Tûr eyledi (133/3)

Dinildi *len terân* Mûsâya gerçi
Velî itdi ârını nûrın îkân (83/4)

Terânî nûrını gördi cebînüñde ‘ayân çünki
Ki bildi Mûsâ-yı ‘İmrân vücûduñ Tûr-ı Sînâdur (87/5)

Nazar kııl Tûr-ı Mûsâ lem‘asından
Ki tâ zâhir ola sırr-ı *terânî* (182/4)

*Harra Mûsâ*dan egerçi Tûr-ı dil şad-pâredür
Görinür sırr-ı *terânî* yine her bir pâreden (93/7)

Harra Mûsâ lem‘asından irdi çün sırta *hiţâb*
Tâli‘ oldı maţla‘ından câna nûr-ı âfitâb (249/1)

Çün Fenâyî eyledi *ânestü* nûrını şühûd
Hâşıl oldı aña sırr-ı *harra Mûsâ şa‘ikâ* (178/5)

Harra Mûsâ neş’esinden oldı şad-pâre gönül
Şabr ider mi hiç tecellî nûrına yâ Rabbi Tûr (175/4)

Rabbi ernî enzurüñ nûrını kılmağa şühûd
Hemçü Mûsâ ey Fenâyî Tûr ile Sînâyı gör (9/5)

Rabbi ernî lem‘asıyla it münevver bâlümüz
Hâşıl ola neş’e-i tâ *harra Mûsâ şa‘ikâ* (99/3)

Nazar kııl *Rabbi ernî* lem‘asından
Ki zâhir ola sırr-ı *len terâni* (145/3)

Rabbi ernî lem‘asından kııl nazar
Göre gözümüz cemâlûñ çün Kelîm (146/3)

İrerse *Rabbi ernî*den nazar ger Mûsâ-veş câna
Bu hâk-i unşurı olur mübeddel cevhere çün Tûr (157/3)

Atâ it *Rabbi ernî* lem‘asından
İrişdür Mûsâyı envâr-ı Tûra (260/6)

Rabbi ernî lem‘asından Mûsâ-veş ide nazar
Bu vücûdum Tûrına ba‘de’l-fenâ vire beğâ (267/3)

Rabbi ernî lem‘asından cân u dil bula ziyâ
Mûsâ-veş didâr-ı yâri görmeğe bî-irtiyâb (284/5)

Rabbi ernî lem‘asından kııl ‘atâ
Mûsâ-veş fehm ide bu dil Rabbini (323/6)

Rabbi ernî lem‘asından Mûsâ-veş eyle nazar
Tâ nümâyân ola câna vech-i evşâf-ı kadîm (329/4)

Rabbi ernî lem‘asından kııl nazar
Göre gözümüz cemâlûñ çün Kelîm (146/3)

Rabbi heblî ... : “*Ya Rab, bana bir hüküm ver ve beni iyiler zümresine kat.*”⁶⁵

Rabbi heblî nüktesinden alduñ-ise ger sebağ
Zerre değılken vücûduñ gün gibi rağşân ider (291/4)

Rabbi zidnî ... : “*...Rabbim, benim ilmimi artır! de.*”⁶⁶

Rabbi zidnî lem‘asından neş’e-dâr it cânumuz
İki ‘âlemde olalum mazhar-ı hel min mezîd (219/4)

⁶⁵ Şuarâ, 26/83; Âl-i imran, 3/38; Sâffât, 37/100;

⁶⁶ Tâhâ, 20/114.

Sebbeha li'llâhi ... : “Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah için tesbih etmektedir.”⁶⁷

Güvâh-ı vaḥdetüñdür iki ‘âlem
Müsebbihler seni eşcâr ü evrâk (61/4)

Nazar kıllı sırr-ı eşyâya kemâ-hî
Müsebbihler Hâkı her leyl ü eşhâr (238/5)

Müsebbihler seni hep cümle eşyâ
Kamusı vaḥdet-i zâtuñ güvâhı (273/8)

Ger Fenâyîye şorarsañ sırr-ı vaḥdetden nişân
Her nefes tevḥîdi söyler cümle zerrât-ı cihân (311/5)

Seb‘a’l-meşânî ... : “Andolsun ki, sana namazlarda tekrarlanan yedi âyeti =Fâtiha’yı ve Yüce Kur’an’ı verdik.”⁶⁸

Hıfz idem bir noktadan seb‘a’l-meşânî âyetin
Eyle luḥfuñla cemâlüñ muşḥafından seb‘a-h^vân (23/4)

Añla gel seb‘a’l-meşânî remzini
Ol bu Maḥmûduñ Ayazı ey dede (127/4)

Yüzüñde sûre-i seb‘a’l-meşânî âyetin gördi
O terkibüñ şifâtını bu vech ile beyân oldı (180/4)

İrişdür remzine heft âsümânuñ
Okuyam noktadan seb‘a’l-meşânî (182/5)

Okur seb‘a’l-meşânî âyetin bir noktadan ‘ârif
Ledünnî ‘ilmi Hızır-veş aña çünki beyân oldı (190/2)

İdüp seb‘a’l-meşânîden ḥaberdâr
‘Ubûr itmege dil arz u semâyı (283/5)

⁶⁷ Kur’an-ı Kerim’de “sebbeha” ve “yüsebbihu” şeklinde başlayan bir çok âyet vardır. Bunlardan ikisi için bkz. Saf, 61/1; Cum’a, 62/1.

⁶⁸ Hicr, 15/87.

Huṭṭı kim yed-i kudret sırr-ı insâna yazmışdur
Meşânî âyetidür kim ruḥ-ı cânâne yazmışdur (375)

Fehm ider seb‘a’l-meşânî sırrını bir noktadan
Levḥ-i dildür ey Fenâyî ma‘nâ-yı ümmü’l-kitâb (70/5)

Hıfz idem sırru’l-meşânî âyetin bir noktadan
Sünnet ü farza muṭâbık eyle her a‘mâlümüz (289/4)

Seḳâhüm Rabbühüm ... : “... Rableri onlara tertemiz bir içki sunmaktadır.”⁶⁹

Vişâlün bezzine kıl cânâ lâyıḳ
Seḳâhüm Rabbühümden ola şürbi (19/5)

Seḳâhüm cânını şun cânâ sâḳî
İrişe yirine tâ ‘ahd ü mîşâḳ (61/6)

Gönül teşne iken bir kaçre âba
Seḳâhüm Rabbühüm cânı içildi (156/3)

N’ola bu cân u dil olmazsa hüş-yâr
Seḳâhüm Rabbühüm mestânesidür (171/5)

Âb-ı vaşluña nice bir teşne ola cân u dil
Şun seḳâhüm Rabbühüm cânını ‘aṭşân olmasun (223/3)

Dil-i maḥzûnı sâḳî eyle mesrûr
Seḳâhüm Rabbühümden şun şarâbı (235/4)

Seḳâhüm cânını nûş eyleyen cân
İki ‘âlemde görmez inkisârı (90/5)

İçse seḳâhüm cânını maḥbûb elinden dil müdâm
Her kim ki anuñ sâḳîsi ol gözleri mestânedür (96/9)

---

⁶⁹ İnsan, 76/21.

Şemme vechu'llâh ... : “...Nereye yönelseniz, orada Allah'a durulacak yön vardır!...”⁷⁰

Şemme vechu'llâh rumûzı oldı çün ‘ayna ‘ayân
Pes ne vech ile cemâlün dîdeden pinhân olur (37/2)

Kelâm-ı şemme vechu'llâhı gûş it
Anı bî-vâşıta diñle Hüdâdan (270/4)

Âşiyân-ı kudse pervâz ide bu şehbâz-ı dil
Şemme vechu'llâh nûrın bî-cihet ide şühûd (275/4)

Cihât-ı sittenün vechi nümâyân oldı vechinde
Zuhûr eylerse sırnuñda nidâ-yı şemme vechu'llâh (293/2)

Sübhâne'illezî esrâ ... : “Uzaktır bütün noksanlıklardan O ki, kullunu bir gece Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götürdü; ..”⁷¹

Sen ol zât-ı muṭahharsın geçer seyrün nüh-eflâka
Ki sübhâne'illezî esrâ delîl oldı bu esrâya (79/8)

Ṭûbâ lehû hüsne meâb ... : “Onlar ki iman etmiş ve iyi işler işlemektedirler; ne hoş mutluluk onların, istikbal güzelliği de onların!”⁷²

Hâlüm harâb bağrum kebâb maḥbûb ise ‘âlî-cenâb
Hüsni cemâline iren ṭûbâ lehû hüsne meâb (326/1)

Ümmü'l-kitâb ... : “...Ana kitap O'nun katındadır.”⁷³

N'ola alursa Fenâyî nokṭa-ı bâdan sebaḳ
Hıfz-ı Qur'an itdi min men indehû ümmü'l-kitâb (48/5)

Fehm ider seb'a'l-meşânî sırrını bir nokṭadan
Levh-i dildür ey Fenâyî ma'nâ-yı ümmü'l-kitâb (70/5)

⁷⁰ Bakara, 2/115.

⁷¹ İsrâ, 17/1.

⁷² Ra'd, 13/29.

⁷³ Ra'd, 13/39; Âl-i imran; 3/7, Zuhruf, 43/4.

Bürc-i mes'ûda Fenâyî eyledi 'ârif şu'ûd
Zâhir oldı levh-ı albe ma'nâ-yı ümmü'l-kitâb (128/9)

Nefy ü işbâtı 'ubûr eyleye her dem cân ü dil
Levh-ı dile lâyh ola ma'nâ-yı ümmü'l-kitâb (249/5)

Nefy ü işbât maıv olup irgör bisât-ı vuşlata
Ketb olına levh-i albe ma'nâ-yı ümmü'l-kitâb (284/3)

Ve'scüd va'terib ... : “Hayır, sakın onu dinleme de, secde et ve yaklaş!”⁷⁴

Sürâdık ref' olicak muıtecibden
İrişür hisse ve'scüd va'teribden (149/1)

İrişe hisse ve'scüd va'teribden
Saña idem u'ûd ile kıyâmı (237/4)

Va'terib remzini ıl cânâ'aâ
Zâhir olsun dideye sırr-ı sücüd (135/4)

Ve'd-Duhâ ve'l-Leyli ... : “Andolsun kuşluk vaktine ve dindiği zaman o geceye.”⁷⁵

Ve'd-Duhâ ve'l-Leylîmüñ nüktesini ıldı 'ayân
Şems-i vahdetden semâ-yı albine irdi žiyâ (66/4)

Ve emme's-sâile ... : “El açıp isteyeniyi de azarlama!”⁷⁶

Ve emme's-sâile bâbın 'ibâdına iden meftûh
Kef-i cûdıyla mümkün mi ıla ullarını maıhûr (95/4)

Ve emme's-sâile bâbı dil ü cânâ ola meftûh
Yüzümüz süriyü geldük apuña eyleme menhûr (281/2)

⁷⁴ 'Alak, 96/19.

⁷⁵ Duhâ, 93/1-2.

⁷⁶ Duhâ, 93/10.

Ve hüve ma'aküm ... : "... ve her nerede olsanız O sizinle beraberdir." ⁷⁷

Ve'hve ma'aküm lem'asından hişşe-dâr it cânumuz
Raḥmetüñden umaruz yeksân ola bu'd ü qarîb (122/6)

Feyz-i fazluñdan olursa ger Fenâyîye nazar
Ve'hve ma'aküm sırrını 'âlemlere i'lân ider (291/7)

Ve in min şey ... : "...Hiçbir şey yoktur ki, O'nu överek tesbih etmesin, ancak siz onların tesbihlerini iyi anlamazsınız." ⁷⁸

Ve in min şey' hitâbını idüp gûş
İşidî zıkr-i Hakkı her lisandan (47/4)

Rumûz-ı mâ vesa'nîden irişdi câna çün feyzi
Ve in min şey' kelâmıyla kamu eşyâ lisân oldı (78/2)

Ve in min şey' kelâmın iden iz'ân
Görür zâkir anı eşcâr ü evrâk (256/5)

Ve in min şey' kelâmını iden gûş
İşidür zıkr-i Hakkı her lisândan (134/3)

Ve mâ ḥalaqtü'l-cinne ... : "İnsanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım." ⁷⁹

Küntü kenz esrârınuñ gûş eyleyügör remzini
Ḥilâat-i ins ile cinde bu imiş maḳşûd hemân (191/3)

Hadisler: Divan'da, âyetlerde olduğu gibi, kısmî iktibas ve telmih yapılarak verilen hadisler bulunmaktadır. Bu hadislerden bir kısmı, anlamı Allah'a lafzı Hz. Muhammed'e ait olan kutsî hadislerdir. Büyük çoğunluğu Arapça lafzıyla verilmesine rağmen iki tanesi (Bkz. 1, 2) Türkçe anlamıyla verilmiştir. Bu hadislerden çoğu tasavvufî çevrelerde sıkça kullanılan hadislerdir.

⁷⁷ Hadid, 57/4.

⁷⁸ İsrâ, 17/44.

⁷⁹ Zâriyat 51/57.

Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır.⁸⁰

Didi vaşfında anuñ pes ‘Âlimü’l-esrâr olan
Ben medîne olmışum ‘ilme ‘Ali’dür aña der (1/26)

Hak, Osman’i cennetde bana yoldaş eder⁸¹

Her kişiye cennet içre lâzım elbette refîk
Didi ‘Osmânı baña cennetde Hağ yoldaş ider (1/23)

Ebîtü ‘inde Rabbî ... : “Ben sizden hiç biriniz gibi değilim.
Rabbimin beni yedirip, içirdiği halde gecelerim.”⁸²

Ebîtü sırrına mazhâr olan cân
Alur yuṭ‘ım u yeskîden ğidâsın (94/6)

Ebîtü ‘inde Rabbîden nazar kııl
Ki tâ zâhir ola sırr-ı şıyamı (237/5)

El-fakru fahrî ... : “Fakirlik övüncümdür, onunla iftihar ederim.”

83

Çünkü bulduñ ey Fenâyî *faḳru fahrî*den ğınâ
Gör bu devri ğam yeme gel gerdiş-i devrân için (76/9)

‘Aṭâ it *faḳru fahrî* lem‘asından
Ġınâ-yı zâta irgör bu faḳîri (106/5)

Nazar kııl *faḳrû fahrî* lem‘asından
Bulam zımnında envâ‘-ı ğınâyı (176/2)

⁸⁰ İbnü’l-Cevzî, *Kitâbu’l-Mevzûât*, Beyrut 1389, s. 29.

⁸¹ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Kitâbu Fezâili’s-Sahâbe*, Mekke 1403/ 1983, I, 514, Hadis no: 841,

⁸² Zeynüddin Ahmed b. Abmed b. Abdü’lâtîfi ez-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Tercemesi*, (Terc. Ahmed Naim), Ankara 1982, VII, 290.

⁸³ İsmail b. Muhammed el-Aclûnî el-Cerrâhî, *Keşfü’l-Hafâ ve Muzilü’l-İlbâs ‘ammâ İşterehû mine’l-Ehâdis-i ‘ale’s-Sünneti’n-Nâs*, Beyrut 1351, II, 87, Hadis no: 1835.

Faḳru faḫrîden olan ḫiṣṣe-peẓîr
İki âlemde n'ider ol câhî (276/6)

El-hayâu mine'l-îmân ... : “*Haya (utanma duygusu) imandandır.*”⁸⁴

‘Âlim ü câhil ḫayâyî dir *mine'l-îmândır*
Andan aḫẓ itdi ḫayâyî ehl-i iḫsân her ne var (1/24)

El-mü'minü mir'âtü'l-mü'min ... : “*Mü'min, mü'minin aynasıdır.*”⁸⁵

Dinildi *mü'minüñ* çünkü yine *mir'âtıdır mü'min*
Nümâyân oldı Âdemde bu yüzden sırr-ı Raḫmâni (40/4)

En-nâsü niyâm ... : “*İnsanlar uykudadır, ölünce uyanacaklar.*”⁸⁶

Nazar eyle gel *en-nâsü niyâma*
Ḥaḫîḫatde dilerseñ intibâhı (273/9)

Nazar itdünse *en-nâsü niyâma*
Gider bu ḫ^vâb-ı ḡafletden menâmı (292/5)

Es-savmu lî ve ene eczî bih ... : “*Oruç benim içindir. Ve onun mükâfâtını ben veririm.*”⁸⁷

Ola *eş-şavmu lî* envârına sâliḫ mazḫar
Gicemüz Ḳadre irüp rûzumı a'yâd eyle (126/2)

İdüp *eş-şavmu lî* remzini iz'ân
Sivâ resminden ideḡör şıyâmı (292/4)

Mazḫar eyle *eczî bihi* sırrına
İde mesrûr bizi 'îd-i rû'yetüñ (248/5)

⁸⁴ Buharî, îman 3, 16; Müslim, îman 57, 59; Ebû Dâvud, Edeb 6; Tirmizî, Birr 64.

⁸⁵ Ebû Dâvud, Edeb 49.

⁸⁶ Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a fi'l-Aḫbâri'l-Mevdû'a*, Beyrut 1986, s. 353.

⁸⁷ Buharî, Savm 2; Müslim, Sıyâm 160; Tirmizî, Sıyâm 54; İbn-i Mâce, Edeb 58; Neseî, Sıyâm 41.

Hâsibû ... : “ Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz.”⁸⁸

Bilenler *hâsibû* remzin vücûdın eyledi ifnâ
Beķâ-yı lem-yezel bulup hisâbın bî-şümâr eyler (174/2)

Olalum *hâsibû* emrine mażhar
İki ‘âlemde gösterme hisâbı (235/3)

İzâ ahbebtühû ... : “...Kulum nâfile ibâdetlerle durmadan bana yaklaşır, nihâyet onu severim ve onu sevince de işitir kulağı, görür gözü, tutar eli ve yürür ayağı olurum, benden bir şey isterse elbette veririm, bana sığınırrsa muhakkak korurum.”⁸⁹

İzâ ahbebtühû sırrın Fenâyî idegör iz‘ân
Gören vü görinen diyen işiden sende peydâdur (87/10)

Küntü sem‘a remzinüñ nûrına mażhar it bizi
İstima‘ ide kelâmuñ harfsiz [ü] şavtsız kulaķ (38/4)

Küntü kenzen ... : “ Ben bir gizli hazine idim. Bilinmek istedim ve halkı (varlık alemlerini ve insanı) yarattım.”⁹⁰

Küntü kenzüñ sırrını ‘âlemlere kıldı ‘ayân
Zümre-i ervâha rûhı ol zaman ki virdi fer (1 / 2)

Emr-i mûtû râhına eyledi sâlik insilâk
Vâşıl oldı *küntü kenzüñ* gencine ķable'l-hisâb (5/4)

Beyân-ı *küntü kenz* eyler egerçi nergis ü lâle
Nice belhüm eđal bilsün rumûzını bu esrârüñ (16/5)

Buldı *ahbebtü en u‘raf* sırrına ‘ârif vuşûl
Bildı anı kim nedür remz-i ledünnâdan ğaraż (31/3)

⁸⁸ Muhammed b. Abdurrahman es-Sahavî, *El-Makâsidü'l-Hasene*, Kahire 1956, s. 436.

⁸⁹ Muhyiddîn-i Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn ve Tercümesi*, (Terc. Kıvamüddin Burslan-Hasan Hüsnü Erdem), Ankara tsz, I, 133-134,

⁹⁰ Aclünî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 132, Hadis no: 2016.

Buldı *aḥbebtü en u'raf* sırrına 'ârif vüſûl
Vâ'izüñ ſît ü ſedâsı bir kırı destân imiş (35/5)

Olur *aḥbebtü en u'raf* rumûzına özüm vâſıl
Şunarsa sâķî-yi bezm-i ezel ger câm-ı 'irfânı (41/2)

İden *aḥbebtü en u'raf* rumûzın zevķ ile iz'ân
İçer bahr-i ḥaķâyıķdan Fenâyî âb-ı ḥayvâmı (55/5)

Kenz-i mahfîden zuhûra geldi cümle kâinât
Açdı *aḥbebtü en u'raf* sırrını 'irfân için (76/6)

Küntü kenzüñ bâbını feth it Fenâyî bendeñe
Pertevi mihr-i ezelden eyle anı neſ'e-dâr (97/9)

Âſiyân-ı kudse pervâz eyleyüp cân bülbüli
Küntü kenzüñ nüktesin cân u dile i'lân ider (113/6)

İdüp *aḥbebtü en u'raf* rumûzın zevķ ile iz'an
İçer bezmi muḥabbetden Fenâyî câm-ı 'irfânı (114/12)

Küntü kenzüñ ma'nâsın özümde buldum âſikâr
Muḥlak oldum gerçi-kim keſret kıyûdum oldu bil (154/4)

Küntü kenz esrârınuñ gûſ eyleyügör remzini
Ḥilkât-i ins ile cinde bu imiş maķſûd hemân (191/3)

Dem-be-dem kııl *küntü kenzüñ* sırrını 'ayne 'ayân
Nûr-ı zâtüñ dîdeden her demde pinhân olmasun (223/4)

Küntü kenz esrârınuñ miftâķı ol kân-ı kerem
Anuñ için buldı mevcûdât vücûdı ez-'adem (221/2)

Rumûz-ı *küntü kenze* eyle 'ârif
Ki dâim gûſ idem âvâz-ı hâtif
Bizi kııl sırr-ı pinhânuña vâķıf
Meded ey luḥf-ı bî-ḥad Pâdiſâhum (307/3)

Luḥf ile eyle Fenâyîye nazar
Aña feth it *küntü kenz* esrârını (308/7)

Ola *aḥbebtü en u'rafrumûzına* özüm vâşıl
İçür baḥr-ı haḳâyıḳdan Efendi câm-ı 'irfânı (310/4)

Ṭayy idüp arz u semâdan buldı vaḥdet sırrını
Küntü kenzen lem'asını buldı eşyâda 'ayân (325/5)

Bulagör *aḥbebtü en u'rafrumûzından* eşer
'Ârifüñ bir ânına olmaz bahâ iki cihân (325/6)

Olur *aḥbebtü en-u'rafrumûzına* özüm vâşıl
Şunarsa sâḳî-yi bezm-i ezel ger câm-ı 'irfânı (41/2)

Levlâke levlâk ... : “*Sen olmasan, sen olmasan; felekleri yarat-
mazdım*”⁹¹

Didi Mevlâ anuñ şânında *levlâk*
Sen olmasañ yaratmaz-ıdum eflâk
Sivâ levşinden eyler dilleri pâk
Zuhûr-ı Ḥazret-i sultân-ı kevneyn (14/2)

Anuñ haḳḳında Ḥaḳ buyurdı *levlâk*
Ol olmasañ yaradılmazdı eflâk
'Ulüvv-i şânını 'aḳl itmez idrâk
Diyelüm dem-be-dem e'ş-şükrü li'llâh (59/3)

Bi-haḳḳ-ı âb-ı rû-yı sırr-ı *levlâk*
Fenâyî bendeñüñ kıl ḳaydın ıtlâḳ (61/7)

Cenâb-ı Ḥazret-i Bârî buyurdı şânuña *levlâk*
Senüñ nûruñdan irişdi füyûzât cümle eşyâya (79/7)

Bi-haḳḳ-ı âb-ı rû-yı sırr-ı *levlâk*
Fenâyî bendeñi irgör vişâle (167/7)

Lî ma'a'llâh ... : “*Allah ile benim aramda öyle bir vaktim var-
dır ki, oraya ne nebiyy-i mürsel sığar, ne de melek-i mukarreb.*”⁹²

⁹¹ El-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdisi'z-Zaife ve'l-Mevzûa*, Dimeşk 1384/1965, I, 7.

⁹² Aclûnî, *a.g.e.*, II, 173, Hadis no: 2159.

Bulmadı yol kırbet-i Hâzretde kimse şânına
Oldı dâim *lî ma‘a‘llâh* halveti aña maqarr (1/5)

Hadîs-i *lî ma‘a‘llâhuñ* olurdu sırrına vâkıf
Eğer ‘âbid eğer zâhid bileydi bu lisânumdan (8/3)

Qıl ‘inâyet girmeye araya ins ile melek
Lî ma‘a‘llâh sırrın eyle cism ile câna ‘ayân (23/2)

Hadîs-i *lî ma‘a‘llâhuñ* olurdu sırrına vâkıf
Eğer ‘âbid eğer zâhid bileydi bu lisânumdan (8/3)

Lî ma‘a‘llâh lem‘asından qıl nazâr
‘Ayn-ı zâtuñ ‘aynuma eyle ‘ayân (118/6)

Lî ma‘a‘llâh lem‘asından eyleye sırra ‘aât
Qılmaya bu cism ü cânı iki ‘âlemde ğarîb (122/2)

N’ola mazhar olsa sırr-ı *lî ma‘a‘llâh* remzine
Şol hakîkat ehlinüñ ki nâzırı Rahmân olur (123/4)

Lî ma‘a‘llâh lem‘asından eyleye sırr-ı ‘aât
Ley-i fûrkat zâil olup qalmaya dilde hiçâb (128/2)
Olurdu *lî ma‘a‘llâh* sırrı mekşûf
Nazâr olursa ger sırr-ı Hâbîbden (149/2)

Lî ma‘a‘llâh lem‘asından neş’e-dâr it cânumuz
Levh-i dilden hakk ola bu kân ü imkân muṭlaqâ (224/2)

Nazâr qıl *lî ma‘a‘llâh* lem‘asından
Güzer eyleye dil heft âsumânı (227/5)

Lî ma‘a‘llâh lem‘asından qıl ‘aât
Ref’ olına ara yirden her kıyûd (255/6)

Rumûzı *lî ma‘a‘llâhdan* Fenâyî bendeñ âĝâh it
Virile Dest-i Kıdretten yedine nâme-i menşûr (281/7)

Zâhir ü bâṭın ‘ayân qıl *lî ma‘a‘llâh* sırrını
Cism ile cânı ziyâ-bahş eyleye nûr-ı Hâbîb (287/4)

Bu emrũñ şavt ile harfsiz denildi çünki aḥkâmı
İşâretle buyurdi *lî ma‘a‘llâhı* Ḥabîbu‘llâh (293/4)

Seni senden ider bu dil temennâ
‘Ayân ola ki sırr-ı *lî ma‘a‘llâh* (321/2)

Mâ vesa‘anî ... : “*Yere göğe sığmadım fakat mü‘min kulunun kalbine sığdım.*”⁹³

Yâr-i bâkî için itdi hicret-i dâr-ı fenâ
Mâ vesa‘nî nüktesin zevk eyledi bî-irtiyâb (5/3)*

Maḥrem ola cism ile cânım ḥarîm-i vaşluña
Vâkıf eyle *mâ vesa‘nî* sırrına der-baḥr ü ber (34/6)

Eyle iz‘ân *mâ vesa‘nî* remzini
Hâric olmaz bu yaşanı yaşayan (43/3)

Mâ vesa‘nî lem‘asından neş’e-dâr it ḳalbimüz
Yüzüni her şeyde görem dîde-i îḳân ile (62/2)

Rumûz-ı *mâ vesa‘nî*den irişdi cânâ çün feyzi
Ve in min şey’ kelâmıyla ḳamu eşyâ lisân oldı (78/2)

Rumûz-ı *mâ vesa‘nî*den
‘Aḫâ bul feyz-i ‘aḳdesden
Naşîb ola bu cân u ten
Degil yâ Hû vü yâ men Hû (268/9)

Mâ vesa‘nî nüktesinden cânâ irişdi ‘aḫâ
Bildî anı kim nedür mefhûm-ı emr-i kün fe-kân (105/2)

İdegör *mâ vesa‘nî* remzin iz‘ân
‘Ubûr eyledi arz u âsümândan (134/5)

Mâ vesa‘nî nüktesinden neş’e-dâr it ḳalbimüz

⁹³ Aclûnî, *a.g.e.*, II, 195, Hadis no: 2256.

* Hadisin aslı “vesa‘anî” şeklindedir. Vezin gereği “vesa‘nî” olarak okunmuştur.

Gûş-i câna şeş cihetden irişe tâ ki haber (198/4)

Kelâm-ı *mâ vesa'nî*yi Fenâyî idegör iz'ân
Bu sırruñ çünki âgâhı dil-i müştâka gelmişdür (204/5)

Nazar kııl *mâ vesa'nî* lem'asından
Bizi şalma firâkuñ fûrkatine (257/3)

İt harîm-i zâtuña mahrem bizi
Zâhir eyle *mâ vesa'nî* sırrını (308/3)

Mâ vesa'nî lem'asından kııl 'atâ
Zâhir ola sırra her dem Zât-ı Pâk (365/3)

Men 'aref ... : "Nefsini bilen Rabbini bilir." ⁹⁴

'Âkııl oldur eyleye fikr-i meâl
Men 'aref sırrın bilen bulur kemâl
Emr-i mûtûya idegör imtişâl
Geç sivâdan Hâzret-i Mevlâya ir (56/39)

Bülbül-âsâ idegör cûş u hurûş
Kııl muhabbet câmını gül gibi nûş
Eyledüñse *men 'aref* sırrını gûş
Geç sivâdan maţlab-ı a'lâya ir (56/7)

Zât-ı Pâke ulaşdı 'ârif-i nefis
Men 'aref sırrı ile buldı kemâl (58/4)

Vâşıl oldu *men 'aref* esrârınuñ mefhûmına
'Âkııl ü dâna olanlar eyledi fehm-i meâl (67/3)

Ehl-i 'irfânuñ maķâmı ķâf imiş
'Ârif-i Rab 'ârif-i a'râf imiş
Bilmeyen ol ķaf-ı sûzı lâf imiş
Özini bilen bu gün şarrâf imiş (398)

---

⁹⁴ Aclûnî, *a.g.e.*, II, 262, Hadis no: 2532.

Min ehli'l-ķubûr ... : “Dünyada bir yabancı yâhud bir yolcuy-
muşsun gibi ol. (Ve kendini kabir ehlerinden say).”⁹⁵

Fâniden geçüp Fenâyî buldı bir bâķî hayât
‘Add idenler ma‘nâda nefsinî *min ehli'l-ķubûr* (175/5)

Dû-cihânda buldı bir bâķî huzûr
‘Add iden özini *min ehli'l-ķubûr* (337/1)

Mûtû ... : “Ölmeden önce ölünüz.”⁹⁶

Emr-i *mûtû* râhına eyledi sâlik insilâk
Vâşıl oldı küntü kenzüñ gencine ķable'l-hisâb (5/4)

Sâlik olan neş'e-i dünyâda *mûtû* râhına
Feyz-i zâtuñdan n'ola bulsa hayât-ı câvidân (23/3)

Sâlik ol bu neş'e-i dünyâda *mûtû* râhına
Lâhık olur her kişiye yoħsa mevt-i ızırâr (97/6)

İrüp birlik diyârına olurdı cân u dil yeksân
İrerse sem'-ı cânâ ger nidâ-yı *mûtû* cânumdan (312/3)

Ķılagör emr-i *mûtûya*
İtâ'at Hâķķa ķurbet bul
Saķın bâķî ķalur sanma
Begüm bu fânî dünyâyı (315/2)

Emr-i *mûtû* emrine ey dil idegör imtişâl
Zâhir ola her nefesde dîdeye râz-ı nihân (325/3)

“Ramazan ayı geldiğinde cehennem kapıları kapanır ve cennet
kapıları açılır”⁹⁷

‘İbâde eyleyüp ihsân-ı bî-ħad
Cehennem ķapuların eyledi sed

⁹⁵ Tirmîzî, *Sünen*, IV, 567, Hadis no: 2333.

⁹⁶ Aclûnî, *a.g.e.*, II, 291, Hadis no: 2669.

⁹⁷ Buhari, *Savm* 228.

Zuhûr itmek için minhâc-ı Aḥmed
Yine geldi şükür ol şehri rahmet (98/2)

Dinî Kaynaklı İbareler: Fenâyi Divanı'nda âyet ve hadisleri çağrıştıran bazı Arapça ibareler bulunmaktadır. Bunlar anlam itibariyle âyet ve hadis şekline uygun olmasına rağmen, yaptığımız incelemelerde lafız itibariyle âyet ve hadis olarak tespit edemediğimiz ibarelerdir.

‘Aşkı :

Râz-ı derûnuñ maḥremi irişdi evc-i ‘izzete
‘Aşkı hadîsini işit ço ğayrıyı efsânedür (96/7)

Hâşıl olmaz fâide efsânesinden zâhidüñ
Gûş iden aşkuñ hadîsin n’eylesün efsâneyi (240/3)

İzâ temme ... : “*Tamam olduğunda, tamamlandığında*”⁹⁸

Gönül levhında naḫş olsa kaçan ma‘nâ-yı zikru’llâh
İzâ temme rumûzını ‘ayân eyler aña Allâh (293/1)

Leyse fi’l-mülki ğayrük ... : “*Mülkte senden başkası yoktur*”

Leyse fi’l-mülki ğayrük sırrını kııl ‘ayne ‘ayan
Bir ola tâ sâl ü mâh u hefte vü leyl ü nehâr (173/2)

Leyse ğayruke fi’l-mülki deyyâr ... : “*Mülkte senden başka kimse yoktur.*”

‘Ayân eyle Fenâyîye bu sırrı
Ki leyse ğayruke fi’l-mülki deyyâr (238/7)

Leyse min mevtin ḫazer ... : “*Ölümden korku yoktur.*”

Bu vücûd-ı fânîyi irgör beḳâ iklîmine

⁹⁸ Beyitle tam bir ilişki kurmasak da, “Akıl tamam olduğunda söz eksilir” şeklinde Hz. Ali'nin bir sözü bulunmaktadır. Bkz. Adem Ceyhan, “Eski Türk Edebiyatı'nda Sad-Kelime-i Ali Derleme, Tercüme ve Şerhlerine Dair”, *CBÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Manisa 1997, Sayı: 1, s. 250.

Dinile şânına anuñ *leyse min mevtin hâzer* (34/2)

Şeş cihetden irişe câna hıtâb-ı müsteṭâb
Dinile kim saña hergiz *leyse min mevtin hâzer* (172/3)

Mâ ‘arafnâ ... : “*Seni gerektiği gibi bilemedik*”⁹⁹

Mâ ‘arefnâ sırrı çünkü ma‘nâ-yı ‘irfân imiş
Mazhar olan iş bu sırra nüṣḥa-ı insân imiş (129/1)

Vâkıf olan *mâ ‘arafnâ* remzine
Lâ mekân illerini seyrân ider (332/3)

Ni‘me’l-meâb ... : “*Ne güzel dönüş yeridir.*”

‘Îd-i vaşluña irişen görmedi hergiz memât
Buldı bir bâkî hayâtı didiler *ni‘me’l-meâb* (249/6)

5. Peygamberler

Peygamber; Farsça olup “peyâm” ve “ber” kelimelerinden oluşmakta ve “haber veren, haber getiren” anlamına gelmektedir. Arapça-daki Resul ve Nebî kelimelerinin karşılığıdır. Peygamberler Allah’la insanlar arasındaki elçilerdir. Allah’ın insanlar arasından seçtiği her türlü ahlak güzelliğine sahip örnek insanlardır. Doğruluk (sıdk), günah işlememe (ismet), güvenilirlik (emanet), akıllı, zeki ve uyanık olma (fetanet), aldığı emri hiç değiştirmeden insanlara ulaştırma (tebliğ) gibi özelliklere sahiptirler.

Fenâyî Divanı’nda şu peygamberlerden söz edilir: Âdem, İbrahim, İsmail, Yakub, Yusuf, Musa, Süleyman, İlyas, İsa, Lokman, Hızır ve Hz. Muhammed.

Âdem: İlk insan ve ilk peygamber olan Âdem, Divan’da çeşitli vesilelerle üzerinde durulan peygamberlerden birisidir. Bazı mısralarda Âdem insan ve belki tasavvufî manada insan-ı kâmil anlamıyla kullanılır. Âdem, bazen “Nefsini bilen Rabbini bilir” hadisine çağrışım yapacak şekilde kullanılmıştır.

⁹⁹ İ. Hakkı Bursevî, *Kitâbü’n-Netice*, (Haz. Ali Namlı-İmdat Yavaş), İstanbul 1997, II, 166. Hadis olarak verilmesine rağmen kaynağı tespit edilememiştir.

Âdemi bil âdemi bul âdem ol
Her nefesde Âdem ile hem-dem ol (30/1)

Âdem aynı zamanda daha önceden gizli olan “sırr-ı Rahmân”ın kendisinde zahir olduğu kişi ve Hak lisanına tercüman olandır.

Dinildi mü’minüñ çünki yine mir’âtıdur mü’min
Nümâyân oldı Âdemde bu yüzden sırr-ı Raḥmâni (40/4)

Maḥfi idi sırr-ı ‘aşkı sînede
Olmadan Âdeme daḥî nefḥ dem (138/5)
Şekl-i Âdem dūrür ki buldı vücûd
Haḥ lisânında tercümân oldı (102/4)

Bir beyitte Âdem’in manasının beyan olunamayacağı ifade edilmesine rağmen başka bir şiirde ancak bu alemde geçmekle bu sırra ulaşılabileceği belirtilir.

Eger ma’nâ-yı Âdemden şorarsañ
Beyân olmaz Fenâyî ol me’ânî (188/7)

Güzer eyle bu ‘âlemden
Haber bil sırr-ı Âdemden
Ḥalâş ol hemm ile ğamdan
Degil yâ Hû vü yâ men Hû (268/5)

Bir beyitte ise “kûn” emrine atıfla Âdem ve Havva birlikte zikredilir.

Levh-i dilde ketb olur Âdemle Havvâ menşei
Bildüñ ise ictimâ’ın kâf ile nûnuñ n’ola (178/4)

Bir diğér beyitte Âdem’in Cennet’ten çıkarılışı güzel bir sebebe dayandırılır.

Cenneti bir dâneğe bey’ eylese Âdem n’ola
Vâkıf oldı sırrına vechüñde müşkîn dânenüñ (241/6)

Lokman: Kur'an'da adı geçen¹⁰⁰, nebî veya velî olduğunda âlimlerin ihtilaf ettiği ilim ve hikmet sahibi bir kişidir. İlk çağda yaşayan Yumam Hekimi Galenos olduğu ve İslam dünyasına sonradan değişerek girdiğini ileri sürenler vardır. Nesebinin 4. kuşakta Hz. İbrahim'e vardığı, Hz. Eyyûb'un kızkardeşinin veya teyzesinin oğlu olduğu yolunda rivayetler bulunmaktadır. Bir diğer görüşe göre Hazreti Davud'un öğrencisidir¹⁰¹. Peygamber olduğu kesin olmayan Lokman, hikmet sahibi ve hekimlik yönüyle bir beyitte ele alınır.

Bu derdüñ çâresin *Loqmâna* şordum
Didi her derdlerüñ Oldur tabîbi (132/3)

İbrahim: Tevhid dininin babası ve put kırıcı olarak bilinen, Nemrut'la mücadelesi sonucu atıldığı ateş gül bahçesine çevrilmiş olan İbrahim peygamber¹⁰², sadece bir beyitte, Halil (Allah'ın sevgisini kazanan, dost) sıfatıyla anılır.

Umaruz 'afv ide cürmin Celîl
Eyleye *İbrâhimi* Mevlâ *Halîl* (396)

İsmail: İsmail peygamber edebiyatımızda sâdk ve teslimiyetin temsilcisidir ve bu yönüyle sâlik için bir timsaldir¹⁰³. Varlığını dost (Allah) yolunda gözünü kırpmadan fedaya hazır olması, babası İbrahim tarafından Arafat'ta kurban edilme isteğine kayıtsız şartsız rıza göstermesi ve bunu yaparken tamamıyla Allah'a teslimiyet içerisinde bulunması yönüyle zikredilir.

Çıldı *İsmâîl*-veş dost yolına varın fidâ
İrdi sırr-ı eslemâdan gûş-ı cânına hitâb (48/3)

¹⁰⁰ Bkz. Lokman, 33/12.

¹⁰¹ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Gül, "Lokman Hekim ve Öğütleri", *EÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri 1985, II, 387-406.

¹⁰² Bkz. Enbiya, 21/ 69. "Biz de: Ey ateş, İbrahim'e serin ve esenlik ol, dedik."

¹⁰³ Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul 1997, I, 157.

Ya'kub ve Yusuf: Edebiyatımızda Yakub peygamber, gam, hü- zün ve firkatin; Yusuf ise güzellik ve vuslatın sembolüdür. Oğlu Yu- suf'tan ayrı kalmanın üzüntüsüyle yaşadığı ev de, üzüntüler evi anla- mına "kulbe-i ahzân" olarak ifade edilir. Bir beyitte bu iki peygamber birlikte anılır.

Ya'kûb-ı dil itse n'ola her lahza teessüf
Dîdârî 'azîz eylemege başladı *Yûsuf*(387)

Musa: Divan'da Hz. Muhammed'ten sonra isminden en fazla bahsedilen peygamber Hz. Musa'dır. Tur'da Allah'ın tecellîsine maz- har olması, sihirbazlar karşısında asasının yılanı dönüşmesi, elinin, göğsüne sokup çıkarması sonucu bembeyaz olması (yed-i beyza), Hı- zır'la olan arkadaşlığı yönüyle¹⁰⁴ şiirlerde geçer.

Rabbi ernî lem'asından kıl nazâr
Göre gözümüz cemâlûñ çün *Kelîm* (146/3)

Yeten Tûr-ı vişâlûñe tecellî nûrını gördi
Bulupdur *Mûsâ*-veş ol *len terânî*de tesellâyı (18/2)

Sâhîr-i su'bân nefsûñ oldu elinden *halâş*
Zâhir olur qalbine nûkte-i emr-i *lâ tehaf* (340/3)

Tis'a âyât-ı kelâmın eyledi cân ile gûş
Gösterirse *yed-i beyzâ* lem'asın n'ola be-kef (340/2)

Mecma'u'l-bahreynden irdi cism ile cânâ 'atâ
Zâhir oldu nûkte-i *Hızr* ile *Mûsâ*'dan gârağ (31/2)

Yine Hz. Musa'nın Tur'da Allah'ı görme isteğinde ısrar etmesi ve bu ısrar karşısında Allah'ın "len terânî" (sen beni göremezsin) ifa- desini ile Allah'ın Tûr'a tecellî etmesi sonucu bayılması (harra Mûsâ) hadiseleri, ilgili âyetlerden kısmî iktibaslar yoluyla, çokça işlenmekte- dir.

¹⁰⁴ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Ali Sayı, *Firavun, Hâman ve Kârun Karşısın- da Hz. Musa*, İstanbul 1993, s. 61-138.

Süleyman: Süleyman peygamber, uzun ömürlü olması ile insan ve cinlere hükmetmesiyle bilinen bir peygamberdir. Hükümdarlık yönü ön plana çıkartılan bir beyitte, cemâlu'llahı seyretme zevkini alan bir kimsenin Süleyman'ın mülkünü bile verseler dönüp bakmayacağı ifade edilir.

Virselers bakmaz *Süleyman mülkini*
Râhat olmaz bir nefes cân u teni
İsteyen nûr-ı cemâlün zevkini
N'eylesünler bu fenânun varlığın (85/2)

Hızır ve İlyas: Edebiyatımızda, ölümsüzlük yönleriyle, Hızır ve İlyas peygamberler çoğunlukla birlikte anılırlar. Hızır mürşid-i kâmilî, İlyas sâlikî temsil eder. Hayat suyunu bularak ölümsüzlüğe erişmiş olan Hızır'ın karada, İlyas'ın ise denizde yaşadığına ve bu ikisinin de darda kalan insanların yardımına koştuklarına inanılır. Yine inanışa göre bu iki peygamber senede bir kez bir araya gelmektedirler ki bu güne hıdrellez denilir. Fenâyî de bu iki peygamberin ölümsüzlüğü üzerinde durur.

Sevâd-ı zülfüne iren hayât-ı lem-yezel buldı
Ki 'İsâ ile *Hızır İlyas* yüzün şuyına ihyâdur (87/5)

Ne cânibe sa'âdetle kudümü eyleye iqbâl
Hızır İlyas refîk olup ola Bârî nigeş-bânı (261/5)

Hızır, tek başına anıldığında ilm-i ledünnü bilmesi ve ölümsüzlük suyu (âb-ı hayat) ile birlikte söz konusu edilir.

Hızır-veş buldı lebünden mürde-i cân çün hayat
Zulm olur zulmâta varmak *çeşme-i hayvân* için (76/4)

Oğur seb'a'l-meşânî âyetin bir noktadan 'ârif
Ledünnî 'ilmi *Hızır*-veş aña çünki beyân oldı (190/2)

Oğut bir noktadan 'ilm-i ledünni
Hızır-veş mürde dili eyle ihyâ (184/3)

İçenler âbını *Hızır*un olurlarsa n'ola ihyâ
Fenâyî irdi la'linden hayât-ı 'ayn-ı 'aynâne (103/5)

Zülâl-i feyz-i vasluñdan *Hızır*-veş
Hayât irsün dem-â-dem mürde câna (168/3)

Şu beyitte ise Hz. Mûsâ ile yaptıkları yolculuğa telmih vardır.

Kalb-i Mûsâya irişe min ledünnâdan haber
Gelmeye hergiz derûna *Hızır*-veş hâzâ firâk (233/1)

Hızır ile alakalı olarak ölümsüzlük suyu; âb-ı hayvân, âb-ı vasl, âb-ı zülâl, çeşme-i hayvân isimleriyle de kullanılmaktadır. Bir beyitte ise Hızır suyu (âb-ı Hızır) olarak ifade edilir.

İçenler *âbını Hızruñ* olurlarsa n'ola ihyâ
Fenâyî irdi la'linden hayât-ı 'ayn-ı 'aynâne (104/5)

İsa: İsa peygamber; ölüleri diriltme mucizesi, Allah'ın kudretiyle cebrail'in Meryem'e üflemesi sonucunda babasız doğması ve göğes çekilmesi yönleriyle zikredilen bir peygamberdir.

Aşağıdaki beyitlerde Hz. İsa'nın ölüleri diriltme mucizesine telmih vardır.

Bend olanlar zülf-i hâlûñ dâmına âzâdedür
Câm-ı la'lüñ '*İsâ*-veş mürde dile cân-dâdedür (27/1)

İrdi '*İsâ*-veş deminden mürde dillere hayat
Nâlesin mürğân-ı kudsîlerle demsâz eyledi (111/2)

İsa peygamber, Allah'ın emri ve izni ile Cebrail'in Hz. Meryem'e üflemesi sonucu babasız olarak doğmuştur¹⁰⁵. Birkaç beyitte Rûhu'l-kudüsle birlikte bu yönüyle anılır.

Çün dem-i Rûhü'l-kudüsden '*İsâ*-veş buldık hayât
Tâ ezel ol dâyedendür yevm-i fıtrat şîrimüz (205/4)

'*İsâ*-veş Rûhu'l-kudüsden câna olursa 'aâtâ
Âsumân-ı dilde dâim mürğ-ı cân cevân ider (113/3)

---

¹⁰⁵ Bkz. Âl-i İmrân, 3/59.

Hemdem ol gel ney gibi erbâbına
‘Îsâ-veş Rûhü’l-Ëudüsde ire dem (138/2)

Münkir olma Âdeme mişl-i racîm
‘Îsâ-veş Rûhü’l-Ëudüsle yek-dem ol (30/2)

Bir beyitte, Hz. İsa’nın gökte oluşuna işaret edilmektedir.

Kim okursa levh-i dilden ism-i ruh-efzâmuzu
Seyr ider ‘Îsâ gibi ol ‘âlem-i bâlâmuzu (75/1)

Hz. İsa iki beyitte de annesi Meryem’le birlikte anılır.

Buhûr-ı Meryemün büyü irişdi hâkden eflâke
Mu’athtar itdi ‘Îsâ-veş semâda vech-i cânânı (114/6)

Olıcak rûh-ı kudsîlerle hemdem
Rûhü’l-Ëuds deminden ‘İse’bn-i Meryem ol dem (419)

Muhammed: Fenâyî Divanı’nda ismi en çok anılan peygamber Hz. Muhammed’tir. Hakkında kaside şeklinde bir “Na‘t” bulunduğu gibi, bir çok gazelde de kendisinden bahsedilmektedir. Hz. Muhammed, âlemlerin yüzü suyu hürmetine yaratıldığı insan ve peygamberdir. Yüzü güneş ve aya, saçı geceye benzer, peygamberlerin şahıdır o. Cebraîl ve evliya ruhlarını geride bırakarak Mi‘râc gecesinde Allah’la bizzat görüşendir.

İtdi teşrif çün cihânı *Hâtem-i hayrû’l-beşer*
Oldı nûrıyla münevver cümle ‘âlem ser-te-ser (1/1)

Yüzi anuñ *ve’d-Duḥâ ve’s-Şemsi ve’l-Leyli* saçı
İtdi Ëur’anda ḫasem Ḥaḫ çünki oldur mu‘teber (1/3)

Ger şefâ‘at eylesün dir iseñ ol *Şâh-ı rusûl*
Ëıl ri‘âyet sünnetin ol hizmetinde hâk-i der (1/10)

Rehber oldı sıdreye dek gerçi kim *Rûhü’l-Emîn*
Ëaldı Cibrîl enbiyâ ervâhı ol Ëıldı güzër (1/14)

Cenâb-ı Ḥazret-i Bârî buyurdı şânuña levlâk

Senûñ nûruñdan irişdi füyûzât cümle eşyâya (79/7)

İnsanoğlunun en şerefli, cömertlik ve kerem menbaı ebedi olan dinin davetini kara ve denizde umumi kılandır, aynı zamanda da âlemin öğüncüdür.

*Eşref-i evlâd-ı Âdem menba‘-ı cûd u kerem
Dîn-i bâkî da‘vetin ‘âm eyledi der-baħr ü berr (1/15)*

*Faħr-i ‘âlem hürmetine yâ Kerîm
Kıl müyesser zevk-ı vaşluñ dem be-dem (21/4)*

O, yaratılanların ilki, varlığın ilk nuru ve peygamber olarak gönderilenlerin sonucusudur. İslam tasavvufi düşüncesi içerisinde hicri III. asırdan bu yana Nûr-ı Muhammedî veya Hakikat-i Muhammediyye görüşü yer almaktadır. Buna göre Nûr-ı Muhammedî, ilk yaratılan şeydir, öteki bütün varlıklar ondan feyiz almışlardır¹⁰⁶. Fenâyî de “sırr-ı Muhammed” tabiriyle konu üzerinde durur.

*Bizi dûr eyleme iki cihânda
Efendi sırr-ı pâk-i Muşafâdan (54/2)*

*Zâhir oldu cânına mefhûm-ı emr-i fe‘stakim
Eyledi çün nûr-ı pâk-i Muşafâya iktidâ (66/5)*

*Yüz sürüp kapuña geldük umaruz in‘âmuñı
Reh-nümâmuz ola her hâl sırr-ı pâk-i Muşafâ (285/6)*

*Hidâyet kıl şırât-ı müstakîme
İre sırr-ı Habîbe tâ ki râhum (301/4)*

*Sırr-ı pâki hürmeti-y-çün yâ İlâhî Ahmedüñ
Şems-i zâtuñdan Fenâyî bendeñi kıl neş‘edâr (173/5)*

O, öksüz büyüdüğü için “dürr-i yetîm” benzeri olmayan tertemiz bir inci, yetim incidir. O yetim inci ancak can nakdiyle satın alınabilir.

¹⁰⁶ Mehmet Demirci, “Nûr-ı Muhammedî”, *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 1983, Sayı: I, s. 258.

Ona sahip olan, mücevher kaynağına ulaşmıştır artık ve bu yüzden mücevher dükkanına dönüp bakmaya tenezzül etmez.

Haķîkat baħrine sen eyle ğavvâş
Bulayım *dürr-i pâk-i bî-nazîni* (106/6)

Nihâyetsiz olan baħrûñ o bir *dürr-i yetîmidür*
Anuñ kıymetin ol bildi ki ğarķ ola bu deryâya (79/4)

Ol *dürr-i yetîmi* bul özinde Fenâyî tek
Eşdâf-ı haķîkatde yek-dâneleriz cânâ (341/7)

İtdüñ ol *dürr-i yetîmi* naķd-i cânâ iştirâ
Cevherüñ kânını bulduñ pes bu dükkânuñ nedür (342/4)

O, “emîr ve seyyid”, “hûbların şâhı”, alemlere rahmet olarak gönderilen, kendisinden şefaât beklenen ve adı hürmetine Allah’tan medet dilenilendir.

Emîrüm seyyidüm sensin bu gün ey *Hûblaruñ Şâhı*
Vücûdum şehrini virdi cemâlüñ nûrı yağmâya (79/10)

Fenâyî bendeñe eyle şefâ‘at yâ *Rasûle’llâh*
Civâr-ı Ĥazret-i ĩudse ola bî-çâre hem-sâye (79/13)

Ķuşûr u sehv ü taķşîre nazar eylemeye Raħmân
Şef‘imüz ola dâim *Ĥabîb-i Rabbiye’l-a‘lâ* (319/6)

Umaruz eyleye rûz-ı kıyâmet
Ķa‘if ümmetlerine ol şefâ‘at
Ķudûmi ‘âlemîne oldı raħmet
Diyelüm dem-be-dem e’s-şükrü li’llâh (59/4)

Zât-ı Pâküñ ‘izzeti-y-çün yâ Raħîm
Faħr-i ‘âlem hürmeti-y-çün yâ Kerîm
Sen ‘inâyet eyle yâ Hayy ü Ķadîm
Luţf u ihsan ıssı Raħmânım meded (86/4)

Teselli-i cemâlüñ eyle iħsân
Ĥabîbüñ Muştafânuñ hürmetine (257/2)

ıl *Habib n* hürmetine bu Fen y ye ‘at 
Z hir ola levh-i dile ketbolunan m -seba (257/5)

Bi-ha-1 *H zret-i adr-1 ris let*
Kit b u Sünnete ıl inıy dum (271/4)

Fen y  bende ne ‘arz eyle d d r
Değil bir kez mükerrer eyle her b r
Bi-ha-1 h zret-i *Ahmed-i muht r*
Kerem lu u ‘in yet eyle y  Rab (277/5)

Cen b-1 Z t-1 P k n ‘izzetine
Habib n f hr-i ‘ lem hürmetine
Bizi irg r vi l n ni‘metine
‘In yet eyle Sult num meded it (185/3)

Cen b-1 H zret-i Ha ıla g y 
Haiat g l eninde ‘andal bi
Bi-ha-1 *H zret-i adr-1 ris let*
ar b ola Cen b-1 P ke urbi (360)

Yed-i udretle a‘d  ola mah r
Bi-ha-1 *mebde-i k n-1 ris let* (344/4)

O’nsuz cennet baheleri bile  ığın gözüne diken gibi görünür.

‘Aynuma h r oldı g lz r-1 cin n
Sensiz ey *mahb b-1 k n-1 k n fe-k n* 119/1

O aynı zamanda izi takip edilmesi gereken ve izinin tozu göze sürme yapılan bir ‘delil’dir.

Se‘adet ol ulu ndır kim Fen y 
Delil-i h nd n-1 *Muaf dur* (212/11)

 zle izin ey Fen y  *Ahmed n*
T tiy  it gözüne izi tozun (247/5)

Hud ya h md it ey dil ubh u  mı

Rasûle vir şalât ile selâmı (237/1)

Şühûd eylemege nûr-ı likâyı
Delîl eyle *Ĥabîbüñ Muştafâyı*
Beķâ iķlîmine irsün Fenâyî
Kerem senden eyâ Sultân u Sübhân (245/5)

Şırât-ı müstaķime kıl hidâyet
Delîl eyle *Ĥabîbüñ Muştafâyı* (283/2)

Ramazan ayının gelmesi sebebiyle şükürün ifade edildiği bir şiir-
de de yine Hz. Muhammed'ten bahsedilir.

‘İbâde eyleyüp ihsân-ı bî-ħad
Cehennem kapuların eyledi sed
Zuhûr itmek için minhâc-ı *Aħmed*
Yine geldi şükür ol şehr-i rahmet (98/2)

Olup rehber bize *Faħr-i risâlet*
Devâm üzre olup eyyâm-ı vuşlat
Zuhûr eyleye tâ sırr-ı ĥaķîķat
Şükûrler geldi yine şehr-i rahmet (98/8)

Hz. Muhammed'in Divan'da geçen isim ve sıfatları da şu şekil-
dedir:

Âb-ı rû-yı nûr-ı kevneyn (115/6), *Aħmed* (47/3, 99/2, 175/5, 247/5), *Aħmed-i Muħtâr* (277/5), *Dürr-i pāk-i bî-nażîr* (106/6), *Dürr-i yetîm* (79/4, 346/7), *Eşref-i evlâd-ı Âdem* (1/15), *Faħr-i ‘âlem* (21/4, 87/4, 185/3), *Faħr-i Risâlet* (98/8), *Ĥabîb* (257/5, 305/4), *Ĥabîb-i Rabbiye'l-a'lâ* (319/6), *Ĥâtem-i ĥayrû'l-beşer* (1/1), *Ĥâtem-i mühr-i nübüvvet* (104/6), *Ĥâzret-i şadr-ı risâlet* (271/4, 360), *Ĥûblaruñ Şâhı* (79/10), *Mahbûb-ı kân-ı kün fe-kân* (118/1), *Mebde-i kân-ı risâlet* (344/4), *Muştafâ* (212/11, 34/5, 55/2, 67/5, 289/6, 60/5, 245/5, 257/2, 287/2), *Rasûl* (237/1), *Rasûlü'llâh* (79/13), *Şâh-ı Rusûl* (1/10).

6. Dört Halife

Çây-yâr (dört dost) ve çâr-yâri güzîn (dört seçkin dost) olarak da ifade edilen dört halife, farklı özellikleriyle divan edebiyatı şairleri tarafından çeşitli vesilelerle şiirlerde yer almışlar. Bunlardan Hz. Ebu

Bekir ve Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in kayın pederi, Hz. Osman ve Hz. Ali ise damatlarıdır. Bu halifeler aynı zamanda İslamı kabul eden ilk müslümanlardır. Bir na't olan, Divan'ın ilk şiirinde, dört halife hilafet sırasına göre bazı vasıflarıyla birlikte anılır.

Ebû Bekir: Hz. Peygamberle birlikte Medine'ye hicretleri esnasındaki mağara arkadaşlığı, peygamberin mirac mucizesini tereddütsüz kabul etmesi sonucu aldığı siddîk sıfatı ve ilk halife olması yönüyle iki beyitte işlenir.

Yâr-i evvel yâr-i gâri *Bû Bekir Şiddîk*dur
Şâhid oldu şıddına anuñ nebâtât ü hâcer (1/16)

Gerçi vardır nâs beyninde hilâfetde hilâf
Şâh-ı kevneyn anı ta'yîn itdi oldur mu'teber (1/17)

Ömer: Hz. Ömer, ikinci halife olması, güçlü ve kuvvetli bir yapıda bulunması ve İslam dini için yaptığı büyük hizmetlerle anılır.

Yâr-i şânîdür Resûle zeyn-i eşhâb çün '*Ömer*
Kuvvet-i İslâm için beline bağladı kemer (1/19)

Dîn-i bâkî içre şol deñlü şalâbet kıldı kim
Heybetinden zıllını görse ider şeytân hâzer (1/20)

Bil anuñ islâmı ile zâhir oldu işbu dîn
Hem kamu a'dâsına buldı hilâfetde zafer (1/21)

Osman: Üçüncü halife olan Hz. Osman, ibâdet ve tâata düşkünlüğü ve haya yönüyle üzerinde durulan bir sahabedir.

Yâr-i şâliş ol Nübüvvet Şâhına '*Osmân* durur
Mesken oldu mescid ü mihrâb aña şâm u seher (1/22)

Her kişiye cennet içre lâzım elbette refîk
Didi '*Osmâm* baña cennetde Haq yoldaş ider (1/23)

'Âlim ü câhil hayâyı dir mine'l-îmândır
Andan aḫz itdi hayâyı ehl-i ihsân her ne var (1/24)

Ali: Peygamberin amcası Ebû Talib'in oğlu olan Hz. Ali, dördüncü halifedir. Allah'ın arslanı (şîr-i Hak) ve ilmin kapısıdır. Ayrıca Hayber gazvesindeki durumuna telmihte bulunmaktadır.

Yâr-i râbi' ibn-i 'amm oldur 'Aliyyü'l-Mürtezâ
Zâhir ü bâtında ekmele Şîr-i Hâk ol nâm-ver (1/25)

Didi vaşfında anuñ pes 'Âlimü'l-esrâr olan
Ben medîne olmuşum 'ilme 'Ali'dür aña der (1/26)

Ġazvesinde hâcib oldı kıldı da'vet ol Rasûl
Hâzır oldı ol zamân ki sem'ine irdi haber (1/27)

7. Ehl-i Beyt

Hz. Peygamberin aile fertleri için kullanılan ehl-i beyt tabiri Divan'da tam olarak geçmese de bu tabir içinde incelenecek iki kişi, Hasan ve Hüseyin iki beyitte isim olarak zikredilir.

Hasan ve Hüseyin Hz. Peygamberin kızı Fâtıma ile amcasının oğlu Hz. Ali'den olan torunlarıdır. Bunlar ehl-i sünnetin gözünün nûru ve dînin övünç bağının gülleridir. Her ikisi de Hakk'ın rızası için can ve başlarını feda ederek şehit olmuşlardır.

Nûr-ı 'ayn-ı ehl-i sünnet Verd-i bâğ-ı fâhr-i dîn
Gelmedi dünyâ için qalblerine zerre keder (1/28)

Birisi İmâm Hasandur birisi İmâm Hüseyin
Kıldılar Hakkuñ rızâsına fedâ cân ile ser (1/29)

8. Sahâbe, Tâbiîn

Bir beyitte, cennetle müjdelenen on kişiden (Aşere-i mübeşşere) Hz. Peygamberin amcası Hamza ve Abbas isim olarak zikredilmektedir.

Mesken oldı bunlara Firdevs hâdim hûr-ı 'ıyn
Hamza vü 'Abbâs bâkî kim vârise min 'Aşer (1/30)

Ayrıca isim olarak zikredilmemekle birlikte, genel olarak sahâbe ve tâbîinden bahsedilmektedir.

Cümleten *Evlâd u Eşhâbı* ne varsa *Tâbi'în*
Mazhar olup luţfuña kılduñ 'inâyetle nazâr (1/31)

Hürmeti-y-çün *anlaruñ* fazluñla sen yâ Ze'l-'atâ
Yüzleri şuyına hıfz it bizi ez-râh-ı haţar (1/32)

9. Âhîret ve İlgili Kavramlar

Ahîret: Fenâyî bir çok şiirinde âhîretle ilgili olarak; "rûz-ı kıyâmet, ehli'l-kubûr, cennet, hûri, kasr ve cehennem"den söz eder, şiirlerinde tam olarak âhîret lafzı geçmemektedir. Bir murabbada Hz. Muhammed'ten kıyamet günü (rûz-ı kıyâmet) şefaât beklenmektedir.

Umaruz eyleye *rûz-ı kıyâmet*
Za'if ümmetlerine ol şefâ'at
Kudûmı 'âlemîne oldı rahmet
Diyelüm dem-be-dem e's-şükrü li'llâh (59/4)

Bir beyitte de kendisini kabir ehlinden olarak gören kişinin her iki cihanda (dünya ve âhîret) ebedî huzura kavuşacağı ifade edilir.

Dû-cihânda buldı bir bâkî huzûr
'Ad iden özini *min ehli'l-kubûr* (337/1)

Cennet, Kasr (Kusûr): Fenâyî, Yunus'u çağrıştıran ifadelerle, cenneti ve cennet köşklerini (kusûr) ancak kusurlu insanların talep edeceğini, dildârını gören âşıkların ise asla cenneti, cennet köşklerini ve hurileri arzu etmeyeceklerini söyler.

Cennet ü hûr ü kuşûruñ tâlibidür pür-kuşûr
Lem'a-ı envârûña cân ü cihân olmaz 'adîl (107/4)

Cennet ü hûr ü kuşûrûñ tâlibidür pür-kuşûr
Lem'a-ı nûr-ı tecellî besdür 'uşşâka hemân (311/4)

Şühûd-ı nûr-ı Haqdur aşl-ı maqşûd
N'iderler *hûr ü kaşr ü cennet* ü câh (60/3)

Ol hümâ himmet Fenâyî eyle maşlûba ‘urûc
Arzû-yı *cennet* itmez şol ki dildârın görür (92/5)

Çünkü, bir mutasavvıf için asıl maksat cennet değil, cemâlin gül bahçesi yani cemâlu’llah’tır. Cennet’in safası ancak Allah’ı görmekte gerçekleşir ve bu seyre iki cihan bile denk olamaz.

Cemâlûñ gülşenidür çünkü maşşûd
Bu cân sensiz n’ider *bâğ-ı cinânı* (145/5)

Rü’yetüñledür şafâsı *cennetüñ*
Dû-cihân olmaz ‘adîli rü’yetüñ (195/1)

Asıl cennet de zaten bu vuslat halidir ki sâlikin (mürîd, âşık) istediği de budur.

Çul olanlar şıdık ile Mevlâsına
N’eylesüñler bu cihân sulţanlığın
Cennet-i vaşluñ iren me’vâsına
N’eylesüñler bu cihân sulţanlığın (84/1)

Çıl Fenâyî bendeñe ‘arz-ı cemâl
Cennet-i vaşluñda ola tâ muşîm (146/7)

Çıl harîm-i *cennet-i vaşluña* maşrem dem-be-dem
Zâhir ola cânâ sırr-ı *fedhulûhâ hâlidîn* (274/3)

Salikin mâsivâdan kurtulup cemâlu’llâha ulaşması da cennet olarak vâsfedilir.

Gel gülistân seyrin eyle çık kafesden ey hezâr
Cennet-i kudse ‘urûc it bulasın me’vâ-yı ‘aşık (228/2)

Celâlûñ âteşine çılma sûzân
Olam dâhil *cemâlûñ cennetine* (257/4)

Divan’ın son kısmında yer alan iki tarih şiirinde, şiirde sözü edilen kişiler için dua olarak hakikî anlamıyla cennet istenir .

Cennet-i firdevsini ide naşîb
Hâdimini hûr ile gılmân ide (343/5)

Hâzret-i Vâlîde Sultân Câmi‘i oldı tamâm
Cennet-i ‘adnini Mevlâ eylesün aña maqâm (384)

Divan’da cennet için, ‘adn (108/1, 384), dâru’s-selâm (406), firdevs-i a‘lâ (175/1, 372), cennet-i firdevs (343/5), cennet-i kuds (228/2), cennet-i hüsn (7/1, 49/2, 76/4, 290/5), cennet-i vasl (84/1, 148/7, 277/3), cemâl cenneti (257/4) ve Dâru’s-selâm (242/6) gibi terim ve terkipler de kullanılmaktadır.

Tûbâ: Tûbâ bir beyitte Sidre ile birlikte anılır. Sidre, sidretü’l-müntehâ olarak da ifade edilen, Hz. Muhammed’in Receb ayının yirmi yedinci gecesine rastlayan Mirac gecesinde Cebrail’den ayrıldığı yerdir. Tûbâ ise, cennette bulunan ve kökleri yukarda dalları aşağıda bulunan bir ağaca verilen isimdir. Sevilen yükseklik ve ulaşılmasının zorluğundan dolayı sidrede ve tûbâdadır.

Eğerçi *sidre vü tûbâda* maḥbûb
Bu sidrenüñ bulunmaz müntehâsı (150/2)

Hûri, Gilman: Hûri, cennet ehline hizmet edecek olan görevli melektir. Gilman ise cennetteki çocuklara verilen isimdir. Bir beyitte ikisi birlikte zikredilir.

Zâtuña nisbet olur Firdevs-i a‘lâda kuşûr
Var ise ger dâḥilinde gûş u *gılmân u hûr* (175/1)

Cennet ve içerisinde bulunan hûriler, ârif olan için çok önemli şeyler olmadıkları gibi sâlikin Hakk’a ulaşmasını engelleyen mâniyalardır (mâsivâ). Âşık (sâlik) için asıl amaç, Allah’a ulaşmak, onun vuslat cennetine kavuşarak, o cennetin hurisi olmaktır:

Ḳılmadı naḫar ‘ârif olan *hûr-i cinâna*
İr cennet-i vaşlına Fenâyî *hûr-i cinân* ol (30/5)

Bu beyit bize Yunus Emre’nin:

Cennet cennet dedikleri
Birkaç köşkle birkaç huri
İsteyene ver sen anı
Bana seni gerek seni

ifadelerini hatırlatmaktadır ki, Fenâyî'nin yine buna benzer ifadelerini aşağıdaki beyitlerde de görmekteyiz:

Cemâlün vaşfını gûş eyleyen dil
N'ider *hûr ü cinân* ile *kuşûrı* (262/6)

Hûr-i 'în ü cinâna kaçd itme
'Ayn-ı mestünle bir nigâh yeter (272/3)

Cehennem: Fenâyî sadece bir murabbada cehennemden söz etmektedir. Söz konusu şiirde bir hadise telmihle, Allah'ın, kullarına olan sonsuz ihsânı ile Ramazan ayı geldiğinde cehennem kapılarını kapatacağı ifade edilir.

'İbâde eyleyüp ihsân-ı bî-ḥad
Cehennem kapuların eyledi sed
Zuhûr itmek için minhâc-ı Aḥmed
Yine geldi şükür ol şehri-rahmet (98/2)

10. Kazâ ve Kader

Fenâyî Divanı'nda kazâ ve kaderle ilgili çok az bir malzeme bulunmaktadır. Sadece iki beyitte kaderle ilgili olarak "takdîr" tabiri geçer. Bu tabirin geçtiği bir beyitte levh-i mahfûza işaretle ezel takdîri lafzı kullanılarak, kadere razı olma hali ifade edilir. Diğer beyitte ise Takdîr-i sâbık tabiriyle Allah kastedilmektedir.

'Aşka düşdi cân u dil ḳoduḳ ḳamu tedbîrimüz
N'eylesün dil bu imiş Ḥaḳdan ezel taḳdîrimüz (205/1)

Fenâyî varın eyler cümle ifnâ
Bunu ketb eylemiş Taḳdîr-i sâbıḳ (290/7)

11. Diğer Dinî Kavramlar

Besmele (Harf-i Bâ): Arap alfabesinin ikinci harfi olan "be", "Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle başlarım" anlamına gelen

besmelenin ilk harfidir. Bu nedenle besmelenin sırrı için kullanılır. Ayrıca, ebced hesabına göre sayı değeri iki olduğundan, ikilik ve kesrete de delalet eder¹⁰⁷.

Hz. Peygamber'in: "*Her iyi ve güzel bir işe Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adı ile başlanmamışsa, o işten hayır gelmez, sonu güdük ve verimsizdir.*"¹⁰⁸ anlamındaki hadîsi sebebiyle edebiyatımızdaki mensur eserler *besmele*, *hamdele* ve *salvele* ile başlar. Besmele ve hamdelerin manzum eserlerdeki karşılığını ise tevhid ve münâcâtlar oluşturur. Divan'da, "harf-i bâ" şeklinde dokuz ayrı şiirde kullanılan bu terkip büyük çoğunlukla besmele anlamındadır.

Eyledi perkâr-ı vahdet dû-cihânı der-ğarem
Nokta-ı devr-i vücûduñ sırrı *harf-i bâ*dadur (27/4)

Bu terkip dört ayrı beyitte, "harf-i bâ"dan ders almak şeklinde kullanılmıştır.

Almağa etfâl-i ervâh *nokta-ı bâdan* sebak
Belki mekteb-ğâne oldı çarğ-ı mînâdan ğarağ (31/6)

N'ola alursa Fenâyî *nokta-ı bâdan* sebak
Hıfz-ı Qur'an itdi *min men 'indehû ümmü'l-kitâb* (48/5)

Alduñ ise ey Fenâyî *nokta-ı bâdan* sebak
Gel *bu harfûñ* levğ-i dilde ideğör inşâsını (286/8)

Sebak iken ledünnâdan Fenâyî
Oğur ğüsni kitâbın *harf-i bâdan* (189/7)

Yazup ezelde nüşhasın ğondırdı *bâda* noktasın
Ğodı dü-âlem ğussasın ğalmadı arada ğicâb (326/5)

Bir beyitte Allah'ın ilk harfi olan ve tevhidi temsil eden¹⁰⁹ elif harfiyle birlikte anılır.

¹⁰⁷ Harfler ve anlamları için bkz. Âmil Çelebioğlu, "Harflere Dâir", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998, s. 599-606. Ayrıca bkz. A. Çelebioğlu, "Elif harfiyle İlgili Bazı Hususiyetler", *a.g.e.*, s. 607-624.

¹⁰⁸ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 119, Hadis no: 1964; Süyûtî, Celâleddîn b. Ebû Bekr, *el-Câmi'u's-Sağîr*, Beyrut 1401/1981, II, 391, Hadis no: 6683, 6684, 6685.

¹⁰⁹ Bkz. Çelebioğlu, "Elif harfiyle İlgili Bazı Hususiyetler", *a.g.e.*, s. 607-624.

Bu heft iklîmi tayy eyle Fenâyî
Koyup ğayrı *elifle bâda* geldük (333/7)

Bir murabbada ise kesreti ifade eder.

Ey dîde-i dil *noқта-ı bâya* nazar eyle
Bir gördüñ ise var ikilikden hâzer eyle
Râ’î ile mer’î vü muhâtab mütekellim
Birdür iki şanma aña keşf-i başâr eyle (352)

Cin: Bir âyete telmihte bulunularak¹¹⁰, cinlerin de insanlar gibi Allah’a ibadet etmek gayesiyle yaratıldıkları ifade edilir.

Küntü kenz esrârınuñ güş eyleyügör remzini
Hilkat-i ins ile *cinde* bu imiş maşşûd hemân (191/3)

Cin, çoğul olarak “cân” şeklinde de kullanılmıştır.

Görmedi mişlini hergiz ins ü *cân*
Hüsnine taşşîn ider iki cihân (202/1)

İman: İslam dininde inanılması gereken şeyleri ifade eden iman, birkaç beyitte açığa vurulması gerektiği ifade edilir.

‘Âlim ü câhil hayâyı dir mine’l-*îmândır*
Andan aḫz itdi hayâyı ehl-i ihsân her ne var (1/24)

Hudâya vü Rasûle getir *îmân*
Kemâle ire tâ ki ‘ahd ü peymân (253/1)

Ey Fenâyî sâlik ol zevk it o şânuñ rutbetin
İre *îmânun* ‘ayâna kırı taqlîdi gider (1/33)

Müyesser eyle *îmân-ı ‘ayânı*
Ola ‘ayne ‘ayân sırr-ı nihâni (182/1)

Küllü nefsin zâikatün didi Rabbü’l-‘âlemîn
Yâd idüp ‘ahd-i kadîmi eyle *îmânun* ‘ayân (325/2)

---

¹¹⁰ Zâriyât, 51/56.

Fakih: Sadece bir beyitte geçen fakih tabiri, kaba sofu anlamıyla kullanılmaktadır.

Bilmedi yüzünde hâlûñ sırrını miskîn *fakîh*
Ol vecihden aḥsen-i taḫvîmi inkâr eyledi (181/2)

Müddeî: Zâhirde kalan ve ibadetini cennet için yapan iddia sahibi (müddeî) tesbih ve seccâdeyi bırakmalıdır. Onun yapması gereken şey görünürde âşığı cezbeden ve bu nedenle tuzak ve yem olan sevgilinin yüz ve zulfünden vazgeçip hakikate ulaşmasıdır.

Elden bırak ey *müdde'î* tesbîh ile seccâdeyi
Bağ zülf ü hâline anuñ gör ki ne dâm u dânedür (96/2)

Şefâ'at: Bir beyitte, Hz. Muhammed'ten kıyamet günü şefaet istenir.

Umaruz eyleye rûz-ı kıyâmet
Zâ'if ümmetlerine ol *şefâ'at*
Kudûmi 'âlemîne oldı rahmet
Diyelüm dem-be-dem e'ş-şükrü li'llâh (59/4)

Şeytan: Ateşten yaratılmış olan şeytan, kötülüğe meyiletme özelliğiyle nefis ile birlikte anılmaktadır.

Kerîm Mevlâ işimiz eyle âsân
Meded senden eyâ Sulṭân ü Sübhân
Yolumuz urmasun nefis ile *şeytân*
Kerem senden eyâ Sulṭân ü Sübhân (142/1)

Şeytandan, telmih yoluyla “misl-i racîm” (taşlananın misali) şeklinde de bahsedilir.

Münkir olma Âdem'e *misl-i racîm*
'Îsâ-veş Rûḥu'l-Kudüsle yek-dem ol (30/2)

Yine, Âdem'i dolayısıyla insanı inkar etmesi (secde etmeyi reddetmesi) hadisesine telmih yoluyla şeytandan bahsedilir.

Aḥsen-i taḫvîmi inkâr eyleyen *şeytân* olur (343)

Vâiz, Hatip: Bir din adamı tipi olan, vâiz ve hatipten dinin zahi-riyle uğraşan ve derûna inemeyen kaba sofı anlamıyla biraz da kına-narak bahsedilir.

Görse *vâ'iz* hâlünü kordı elinden dâneyi
Unudurdu minberinde huşbesin miskin *hañib* (108/5)

12. İbadet

İslâm; kelime-i şehâdet, namaz, oruç, hac ve zekat olmak üzere beş temel esas üzerine kurulmuştur¹¹¹. Genel olarak bu beş kavram ibadetler içerisinde mütalaa edilir. Bu bahsedilenlerden başka, yapıl-ması emredilen işler de ibadet cümlesindedir. Her ne kadar âbid zühd ve ibâdetle şöhret bulmak isterse de genel olarak kulda Allah'a layık ibâdet bulunmamaktadır.

Âbidân zühd ü 'ibâdetle dilerler şöhreti
Ol durur maqbûl-ı 'âlem hıfz ide esrârünü (304/2)

Nazar eyleme sehıv ile kuşûra
Kanı kulda saña lâyıķ 'ibâdet (331/4)

Amel kavramıyla da ibadet kastedilmektedir.

Yok saña lâyıķ bir 'amel her dem işüm cürm ü zelel
Ahvâlüme virme hâlel kuldân hañâ senden 'atâ (28/6)

Fenâyî Divanı'nda İslâmın bu beş temelinden, zekat dışındaki ibadet-lerin tümünden ilgili kavramlarıyla birlikte bahsedilmektedir. Fakat bu ifadeler, ibadetin zahiri anlamı içerisinde olmaktan daha çok tasavvufî anlamlarıyla kullanılmaktadır.

13. Kelime-i Şehâdet

İslam dinine giriş şartı olarak kabul edilen kelime-i şehâdet, Al-lah'tan başka İlah olmadığını ve Hz. Muhammed'in onun kulu ve elçi-si olduğunu dil ile söylemek, kalb ile de bu sözü tasdik etmektir. Ke-lime-i şehâdette iki husus vardır, "lâ" ve "illâ". Bunlardan ilki red (nefy), ikincisi kabuldür (isbat). Lâ ile Allah'tan başka İlah ve ilahlar reddedilirken, İllâ ile de İlah olarak sadece Allah olduğu kabul edi-

¹¹¹ Buhârî, îman 2; Müslim, îman 5.

lir¹¹². Bu konuda Fenâyî Divanı'nda iki beyit bulunmaktadır. Şair, tevhidin sırrını soranlara, red ve kabulün anlamının “neş'e-i illâ” da (gizli) olduğunu söyler.

Sırr-ı tevḥîdden olursa ger Fenâyîye su'âl
Nefy ü işbâtuñ meâli neş'e-i illâdadur (27/5)

Bir diğer beyitte eşyanın dış görünüşüne itibar eden ve bu nedenle taklitte kalan zahide seslenerek; Ey zâhit vücut mülkünü seyret, taklidi bırak lâ'nın sırrından haberdâr ol demektedir.

Vücûd milkini zâhid kııl temâşâ
Ço taklîdi haber bil sırr-ı lâdan (54/5)

14. Namaz ve İlgili Kavramlar

İslam'ın kelime-i şehâdetten sonraki ikinci şartı olan namaz, Arapça karşılığı olan salât kelimesiyle ve ilgili kavramlarla birlikte şairlerde geçmektedir.

Namaz (salât): Çok ve az gibi kemiyete bakılmaksızın, namazı cemaatle kılınmalıdır. Bu anlamıyla namaz aslında Allah'a bir niyaz şeklidir.

Çıl namâzı et niyâzı ey dede
Eyle yeksân çoğ u azı ey dede (127/1)

Cemâ'atle kılalum gel namâzı
İdelüm dâimâ Ḥaḫḫa niyâzı (405)

Kıyâm, Ku'ûd, Sücûd: Asıl namaz, vücûd şehrinde ayakta durma (kıyâm) ve oturmanın (ku'ûd) bir olduğu namaz şeklidir.

Çılan mışr-ı vücûdında şalâtı
Bir eyledi kıyâm ile ku'ûdı (262/2)

---

¹¹² Lâ ve illâ ile ilgili olarak bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvufian Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 214.

Allah'a kıyâm ve ku'ûd eyleyen (namaz kılan) gerçek üzere secde eder ve bu yapılan iş kişinin vücûduyla işlediği günahlarının tamamını yok eder.

Ƙılan ƘaƘƘa *Ƙıyâm ile Ƙu'ûdı*
HaƘîƘat üzre ol eyler *sücûdı*
Be-küllî mahv idüp zenb-i vücûdı
'Înâyet eyle Sulţânım meded it (51/6)

Mevlâ'ya, asıl olması gerektiği gibi secde edenler kalb kıblesine kıyam edeceklerdir.

İdüp Mevlâya ƘaƘƘânî *sücûdı*
Ƙılagör *Ƙıble-i Ƙalbe Ƙıyâm* (292/3)

Ƙılanlar Rabb-i a'lâ remzin iz'ân
Bilür sırr-ı *rükû' ile sücûdı* (203/4)

Salikin, mâsivâyı geride bırakıp bekâ-billâh'a ulaştığında, kıyam ve ku'udu Hak ile birlikte olacaktır.

Fenâyî bendeñi irgör beƘâyâ
Senüñle ola *Ƙıyâmla Ƙu'ûdı* (203/7)

İrişe Ƙişse ve'scüd va'Ƙteribden
Saña idem *Ƙu'ûd ile Ƙıyâm* (237/4)

İnsanla birlikte, yaratılmış olan her şey Allah'a secde etmektedir.

Cümle mevcûdâta sen virdüñ vücûd
Saña eyler cümle mevcûdât *sücûd* (255/1)

Can ve gönül ancak vuslat kıblesine ulaştığında kıyam ve ku'ûd bir olacaktır.

Ƙıble-i vaşluña irsün cân u dil
Ola yeksân tâ *Ƙıyâm ile Ƙu'ûd* (255/4)

Aradan ref' iden zenb-i vücûdı
HaƘîƘat üzre ol eyler *sücûdı* (262/1)

Mihrab, Minber, Hutbe: Minber ve hutbeden, dinin zahiriyle uğraşan ve derûna inemeyen din adamı tipi olan, vâiz ve hatiple birlikte bahsedilir.

Görse vâ'iz *hâlûñi* kordı elinden dâneyi
Unudurdu *minberinde huṭbesin* miskin ḥaṭîb (108/5)

Beyitteki anlamlarıyla zâhir ulemâsı olan bu kişiler vuslatla mahrem olmadıkları için hergün namaz kıldırdıkları mihrabın ve Cuma ve bayram günlerinde hutbe okudukları minberin de ne anlama geldiğinin farkına varamazlar.

Ḥarîm-i vaşla mahrem olmayan cân
Nice bilsün nedir *miḥrâb u minber* (42/6)

Kible, Secdegâh: Müslümanların, namaz kılariken yöneldikleri kible, Cemâl kiblesi olmalı ve böylece mü'min emeller Kâbesine ulaşmalıdırlar.

İrişdür *Ka'be-i âmâle* bâlüm
Cemâlûñ *kıblesin* kııl *secdegâhum* (40/3)

Mahbûbun kaşlarını mihrab edinen kişi Cemâl nûrunun kâbesini kible edinir.

Ka'be-i nûr-ı cemâlûñ itdi dâim *kıblegâh*
Kaşlaruñ *miḥrâbına* her kim ki ikrâr eyledi (181/3)

Tesbih, Seccâde: Zâhirde kalan ve ibadetini cennet için yapan iddia sahibi (müddeî) tesbih ve seccâdeyi bırakmalıdır. Onun yapması gereken şey görünürde âşığı cezbeden ve bu nedenle tuzak ve yem olan sevgilinin yüzündeki ben ve zülfünden vazgeçip hakikate ulaşmasıdır.

Elden bırak ey *müdde'î tesbîḥ ile seccâdeyi*
Bağ zülf ü hâline anuñ gör ki ne dâm u dânedür (96/2)

Gerçek anlamıyla sûfi, tesbih ve seccâdeden geçerek hakikate ulaşabilir.

Tesbîh ile *seccâdeyi* bir cür'aya şatdı
Her şûfi-yi şâfi ki bu mey-hâneyi buldı (179/4)

15. Oruç ve İlgili Kavramlar

Oruç, kamerî ayların dokuzuncusu olan Ramazan ayında yapılması gereken bir ibadettir¹¹³. Ramazan ayı, müslümanlar nazarında çok değerli ve mübârek bir aydır. Kur'ân-ı Kerim bu ayda nâzil olmaya başlamış¹¹⁴, müslümanlara da bu ayda, oruç tutmaları farz kılınmıştır¹¹⁵. Bin aydan daha hayırlı bir gece olan Kadir Gecesi de yine bu aydadır. Orucu açmaya iftar, yatsı namazından sonra kılınan namaza terâvih, gece kalkıp yenilen yemeğe sahur, oruca başlamaya imsak denir.

Divan'da Ramazan ayı ile ilgili müstakil şiirler bulunmaktadır. Bu şiirlerde savm (sıyâm), terâvih, şehri Ramazan, Kadir vb. motifler sıkça kullanılmaktadır. İlgili beyitlerde Ramazan ayından “şehri rahmet”, “şehri Ramazan”, “şehri mübârek Ramazan” ve “eyyâm-ı sıyâm” şeklinde bahsedilir.

Oruç (Savm / Sıyâm): Oruç, Arapça karşılığı olan “savm (çoğulu sıyâm)” tabiriyle kullanılır. Ramazan ayında tutulan oruç, mü'minler için farz olan bir ibadet şeklidir. Şâir tutulan orucun ve yapılan tesbîhâtın Allahın lutfuyla kabûlünü temenni eder. Bu ibâdet dünya ve ahirette Allah'a vuslata sebep olmalıdır.

Savm u *tesbîh*ümüzi eyleye lutfıyla kabûl
İki 'âlemde naşîb ide vişâline vüşûl (144/5)

Oruç günlerinin (eyyâm-ı sıyâm) gelişine hamdedilerek, bu günlerin, dilek ve duaların gerçekleşmesine vesile olması temenni edilir.

Geldi 'izzet ile eyyâm-ı *sıyâm*
Kılalum hamd ü şenâ Mevlâya
Umaruz hâşıl ola cümle merâm
Kılalum hamd ü şenâ Mevlâya (207/1)

¹¹³ Kamerî ayların tamamı şu şekildedir: 1. Muharrem, 2. Safer, 3. Rebî'u'l-evvel, 4. Rebî'u'l-âhir, 5. Cemâziye'l-evvel, 6. Cemâziye'l-âhir, 7. Receb, 8. Şa'bân, 9. Ramazan, 10. Şevvâl, 11. Zi'l-ka'de, 12. Zi'l-hicce.

¹¹⁴ Bakara, 2/ 185.

¹¹⁵ Bakara, 2/ 183.

Bir hadise telmihle (Bkz. Hadisler) orucun sırrının açığa çıkması dileğinde bulunulur.

*Ebîtü 'inde Rabbîden nazar kııl
Ki tâ zâhir ola sırr-ı şıyamı (237/5)*

Bir rübâide vuslat orucundan bahsedilerek, Allah'tan ihsan olarak defalarca vuslat orucu istenir ve bu oruç sonrasındaki bayramın da en büyük bayram ('îd-i ekber) olması dileğinde bulunulur.

*Vişâlün şavmını eyle müyesser
Değil bir kerre ihsân it mükerrer
Ola her rûzumuz tâ 'îd-i ekber
Yine geldi şükürler şehr-i rahmet (98/5)*

Bir beyitte ise sivâ orucu söz konusu edilir.

*Sivâ şavmını yâ Rab kııl müyesser
K'ide sâliklerün ta 'îd-i ekber (42/1)*

Recep, Şa'bân, Ramazan: Üç aylar olarak da bilinen Recep, Şa'bân ve Ramazan ayları iki ayrı şiirde birlikte ele alınır.

*Şehr-i Şa'bân ü Receble Ramazân
Vağdeti sırrın iderler i'lân
Mebde' üçdür bu mağâmâta hemân
Kılalum hamd ü şenâ Mevlâya (207/3)*

*Receb Şa'bân Ramazân hürmetine
Sivâ levşinden ihsân it şıyâmı (242/5)*

Oruç ayı olan Ramazan, gelişiyile mü'minleri sevince gark eden mübarek bir aydır. Gelişiyile cihanı şereflendirir ve onu Allah Kur'an'da tarif etmiştir.

*Sa'âdetle kudûmi kııldı teşrîf
Cihânı yine ol şehr-i mübârek
Anı Qur'anda Mevlâ itdi ta'rîf
Şükür geldi yine şehr-i mübârek (98/1)*

Allah, bu ayda kullarına sınırsız ihsanlarda bulunur ve cehennem kapılarını kapatır. Bu ayla birlikte hüznü gönüller “şâd u hândân” olduğu gibi, iki cihan da yine bu ay sayesinde “ziyâ-bahş” olur.

‘İbâde eyleyüp ihsân-ı bî-ğad
Cehennem kapuların eyledi sed
Zuhûr itmek için minhâc-ı Aşmed
Yine geldi şükür ol *şehr-i rahmet* (98/2)

Dil-i maşzûnumuzı eyledi şâd u hândân
Geldi yümn ile yine *şehr-i mübârek Ramazân*
Oldu nûrıyla ziyâ-bahş kamu iki cihân
Geldi ‘izzetle yine *şehr-i mübârek Ramazân* (144/1)

Terâvih: Ramazan ayı boyunca Yatsı namazı vaktinde cemaatle Terâvih namazı kılınır, “tesbih ve tehlil” edilir. Bu gecelerde geceyi aydınlatan kandiller, aynı zamanda can ve gönüle de aydınlık verir.

Cemâ’atle kılup her şeb *terâvih*
İdelüm dâimâ tehlil ü tesbîh
Dil ü câna ziyâ virüp meşâbîh
Şükürler geldi yine *şehr-i rahmet* (98/7)

Kandiller (Mevlid, Kadir): Hz. Muhammed’in doğum gecesi olan Rebiü’l-evvel ayının 12. gecesi Mevlid kandili olarak kutlanılır. Divan’da “mâh-ı mevlûd”, “mevlûd-i Rasûl” ve “sırr-ı mevlûd” tabirleriyle geçen mevlid kandili sebebiyle Allah’a şükredilir.

İrişdük yine *mevlûd-i Rasûle*
Diyelüm dem-be-dem e’ş-şükrü li’llâh
Çuşûrımız qarîn ola kabûle
Diyelüm dem-be-dem e’ş-şükrü li’llâh (59/1)

İrişdük *sırr-ı mevlûde* şükürler yine Mevlâyâ
‘Aâtûdur Hâzret-i Hâğdan zuhûrî dîn ü dünyâyâ (79/1)

İrişdük *mâh-ı mevlûde* şükürler olsun Allâha
Ziyâ-yı nûr-ı maşmûda şükürler olsun Allâha (161/1)

Zuhûrî mahz-ı rahmetdür kudûmî ‘ayn-ı ni‘metdür
Ne devlet ne sa‘âdetdür şükürler olsun Allâha (161/5)

Ramazan ayının 27. gecesi olarak kabul edilen Kadir gecesi, Kur’an’ın kendisinde indirildiği ve içinde Kadir gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlı bir gecedir¹¹⁶. Aynı zamanda bayramın müjdecisi olan bir gecedir. Bu nedenle ilgili şiirlerde bayramla birlikte anılır.

Ola eş-savmü lî envârına sâlik mazhar
Gicemüz *Qadre* irüp rûzumı a‘yâd eyle (126/2)

Bürc-i mes‘ûda irüp tâli‘imüz ola sa‘îd
Gicemüz *Qadri* bulup rûzımuza eyleye ‘îd
Hâşıl olsun dir iseñ şûret-i ma‘nâ-yı ümîd
Geldi devletle yine şehr-i mübârek Ramazân (144/4)

Bir beyitte, sevgilinin, yüzündeki zülfünün örtüsünü kaldırması, (vahdeti örten kesret örtüsünün kalkması) gecenin Kadir’e, gündüzün bayrama dönüşmesi olarak ifade edilir.

Hicâb-ı zülfüni ref‘ it yüzünden
Şeb ü rûzımuza ola *Qadr ü a‘yâd* (244/3)

Kadir aynı zamanda sevilen kişiler için dua olarak da kullanılır.

Şebüñ *Qadr* ola ey mâh-ı şeb-efrûz
Çerâğ-ı devletüñ yansın şeb ü rûz (389)

Olup ism-i Şamedden câna behre
Umaruz bula aşl-ı bahri kıatre
İrişe kıadrimüz her lahza *Qadre*
Yine geldi şükürler şehr-i rahmet (98/6)

Bayram: İslam dininde mü’minler tarafından kutlanılan iki bayram vardır; Ramazan ve Kurban bayramı. Bayramlar sevinç ve mutluluk günleridir. Fenâyî de çeşitli şiirlerde iki bayram tabirini kullanır. Üç ayrı beyitte her bir nefes için iki bayram olduğunu söyler.

---

¹¹⁶ Kadir, 97/1-5.

Eyledüñse yek-nefesde *iki 'îd*
Ol dem ile ey Fenâyî hoş-dem ol (30/5)

Nûş iden câm-ı vişâlüñ cür'asın görmez humâr
Her dem eylerse 'aceb mi yek nefesde *iki 'îd* (219/2)

Fenâyî bendeñe iki cihânda
Müyesser it aña her demde *'îdeyn* (115/7)

Bir beyitte sevgilinin yüzü kurban bayramına benzetilerek canın ona kurban olacağı söylenir.

'îd-i edhâdur cemâlüñ cân aña *ķurbân* olur
Şû'le-i mihr-i ruĥuñ her zerreden raĥşân olur (37/1)

Bâtınî anlamıyla, sâliklerin sivâ orucundan sonra en büyük bayram, vuslat orucundan sonra ise en büyük Hacc edeceklerinden bahsolunur.

Sivâ şavmını yâ Rab kııl müyesser
K'ide sâliklerüñ ta *'îd-i ekber* (42/1)

Visâlüñ 'îdmi eyle müyesser
İde sâliklerüñ tâ Hacc-ı ekber (82/1)

Allaha kavuşma sâlik için bayramdır. Vuslat bayramına ulaşan sâlik, ebedî bir hayata ulaşacak ve bundan sonra onun için hiçbir zaman ölüm söz konusu olmayacaktır.

'îd-i vaşluña irişen görmedi hergiz memât
Buldı bir bâķî ĥayâtı didiler ni'me'l-meâb (249/6)

Vuslat bayramına kavuşmak için bütün cihan, cisim ve can kurban olarak verilir.

Cihân u cism ü cân yoluñda *ķurban*
Tek eyle *'îd-i vaşluñ* câna iĥsân (83/1)

“Oruç benim içindir ve onun mükafatını da ben veririm” hadisinin sırrına ulaşan rü’yetu’llâha ve dolayısıyla rü’yet bayramına da ulaşmış olacaktır.

Mazhar eyle *eczî bihi* sırrına
İde mesrûr bizi ‘îd-i rü’yetüñ (248/5)

16. Hac ve İlgili Kavramlar

Fenâyî’nin şiirlerinde Hacc’ın yapılış şekliyle ilgili her hangi bir ifadeye rastlanmaz. Divan’da çeşitli vesilelerle “Hacc-ı ekber”, “Kâbe”, “Safâ” ve “Merve” tabirleri geçmektedir.

Hacc: İslamın beş esasından birisi de Hac’dır. Hicretin 9. yılında farz kılınmıştır. Ka‘be, yeryüzünde yapılan ilk bina olarak kabul edilir. Hacc, visal orucu ile birlikte anılır. Vuslat orucunu tutan sâlikler Hacc-ı ekber yapmış olurlar.

‘Îd-i vaşluña irenler *Hacc-ı ekber* eyledi
Cennet-i hüsnüñde me’vâsın ider hüsn-i meâb (48/2)

Vişâlüñ ‘îdini eyle müyesser
İde sâliklerüñ tâ *Hacc-ı ekber* (82/1)

Vişâlüñ ‘îdını eyle müyesser
Meded ey luţf-ı bî-ħad Pâdişâhum
İdeler kıllaruñ tâ *Hacc-ı ekber*
Meded ey luţf-ı bî-ħad Pâdişâhum (307/1)

Ka‘be, Beyt-i Harâm, Merve, Safâ: Hacc ibadetini yapacak olan mü‘minler Kâbe’nin etrafında yedi kez döndükleri (tavaf) gibi Safâ ve Merve isimli iki tepe arasında da yedi kez gidip gelirler (sa‘y). Bir beyitte, “berr-i fûrkat menzilinden” atlayarak Vuslat Kâbesine yükselmeye teşvik edilir.

‘Ubûr it berr-i fûrkat menzilinden
Vişâli *Ka‘besine* eyle mi‘râc (183/5)

Bir murabbada Ka‘be yerine Beyt-i Haram ifadesi kullanılır.

Ķulûba irişe peyk-i selâmuñ
Ki sâlik zevķ ide sırr-ı kelâmuñ

Ṭavâf eyleye dil *Beyt-i Harâmuñ*
Meded ey luṭf-ı bî-ḥad Pâdişâhum (307/2)

Bir diğerk beyitte ise Merve Safâ kelimeleri tevriyeli kullanılmıştır.

Ka‘be-i nûr-ı cemâlûñ mervesi virdi şafâ
Nuşret-i fetḥ-i mübînden bizi Manşûr eyledi (133/5)

Emel Ka‘besine ulaşmak için göze Dâru’s-selâm (Cennet)’ın ayan olması gerekir.

Olalum *Ka‘be-i âmâle nâil*
‘Ayân kıl dîdeye Dârü’s-selâmı (242/6)

17. Zekat

Fenâyî Divanı’nda zekatla ilgili herhangi bir beyit ve ifade bulunmamaktadır.

B. TASAVVUF

Tasavvuf, “Cibril hadîsi” olarak da bilinen bir hadiste geçen ve iman, islam ve ihsanın ne olduğu sorularından üçüncüsünün cevabı olan, “...Allah’ı görüyormuşçasına kulluk etmendir. Sen O’nu görmüyorsan da O seni görüyor” ifadelerinin karşılığı olarak kabul edilir¹¹⁷. Tasavvuf, dinî mistizim olarak da ifade edilir¹¹⁸. Martin Lings’e göre; “Zaman zaman büyük bir med ve cezir dalgası gibi sonsuzluk deryasından bizim sonlu dünyamıza akan bir vahiy vardır. Bu med ve cezir dalgalarına dalma, onun ebedî ve ezeli kaynağına geri çekilme sanatı, disiplini ve ilmi” tasavvuftur¹¹⁹. Tasavvufun ne olduğu ancak “hal edilerek” bizzat yaşanarak anlaşılabilir¹²⁰. Bizzat bu hali yaşayan mutasavvıflarca da tasavvufun bir çok tarifi yapılmıştır¹²¹.

¹¹⁷ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Demirci, *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul 2001, s. 13-15.

¹¹⁸ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul 1990, s.11.

¹¹⁹ Martin Lings, *Tasavvuf Nedir*, İstanbul 1986, s. 9.

¹²⁰ M. Demirci, *a.g.e.*, s.11.

¹²¹ Tasavvufun tarifleri için bkz. Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul 1990, s. 37-45; M. Kara, *a.g.e.*, s. 31-43; M. Demirci, *a.g.e.* 11-12; Süleyman Uludağ, *İbn Haldun Tasavvufun Mahiyeti Şifâu’s-Sâil*, İstanbul 1984, s. 35-38.

Fenâyî Cennet Efendî, bu “hâl ilmi”ni yaşayan mutasavvıflardan birisidir. Celvetî tarîkatı şeyhlerinden olan Fenâyî, bu tarîkatın kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî’nin rahle-i tedrisinden geçerek, tasavvufu bizzat yaşayarak öğrenmiş ve şeyhi tarafından kendisine halifelik verilmiş daha sonra ise şeyhinin makamına getirilmiş bir mutasavvıftır. Tasavvuf yoluna genç yaşta girmiş ve ömrünü de bu yolda harcamış bir şahsiyettir. Her ne kadar ilk şiirinin hangisi olduğunu ve bu şiiri ne zaman yazdığını bilemiyorsak da yazmış olduğu bütün şiirleri tasavvufî öğretî ile doludur. Kendisinden önceki mutasavvıf şairler gibi o da şiirlerinde tamamıyla tasavvufî terimleri kullanır. Bu nedenle hemen her mısrasında tasavvuf vardır. Biz bu kısımda, Fenâyî Divanı’nda geçen belli başlı tasavvufî terimlere işaret edeceğiz.

Divan’da “tasavvuf” tabiri yerine “ilm-i ledün” ve “ledünnî ilim” tabirleri kullanılmaktadır. Tasavvuf, ledünnî bir ilimdir. Bu ilmi okuyan “âğ (defter) u kara (yazı)” görmez ve bu ilim melekler tarafından bile bilinmez.

Okıyan ‘*ilm-i ledünni* görmedi âğ u kara
Çün melâik her nefesde didi lâ ‘ilme lenâ (66/1)

Ledün ilmi öyle yüce bir ilimdir ki, bu ilmin sidresinin nihayetine (sidre-i muntehâ) ancak, Allah’a “kâbe kavseyn”i geçip daha yakın (ev ednâ) olmakla ulaşılabılır.

Sidre-i ‘*ilm-i ledümüñ* muntehâsın bulmağa
Kâbe kavseyni geçübün sırr-ı ev ednâyı gör (9/3)

Bu ilmi okumayan kişi, “kîl ü kâl”den öteye geçemez. Edebiyatımızda mürşid-i kâmil timsali olarak kabul edilen Hızır’ın¹²² ölü gönü de ancak kendisine ledünnî ilim öğretilmesi sayesinde hayat bulmuştur.

Okut bir noktadan ‘*ilm-i ledümi*
Bağup çalmayalum bu kîl ü kâl (167/4)

Okut bir noktadan ‘*ilm-i ledümi*
Hızır-veş mürde dili eyle ihyâ (184/3)

¹²² Bkz. Mustafa Tatçı, *a.g.e.*, I, 171.

Ledün ilminden haberdar olan, Allah'ın nurlarını olduğu gibi parlak bir şekilde görür. Bu ilimden habersiz olan ise Allah kelâmının sırrından hiçbir şekilde haberdar olamaz.

Bizi *'ilm-i ledünden* eyle âgâh
Görem envâruñi ezher kemâ-hî (273/6)

Olmayan *'ilm-i ledün* âgâhı
Ne bilür sırr-ı kelâmu'llâhı (276/1)

Kendisine, Hızır gibi ledün ilmi açıklanan ârif, "seb'a'l-meşânî" âyetini bir noktadan okuduğu gibi, güzelliğin kitabını da ezber eder.

Okıyam noktadan *'ilm-i ledünni*
Kitâb-ı hüsnüñi dil ide ezber (100/2)

Oğur seb'a'l-meşânî âyetin bir noktadan 'ârif
Ledünnî 'ilmi Hızır-veş aña çünkü beyân oldu (190/2)

1. Vahdet-i Vücûd

Varlığın birliği demek olan vahdet-i vücûd, âlemin bir tek hakikat ve vücûddan ibaret olduğu görüşüdür. Âlemde mutlak ve tek olan varlık Allah'tır. Varlığı kendi zatından olup başka varlıklara ihtiyaç duymaz. Varlığının başlangıcı olmadığı gibi sonu da yoktur. Mevcut olan her şey O'nun varlığına bağlıdır. O'nun varlığı olmadan eşyanın varlığı düşünülemez. O vardı ve O varken hiçbir şey yoktu. Âlem ve eşyayı varlık denizinde ortaya çıkaran O'dur. Bu meydana geliş, müstakil bir vücûd olmayıp Hakk'ın vücûd denizinin dalgalarıdır¹²³. Vahdet-i vücûd ancak yaşanarak bilinir.

Fenâyî'nin bir çok şiirinde vahdet-i vücûd görüşü ortaya çıkar. Âlemde görülen nakışları bırakıp nakşın ardındaki nakkaş görmelidir. O'nun vahdetine her iki âlem şahittir. Kâinatta bulunan herşey; ağaçlar ve yapraklar, gece ve gündüz onu tesbih eder¹²⁴.

Ezber it bu âyetüñ gel ey Fenâyî seb'asın
Nakşî ço nakkâşî gör nakşın ne hem-vâr eyledi (181/5)

¹²³ Bkz. H. Kami Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 2000, s. 283-297.

¹²⁴ Bu anlamı ifade eden âyet için bkz. İsrâ, 17/44.

Güvâh-ı vahdetüñdür iki ‘âlem
Müsebbihler seni eşcâr ü evrâk (61/4)

Nazar kııl sırr-ı eşyâya kemâ-hî
Müsebbihler Hâkķı her leyl ü eşhâr (238/5)

Eşyânın tamamı Allahı tesbih eder, aynı zamanda da O’nun birliğine şahitlik ederler. Vahdet sırrının nişanı, dünyada bulunan her zerrenin her nefes tevhidi söylemesidir.

Müsebbihler seni hep cümle eşyâ
Kamusı vahdet-i zâtuñ güvâhı (273/8)

Ger Fenâyîye şorarsañ sırr-ı vahdetden nişân
Her nefes tevḥîdi söyler cümle zerrât-ı cihân (311/5)

“Ve in min şey” âyetini anlayabilen, bütün eşyanın kendi lisanı ile Allah’ı zikrettiğini işitir. “Zerrât-ı cihân” her an Allah’ı anmaktadır ve vahdetin sırrına iki cihan hayrandır.

Ve in min şey’ kelâmını iden gûş
İşidür zıkr-i Hâkķı her lisândan (134/3)

Diñle zerrât-ı cihân tevḥîdi söyler her nefes
Vahdetüñ esrârına iki cihân ḥayrân imiş (35/4)

Vücûd kaydından kurtulan kimse, bu mevcudattaki eşyânın çokluğunda bile vahdeti apaçık bir şekilde görebilir.

Ref’ idüp kayd-ı vücûdı buldı ıflâk ‘âlemin
Keşret-i eşyâda gördi vahdetüñ zâhir nihân (311/2)

Vahdet sırrına ulaşan kişi, vücûdundan kurtularak Allah’la bir olur.

Sırr-ı vahdetden irişdi çün Fenâyîye naşîb
Vâhid olup yâr ile kendüsi çıkıdı aradan (93/8)

Bu kesretin nakşından geçerek ancak vahdet'e ulaşılabilir. Böylece bütün sırlar ortadan kalkarak arada gizli hiçbir şey kalmaz. Kesret âleminde sırrını gizleyen "kevn ü mekândan" hızla geçerek vahdet sırrına ulaşır.

Geçür bu nakş-ı keşretten irişdür vahdet-i zâta
'Ayân it 'ayna esrârûñ arada olmaya mestûr (281/3)

Ṭayy idüp kevn ü mekânı irdi sırr-ı vahdete
'Âlem-i keşretde kim ki sırruñi pinhân ider (291/5)

Tecellî: Âşık olmak, açığa çıkmak, görünmek anlamlarına gelen tecellî tasavvufta gaybdan gelen ve kalbde zuhur eden nurlardır. Tecellînin yeri gönüldür¹²⁵. Divanda "tecellî-i cemâl", "tecellî-i nûr" ve "tecellî-i visâl" şeklinde kullanılır. Ârif, hakikat sırrına âşinâdır ve bu nedenle zerre gibi Zât'ın güneşini sürekli olarak görür. Allah'ın Tecellîsi güneş gibi o kadar aydınlattıcıdır ki o güneşin bir zerresi bile kulun yere göğe sığmayan yanlışı ve kusurlarını gidermeye yeter de artar bile. Lutf ile tecellî ettiğinde her istek yerine gelir, gönül "kâl ü hal"den uzaklaşarak makam sahibi olur. Tûr bile tecellînin nûruna dayanamamıştır ki firkata tahammül edebilsin.

Tecellîsine kıllup anı mazhar
Götürür bu cihândan kâr ü bârı (64/2)

Yine sırr-ı nihânından cemâl-i yâr 'ayân oldu
Tecellîsi verâsından cihân cümle nihân oldu (180/1)

Kimi nâsuñ *tecellîden* urur dem
Kimisi ibtilâyâ mübtelâdur (212/5)

Tecellî itdi luṭfiyla 'ibâdına yine Mevlâ
Umaruz maḥz-ı faẓlından hemîşe ḳahr ola a'dâ (319/1)

Divan'da, en çok "tecellî-i cemâl" şeklinde geçer. Cemâlin tecellîsiyle gönül mücellâ bir hal alır ve böylece gizli sırlar gönüle açılır. Cemâlin tecellîsi o kadar parlaktır ki, güneş, ay ve yıldızların parlaklığından onun nuru iledir (42/5). Âşık dâima tecellî-i cemâl ister

¹²⁵ Tecellî için bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 224.

(69/4, 100/2). Tecellî-i cemâl mahzun gönlü sevince boğduğu gibi, aynı zamanda münevver hale de getirir ve kişiyi mâsivâdan kurtarır . Celal perdesi aradan kalktığıında ancak cemal nûru tecellî eder ve ölü gönüle hayat verir, gönül vîrânesini ma‘mûr eder. Âşık sürekli tecellî ister.

Tecellî-i cemâlûñ eyle in‘âm
Cinân-ı ‘adnûñ içre vir na‘îmi (17/4)

Temennâ-yı vişâlûñde dü-‘âlem
Tecellî-i cemâlûñ eyle ihsân (116/4)

Tecellî-i cemâlûñi kıl ihsân
Müyesser it hayât-ı câvidânı (188/2)

Nûr-ı tecellî veyâ tecellî nûru ifadeleriyle kastedilen de yine Allah’ın cemâl sıfatının tecellîsidir.

Cemâlûñ nûrı ey maḥbûb ne mazḥardur ki ‘âlemde
Cemi‘i şeyde ol nûruñ *tecellîsi* hüveydâdur (87/2)

Bu fânî gülde yok sebât ir bâkî milke bul hayât
İtsûñ *tecellî nûr-ı Zât* gülzâr-ı sırdan vir ḥaber (269/4)

Üç ayrı beyitte, Hz. Musâ’ya telmihte bulunmaktadır.

Yeten Tûr-ı vişâlûñe *tecellî nûrmı* gördi
Bulupdur Mûsâ-veş ol *len terânide* tesellâyı (18/2)

Vişâli Tûrına varan *tecellî nûrma* irdi
Bu yüzdten Mûsâ-veş râz-ı derûnı âşikâr eyler (174/3)

Ḥarra Mûsâ neş’esinden oldu şad-pâre gönül
Şabr ider mi hiç *tecellî nûrma* yâ Rabbi Tûr (175/4)

Kusurlu insanlar, sürekli olarak cennet ve cennet köşklerini arzularken, âşık tecellî isteğindedir ve buna ulaştığında iki âlem kaydından kurtulur.

Cennet ü ḥûr ü kuşûrûñ tâlibidür pür-kuşûr

Lem'a-ı nûr-ı tecellî besdür 'uşşâka hemân (311/4)

İki 'âlem kıyûdından berîdür
Gören nûr-ı tecellîmûñ ziyâsın (336/4)

Güzer kılsa 'aceb midür bu dil Firdevs-i a'lâdan
Açıldı vahdeti sırrı bu gün nûr-ı tecellîadan (367)

Bir beyitte ise vuslat tecellisinden bahsedilir.

Tecellî-i vişâfûñ eyle ihsân
Bizi nâr-ı firâka kıılma ihrâk (61/3)

Vahdet-Kesret: Vahdet, Arapça'da birlik anlamına gelen bir kelimedir. Gerçek manada bir olan Cenâb-ı Hak'tır¹²⁶. Kesret ise çokluk demek olup vahdetin zıddıdır. Varlıkların varlıklarını kendilerinden bilmek, onları müstakil varlıklarla var görmektir¹²⁷. Aslolan ise kesrette (çoklukta) vahdeti (bir olan Allah'ı) görmektir.

Kesret ve vahdet çoğu zaman aynı beyit içerisinde geçer. Eşyâda görülen çokluk aslında vahdet'in tezahürüdür. Kesret bu anlamıyla mâsivâ ile aynı manaya gelir. Elest bezminde Allah'la vahdette olan ruhlar daha sonra bu kesret âlemine gönderilmişlerdir. Can kulağına "hitâb-ı müstetâb"ın sırrı ulaşan sâlik ancak, kesret-i eşyâda vahdet sırrını ayan beyan görür.

Vahdetde idük senûñ ile bezm-i belâda
Bu 'âlem-i kesretde dahî yine hemân ol (29/2)

Kesret-i eşyâda gördi vahdetün sırrın 'ayân
Gûş-i câna ireli sırr-ı hitâb-ı müstetâb (5/2)

Sâlik kesretin nakşına aldanıp kalmamalı, vahdetin nûruna ulaşmayı amaç edinmelidir. Bu da ancak "cân u gönülden" vuslata talip olmakla gerçekleşebilir.

Aldanup kalma nüķûş-ı kesrete

¹²⁶ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997, s. 740.

¹²⁷ E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 447.

İRmeğe kâsd eyle nûr-ı *vaḥdete*
 Ṭâlib ola cân u dilden vuşlata
 Geç sivâdan maṭlab-ı a'lâya ir (56/4)

Kesretten geçerek vücûdundan kurtulan kimse vahdet sırrına ulaşarak, Hakk'ın tecellîlerini görür (92/4). Yine toprak ve su kaydıncıdan cisim ve canını kurtaran kişi de eşyanın tamamında gizli ve açık olarak vahdeti görmeye başlar. Sâlik her ne kadar tasvir edemese de, eşyanın çokluğu vahdete şahitlik etmektedir.

Âb u gil kaydıncıdan itdi cism ile cânı *halâş*
Keşret-i eşyâda gördi vaḥdetüñ zâhir nihân (105/3)

'Ubûr ide bu *keşret*den dil ü cân
 Göre her şeyde tâ ki sırr-ı *vaḥdet* (112/4)

Nice taşvîr ide sâlik şânını
Vaḥdetine keşret-i eşyâ güvâh (294/4)

Bu kesret âleminde görünen nakışlara aldanıp kalmayan, vahdet deryasına dalıp, inci tanesini (Allah) bulur. Eşyanın çokluğunda birlik sırrına ulaşan kişi sonsuz deryaya dalarak damlasını ummân eder.

Aldanup kalmaz bu *keşrette* nuḳûş-ı zâhire
Vaḥdetüñ baḥrine talup buldı ol dür-dâneyi (240/2)

Keşret-i eşyâda gören vaḥdetüñ sırrın 'ayân
 Baḥr-i bi-pâyâna irüp *kaṭresin 'ummân ider* (113/5)

Divan'da bunlardan başka vahdet ve kesret kelimelerinin birlikte geçtiği bir çok beyit ve dörtlük bulunmaktadır.

Bazı beyitlerde geçen zülf ve kâkûl de çokluğu ve siyahlığı yönüyle kesreti temsil etmektedir. Âşıkları bend eden zülf ve kâkûl, vahdetin üzerini örten bir perdedir. Zülf, bazen de güzel kokusuyla âşığı esir eden ve böylece onun vahdete ulaşmasına engel olan bir kementtir.

Setr ider nûr-ı cemâline celâli perdesin
 Ol vecihden bend ider 'uşşâkı *zülfü kâkûh* (53/2)

Melâḥat milkinüñ sensin Emîri

Kemend-i *zülfiñüñ* oldum esîri (106/1)

Mâsivâ: Kesreti ifade eden mâsivâ Allah'ın dışındaki herşeye verilen isimdir. Allah'tan başka mevcut olmadığına göre, âlemde görünen herşey izâfî, dolayısıyla da mâsivâdır. Allah dışında olan şeyler sonradan yaratılmış olmak yönüyle vücûd sahibi değildirler.

Fenâyî Divanı'nda mâsivâ anlamında sivâ gayr ve ağyâr kelimeleri de kullanılır. Mâsivâ, insanı cezbeden nakışlar ve resimler şeklinde ortaya çıkar. Bu nakışlardan geçerek ancak hakikat sırrı derûna nakşedilebilir. Bekâya ulaşmak için de bu resimlerden geçilmelidir.

Nuķûş-ı mâsivâdan eyle âzad
Hakikat sırrını nakş it derûna (120/6)

Gider dilden rüsûm-ı *mâsivâyı*
Beķa iklimine irsün Fenâyî
'Ayân it 'aynuma 'ayn-ı likâyı
Kerem lütf u 'inâyet eyle yâ Rab (210/6)

Sivâ resmini gönül aynasından silecek olan da ancak Allah'tır.

Yüz sürüp bâbuña geldik umaruz ihsânuñı
Maķv ola resm-i *sivâ* mir'ât-ı dilde ser-te-ser (198/2)

Gönül levhasından siva nakşının silinmesi kararın kalbin aydınlanmasına ve bu ilâhî nurların gözden kaybolmamasına neden olur.

Levh-i dilden hakk ola nakş-ı *sivâ*
Dideden olmasun envâruñ nihân (213/6)

Sivâ resmini hakk it levh-i dilden
Münevver eyle bu ķalb-i siyâhı (273/4)

Gönül levhasından siva kiri kazındığında, parlak hale gelen o aynada can cânânını görür. Sivâ aynı zamanda gönülden silinmesi gereken bir fikirdir. Bu fikir silindiğinde ve alçak olan şeylerden geçildiğinde ancak "yüceler yücesi" olan Allah'a ulaşılabilir.

Levh-ı dilden hakk ola resm-i *sivâ*
Göre âyîne de cân cânânını (308/5)

Vişâl-i Hakka tâlib ol
Gönül terk eyle ednâyı
Gider dilden *sivâ* fikrin
Bul ol a'lâdan a'lâyı (315/1)

Gayr (mâsivâ) sevgisi gönülden tamamıyla çıkarıldığında kalb Hudâ'yı ayan beyan gösteren bir ayna haline gelir. Bir gönüle mâsivânın girmemesi için o gönlün aşk ile dolu olması gerekir.

Hubb-ı *gayrı* gönülden it zâil
Kalbün âyîne-i Hudâ eyle (234/4)

Gel derûnuñ 'aşk ile taldur ki *gayrı* girmeye
Şâbitü'l-aqdâm ol ey dil muhkem it ikrâruñı (304/9)

"Nefsini bilen Rabbini bilir" sözünün (Bkz. Hadisler) sırrına ulaşan *sivâdan* geçerek çokluklar âlemindeki birliğe (vahdet) ulaşır. İnsanın gerçek manada kendisini tanıması da gönül aynasından "nüķûş-ı *gayr*"ı kazınmasıyla gerçekleşir. Diğer bütün resimlerden kurtulan gönülde ise gizli sırlar açığa çıkar ki bu sayede can ve gönül cemâlu'llah'ın tecellisiyle parlak bir hal içerisinde. Kendisini tanımayan, gaflet içerisinde kendinden gafil olan kimse ise söz konusu hadis gereği özünü anlayarak gözünü açıp aklını kullanmalı *sivâya* bakmamalıdır.

Bülbül-âsâ idegör cûş u hurûş
Kıl muhabbet câmını gül gibi nûş
Eyledüñse men 'aref sırrını gûş
Geç *sivâdan* maşlab-ı a'lâya ir (56/7)

Gönül âyinesinden gel nüķûş-ı *gayrı* hakkeyle
Fenâyî bilmek isterseñ haķıķat üzre insânı (40/5)

Tecellî-i cemâlünle mücellâ kıl dil ü cânı
Rüsûm-ı *gayrı* maḥv eyle açılsun râz-ı pinhânî (41/1)

Nuķûş-ı *gayrı*yi hakkeyle dilden
'Ayân ola dile râz-ı nihânî (101/3)

Gel ey mestûr olup ğafletde kalmış kendüden ğâfil
Özüñ fehm eyle çeşmüñ aç *sivâya* bakma ol ‘âkıll (296/1)

Mâsivâ çokluk şeklinde zuhur etmesine rağmen aslında görünen bu suret ve mananın tamamı Allah’ın bir lutfudur. Çünkü cihanda dostun güzelliğinden başka suret ve mana da bulunmamaktadır. Bu nedenle de gerçek sâlik olan bu “nakş u nigâr” ile ilgilenmez.

Hudâyâ levh-i hâtırdan rusûm-ı *ğayrı* hakkeyle
Görinen şûret ü ma’nâ yine luţf-ı Hudâdur hep (160/6)

Çü yokdur *ğayr-i* hüsn-i dost cihânda sûret ü ma’nâ
N’ola eylerse ger zâhid *hod-edâyı* vü *hod-râyı* (192/6)

Nüķûş-ı *ğayrı* hakkeyle dilden
N’ider sâlik olan nakş u nigârı (136/6)

Divan’da mâsivâ tabirinin geçtiği çok sayıda mısra bulunmaktadır. Bu mısraların hemen tamamında yukarıda verdiğimiz örneklerde olduğu gibi Alah’tan gayrı her şey mâsivâdır. Âşık ya da sâlike düşen görev ise mâsivâyı gönülden kazıyıp atmak olmalıdır.

Fenâ-Bekâ: Fenâ, yok olmak, fânî olmak anlamlarına gelen Arapça bir kelimedir. Tasavvufî anlamıyla, kulun insânî sıfat ve huylarını terkederek, tam hale gelip olgunlaşmasıdır. Bu terkedilen huy ve sıfatların yerini ilâhî huylar alır ki bu durum kişiyi Allah’a ulaştırarak tevhidin gerçekleşmesine neden olur. Bir kaç mertebesi bulunan fenânın son mertebesi de Fenâ fillâh makamıdır¹²⁸. Fenânın zıddı olan Bekâ ise, bir halde devam edip gitme, sona ermeme anlamlarına gelmektedir. Tasavvufî anlamı ise, kulun Allah’ın her şeyin üzerinde olduğunu görmesidir. Bekâ’da kulun kendi nefsinin kötü yanlarını tasfiye etmesi ve iyi ahlak ile, yani Allah’ın razı olduğu huylarla süslemesi söz konusudur ki buna “Bekâ billâh” denir¹²⁹.

Hakikat âleminde haberdar olmak için fenâ’dan geçip bekâ’ya ulaşmak gerekir. Bu fânî mülk (dünyâ) bâkî değildir. Bu nedenle fânî olan bu dünyadan geçip fenâsı olmayan bâkî mülke ulaşılmalıdır.

¹²⁸ Fenâ ile ilgili bkz. E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s.267-270.

¹²⁹ E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 135.

Haķîķat ‘âleminden ol ħaberdâr
Beķâyâ ir güzer eyle *fenâdan* (270/2)

Göñül virme *fenâ* milke devâm ile *beķâsı* yok
İriş ol milk-i *bâķîye* ki anuñ hergiz *fenâsı* yok (263/1)

Allah’tan gayrı mevcut olan herşey fânîdir. Sivâ’dan kurtulmak için bekâ’ya erişmek “Bekâbi’llâh” olmak gerekmektedir.

Çü bildüñ hep *fenâdur* mâsivâ’llâh
Beķâ milkine ir kırtul sivâdan (54/4)

Bekâ’ya ulaşmak için kişinin fânî olan kalıbından kurtulması gerekir. Çünkü Allah’ı şuhûda engel olan şey fânî vücûdudur.

Ulaşup vaşlına *beķâ* buldı
Eyleyenler bu kıalıbı *fânî* (68/3)

Bu *fânî* devleti terk it bulasın ‘izzet-i *bâķî*
Şühûd itmeğe ol şânı vücûd-ı fânîdür ħâil (296/7)

Yârin dîdârını görmek isteyen, fenâ yolunda varlığını yok eyleyip, fenâ’dan geçerek bekâyı bulmalıdır.

Mülâķât isteyen dîdâr-ı yâri
Fenâ râhmda yoğ eyledi varı (90/1)

Fenâdan geç *Fenâyî* bul *beķâyı*
Budur maķşûd hemân bu in ü ândan (134/7)

Sâlik bu fânî dünyânın haz ve zevklerinden geçmek suretiyle ancak bekâ bulabilir. Zaten dünyaya geliş gayesi de budur.

Ĥuzûzât-ı *fenâdan* geç *beķâ* bul
Niçün geldüñ cihâna eyle iz’ân 253/3

Divan’da, verdiğimiz örnekler dışında da fenâ ve bekâ motiflerinin geçtiği bir çok beyit ve dörtlük bulunmaktadır ki bu mısraların hemen tamamında aynı şeyler ifade edilir.

Celâl-Cemâl: Celâl ve cemâl, Allah'ın sıfatlarından ikisidir. Celâl; ululuk, büyüklük ve azamet demektir. Allah'ın kahr ile tecellîsi için kullanılır. Cemâl ise; lutf, güzellik ve merhamet anlamına gelir. Edebiyatta sevgilinin yüz güzelliği (dîdâr) için de kullanılan bu kelime, Allah söz konusu olduğu zaman lutf ile tecellî anlamına gelmektedir¹³⁰.

Fenâyî Divanı'nda genellikle aynı beyit veya dörtlük içerisinde kullanılan bu iki terim, “nâr” ve “nûr” ile birlikte ele alınır. Celâl nârı, cemâl nûru ifade eder.

Celâlüñ nârına yakma 'ıbâdı
Kerem luṭf u 'inâyet senden olur
Cemâlüñle münevver it fuâdı
Kerem luṭf u 'inâyet senden olur (25/1)

Perde olmasun *cemâlüñ* nûrına nâr-ı *celâl*
Bu vecihle cism ü câna eyleme yâ Rab 'itâb (128/5)

Harîk itme bizi nâr-ı *celâle*
Kerem kıl maḫzar it nûr-ı *cemâle* (152/1)

Celâlüñ nârına yakma bu cânı
Cemâlüñ nûrı kılsun ânı işrâk (256/4)

'Aṭâ eyle bize nûr-ı *cemâlüñ*
Senüñdür luṭf u iḫsân yâ İlâhî
Meded kıl yakmasun nâr-ı *celâlüñ*
Senüñdür luṭf u iḫsân yâ İlâhî (314/1)

Celâl ateşi (cehennem), cemâl ise cenneti temsil eder.

Celâlüñ âteşine kılma sûzân
Olam dâhil *cemâlüñ* cennetine (257/4)

Cemâl için bir celâl vardır. Bu da taayyünleri ile cemâlin perde-
lenmesidir. Her celâlin ardında da bir cemâl vardır. Allah celâl ve kah-

¹³⁰ Celal ve cemal için bkz. E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 173, 177.

rıyla bütün mevhum varlıkları ortadan kaldırır, böylece cemâlini ortaya çıkarır. Bu sebeple, celâl cemâlin aynıdır¹³¹.

Celâl, cemâlin önünde perdedir. Celâl perdesi aradan kalktığında ancak cemâl nûru tecellî eder.

Celâlüñ perdesin ref' it aradan
Tecellî eylesün nûr-ı *cemâlüñ* (121/4)

Cemâlüñe celâlüñ kılma perde
Açılsun ravza-ı diller şafâdan (189/6)

Celâlüñ nârını yâ Rab *cemâlüñe* hicâb itme
Ėarîb-i müstemdüñe bu vech ile 'itâb itme (258/1)

İtme kapuñdan bizi luţf ile red
Ola ki senden ire cânâ meded
Kılma *celâlüñi cemâlüñe* sed
Yâ Ehad ü yâ Şamed ü yâ Kerîm (303/4)

Bu âlemde zâhir olan Allah'ın cemâl ve celâl sıfatlarıdır. Gerçekte ise sadece cemâl sıfatı vardır. Celâl perdesi kalktığında cemâl ortaya çıkar. Cemâl güneşine mazhar olan gönül her zerrede Allah'ın güzelliğini temâşa eder.

Zuhûr iden bu 'âlemde *cemâl* ile *celâlüñdür*
Haķîkatle nazâr itseñ yine 'ayn-ı *cemâlüñdür* (382)

Nice bir nâr-ı *celâle* cân ü dil sûzân ola
Aç *cemâlüñ* perdesin 'uşşâka ref' eyle hicâb (249/2)

Cemâlüñ şemsine mazhar olan dil
İder her zerrede hüsñüñ temâşâ (184/5)

İnsan da, mutlak güzellik olan cemâlin kâinâttaki aynası durumundadır. Bu nedenle esmâ hazinesinin tılsımını açabilir.

Tılsım-ı kenz-i esmâyı n'ola fetḥ eylese sâlik
Cemâl-i pâkine zîrâ ki mir'ât itdi insânı (55/3)

---

¹³¹ E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 177.

2. Aşk

Aşk, sarmaşık anlamına gelen “ışık” kelimesinden alınmıştır. Aşk, muhabbetin seveni kavraması, bütün vücûduna yayılması, âdeta onu sarmaşık dalları gibi sarmış olmasıdır. İnsanı, her durum ve haliyle Hakk’a götüren bir yoldur aşk¹³². Mecâzî ve hakîki olmak üzere ikiye ayrılan aşk, “hakîkatin köprüsü mecazdır” ifadesine göre her iki durumda da insanı Mevlâ’ya götüren bir yoldur. Bazen âşık aşkta fânî olur, o zaman aşk haline gelir. Sonra aşk mâşukta fânî olur. Muhabbetin sonu aşkın başlangıcıdır. Muhabbet kalp için, aşk ise ruh içindir¹³³. Aşk aynı zamanda vahdet-i vücûd anlayışının temel unsurlarından biridir. Türk edebiyatında Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, Yunus Emre, Niyâzî-i Mısırî ve Ümmî Sinan, aşkı eserlerinde yoğun olarak işleyen şairlerin başında gelmektedirler¹³⁴.

Aşk, Fenâyî Divanı’nda üzerinde çokça durulan konulardan birisini teşkil eder. Bir çok beyitte aşk yerine “sevdâ” ve “muhabbet” kelimeleri de kullanılmaktadır. Aşk, ezelde Hak tarafından gönül levhasına resmedilen bir nakış, takdir olunan derin bir sır ve “nazargâh-ı Hudâ”dır. Bu nedenle de aşka düşen can ve gönlün tedbir almaya çalışması boşa gidecektir.

‘Aşka düşdi cân u dil kodusu kamu tedbirimiz
N’eylesün dil bu imiş Hâkdan ezel taqdîrimüz (205/1)

Gel ey ‘aşk eri koma ‘aşkı elden
Nazargâh-ı Hudâ sırr-ı derûndur (209/3)

Ezel Nakşâş-ı Kudret levh-i dilde
Muhabbet nakşımı kılmış muşavver (300/3)

Aşk bir dert ve belâdır. Bu belâ, derûnunda bu bela bulunan canları vuslata ve bezme ulaştırır. Aşk derdini veren aynı zamanda onun devâsını da verecek olandır.

Vişali bezmine şol cân irer ki
Derûnında ola ‘aşkuñ belâsı (20/2)

¹³² S. Eraydın, *a.g.e.*, s.236.

¹³³ M. Kara, *a.g.e.*, s. 112-113.

¹³⁴ Bkz. Azmi Bilgin, *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul 2000., s. LXI.

Bizi bu *derd-i 'aşka* sen birağduñ
Yine sensin iden anuñ devâsın (94/4)

Âşığa gerekli olan; aşk yolunda sâdık olması, bu yolda hiçbir belâdan kaçmaması, belâ dikenini gül kabul ederek aşkı için şehitlik mertebesine ulaşmasıdır. Şehitlerin kan bahası olmamasına rağmen aşk şehidinin kan bahası helaldir.

'*Aşk yolında* şâdık oldur kim belâdan kaçmadı
Şâdık iseñ sen dahî 'add it güle her hâruñı (304/5)

Şehid ol '*aşk* içinde şâdık iseñ
Ki hağdur ol şehîdüñ kan bahası (150/4)

Aşk şehidi denildiğinde akla gelecek olan ilk kişi ise "ene'l-Hak" dediği için idam edilen Hallâc-ı Mansur'dur.

N'ola nûş eylese câm-ı hüviyyet cür'asın Hâllâc
Muhabbet dârma ber-dâr olan lâ-büd olur Mansûr (95/3)

Olursa feyz-i ağdesden dil ü câna n'ola i'tâ
Muhabbet dârma ber-dâr olan lâ-büd olur Manşûr (281/4)

Dinin zâhiriyle uğraşan zâhidin "ehl-i vahdete" âdâb öğretmesi boşunadır. Çünkü aşkın edebini bilmeyen, imanı sadece dış görünüşüyle anlayan ve bunu ısrarla başkalarına anlatan, verdiği sürekli öğütlerle topluma düzen verdiğini zanneden bu kaba sofunun edib olması mümkün değildir. Zâhid, aşk kapısında zayıf bir merkep ile nöbet bekleyen kişidir. Aşk menziline, zâhid değil ancak hızlı ve güzel aşk atına sahip olan "aşk atının süvarisi" ulaşabilir. Bu nedenle aşk zevkinden nasipsiz olan zâhidin aşk dâvâsında bulunmaması gerekir.

Zâhidâ öğretme âdâbuñdan ehl-i vahdete
Bilmeyen *âdâb-ı 'aşkı* olmadı hergiz edîb (122/4)

'*Aşk atınuñ süvârı* irişdi menziline
Lâğar-ı hâr ile zâhid bekler çapuda nevbet (410)
'Urûc itdi kadîmi menziline
Semend-i 'aşkınuñ olan süvârı (64/3)

Bî-naşîbsin sen bu zevkden zâhidâ eyle hâzer
Da 'vâ-yı 'aşk eyleme özüne bühtânüñ nedür (342/6)

Şarap normalde insana sarhoşluk vermesine rağmen, aşk şarabından içen her iki âlemde de sarhoşluk görmez (299/5). Bu nedenle aşk şarabının kadahi elden bırakılmamalıdır (294/5). Aşk şarabı insanı "şeydâ" yapar. Aşk sâkîsi (mürşid-i kâmil) tarafından tertemiz kadehle aşk şarabı sunulan kişi (sâlik), gönül aynasında âlemi süsleyen cemâli (cemâlu'llâhı) görür.

Şunarsa sâkî-yi 'aşkuñ dile câm-ı muşaffâyı
Görür mir'ât-ı dilde ol cemâl-i 'âlem-ârâyı (356/1)

Ezel bezminde içilen aşk bâdesinin gürültüsü cihâna velvele salmaya devam etmektedir. Ezelde bu bâdeden içenler bugün melâmetle "nâmûs u âr"ı (benliği) terkederler ve sırlara vâkıf bir hâle gelirler.

Velvele şaldı cihâna hâl ü haţtı noktası
Tâ ezel ol hâl iledür bâde-i 'aşk gûlgûli (53/3)

Cür'a-ı 'aşk-ı ezelden her ki nûş eyler bugün
Nefsini kıldı melâmet terk idüp nâmûs-ı 'âr (97/5)

Fenâyîye içür 'aşkuñ meyinden
Kıl esrârûña vâkıf hâle âgâh (60/8)

Bezm-i ezel sâkîsinin câna sunduğu aşk câminin kokusuyla gönül sürekli "muattar"dır (74/5). Hû isminin zâkirleri bu bezmin sarhoşu, sevgilinin (Hakk'ın) ezeli dostu ve aşk meydanının arayıcısıdır (77/3). Can, aşk pazarında bâkî bir cevher karşılığında satılmış (76/3) ve aşk sultânı can tahtına oturmuştur (74/3). Kâdir Hudâ aşk hazinesini kendi sırrında bırakmıştır (129/4). Aşk bir sırdır ve bu sır, henüz ilk insan yaratılmazdan önce bile vardır.

Maḥfî idi sırr-ı 'aşkı sînede
Olmadan Âdeme daḥî nefḥ dem (138/5)

Muhabbet (aşk) şarabı içen âşık, cüz'î aklın ayak bağından kurtulduğu için huzur ve sevinç doludur. Onun için artık zorluk ve kolaylık diye bir şey de kalmamıştır.

‘İkâl-i ‘aql-ı cüz’îden hâlâş oldum sürûrum var
Muhabbet sâğarın içdüm bi-ğamdi’llâh huzûrum var (63/1)

Muhabbet câmmı nûş eyleyen cân
Olur düşvâr ü âsân aña yeksân (104/1)

Sâkî, dudağının kadehinden âşığına muhabbet şarabı içirdiği için, âşığın gözünden kanlı yaşlar dökmesi şaşılacak bir durum değildir.

İçürdi câm-ı la’lûnden *muhabbet cür’asın* sâkî
Dökersem çeşm-i hûn-rîzüñ ‘aceb mi dem-be-dem şanum
(147/5)

Gönülde aşktan başka bulunan her şey gayr (mâsivâ) dır. Gönül, derûnunu aşk ile doldurmalı, aşk için verdiği ikrarında “sâbitü’l-akdâm” olup ikrârını kuvvetlendirmelidir.

Gel derûnuñ ‘aşk ile tıldur ki gayrı girmeye
Şâbitü’l-akdâm ol ey dil muhkem it ikrârûñı (304/9)

Aşk bir denizdir. İnciye talip olan aşk denizine dalmak zorundadır Bu denize dalabilmek için ise ayağı baş yapmak gerekir. Nefesini tutmayı bilmeyen (ölmeden önce ölmeyen) bu aşk denizine dalıp murat incisini alamaz.

Yağdı şem’-i hüsnuñe bâl ü perrin pervânemüz
Şulzüm-i ‘aşkuña düşdi tâlib-i dür-dânemüz (318/1)

Seri pâ kılmayınca *bağr-i ‘aşka* talı-bilmezsin
Nefes tutmaz iseñ dürr-i murâdı alı-bilmezsin (390)

Aşk, iki cihanı yakan bir ateştir. Güzelin mumuna yanmak ezelde âşiklara takdir edildiğinden dolayı, gönül pervâne misâli aşk ateşine yanmalıdır.

Yağar ‘aşkuñ odı iki cihânı
Bu ol değıldür o pes-pâyesidür (171/6)

N’ola pervâne-veş olsa bu dil ‘aşk odma sûzân
Cemâlûñ şem‘ine yanmağ ezel ‘uşşâka gelmişdür (204/3)

Divan’da değışik beyit ve mısralarda işlenen aşk, bir gazele de redif olmuştur.

Cân u dil şehrin ezelden eyledüñ *yağmâ-yı ‘aşk*
Ol vecihden düşdi bu ‘âlemlere *ğavğâ-yı ‘aşk*

Gel gülistân seyrin eyle çık kafesden ey hezâr
Cennet-i kudse ‘urûc it bulasın *me’vâ-yı ‘aşk*

Derde düşendür bilenler ehl-i derdüñ hâlîni
Gör nice ‘ârifleri Mecnûn ider *Leylâ-yı ‘aşk*

Zâhir olup sırrımız ‘âlemlere fâş eyledi
Hemdem olaldan bu sırra *noğta-ı sevdâ-yı ‘aşk*

Çünkü mevcûd nuğk-ı mış ‘âlemde ‘aşk kâim-makâm
Bize bildürdi Fenâyî *rehber-i Mevlâ-yı ‘aşk* (228/1-5)

Fenâyî, dünyâ sevgisine itibar etmez, ki bu aşk yolunun da şart-
larındandır¹³⁵. Onun bahsettiği aşk, hakîki ve ilâhî bir aşktır. Muhabbet
olarak da anılan bu aşk, gönülde sürekli olarak yanması istenilen bir
yadadır.

Muhabbet eyleme bu dehr-i dûne
Gidenler saña yetmez mi nümûne (120/1)

Muhabbet dâğmı kıl dilde sûzân
Çerâğımız yana nûr-ı Hudâdan (110/2)

Âşık; sürekli vuslat istenilen, ezelde takdir edilmiş bir acayip
sevdâya düşmüştür. Bu sevdâ cânân sevdâsıdır ve bu sevdâya düşenler

¹³⁵ Bkz. Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı’nın Tahlîli*, İstanbul 1996, s. 416.

“bir derd-i ser” deyi cihan ve canı terkederler hatta sevdânın da sevdâsından geçerler.

‘Aceb *sevdâya* düşmişdür vişâlin isteyen ‘âşık
Geçer *sevdâ-yı sevdâdan* düşenler işbu *sevdâya* (79/6)

Düşüp *sevdâ-yı sevdâna* Fenâyî
Ezelden bu imiş anuñ naşîbi (89/7)

Göñül *sevdâ-yı sevdâdan* geçer bir derd-i ser deyü
Çeker şâne gibi zülf-i belâsın gör bu gavgâyı (192/4)

Kemend-i zülf-i cânâna giriftâr olalı cânım
Geçürdi *cümle sevdâdan* dili *sevdâ-yı cânânım* (139/1)

Vişâlûñ yâd iden ‘âşık ‘aceb *sevdâya* düşmişdür
Cihân ü cânı terk eyler düşer her kim bu *sevdâya* (153/5)

Sevdâ, karanlık anlamını çağrıştıracak şekilde tevriyeli olarak da kullanılmaktadır.

Düşen *sevdâ-yı zülfüne* ne mümkündür halâş olmak
Ruğuñ âlîna alındı nidem bâl ü perîşânım (147/6)

Düşen *sevdâ-yı zülfüne* n’ider pes *gayr-i sevdâyı*
Vişâlûñ bezmine cânâ dil ü cânı fedâdur hep (160/5)

Göñül *sevdâ-yı zülfîyle* ezelden oldı âşüfte
Aña biñ cân olaydı anuñ’çün bende ey bülbül (316/2)

3. Bezm-i Ezel

Bezm, kelime anlamı itibariyle meclis demektir. Ruhlar âleminde, Allah’ın ruhlara sorduğu: “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna ruhların “Evet sen bizim Rabbinizsin” diye cevap vermeleri (bkz. Âyetler) “Elest bezmi” olarak bilinir ve edebiyatımızda oldukça sık kullanılır. Bu, Allah’ın ruhlarla yapmış olduğu bir ahidleşme meclisidir. Divan’da, bezm-i ezel, bezm-i elest, bezm-i belâ, bezm-i visal, bezm-i vuslat gibi terkiblerle bir çok şiirde geçer.

Allah’ın ezelde ruhlar ile yapmış olduğu “bezm-i ezel” sözleşmesinin gayesi, ruhlar aleminden dünyaya gelen kulların niçin yaratıl-

dıklarını unutmamaları ve kıyamet gününde de Allah'a karşı bir itirazda bulunmamaları içindir. Çünkü Allah, gizli bir hazine iken, âlemi ve içindekileri bilinmek, tanınmak için yaratmıştır.

Sırruñı buldı Fenâyî cân gibi dilde nihân
Bu imiş *bezm-i ezel* ol yâr ile peymânumuz (4/7)

Olur aḥbebtü en u'raf rumûzına özüm vâşıl
Şunarsa sâķî-yi *bezm-i ezel* ger câm-ı 'irfânı (41/2)

Ezel bezmi sakisinin sunduğu câmdan içen iki âlemden ve âlem-i imkândan vazgeçer. Cânan ile sohbeti "cân u cihândan" üstün tutar.

Sâķî-yi *bezm-i ezel*den nûş iden peymâneyi
Virmedi cân u cihâna şoḥbet-i cânâneyi (240/1)

Âşık, belâ bezminde cânân ile olan birlikteliğini dünyada da devam ettirmek ister (29/2). Bu mecliste sunulan peymâne sebebiyle gönül levhasında cânân zuhûr eder ve onun sarhoşluğuyla iki âlem "mest ü şeydâ"dır (87/7). Yine bu içki sebebiyle aşk mestinde akıl kalmamıştır (141/2). Her ne kadar zaman itibariyle bu meclis geçmişte olmuşsa da ârif için bugün sayılır (209/1). Belâ bezmindeki ahdin gerçekleşmesi için "nefahtü" sırrına vâkıf olmak gerekir.

Nefahtü sırrına eyle Fenâyî bendeñi vâķıf
Bula yirin *belâ bezm*inde olan 'ahd ü peymânum (147/7)

Divan'da "yevm-i mîsak" (72/3), "bezm-i elest" (77/3), "devr-i elest" (77/5), "bezm-i vasl" (128/7), "bezm-i visâl" (95/2), "bezm-i vuslat" (170/8), "bezm-i muhabbet" (114/12), "bezm-i vahdet" (129/5) terkipleriyle de anılan bu meclis, aşk meclisi ve bezm-i yâr olarak da ifade edilir.

'Aşķ meclisinde gelse fiğâna o her nefes
Bezm ehli vecde ire ser-te-ser zi-ney (170/2)

Mihr-i 'âlem-tâba irgör ey Fenâyî zerreñi
Özüñi pervâne gibi şem'-i *bezm-i yâre* yaķ (233/7)

4. Tarîkat ve İlgili Kavramlar

Âbid: İbadet eden anlamında Arapça bir kelimedir. Bu anlam daha sonra daralarak, zahid ve kaba sofu anlamlarıyla edebiyatta yer almıştır. Bazen “mü’min” anlamıyla kullanılmasına rağmen, edebiyatımızda daha çok âşığın yaptıklarını beğenmeyen, âşığı kınayan (3/3) ve onu bu yoldan vazgeçirmek için öğütler veren bir tip olarak karşımıza çıkar. Dinin görünen yönünde kalan âbid, bu yönüyle zâhid ile aynı özelliklere sahiptir (8/3, 27/3). Âbid ve zâhid “züht ü ibâdet”e güvenmekte ve bunlarla şöhrete ulaşma peşindedir (304/2). Fakat bunların her ikisi de Allah ile insan arasında cemâli gizleyen bir perde konumundadır. Asıl kapıyı açacak ve vuslata ulaşacak olan ârifdir (58/7).

Ƙulluğın ‘âbid ider dâim hisâb
Olıserdür zâhide zühdi hicâb (412)

Ƙulluğın ‘âbid ider dâim hisâb
Olıser-dür zâhide zühdi hicâb

Ƙıldı ‘ârif ey Fenâyî feth-i bâb
Geç sivâdan Hazret-i Mevlâya ir (56/8)

Âbidin ney meclisinden (tekkeden) kaçmasına şaşırılmamak gerekir. Çünkü ney (mürşid-i kâmil) sesi dertsiz olan kalpleri kedere sevkeder.

‘Âbid firâr iderse meclis-i neyden ‘aceb midür
Bî-derd olan Ƙulûba irişür keder zi-ney (170/9)

Ârif: Allah’ı gerçek yönüyle tanıyan irfan sahibi kimsedir. Bilmek yönüyle âlimden farklıdır. Çünkü âlim çalışma sonucu elde ettiği ilimle bilirken ârif, keşf ve keramet yoluyla bilir. Bu yönüyle de âlimin ilmi kesbî, ârifin ilmi vehbîdir. Ârif her yerde Hakk’ın binbir tecellisini müşahede edebilen kimsedir¹³⁶. Bu nedenle ârif olan, kesrete aldanmaz ve vuslat cennetine ulaşır (29/5), feleklere urûc eder (207/5) ve makâmını, “müntehâ” kılar. Ârif, aynı zamanda, ezelde verdiği sözünde durma özelliğiyle, belâ bezmini bugün yaşıyandır.

¹³⁶ Ârif için bkz. H. Kamil Yılmaz, *a.g.e.*, s. 199.

Belâ bezmi bu halka gerçi dündür
Velî ‘âriflere ol gün bugündür (209/1)

Ârif, kâinatta vahdetin değişik şekillerdeki tecellilerini görebilen ve insanın yaratılış sırrına ulaşabilen kişidir (35/5, 63/5). Bu nedenle de onun bir anına bile iki cihan denk olamaz (23/5). Ârifler, mertebe olarak çok yücedirler. Sanki onlar mekansızlık havasında bir hümâ gibidirler.

Buldı ‘izzet irişenler sâyesine ‘ârifüñ
Kim hevâ-yı lâ mekânda her biridür bir hümâ (66/6)

Bu yüce konumu ile de eşyanın, aslında Allah’ın cemal sıfatının aynadaki aksi ya da tecellisi olduğunu görür. Bu nedenle iki cihan onun için bir nefestir.

Şaydı ‘ârif dû-cihânı yek-deme
Evvel ü âhire didi dem bu dem (138/6)

Zerre görünmez Fenâyî işbu ‘âlem ‘ârif
Bir demine vuşlatuñ iki cihân olmaz bahâ (295/5)

O, ilm-i ledün ve kesret sırrına ermiş olan ve bu yönüyle “kitâb-ı hüsn-i cânânı” ve “seb‘a’l-mesânî âyetini” bir noktadan okuyandır. Bu nedenle de onun gözü âlemin gözüyle aynıdır.

‘Ayn olursa ‘ayn-ı ‘âlem ‘ayn-ı ‘ârifde n’ola
Dest-i kudret çekdi çün ‘aynına anuñ tûtiyâ (178/2)

“Küntü kenz” sırrını bilen, “âvâz-ı hâtif”i işiten ve gizli sırta vakıf olandır. Bütün bu özelliklerine rağmen o, aşk Leylâsı (Allah) karşısında Mecnûn gibidir.

Rumûz-ı küntü kenze eyle ‘ârif
Ki dâim gûş idem âvâz-ı hâtif
Bizi kıl sırr-ı pinhânuña vâkıf
Meded ey luğf-ı bî-ğad Pâdişâhum (307/3)

Derde düşendür bilenler ehl-i derdüñ hâlini
Gör nice ‘ârifleri Mecnûn ider Leylâ-yı ‘aşk (228/3)

Dede: Türkçe bir kelime olan dede, Alevîlik ve Mevlevîlikte kullanılan bir tarîkat terimidir. Mevlevîlikte muhiblikten sonraki mer-tebedir. Muhib, derviş olmaya ikrar verip çilesini tamamladıktan sonra, kendisine bir hücre verilir ve dede diye anılır. Alevîlikte Hz. Pey-gamber soyundan gelen seyyidler bu isimle anılır. Ancak bunların irşad makamında olması gerekir. Bektâşîlerde ise Hacı Bektaş Derga-hı'nda şeyh olan babaya Dede Baba derler¹³⁷.

Fenâyî'nin yedi beyitlik bir gazel ile bir beyitte kullandığı dede tabiri, Mevlevîlikle ilgilidir.

Çıl namâzı et niyâzı ey *dede*
Eyle yeksân çoğ u azı ey *dede* (127/1-7)

Diñle nâyûñ nâlesini ey *dedem*
Söyleden bir demdür anı dem-be-dem (138/1)

Derviş: Farsça; yok yoksul kişi anlamındadır. Terim olarak bir tarîkata intisap eden kişiye denir¹³⁸. Sadece bir beyitte fakir anlamıyla da tevriyeli olarak “şâh” ve “gedâ” ile birlikte kullanılmıştır.

Dü-‘âlem emrine cümlesi münkâd
Gerek *derviş* gerek *şâh* u *gedâdur* (212/7)

Dört Kapı: Mutasavvıflarca dervişlik yolunun dört kapısı olarak bilinen Şerî‘at, tarîkat, hakîkat ve ma‘rifetin kırk makamı bulunmak-tadır¹³⁹. Fenâyî'ye göre şerîat ilim ve şehir, tarîkat yol, hakîkat sır veya yol, ma‘rifet ise deryâdır.

‘Âmil-i ‘ilm-i şerî‘at ol begüm
Kâmil-i râh-ı tarîkat ol begüm
Vâşıl-ı sır-ı hakîkat ol begüm
Geç sivâdan Hâzret-i Mevlâya ir (56/6)

¹³⁷ A. Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 85; E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 208.

¹³⁸ A. Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 17. Ayrıca bkz. E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 215-218; M. Tatçı, *a.g.e.*, I, 502-510.

¹³⁹ Konuyla ilgili olarak bkz. Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhî*, Ankara 1989, s. 133-138; M. Tatçı, *a.g.e.*, I, 416-426; Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal*, Ankara 1981, s. 287-290; B. Kemikli, *a.g.e.*, s.197-204.

Çaptı keşret ‘âleminden vahdeti topın bu gün
Kimi ki *şehr-i şerî‘at* içre meşhûr eyledi (133/6)

Sâlik-i *râh-ı tarîkat* lutfuñ umar dâimâ
Çıl ‘inâyet anlara tâ göreler dîdâruñı (304/6)

Hakîkat râhma çıl bizi sâlik
Kerem çıl eyle tevfiķuña hem-râh (60/2)

Halk idüp tevḥîd dürrin *ma‘rifet bahr*inde Ḥak
Çıldı ‘unşurdan vücûduñ aña maḥzen çün şadef (340/4)

Evliyâ: Evliyâ; velîler, dost, Hak dostu, züht ve takvada yüksek seviyedeki keşif ve keramet sahibi kişi anlamlarına gelen Arapça bir kelimedir. Çoğul olmasına rağmen dilimizde tekil anlamıyla kullanılır. Bu kelime Kur’an-ı Kerim’de de dost anlamıyla geçmektedir¹⁴⁰. Evliyâ, Hak dostu olduğuna göre onun sözleri de Hak sözü olarak kabul edilmelidir.

Añla bî-yanıķ kelâmın cân ile
Nuḥk-ı Ḥak bil *evliyânuñ* her sözün (247/2)

Hânikâh: Farsça “hân-gâh” dan Arapça’ya geçmiş bir kelimedir. Tekke, dergah, bir şeyhin gözetimi altında dervişlerin meskeni, zikir ve ibâdeti anlamına gelen bir kelimedir. Tekkenin büyüğüne verilen bir isimdir. Âsitâne ile aynı anlamdadır. Sadece bir beyitte geçmektedir.

Çoma elden câm-ı ‘aşkı cür‘asın
Böyle bend eyledi bize *hânikâh* (294/5)

Sâlik: Tasavvuf yolunda seyr ü sülûke başlayan müride verilen isimdir. Divanda çok kullanılan tabirlerden biridir. Sâlik; bazen fenâfi’llâh, bazen tarîkat, bazen mûtû (bkz. Hadisler), bazen de hakîkat yolunun yolcusu hüviyetindedir.

Vuslata ulaşmak için, aradaki can perdesi engelini aşır, fenâ yoluna sâlik olmak gerekir (316/5). Bu yolda sâlike, Allah’tan bir nazar-

¹⁴⁰ Bkz. Âraf, 7/196; Yûnus, 10/62-64.

ı ilâhî erişmeli ve Peygamber yol gösterici olmalıdır (88/6, 264/3). Sâlik ancak, Allah'ın yardımını kendisine yoldaş olduğunda “bekâ sırrı”na ulaşacak, tayy-ı zaman ve tayy-ı mekan edecek, vahdetin sırrına vakıf bir hale gelerek dünyâ, gözünden kaybolacak (2/3) ve arş-ı maksûda yükselecektir (275/3). Yine bu yolda cisim ve can fedâ edilmeli Semerkant ve Buhârâ verilse bile dönüp bakılmamalıdır.

Fedâ kıl cism ile cânı fenâ râhında ey *sâlik*
Nazar kıllama virürlerse Semerkand u Buhârâyı (18/4)

Tarîkat ve hakîkat yolunun yolcusu, dîdârı (Cemâlu'llâh) görebilmek için Allah'tan sürekli lütuf beklentisi içindedir. Bu lütuf sayesinde arada benlikten eser kalmaz ve sâlik böylece baştanbaşa nûra garkolur. Bu lütuf ulaşmazsa, salikin menzilleri katetmesi mümkün olmaz.

Sâlik-i râh-ı tarîkat lutfuñ umar dâimâ
Kıl 'inâyet anlara tâ göreler dîdârûñı (304/6)

Haķîkat râhına kıl bizi *sâlik*
Kerem kıl eyle tevfiķuñna hem-râh (60/2)

Ger olursa cânâ lutf ile nazar
Kalmaya arada benlikden eşer
Ėarķ ola envâra *sâlik* ser-te-ser
Yâ 'Alîm ü yâ Ėakîm ü yâ Raķîm (15/3)

Ger ziyâ-yı şems-i Zâtuñ irmez ise *sâlike*
Nice ķat' ider menâzil ķanden irişür 'aķa (295/3)

Daha dünyâda iken “mûtû” (Bkz. Hadisler) mertebesine ulaşan salik, ebedî bir hayat bulmuş, “Sâlik-i sâdik” ise, mekansızlık mülkünün kazâsında ķadırını kurduķu vakit ancak vuslat kemâline erişmiştir.

Sâlik olan neş'e-i dünyâda *mûtû* râhına
Feyz-i zâtuñdan n'ola bulsa ķayât-ı câvidân (23/3)

Sâlik-i şâdik şu vaķt irer kemâl-i vuşlata
Lâ mekân milkinüñ ol ķurar ķazâsında ĥıyâm (148/4)

Sâlik, “nukûş-ı gayr, nakş u nigâr”, “sivâ” ve “hubb-ı sivâ” olarak da anılan mâsivâyı gönlünden silerek ve tüm kayıtlardan âzâde olarak, “şuhûd-ı nûr-ı Zât” ve “nûr-ı cemâl” için tüm varını harcar.

Şuhûd-ı nûr-ı Zâtuñdur çü maşşûd
İder *sâlik* yoluñda varın infâk (256/6)

Bey’ itdi nağd-i cânını *sâlik* metâ’-ı vaşlına
Nûr-ı cemâlûñ bezmine cân u cihân şükrânedür (96/8)

Sûfi: Arapça, yünlü, yün giyen anlamına gelen bir kelimedir. Tasavvufî anlamıyla Hakk’a vasıl olan, kalbini Allah için saflaştıran kişi demektir. Edebiyatımızda çoğu kez zâhit gibi işin özüne ulaşamayan, kaba sofı anlamıyla kullanılır. İki ayrı mısradaki geçen bu kelime, aşk safâsından habersiz olan ve yapmış olduğu ibâdetin mükâfatını bekleyen bu yönüyle de aşk ehli tarafından beğenilmeyen bir kişi şeklinde kullanılmıştır.

Şafâsız *şûfîmûñ* yokdur şafâsı
Olursa tâc hırka ger kabâsı (20/1)

Ûâ’at u zühdüñ ecrini *sûfî* ehl-i zevke sor
Biz mürid-i ‘âşıkuz ‘aşk-ı ebeddür pîrimüz (205/2)

Şey’ en li’llâh: Divan’da “şey’e li’llâh” şeklinde kullanılan bu tabirin doğrusu, “şey’en li’llâh” şeklindedir ve “Allah için bir şey!” anlamına gelir. Melâmîlikten diğer tarikatlara da geçmiş olan bir ananeye göre dervişler, şeyhlerinin emri ile nefislerini alçaltmak için ellerindeki, fakara çanağı da denilen keşkülleriyle dilenmeye çıkarlardı. Derviş, büyük hindistan cevzinin ortadan kesilmesi ve içinin oyulması ile yapılan bu keşkülü boynuna veya beline asar yahut eline alarak, başka dilenciler gibi yapmaz, ilahî, na’t, mersiye okuyarak yahut hiç ses çıkarmadan karşısındaki kişilere uzatır ve bu esnada yavaşça “Şey’en-li’llâh” derdi. Halk da keşküle birşeyler koyardı. Keşkül dolduğunda derviş tekkeye döner ve yiyecekleri aşhâneye boşaltırdı. Keşkül denilen tatlı da bu hububattan yapılırdı¹⁴¹. Divan’da dokuz ayrı beyitte kullanılan bu tâbir, kişinin mânevî fakirlik özelliğiyle Al-

¹⁴¹ Bkz. İ. Pala, *a.g.e.*, s. 291, 468; A. Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, (Haz. Cemal Kurnaz), s. 250. Ankara 1993.

lah'tan vuslat, nûr-ı Zât ve mânevî zenginlik dilenmesi şekliyle kullanılmıştır.

Buyurduñ in teuddû ni'mete'llâh
Vişâlûñ ni'metinden şey'e li'llâh (155/1)

Haķikat cür'asından şey'e li'llâh
Diriğ itme vişâlûñ bu ğarîbden (334/4)

Senüñle saña geldi şey'e li'llâh
'Aṭâ kııl nûr-ı Zâtuñdan nevâle (167/6)

Seni senden ider bu dil temennâ
Cenâbuñdan 'aṭâ kııl şey'e li'llâh (288/2)

Baħr-i cûduñ kaṭresinden buldı 'âlemler 'aṭâ
Yüz sürüp bâbuña geldük şey'e li'llâh yâ Kerîm (329/3)

Tâc, Hırka, Kabâ, Hil'at, Kemer, Zerk: Tâc, padişah ve kral-
ların hükümdarlık alameti olarak başlarına giydikleri süslü başlıktır.
Tarikatlerde şeyh ve dervişlerin giydikleri çeşitli şekillerdeki külahlar
için de kullanılır. Her tarikatın tâcı farklı olmasından dolayı, tâca ba-
karak, bunu giyen kişinin hangi tarikatten olduğu anlaşılır. **Hırka**,
dervişlerin zikir esnasında giydikleri önü açık, yakasız ve geniş kollu
bir giysidir¹⁴². **Kabâ**, kaftan demektir ki astarsız, önü açık, uzun ku-
maş entariye verilen isimdir. Önceleri pamuklu bir elbise iken sonrala-
rı ipekli kumaştan yapılan elbise halini almıştır¹⁴³. Divan'da mutasav-
vıfların giydiği elbise için kullanılmıştır. **Hil'at**, padişah ve vezir tara-
findan beğenilen ve yeni göreve getirilen kişilere giydirilen elbisedir.
Zerk de yine mutasavvıfların giydikleri mavi bir elbise çeşididir. Ay-
rıca bu kelime riyâ ve ikiyüzlü anlamına da gelmektedir¹⁴⁴.

Tâc, hil'at ve kemer Aziz Mahmud Hüdâyî'nin yüceliği için kul-
lanılmıştır. Tâc; (başa) tâc olmak ve şefâ'at tâcı şekliyle geçmektedir.
Hırka, kabâ ve zerk ise zâhid tarafından giyilen bir riyâ elbisesi olarak
görülür.

¹⁴² Bir çok çeşidi olan hırka için bkz. E. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 352-358.

¹⁴³ Bkz. A. Talat Onay, *a.g.e.*, s.223-224.

¹⁴⁴ Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 3. Baskı, İstanbul 1989, s. 684.

Tâc olupdur pes le-‘amrük hil‘ati levlâk anuñ
Oldı illâ rahmeten li‘l-‘âlemîn aña *kemer* (1/4)

Ol giyer *tâc-ı şefâ‘at* hem kabûlin *hil‘atın*
Şol zamanda kim halâyık ideler eyne‘l-mefer (1/12)

Şafâsız şûfinüñ yokdur şafâsı
Olursa *tâc hırka* ger *kabâsı* (20/1)

Ko bu *zerkı* zâhidâ bir bâdeden nûş eyle kim
Kaṭresin gören olur her dem du‘âsı müstecâb (128/8)

Zâhidüñ hiç oldı *zerkı* hiçe vardı tâ‘ati
Başladı Yâ-sîne şimdi kimse gelmez yâsına (394)

Tâlib: Dileyen, isteyen anlamında Arapça bir kelimedir. Tasavvuf yolunun henüz başlangıç noktasında bulunan kişi için kullanılır. Tâliblikten bir sonraki aşama müridlik, daha sonra ise sâlik ve vâsıllık gelir. İki beyitte ledünnî hayatı yaşamak arzusunda bulunan kişi olarak geçmektedir.

Şanma ki her *tâlib* irer ol bisât-ı kurbete
Maḥz-ı fazlından umaruz ‘add ide a‘yândan (230/7)

Kıl şedâyid-i ihtiyâr ol eşiğinde hâk-râh
İt melâmet nefsuñi terk eyle *tâlib* ‘aruñi (304/3)

Zâhid: Zâhid, lügatte bir şeye rağbet etmemek, küçümseyip terk etmek, yüz çevirmek demektir. Kendisini dünyadan çekip çeviren ve dinî hayata veren, âhirete yönelen kişiler için kullanılan bir tabirdir. Zâhid, esasen zühd ve takva sahibi olmakla beraber, zamanla işin özüne inemeyen, dış kabukta (zâhirde) kalan, kuru ve şekli ibâdetle uğraşan, dinî konularda anlayışı kıt kaba sofu dindarlar için kullanılan bir tabir haline gelmiştir¹⁴⁵. Bu yönüyle de, âşığın sürekli kendisinden

¹⁴⁵ Zâhidliğin asıl manası için bkz. Mehmet Demirci“Zâhidlik Nedir? Dünya Ahiret Dengesi Nasıl Kurulur”, *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 1987, Sayı: IV, s. 105-126.

şikayetçi olduğu, yerilen bir tiptir. Zâhid, âşığı ahiretle korkutur, harâbat ehlini ayıplar.

Neş'e-i el-yevme tuczâ hâşılın bulduk bu gün
Tâ'n u teşnî' kıılma *zâhid* âşıkâ ferdâ ile (10/4)

Ğam-ı ferdâ ile *zâhid* bize ta'n eyleme imrûz
Cemâli şem'ine sûzan olan 'uşşâka pervâne (103/3)

Ta'ne kıılma *zâhidâ* ehl-i harâbâta şakın
İzîrârî çekdiler pâyin anuñ mey-hâneye (91/3)

Zâhidin bu şekilde davranması, dînin zahiri ile uğraşmasından ve bu hususta taklidi geçememiş olmasındandır.

Vücûd mülkini *zâhid* kııl temâşâ
Kö taklîdi haber bil sırr-ı lâdan (54/5)

Zâhid geçerci lezzet-i hûr ü kuşûrdan
Zevk itse zerrece kalbi eğer zi-ney (170/6)

Zâhid, sürekli zahirde kaldığı için gerçeği idrak edemez, gönül sehrinden habersizdir ve bu yönüyle de yarasaya benzetilir.

'Arif eyler dem-be-dem çün Ka'be-i vaşluñ tavaf
Zâhid-i hod-bîni gör ki Ka'be dîvârın görür (92/3)

Girmedi dil vilâyetine *ehl-i zühd* henüz
Derd ehli bezm-i vuşlata bulupdur zafer zi-ney (170/8)

Şems-i tâbandur cemâlün *zâhid* idrâk eylemez
Pes ne bilsün çeşm-i huffâş dîde-i nezzâreden (93/4)

O, aşkın adâbını bilmeyen (122/4) ve aşktan nasibsiz (342/6, 410), "kâsır idrâk" (153/6), riya sahibi (128/8), gerçekle arasında perde bulunan (230/3) bir kişidir. Onun muradı uçmak veya cennettir.

Eğer uçmak ise *zâhid* murâduñ
Uçur irken kafesden mürğ-ı cânı (182/6)

Zâkir: Anan, hatırlayan, zikreden anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Tekkelerde yapılan zikir sırasında, zikri hareketlendirmek için ilâhî okuyan kişi ile zikirde hazır bulunanlara verilen isimdir. Bir beyitte çoğul şekliyle kullanılmıştır. Zâkirlerin yapmış oldukları zikirler canlarına azıktır.

Görmeğe lâyıķ ola tâ ki cemâlün nûrını
Zikrünü zâkirlerün cânlarına zâd eyledün (140/6)

Divan'da, on beyitlik bir gazelde "Hû isminin zâkirleri" redif olarak kullanılmıştır.

Dil mürdesini hayy ider Hû isminün zâkirleri
Arz u semâyı tayy ider Hû isminün zâkirleri

Kalb-hânesin gülzâr ider bülbüli aña zâr ider
Her demde seyr-i yâr ider Hû isminün zâkirleri

Bezm-i elestün mestidür meydân-ı 'aşkuñ cüstidür
Yârün kadîmî dostıdur Hû isminün zâkirleri

Deryâ-yı tevhid itdi garķ pes aradan maħv oldı fark
Oldı muhîṭ-i garb u şark Hû isminün zâkirleri

Devr-i elestde hişşesün 'aşķ ile itdi kışşasun
Def itdi cümle guşşasun Hû isminün zâkirleri

Derd ile girse kim yola oldı hidâyet ol kula
Şaymaz cihânı bir pula Hû isminün zâkirleri

Ķodı bu yola cân u ten terk itdi yâr için vaṭan
Ķaķķı görür her zerreden Hû isminün zâkirleri

İrdi kime fazl-ı ezel dost bezmine oldı maḫal
Her müşkilini itdi ḫal Hû isminün zâkirleri

Râh-ı fenâyâ kim gider yârin cemâlin ol görer
Her bir dikende gül derer Hû isminün zâkirleri

Fazlını ol Rabb-i Raḫîm itdi Fenâyîye azîm
Bulur ebed bâķî na'îm Hû isminün zâkirleri (77/1-10)

5. Bazı Mutasavvıflar

Fenâyî Divanı'nda meşhur mutasavvıflardan üç kişinin ismine rastlanmaktadır. Bunlar, Hallâc-ı Mansur, Feridüddin Attar ve Aziz Mahmud Hüdâyî'dir.

Hallâc-ı Mansur: “Ene'l-Hak” dediği için idam edilen Hallâc-ı Mansur (ö. 309/922)'dan 6 ayrı beyitte aşk yolunda şehid edilmesi yönüyle âşık için bir benzetme unsuru olarak bahsedilmektedir.

Nûş idüp maḥbûb elinden câm-ı vaḥdet cür'asın
Keşf-i râz itse n'ola *Manşur*-veş berdârimuz (7/4)

N'ola nûş eylese câm-ı hüviyyet cür'asın *Hallâc*
Muḥabbet dârına ber-dâr olan lâ-büd olur *Mansûr* (95/3)

Ka'be-i nûr-ı cemâlûn mervesi virdi şafâ
Nuşret-i feth-i mübînden bizi *Manşûr* eyledi (133/5)

Harîm-i vaḥdetûn n'ola olursa maḥremi *Hallâc*
Fenâ dârında varını kılan ifnâ olur *Manşûr* (157/2)

Fezâ-yı sırr-ı tefrîde ir ey cân
Kâdem başmadı ol meydâna *Hallâc* (183/7)

Olursa feyz-i aḳdesden dil ü câna n'ola i'tâ
Muḥabbet dârına ber-dâr olan lâ-büd olur *Manşûr* (281/4)

Feridüddin Attar: İranlı meşhur mutasavvıf Feridüddin Attar¹⁴⁶ (ö. 618/1221), birisi aynen tekrar edilen, altı ayrı beyitte geçmektedir. Bu beyitlerden beşinde eseri Mantıku't-Tayr'la birlikte anılmakta, yine aynı beyitlerde Kaf Dağı ve Ankâ ile birlikte âşık için bir benzetme unsuru olarak kullanılmaktadır.

Manṭıku't-Tayr oldı ehl-i vaḥdete ḥâl ü ḥaṭṭuñ
Hemçu *Aṭṭâr* tercümân itmek dilersin ey gönül (52/5)

¹⁴⁶ Hayatı için bkz. M. Nazif Şişmanoğlu, “Attâr, Feridüddin”, *DİA.*, İstanbul 1991, IV, 95-98. Ayrıca bkz. Mürsel Öztürk, *Anadolu Erenlerinin Kaynağı Horasan*, Ankara 2001, s. 268-273.

Hemçü 'Aṭṭar ey Fenâyî *Manṭıku't-Ṭayr* bilmeyen
Ḳâfa varup görmek ister ol bizüm 'Anḳâmuzı (75/5)

Manṭıku't-Ṭayr ey Fenâyî hemçü 'Aṭṭâr bilegör
Nice görür Kûh-ı Ḳâfa varmayan 'Anḳâsını (286/7)

N'ola 'Aṭṭâr-veş bilse lisân-ı mürğî
Maḥv ider kûh-ı vücûdını iren 'Anḳâya (320/5)

Aziz Mahmud Hüdâyî: Celvetiyye tarîkatının kurucusu ve aynı zamanda Fenâyî'nin şeyhi olan Aziz Mahmud Hüdâyî¹⁴⁷ (ö. 1038/1628) için iki ayrı tarih şiiri bulunmaktadır. Ayrıca bir beyitte de kendisinden bahsedilir.

Eyledi 'azm-i bekâ ol sâlik-i râh-ı Hudâ
Olmağa ḥalvet sarayı 'âlem-i 'uḳbâda dayf
Fevtine târîh için kesbi teessüfle didi
Âh ḳuṭbu'l-etḳıyâ *Maḥmud Efendi* göçdi ḥayf (159)

Bulursa şems-i zâtından Fenâyî n'ola nîm-zerre
Ḳamuya mebde' ü münşî *Hüdâyî*den du'âdur hep (160/7)

Yumdı göz dâr-ı fenâdan *pîr-i şadr-ı şâdıkân*
Gördi hep ḡafletde yanur n'eylesün halk-ı cihân (345/1)

Ol 'Azîzüñ rûḥ-ı pâkine du'âlar idenüñ
Ḥazret-i Ḥaḳ eylesün anları firdevs âşiyân (345/13)

Rûḥ-ı ḳudsiydi *Hüdâyî* tarḥ-ı kevneyn eyledi
Cevher-i ferd oldı ḳıldı lâ mekân ilin mekân (345/16)

---

¹⁴⁷ Hayatı için bkz. H. Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyî, Hayatı-Eserleri-Tarîkatı*, İstanbul 1990.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CEMİYET VE TABİAT

A. CEMİYET

Fenâyî Divanı'nda cemiyetle ilgili pek çok ifadeye rastlanmaktadır. Biz bunları, bezm, oyunlar, sanatlar, şahıslar, şehirler, rezm vb. gibi gibi alt başlıklar halinde harf sırasına göre işleyeceğiz.

1. Bezm

İçkili, eğlenceli meclis, sohbet ve içki meclisi dernek olan bezm, divan şairlerinin çokça işledikleri konulardan biridir. Sevgili, sâkî, mey, mutrib (çalgıcı) ve musikî de bu toplantıların vazgeçilmez unsurlarındandır. İlkbahar mevsiminde kırlarda yapılan bu eğlence toplantısı, evlerde ve meyhânelerde de (mecâzen tekkede) yapılır. Davetlilerin büyük bir daire oluşturacak şekilde oturduğu bu mecliste, bazen elinde içki testisi ile sâkî, bazen de sadece peymâne (kadeh) döner¹. Mumun aydınlattığı loş bir ortamda, musikî ve güzel kokulu tütsüler arasında sabahlara kadar bu eğlence sürüp gider. Bezm, her ne kadar dünyevî bir eğlence olarak görülse de, divan şiirinde ve özellikle mutasavvıf şairlerin şiirlerinde bu meclisle ilgili olarak anılan sâkî, mey, câm, peymâne, sâğar vb. tabirlerden her biri tasavvufî anlamlara sahiptir. Buna göre meyhâne, tekke ve ârifin bânını; pîr-i mugan, aşk şarabını sunan mürşid-i kâmil, mey, aşk-ı ilâhî²; bezm, zikir ve ayin meclisi; sâkî, şeyh; câm ve peymâne ise şeyhin dudağı için rumuz olarak kullanılır³.

Divan'da bezm ile ilgili olarak; hum-hâne / hum-hâre (meyhâne), sâkî, deyr-i mugân (meyhâne ve meyhâneci), mey, şarap, hamr, sehbâ (kırmızı şarap), cür'a, câm, peymâne, sâğar, mest, humâr, hüş-yâr vb. terimler çok sık olarak geçmektedir. Birçok beyitte geçen bu terimlerden her biri, tamamen tasavvufîdir ve yukarıda verdiğimiz anlamlarıyla kullanılmıştır. Çeşitli beyitlerde yer alan bezm (meclis); ezel bezmi, vuslat bezmi ve bezm-i âlî olarak çeşitli isimlerle anılır. Ezel meclisinde vahdet şarabından içen gönül, iki dünya isteğinden vazgeçmiştir.

---

¹ İ. Pala, *a.g.e.*, s. 84.

² N. Pekolcay vd., *a.g.e.*, s. 103.

³ Bezmele ilgili bkz. A. Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı/Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, 4. Basım, İstanbul 1984., s. 307-322.

İçen *vaḥdet şarâbmdan*
Ezel bezminde sâkîden
‘Ubûr itse ‘aceb midür
Göñül dünyâ vü ‘uḳbâyı (315/3)

Bezm-i vaşluñ cür‘asmdan sâḳiyâ şun sâğarı
Nûş idenlerüñ ola her dem du‘âsı müstecâb (128/7)

Hümâ-yı hû vü yâ hûyı göñül mürğı şikâr itdi
Muḥabbet sâğarın sâḳî şunalı bezm-i ‘âlîden (143/2)

Aslında bir mürşid-i kâmil olan sâkî tarafından, tertemiz bir kadehle sunulan, bâkîlik (6/1, 11/4) ve aşk meyinden içen âşık, sırlara vakıf bir hale gelir (60/8). Sunulan bu içki, bazen visâl veya vuslat (38/3, 68/4, 177/6, 219/2), bazen irfan (41/2), bazen de muhabbet kadehiyle verilir. Vahdet cür‘ası için melâmet yoluna düşen âşğın (242/6), bu son yudumda eli titrer, ayağı tutmaz bir hal alır (38/3). Çünkü onu, namus ve arı terk ederek, melâmete düşüren şey, aşk-ı ezel cür‘asıdır (97/5). Bezm-i belâda bu meyden içen, kesret alemi olan bu dünyayı bir hiç mesabesinde görecektir (110/4). Her ne kadar, meyhâneye gidiyor diye zâhidin kınamasıyla karşı karşıya kalsa da (91/3), bezm-i ezel sâkîsinin cana sunduğu kadehle birlikte, âşğın gönlü sürekli olarak aşk kokusu yaymaya başlar (74/5). Aşk kadehinden yudumlanan (88/3) ve sâkî elinden içilen bu bâde öyle bir bâdedir ki, iki cihanda da sarhoşluğu yoktur.

Fenâyî içegör bir *bâdeden* kim
İki ‘âlemde olmaya *ḥumân* (193/7)

Ḥumânın görmedi iki cihânda
İçenler *dest-i sâḳîden* bu *câm* (237/3)

Aslında feyz-i İlâhî olan bu içki, bitip tükenmeyecek ve içildikten sonra da baş ağrısı, sersemlik ve ağırlık vermeyecek olan bir içki ya da şaraptır.

Lâ-yezâlî *ḥamrın*uñ çıktı *ḥumân* başına
Vaḥdetüñ *peymânesin* nûş ideli *ḥum-ḥâreden* (93/5)

Tecellî-i cemâl oldı dile vech-i celâlîden
Anuñ'çün *mest* ü *şeydâyım şarâb-ı lâ-yezâlîden* (144/1)

Sâkînin (şeyhin) dudağının gözünden veya bizzat dudağından sunulan bu içkiyle, can kendinden geçer. Hakikat ehli olan sâlike sunulan bu göz içkisi, sâlik derecesinde bulunan kişiyi, deyr-i mugân (mürşid-i kâmil) mertebesine ulaştırır. Çünkü burası vahdet meyhanesidir. Aşk kadehinden sunulan içki, mürşid-i kâmilin saf, berrak ve halis dudağının şarabı olduğu için sarhoşluk vermez ve aynı zamanda ölü gönüllere de hayat bahşeder.

'*Ayn-ı lebinden* dem-be-dem sundı çü *sâkî cür'asın*
Cân nice *mest* olmaya ki ol ikisi *peymânedür* (96/10)

Ehl-i hakikat sâlike devrinde 'aynüñ *sâgan*
Deyr-i mugân olur yeri ser-halğa-ı *hum-hânedür* (96/5)

İçenler *la'l-i nâbuñ cür'asmdan*
İki 'âlemde görmedi *humân* (169/2)

Mürde diller n'ola bulsa *la'l-i nâbuñdan* hayât
Câm-ı aşkuñ nûş iden görmez dü-'âlemde *humâr* (299/5)

Sâkînin dudağı, renginden dolayı kırmızı bir kadehi andırır. Muhabbet (aşk) içkisinin dağıtıldığı vahdet meyhanesinde, safâ câmı olan o kırmızı kadehten içen alem halkı, ölmekten asla gam yemez. Çünkü onlar, "ifnâ-yı vücûd" ederek, sonsuz bir hayata ulaşmışlardır. Bâde içmelerine ve sarhoş olmalarına rağmen, bu mecliste bulunanların akıl durumlarında da herhangi bir eksiklik bulunmamakta ve ayık olma hali devam etmektedir.

Halk-ı 'âlem *câm-ı la'lüñden* nice *mest* olmasun
Nergis-i mestüñ ile *mest* oldılar *hum-hânemüz* (318/4)

İçürdi *câm-ı la'lüñden muhabbet cür'asm sâkî*
Dökersem çeşm-i *hun-rîzüñ* 'aceb mi dem-be-dem *kanum*
(147/5)

Câm-ı la'lüñ nûş iden ölmekden aشلâ gam yemez
İrdi bir bâkî hayâta kıldı ifnâ-yı vücûd (275/6)

Hum-hâne-i vaḥdetden mest oldı Fenâyî çün
Bu vech ile oldı ol bu *bâde* ile *hüş-yâr* (199/7)

Sâkînin (şeyh, pîr) de çeşitli mertebeleri vardır. Bunlardan bir kısmı yüksek mertebede, diğerk bir kısmı ise daha aşağı derecedir.

Bu bezmüñ sâkîsi cümle bir iken
Kimi a'lâ kimi ednâ niçündür (209/2)

Aşk sâkîsi, sarhoşluk vermeyen içkiyi kimi zaman mutluluk veren sâfa kadehiyle, kimi zaman aşk kadehiyle, kimi zaman hû kadehiyle, kimi zaman da cana can katan, ruha tazelik veren bir kadeh (câm-ı ruḥ-efzâ) ile sunar. Aşk şarabı, içeni ilahî aşk ile çılgına çeviren bir içkidir.

Şunalı *sâkî-yi 'aşkuñ ezel câm-ı ruḥ-efzâyı*
İder bezm-i cihân içre anuñ'çün bizi *şeydâi* (192/1)

Geçür bu bezm-i keşretten nazâr kıl sırr-ı vaḥdetden
İçür '*aşkuñ şarâbmdan* olalum dâimâ *şeydâ* (355)

Sâlikin içmesi gereken ve gönül olarak ifade edilen asıl içki ise, yüce mecliste, melek tarafından, felek kadehiyle verilen içkidir.

İçerseñ ey gönül şol *meyden* iç kim
Melek *sâkî* felek *peymânesidür* (171/4)

2. Oyunlar

Divan'da erkekler tarafından bir meydanda topluca oynanan iki oyundan, cirit ve köy göçtü oyunundan bahsedilmektedir.

Cirit: At üzerinde ve çevgân denilen topu tutup almaya mahsus ucu eğri bir sopa ile oynanan bir meydan oyunudur. İki ayrı beyitte; çevgân, top, meydan ve merdâne kelimeleri ile geçmektedir.

Çevgân-ı muḥabbetle vaḥdet topını kapduk
Meydan-ı fenâ içre merdâneleriz cânâ (341/3)

Başını *top* eyleyüp giren fenâ *meydamna*
Lâ mekân milkinde çaldı ol topuñ *çevgâmnı* (80/4)

Köy Göçtü: Bu oyun hakkında Ahmet Talat Onay (ö. 1956) şu bilgileri vermektedir: “Erkek oyunudur. Oyuna girecek kaç kişiye birbirini eş tutarlar. Çiftlerce meydana çıkarlar. Her çıkanın biri mese-lâ (A) diğeri (B) olur. (A)lar paranın tura, (B)ler yazı tarafını almak üzere havaya bir para atılır. Tura gelmiş ise (B)ler bir geniş daire teşkil etmek şartıyla uzun fasılalarla rükû halinde eğilirler. (A)lar bunların sırtına binip birbirine top atarlar. Top yere düşünce derhal (B) takımı “köy göçtü, biz de göçelim” diye bağırarak birden ayağa kalkarlar. Düşen, kalkan bir kızılca kıyamettir kopar. Bu defa (A)lar yatar (B)ler onların üstüne oturup oynarlar; oyun böylece devam eder. Açık hava oyunu ise de küçük mikyasa da bir kadro ile sarayların odalarında oynanmış. Nedim, bir şiirinde:

Köy göçtüde destârın alıp destine kasden
Öldürdü beni dâl arakçîn ile kâfir

ifadelerini kullanmaktadır. Bu beytin izahında “esir almaca nev’inden bir oyun” diye tarif edilmiş ise de bu Lâle Devri kış geceleri saraylarda davetlilerle iç oğlanları arasında bir çeşit sırta binmece oyunudur²⁴. Divan’da bir beyitte geçmektedir.

Fenâ ehli n’ola irse beğâya
Fenâyî eski yurtdan *küy göçdi* (156/5)

3. Rezm

Kavga, cenk ve savaş anlamına gelen rezm, divan şairlerinin, şiirlerinde çokça işledikleri konulardandır. Daha çok bezm ile birlikte ele alınır. Harp ilanı, harpten muhtelif sahneler, hücum, düşmanın bozguna uğrayışı gibi konularla birlikte, savaşta kullanılan silahlar, atlar ve at takımları da rezm çerçevesi içerisinde işlenir⁵.

Fenâyî Divanı’nda az da olsa, rezm ile ilgili olarak ok, yay, peykân ve kement gibi bazı savaş aletlerinden bahsedilmektedir. Çeşitli beyitlerde geçen savaş aletleri, savaşla ilgili olmayıp, daha çok bir teşbih unsuru ile gönül ve sevgilinin vasıfları olarak kullanılmıştır. Bir beyitte ok ve yay birlikte anılır.

⁴ A. Talat Onay, *a.g.e.*, s. 261-262.

⁵ Rezm ile ilgili bkz. A. Sırrı Levend, *a.g.e.*, s.349-376.

Şafâsından cihânuñ cân uşandı
Oğunı atdı vü yâynı yaşdı (243/1)

Bir başka beyitte ise; sehm (ok), hisse ve pay anlamını da çağrıştıracak şekilde, tevriye sanatı yapılarak kullanılmıştır. Aynı beyitte, okun ucundaki delici madenî kısım olan peykân (temren) da geçmektedir.

N'ola şaklarsa Fenâyî cândan özge sırruñı
Ki ezel *sehm*inden irmiş cânına *peykân* imiş (35/6)

Diğer bir beyitte gönül, her kazâ okunun hedefi olan bir nişan tahtasına benzetilmektedir.

Gönlümi itdüñ *nişâne* her kazanuñ *tîrine*
Ol nişân-ı bî-nişân itmek dilersin ey gönül (52/4)

Bir beyitte de, sevgilinin zülfü kement, âşık ise o zülfün kementinin esiri olarak vafedilmiştir.

Melâhat milkinüñ sensin Emîri
Kemend-i zülfüñüñ oldum *esîri* (106/1)

Divan'da, bu saydıklarımızdan başka, rezm ile ilgili olarak şehit tabiri de geçmektedir.

Şehid ol 'aşk içinde şâdık iseñ
Ki hağdur ol şehîdüñ kan bahâsı (150/4)

4. Sanatlar

Fenâyî, bir çok şiirinde, hat sanatı ile ilgili ifadeler (gubâr, reyhânî vb.) ve bazı mûsikî terimlerine (rast, nevâ, usûl, edvâr vb.) yer vermektedir.

Hat: Türk süsleme sanatlarından biri olan hat⁶; çizgi, yazı, gençlerde yeni çıkmaya başlayan bıyık ve sakal, ayva tüyü gibi anlamlara gelmektedir. Kelimenin tüy ve yazı anlamları göz önünde bulunduru-

---

⁶ Süsleme sanatları için bkz. Rıfki Melül Meriç, *Türk Tezyinî Sanatları*, İstanbul 1937.

larak, yanak sayfası üzerindeki yazılar olarak da şiirde tevriye ve îhâm sanatları oluşturacak şekilde sıklıkla kullanılır. Bir beyitte yüzde çıkan ayva tüyleri olarak kullanılmıştır.

Göñül gavvâş gibi cân terkin urdı
Yüzüñde zâhir olan *haţ* u hâle (36/4)

Bir başka beyitte; gubâr, nesih ve reyhâni⁷ yazı çeşitleri, kelimelerin ikinci anlamlarını da düşündürecek şekilde, birlikte anılmaktadır.

Ķamû *haţ* şâhibin *gubâr* eyler
Nesh iderse *haţ*ında *reyhânî* (68/6)

Bir diğerk beyitte ise, can tahtına oturan aşk sultanının fermanı olarak bahsedilmektedir.

Çün cülûs itdi geçüp sultân-ı ‘aşk cân tahtına
Yazdı zülfüñ *haţ*ını kim nüşa yok dîvânuma (74/3)

Mûsikî: Seslerin yapısından bahseden bir sanat ve ilim olan musikî, gök cisimlerinin belli bir ahenk ve uyum içerisinde dönmesi esas alınarak meydana getirilmiştir. Bu nedenle de “Devir” veya “Edvâr” ilmi olarak da isimlendirilir. Eskilerce, matematik ilimlerinden bir bölüm olarak da kabul edilen musikîde, dört şube, anâsır-ı erbaayı; on iki makam, on iki burcu; yedi ses, yedi yıldızı (seb‘a-ı seyyâre); yirmi dört şube, yirmi dört saati ve kırk sekiz terkîp, hicri yıldaki kırk sekiz haftayı karşılamaktadır⁸.

Birçok beyitte musikî ile ilgili terimler ve musikî makamlarından bir kısmının ismi geçmektedir. İki ayrı beyitte, gök cisimleriyle irtibatlandırılarak, makam, usul ve edvârdan bahsedilir.

Nişânın görmek isterseñ Fenâyî ‘âlem-i gaybuñ
Maķâmâtın sema‘ eyle *usûl* ile bu *edvâr*uñ (16/9)

ÇarĶ çenberinde tutdı *devr-uşûl*ini revân
Nağmesini râstdan ‘uşşâķa âğâz eyledi (111/3)

⁷ Bu yazı çeşitleri için bkz. Hüsrev Subaşı, *Yazıya Giriş*, İstanbul 1987, s. 10-23; I. Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara 1993, s. 34-67.

⁸ Bkz. İskender Pala, *a.g.e.*, s. 366-367.

Beyitlerde geçen makâm; durak, durulan yer, musikîde âhenkli sesler topluluğu ve tasavvufta sâlikin gayreti neticesinde yükseldiği yerdir. İşitmek anlamına gelen semâ, aynı zamanda Mevlevîlerde müzik eşliğinde vecde gelerek belli bir ritim içerisinde sağdan sola doğru dönülerek yapılan ayin şeklidir. Usûl de yine bir tasavvuf ve musikî terimidir. Musikî ilminin nazariyatından bahseden kitaplara verilen isim olan edvâr, musikî usulleri anlamında da kullanılır⁹.

Çeşitli beyitlerde musikî ile ilgili olarak; çalgı ve çalgıcı (127/7), on iki musiki makamı (53/4) ve bu makamlardan; hicâz, nevâ, uşşâk, irak, şehnâz ve râsttan bahsedilmektedir. Bir beyitte on iki makam ve bu makamlardan dördü birlikte kullanılmıştır.

Geh *hicâz* ider *nevâsın* gâhi ‘*uşşâk* u ‘*irak*
Gösterir *isnâ* ‘*aşerden* ol hevâ-yı sünbülü (53/4)

Bir beyitte; uşşâk, nevâ, râst, irak ve hicâz makamı topluca verilirken, iki ayrı beyitte ise bu makamlarla birlikte şehnâz da belâ bağı ve gönül bülbülünün inleyişlerine benzetilmektedir.

Eyle ‘*uşşâka* *nevânî* *râstdan*
Ko ‘*irâk* ile *hicâzı* ey dede (127/5)

Bülbül-i dil âşiyân-ı aşla pervâz eyledi
Geh ‘*irâk* idüp *nevâsın* gâh *şehnâz* eyledi (111/1)

Bülbül-i bâğ-ı belânun kârı efgân olmasun
Geh *hicâz* eyle *nevânî* gâhi ‘*uşşâka* ‘*irâk* (233/4)

5. Şahıslar

Fenâyî Divanı’nda çeşitli vesilelerle ilgili olarak adından bahsedilen bir çok kişi bulunmaktadır. Biz bunları; tarihî şahsiyetler, tarihî-efsanevî şahsiyetler ve masal kahramanları olarak ele alacağız.

Tarihî Şahsiyetler

Mahmud-Ayaz: Bir beyitte Gazneli Mahmud (ö. 1057) ve kölesi Ayaz’dan bahsedilmektedir. Ayaz, akıl, bilgi ve sadakatte çok

⁹ Bu terimler için bkz. İskender Pala, *a.g.e.*, s. 321, 434, 504, 150. Ayrıca bkz. A. Sırrı Levend, *a.g.e.*, s. 241-252.

mümtaz bir kimse olduğu için Sultan Mahmud tarafından çok sevil-
mektedir. Onun Ayaz'a sevgisi şark edebiyatında Leyla ve Mecnun,
Ferhad ve Şirin efsaneleri gibi önemli mevzulardan olmuştur¹⁰.

Añla gel *seb'a'l-meşânî* remzini
Ol bu Maḥmûd'ũñ Ayaz'ı ey dede (127/4)

Sultan Mehmed: III. Murat'ın Safiye Sultan'dan olan oğlu III. Mehmet, babasının şehzadeligi sırasında 1566'da Manisa'da doğdu. Dönemin tanınmış âlimlerinden tahsil ve terbiye görerek yetişmiş olan III. Mehmet'in iki ay süren sünnet düğünü (sûr, sûr-ı Hümâyûn) Osmanlı tarihinde önemli bir yer işgal eder. Babasının vefatı üzerine 27 Ocak 1595'te tahta geçti. Kanuni'den sonra terk edilen padişahın ordunun başına geçip savaşa çıkma adeti III. Mehmet tarafından tekrar gerçekleştirilmiştir. Ordunun başında Avusturya üzerine yürüyen ve Haçova Meydan Savaşı (1595)'ni kazanan III. Mehmet, tarihte "Eğri Fatihî" diye de anılır. Bizzat savaşa gitmesi ve zafer kazanması toplum üzerinde büyük moral desteği olmuştur. 20-21 Aralık 1603'te vefat etti¹¹. Fenâyî de, bu zafer sebebiyle, hakkında on iki beyitlik bir kaside yazmıştır. Şâir, bu zaferi sebebiyle övdüğü III. Mehmet'ten aynı zamanda yeni zaferler beklentisi içerisindeydi.

Nümâyân oldı 'âlemde yine gör şun'-ı Raḥmânı
İrişdi berr ile bahre Ḥudânuñ luḫ u iḫsânı

Çü mihr-i devletüñ oldı tülû'ı bürc-i nuşretten
'Adû-yı bed-nihâd görse n'ola envâ'-ı ḥüsrânı

Şeref bürcinde bedr ola dem-â-dem tâli'-i baḫtı
Hilâl-âsâ teraḫḫîde ola 'ünvân-ı 'Oşmânî

Cenâb-ı hazret-i Sultân Meḥemmed Ḥân-ı Ğâzî kim
Cihânı eyler âsûde anuñ ḥükm-i humâyûnı

Ne cânibe sa'âdetle kudûmı eyleye iḫbâl
Hızır İlyâs refîḫ olup ola Bâri nigeḫ-bânı

¹⁰ Bkz. A. Talat Onay, *a.g.e.*, s. 279-280.

¹¹ Hayatı için bkz. Mücteba İlgürel, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, İstanbul 1989, X, 403-412.

Mübârek ide bu fetḥi Cenâb-ı Ḥazret-i Raḥmân
Umarız ‘an-ḡarîb ola nice nuşretler erzânı

İki ‘âlem merâmıyla hemîşe oliser mesrûr
Müsaḥḡar eyleyüp Bâri yedüñde kâfiristânı

Nihâl-i ḡoş ḡırâmuñla cihân gülzârı vâr ola
Müsellem şânuña ancaḡ bu üslûb-ı cihân-bânı

Semâ-yı evc-i rif’atde hümâ-veş ‘âlî-pervâz ol
Semend-i devletüñ itsün murâduñ üzre cevânı

Şun ey sâḡî sürûr-encâm olan câmı neler çekdüñ
Belâ-yı derd-i gerdûnı cefâ-yı çerḡ-ı devrânı

Serîr-i salṡanatda gün gibi dâim ser-efrâz ol
Münevver eyleye vechüñ bu nüh-firûze eyvânı

Fenâyî ḡonca-ı baḡtı ola güller gibi ḡandân
Cihân durduḡca âbâdan ola âyîn ü erkânı (261/1-12)

Bir müfrette isim verilmeden bir padişaktan bahsedilmektedir ki bu kişinin de III. Mehmet olduğunu düşünüyöruz.

Pâdişâhum Ḥaḡ seni yavuz nazardan şaḡlasun
Pür-nihâl-i tâzesin Mevlâ ḡaṡardan şaḡlasun (400)

Şehzâde Mustafa: III. Mehmet’in oḡludur. Babasının şehzadelîḡi sırasında 1591’de Manisa’da doğdu. I. Ahmet’in vefatı (22 Kasım 1617) üzerine tahta geṡti. Yıllarca öldürölme korkusu içinde yaşadığı için aklî dengesi yerinde olmayan I. Mustafa 26 Şubat 1618 tarihinde tahttan indirildi. II. Osman’ın tahttan indirilmesi üzerine ikinci kez tahta geṡen I. Mustafa 10 Eylül 1623’te tekrar tahttan indirilerek Topkapı Sarayı’ndaki dairesine kapatılmış ve 1639’da vefat etmiştir¹². Divan’da bulunan Arapça bir müfrette, sadece M nüshasında “Târîḡ-i Şehzâde Şulṡân Muştafa” başlıḡıyla geṡmektedir.

¹² Hayatı için bkz. M. İlgürel, *a.g.e.*, s.431-433, 441-448.

Büşrâ le-ğad enceze'l-iğbâlû mâ-ve'adâ
Kevkebû'l-mecdi min ufuğı's-sa'âdeti ñad bedâ (366)

Valide Sultan: Padişah III. Mehmet'in annesi Safiye Sultan, 1597'de Eminönü'nde büyük bir cami yaptırmak istemiş ve bu caminin yapılması için Hassa başmimarı Davud Ağayı görevlendirmişti. İnşaat başladıktan kısa bir süre sonra mimar vefat etti. Bunun üzerine çalışmaları sürdürmek üzere Dalgıç Ahmet Ağa başmimar olarak görevlendirildi. 1605 yılında Safiye Sultan'ın vefat etmesi üzerine inşaat çalışmalarına ara verildi. Bu cami 1682 yılında IV. Mehmet (1648-1687)'in annesi Valide Hatice Turhan Sultan, "Yeni Valide" veya kısaca "Yeni Câmii" olarak bilinen bu caminin bitirilmesini istedi. Mimar Mustafa Ağa tarafından sıkı bir çalışma ile üç yılda bu külliye tamamlandı. Açılışı 1663'te oldu¹³. Divan'da, "Kaşîde Der-Hakğ-ı Câmî'-i Vâlîde Sultân" başlığıyla yedi beyitlik bir tarih şiiri bulunmaktadır.

Cenâb-ı hazret-i Vâlîde Sultân
Ola 'izzetle dâim şad ü handân(262/1)

Yine bu caminin yapılışı için "Târîğ-i Câmî'-i Şerîf li-Vâlîde Sultân" başlığıyla iki beyti Arapça olmak üzere, toplam üç beyitlik bir tarih şiiri daha bulunmaktadır. Bu şiirin ilk beytinde de Valide Sultan ismi geçmektedir.

Ñad benâ Vâlîde Sultân câmî'an
Hâlîşen li'l-'âlimîne'l-'âmilîn (353/1)

Yine bir müfrette, caminin yapılp bitirilmesi sebebiyle Valide Sultan'dan bahsedilmektedir.

Hazret-i Vâlîde Sultân Câmî'i oldı tamâm
Cennet-i 'adnini Mevlâ eylesün aña mağâm (379)

Şiirde geçen valide sultanın Safiye Sultan mı, yoksa Hatice Turhan Sultan mı olduğu açıkça belirtilmemesine rağmen, 353 nolu tarih

---

¹³ Bkz. Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 347; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1964, s. 84.

şairinin 1664'ü göstermesi sebebiyle bunun Hatice Turhan Sultan olduğu ortaya çıkmaktadır.

Vezir: Bir müfrette, vezir olduğunu düşündüğümüz bir kişiden isim verilmeden bahsedilmektedir.

İlâ-yevmi'l-kıyâm olsun mükerrem
Cenâb-ı Hâzret-i Pâşâ-yı Ekrem (392)

Yedi beyitlik bir tarih şiirinde de vezir olan bir kişiden yine isim belirtilmeden bahsedilmektedir. Şiirin ebced karşılığı 1056 (1646)'dır. 1640-1648 yılları Sultan İbrahim dönemidir. Bu yıllar arasında vezirlik makamında bulunan birçok kişi vardır¹⁴. Bunlar; 1638 yılında vezarete getirilen dönemin güçlü ve dirayetli vezirlerinden Kemankeş Kara Mustafa Paşa (idamı 1644), Sultan-zâde Semîn Mehmet Paşa (ö. 17 Aralık 1645), Salih Paşa (idamı 16 Eylül 1647), Kara Musa Paşa (sadece beş gün vezirlik yapmıştır), Hezarpâre Ahmet Paşa (azli ve idamı Ağustos 1648), Koca Mehmet Paşa (7 Ağustos 1648'de vezir oldu) ve Cinci Hoca (idamı 1648)'dir. Bu duruma göre şiirde bahsi geçen vezir, Salih Paşa olmalıdır.

Yine kıldı Hüdâ halka 'inâyet
İrişdi ehline mühr-i şadâret (344/1)

Sürûran didi târihin Fenâyî
Bi-hamdi'llâh yerin buldı vezâret (344/7)

Şeyhü'l-İslam: Bir müfrette, şeyhülislamlık makamına geçen bir kişiden isim verilmeden bahsedilmektedir.

Şenâ eylerse n'ola hâs ile 'âm
Henüz buldı mağâmın Şeyhü'l-İslam (395)

Bu kişinin, Osmanlı devletinin en büyük şeyhüislamlarından biri olan, üç kez bu makama getirilen ve aralıklarla 20 yıla yakın bu

¹⁴ Dönemle ilgili bkz. Abdülkadir Özcan vd. *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih/Medeniyet/Kültür*, İstanbul 1996, IV, 82-108; M. İlgürel, *a.g.e.*, s. 491-505.

görevde kalan Zekeriyya-zâde Yahya Efendi (ö. 1644) olduğunu düşünüyörüz¹⁵.

Ahmed Efendi (Ağa): Divan'da “Ahmed”, “Ahmed Efendi” ve “Ahmed Ağa” şeklinde bir isim geçmektedir. Üç beyitlik bir tarih şiirinde “Ahmed Efendi” şeklinde geçen bu ismin, tam olarak kim olduğu belli değildir. Yedi beyitlik bir gazelde (344) bu isim “Ahmed Ağa” şeklinde verilmektedir. Aynı şiirin ikinci beytinde bulunan “Yapdı beytin” ifadesinden dolayı bu kişinin, Yeni Valide Camii'nin mimarlarından olan Dalgıç Ahmed Ağa (ö. 1607)¹⁶ olabileceğini sanıyoruz. Bununla birlikte Ahmed Ağa'nın 1607'de ölmüş olması göz önünde tutulduğunda söz konusu beyitlerden çıkan tarihler farklı bir Ahmed Ağa'yı ortaya çıkarmaktadır. Aynı dönemde yaşayan bir diğer Ahmet de şeyhülislam Muîd Ahmed Efendidir (ö. 1647)¹⁷. Fakat söz konusu beyitlerde, bahsedilen kişinin şeyhülislam olduğuna dair de bir işaret bulunmamaktadır.

Cenâb-ı hâzret-i *Ahmed Efendi*
İrişdi aña Hâkkuñ luftı bî-ğad (158/1)

Didi fevtine hâtif târihini
‘Urûc itdi mağâm-ı ünse *Ahmed* (158/3)
(1644)

Yapdı beytin yümn ile *Ahmed Ağa*
Bâri müşkillerini âsân ide (343/2)
(1046)

¹⁵ Hayatı hakkında bkz. *İlmiye Salnâmesi Osmanlı İlmiyye Teşkilâtı ve Şeyhülislâmlar* (Haz. Seyit Ali Kahraman, Ahmed Nezih Galitekin, Cevdet Dadaş), İstanbul 1998, s. 364-367; Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin, *Devhatü'l-Meşâyih*, İstanbul 1978, s. 46-47; M. İlgürel, *a.g.e.*, s. 496-497.

¹⁶ Hayatı hakkında bkz. Zeki Sönmez, “Osmanlı Mimarisinin Gelişiminde Hassa Mimarlar Ocağı'nın Yeri, Örgütlenme Biçimi ve Faaliyetleri”, *Osmanlı*, Ankara 1999, X, 184-189; Oktay Aslanapa, *a.g.e.*, s. 319.

¹⁷ *İlmiye Salnâmesi Osmanlı İlmiyye Teşkilâtı ve Şeyhülislâmlar*, s. 372-374.

Ca'fer: Sadece bir beyitte ismi geçen Ca'fer'in kim olduğu net değildir¹⁸. Beytin ikinci mısrasında geçen "sâdik eyle" tabiri, bu kişinin on iki imandan Ca'fer-i Sâdik olabileceğini düşündürmektedir.

Umaruz kim Fahr-i 'âlem ola anuñ rehberi
Şubh-veş yoluñda şâdık eyle yâ Rab Ca'feri (416)

Selmân, Âsaf, Enverî: Âsaf, Süleyman peygamberin meşhur veziri Âsaf b. Berhiyâ'dır. İsm-i A'zam duasını bildiği ve bu dua ile Belkıs'ın tahtını göz açıp kapatıncaya dek Süleyman peygambere getirdiği bilinmektedir. Selmân-ı Sâvecî (ö. 1376) kasideleriyle ünlü İran şairidir. Enverî (ö. 1191), Selçuklu hükümdarlarının büyüklüğünü terennüm eden klasik kaside şairidir¹⁹. Her ne kadar Âsaf'ın şairlik yönü olmasa da, iki ayrı beyitte geçen bu isimler şairlik yönleriyle ele alınmaktadır.

Bu nazmuñ olmadı remzine vâkıf
Gerek *Selmân* u *Âsaf Enverî*dür (22/3)

Bu nazma dimedi kimse nazîre
Gerek *Selmân* u *Âsaf Enverî*dür (47/4)

Tarihî-Efsânevî Şahsiyetler

İskender: Edebiyatımızda isminden bahsedilen iki İskender vardır. Bunlardan ilki, Kur'an'da hayatı hakkında bilgi verilen İskender-i Zülkarneyn²⁰, diğeri ise Makedonyalı İskender (m.ö. 356-323)'dir. Çoğu kez hayatları birbirine karıştırılmıştır. Bir beyitte Büyük İskender'den "âyine-i İskender" sebebiyle bahsedilir. Rivâyete göre İskenderiye şehrinde yüksek bir yere konulan bu ayna vasıtasıyla oraya gelmekte olan çok uzaktaki gemiler gözlenirmiş. Gelen düşman gemisi ise bu aynadan yansıtılan güneş ışıklarıyla daha uzaktayken yakılabılmış. Âyine-i İskender, tasavvufta insân-ı kâmilin mâsivâdan arınmış kalbini ifâde eder²¹. Edebiyatta, âyine-i cihan-nümâ ve âyine-i

¹⁸ Ca'fer ismi, aynı şekilde Hayâlî Bey Divanı'nda da geçmektedir. Bkz. C. Kurnaz, *a.g.e.*, s. 138.

¹⁹ N. Sami Banarlı, *a.g.e.*, I, 133.

²⁰ Bkz. Kehf, 18/83-99.

²¹ Âyine-i İskenderle ilgili bkz. A. Sırrı Levent, *a.g.e.*, s. 160, 177; İ. Pala, *a.g.e.*, s. 62; A. Talat Onay, *a.g.e.*, s. 58.

kîti-nümâ (cihanı gösteren ayna) şeklinde sıkça kullanılır. İskender'den, bir beyitte sahip olduğu bu ayna sebebiyle “ Eğer İskender ayna yapan ise senin yüzün de âlemi gösteren bir aynadır” ifadesiyle bahsedilir.

Eger âyine-sâz ise *Skender*
Yüzüñ mir'âtıdur kîti-nümâsı (20/5)

Masal Kahramanları

Divan'da, Türk ve İslam edebiyatlarında haklarında bir çok mesnevî yazılmış olan Leylâ ile Mecnun ve sevgilisi Şirin için Bîsütun dağıını delen Ferhat'ın ismi geçmektedir.

Leyla, Mecnun, Ferhat: Bir beyitte Leylâ, Mecnun ve Ferhat'a telmih yapılmıştır.

Gönlümi *Leylâ*-yı zülfüñ bend idüp *Mecnûn*-sıfât
Bu vücûdum kûhını kesmekde *Ferhâd* eyledüñ (140/4)

Leyla ve Mecnun üç ayrı beyitte “gece renkli ve divâne” anlamlarını da çağrıştıracak şekilde teviriyeli kullanılmıştır.

Derde düşendür bilenler ehl-i derdüñ hâlini
Gör nice 'ârifleri *Mecnûn* ider *Leylâ*-yı 'aşk (228/3)

Âvâre gönül neyleyim derdüñe yandı
Mecnûn gibi her gördüğünü *Leylî* sandı (239/1)

Leylî-i zülfüñ dili *Mecnûn*-sıfât itdi esîr
Düşdi vaşluñ kaydına gör derdini dîvânenüñ (241/2)

6. Şehirler

Divan'da üç şehir ismi geçmektedir; Bağdad, Semerkand ve Buhâra. Bu şehirlerden Bağdad, Dicle nehri ile ilgili olarak kullanılır.

Dicle-i *Bağdâd* u Ceyhun u Fırat u Nîli nûş
İtse kınamaz âb-ı vaşluñ içmese 'atşânumuz (4/4)

Edebiyatımızda genellikle birlikte kullanılan Semerkant ve Buhara, zenginlik ve varlık sembolü olarak geçmektedir.

Fedâ kııl cism ile cânı fenâ râhında ey sâlik
Nazar kıılma virürlerse *Semerķand* u *Buĥârâyı* (18/4)

7. Ticaret

Bir çok beyitte ticaretle ilgili olarak; bâzâr, müşteri, bezirgân, bey‘ ve iştirâ gibi terimler kullanılmaktadır. Dünyâ, bir pazar, bir aşk pazarı veya bir zaman pazarıdır. Dünyâ denen bu aşk pazarına gelen insan, can nakdine karşılık vuslat isteyen bir müşteridir.

Çünkü geldüñ bu *cihân bâzârına* ey *müşteri*
Naķd-i cânı bey‘ iden bu yolda *bâzirgân* imiş (35/3)

Bu pazarda fiyat bellidir ve bu fiyatta düşme de olmayacaktır.
Canını vuslat metaini karşılık olarak verenler dildâr ile pazar eylerler.

Metâ‘-ı vaşlına *bey‘* eyle cânı
Düşer şanma gel ey h^vâce bu *bâzâr* (238/6)

Can ya da ömrün nakit olarak kabul edildiği bu zaman pazarında, Hak yolunda canını vermek de her kişinin kârı değildir. Ancak bunu göze alanlar dîdâra ulaşabilirler.

Râh-ı Haķ‘da cân virenler kıan bahâ dîdâr alur
Şanma bu *bâzârı* ol yâr ile her bir cân ider (113/2)

B. TABİAT

Bu kısımda, tabiatla ilgili olarak; toprak, su, hava ve ateş gibi dört unsur (ânâsır-ı erba‘a), ay, güneş, burç gibi gök cisimleri ile çiçekler, hayvanlar, kuşlar ve nehirleri ele alacağız.

1. Anâsır-ı Erbaa

Arapça’da dört unsur demek olan ânâsır-ı erbaa; toprak, su, hava ve ateş ögeleridir. Varlık âlemi bu dört unsurdan meydana gelmiştir. Farsça “çâr unsur” olarak da anılır. Bu dört öge, insanların karakter ve mizaçlarına hakim olarak kabul edilir. Ateş sıcaklığı, su yaşlığı, hava soğukluğu ve toprak kuruluğu temsil eder. Tasavvufta ise nefsin dört mertebesi olarak kullanılır ki bunlar; nefs-i emmâre (ateş), nefs-i levvâme (hava), nefs-i mülhime (su) ve nefs-i mutmainne (toprak) dir.

Anâsır-ı erbaa, biri Farsça (45/4) olmak üzere dokuz ayrı beyitte geçmektedir. Varlık olarak kullanılan bu dört unsur, vaz geçilmesi gereken şeylerdendir. Kişi varlıktan vaz geçerek, asıl vatanını hatırlamalı ve gizli bir hazine olmalıdır.

Bu *hâk* ü *hevâ nâr* ile *mâdan* güzer eyle
Yâd it vañan-ı aşluñı bir genc-i nihân ol (29/3)

Matla‘-ı feyz-i ezelden toğdı nûr-ı âfitâb
Zâil oldı aradan *hâk* ile *nâr* u *bâd* u *âb* (5/1)

Hâk ü *nâr* u *âb* *hevâ* aşlına kıldılar rücu‘
Kalmışuz ancak hemân ol gevher-i yektâ ile (10/3)

Lâ mekân milkinde cevlân itse n’ola cân ü dil
İtdi aşlına rücû‘ı *nâr-ı hevâ mâ-ı türâb* (70/2)

İtmedür perkâr-ı vahdetle dü-kevni der-ğarem
Hilqat-i *hâk* ile *nâr* u *bâd* ile *mâdan* ğarañ (31/4)

Nedür maqşûd me‘ânisin beyân it
Bu *hâk* ü *nâr* u *mâ* ile *hevâdan* (189/4)

Bu *hâk* ü *âb* ile *nâr*ñ *hevâsından* gönül geçdi
Hümâ-yı Hû vü yâ Hûnuñ *hevâsında* nihân oldı (190/3)

Cihât-ı sitti selb eyle Fenâyî
‘Ubûr it *hâk* ü *nâr* ü *bâd* u *şudan* (209/7)

2. Çiçekler

Divan’da isminden en çok bahsedilen çiçek güldür. Bir beyitte çiçek, Arapça karşılığı çiçekler demek olan “ezhâr” kelimesiyle birlikte kullanılmıştır. Dünyâ bir bağa benzetilerek, bu bağdaki ağaç ve çiçeklerin boyacısı (yaratıcısı) aynı olduğu halde bunların niçin farklı renklerde olduğu sorulmaktadır.

Nedendür bâğ-ı ‘âlemde *çiçekler* muhtelif elvân
Boyacısı bir iken hep bu eşcâr ile *ezhâr*ñ (16/4)

Benefşe, Zerrîn, Nergis: Divan şiirinde kokusu, koyu rengi, boyunun eğriliği ve şekil yapısıyla anılan menekşe, sevgilinin beni ve ayva tüylerine benzetilir ve benefşe şeklinde kullanılır²². Altın anlamına da gelen zerrin, güzel kokulu bir çiçektir. Sevgilinin gözüne benzetilen nergis ise, doğu ve batı edebiyatlarında efsanelere konu olan bir çiçek türüdür²³. Bir beyitte, üçü birlikte anılır yol gösteren ve bekçi (pîr) anlamında kullanılmıştır. Diğer bir beyitte ise, nergis, mest eden göz olarak ifade olunur.

Benefşe sünbül ü zerrîn delîl oldılar ezhâra
Eline seyf alup sûsen ider *nergis* nighbânı (114/7)

Halk-ı ‘âlem câm-ı la‘lûnden nice mest olmasun
Nergis-i mestûn ile mest oldılar hum-hânemüz (318/4)

Buhûr-ı Meryem: Meryemana eli denilen çiçektir. Rivayete göre, Hz. Meryem İsa’yı doğururken zorlanarak bir çiçeği tutmuş ve bu çiçek sonradan el şeklini almıştır. Ebeler doğum kolay olsun diye bu çiçekten yararlanırlar. Eski tıpta safradan başı ağrıyan, gözleri kararan ve midesi bulanık kişilere kökü ilaç olarak bir karışımla içirilen bir çiçektir. Aynı zamanda tütsü olarak da kullanılır. Bir beyitte güzel kokusu yönüyle işlenmektedir.

Buhûr-ı Meryemün bûyü irişdi hâkden eflâke
Mu‘atâr itdi ‘Îsâ-veş semâda vech-i cânânı (114/6)

Gül: Edebiyatımızda genel olarak sevgilinin sembolü olarak kabul edilen gül, özel olarak da Hz. Peygamberi temsil eder. Sevgilinin tüm özelliklerini üzerinde taşıyan gül, şairlerce çoğu kez sevgili ile güzellik yönünden karşılaştırılır. Tasavvufta ise gonca halindeki gül vahdeti, açılmış olan gül kesreti ifade eder. Gülün henüz açılmamış şekli olan gonca, aynı zamanda halveti temsil eder²⁴.

Divan’da ismi en çok geçen çiçek, güldür. Çoğunlukla bülbül ile birlikte anılan ve sevileni temsil eden gül, bazı beyitlerde tek başına ve gonca şeklinde de kullanılmaktadır (16/1, 16/3). Âşığı temsil eden bülbülün inleyişleri, kesreti temsil eden, açılmış ve bu sebeple de her-

²² İ. Pala, *a.g.e.*, s. 332.

²³ İ. Pala, *a.g.e.*, s. 388.

²⁴ Gül için bkz. Cemal Kurnaz, “Gül”, *DİA*. XIV, İstanbul 1996, s. 219-222.

kes tarafından görülen gül (gonca-ı handân) için değil, vahdetin bizzat kendisi olan eşsiz ve benzersiz gül içindir. Bülbül, bu nedenle gece gündüz, durmadan o dikensiz gül (gül-i bî-hâr, verd-i bî-hâr) için inler durur. Onun inleyişlerini duyan gül, sonunda can bahçesini açacak ve halvette, âşığına sırları keşfetme izni verecektir (65/3). Her ne kadar, belâ bağının bülbülü olan âşıkla, dikensiz bir gül olan sevgili arasında kavuşmayı engelleyen bir perde bulunsa da, fenâfi'llah yoluna girmiş olan sâlik, her bir dikenden gül derer bir hale gelip, kesrette vahdeti görerek, cemâlu'llaha kavuşacaktır (77/9). Bu dikensiz gül o kadar kıymetlidir ki, ondan bir an bile ayrı kalmak, bütün gül bahçelerinin âşığın gözüne diken gibi görünmesine neden olur.

Dü-‘âlem gül‘izârını firâkuñ ‘ayna hâr eyler
Hezâr-veş *verd-i bî-hâra* figânın şad hezâr eyler (174/1)

Sevgilinin anber gibi kokan zülüfleri (kesret), taze güle (gül-i ter) benzeyen yanağını (vahdeti) gölgelediğinde, âşık bülbül gibi inlemeye başlar. Sevgili, çok farklı şekillerde tecelli etmesi yönüyle âşığı aldatan yüz yapraklı bir gül (gül-i sad-berg) gibidir.

Çü şaldı ‘anberîn zülfi *gül-i ter* üstüne sâye
Bu yüzden zâr ider bülbül o reyhân-ı semen-sâye (153/1)

Vuşlatuñ gülzârına cân bülbülü eyler figân
Ol *gül-i şad-berg* içündür dâimâ zâr-ı hezâr (208/2)

Gül, genel olarak sevgiliyi temsil etmesine rağmen, onun güzel kokusu ve rengi âşık için kesrettir ve mâsivâyı temsil etmektedir. Bu nedenle sâlik (bülbül) görüntüye aldanmamalı ve gülün nakşına değil bizzat kendisine tâlip olmalıdır.

Şağın bu reng ü bûyına *gülüñ* aldanma ey *bülbül*
Vişâl-i yâre tâlib ol bu nakşa bakma ey *bülbül* (316/1)

Bir beyitte ise, “fânî gül” ifadesiyle dünya kastedilmektedir.

Bu fânî *gülde* yok şebât ir bâkî milke bul hayât
İtsün tecellî nûr-ı zât gülzâr-ı sırdan vir haber (269/4)

Sünbül: Genelde sevgilinin zülfüne benzetilen ve her toprakta yetişmeyen bir çiçek türüdür. Ayrıca musikide bir makam olarak da kullanılır. Üç ayrı şiirde isminden bahsedilen sünbül, bu şiirlerin ikisinde, sevgili ve gönül için benzetilen olarak kullanılmaktadır.

Bugün *sünbül* ile gülden gülistân küllî nûr oldı
Velî ta'n eyledi aña yine zülf ile ruhsâruñ (16/6)

Diküp 'aşk ehli câna gül
Pür oldı bâğ-ı dil *sünbül*
O verdistâna it bülbül
Tamâma irsün ihsânuñ (162/6)

Bir beyitte ise, musikîdeki bir makam anlamıyla kullanılmıştır.

Geh hicâz ider nevâsın gâhi 'uşşâk u 'ırâk
Gösterir isnâ 'aşerden ol hevâ-yı *sünbüh* (53/4)

Sûsen: Halk arasında galat olarak susam çiçeği de denilen ve çiçeğinin rengine göre çeşitleri bulunan bir bitkidir. Bir beyitte şekli itibariyle ağzı kapalı olması sebebiyle, konuşamayan ebkem bir kişiye benzetilir. Diğer bir beyitte ise bekçiye benzetilmiştir.

Eğer *sûsen* gibi ebkem değilseñ nuþka gel söyle
Ne yirdendür bu terkîbüñ nedendür nuþk u güftâruñ (16/7)

Benefşe sünbül ü zerrîn delîl oldılar ezhâra
Eline seyf alup *sûsen* ider nergis nighbânı (114/7)

Lâle: Edebiyatta, kırmızı renginden dolayı kan, savaş meydanı, yaralı vücut ve âşığın yanmaktan kor haline gelmiş gönlü için benzetilen olarak kullanılan bir çiçek türüdür. Bir beyitte sevgiliye benzetilmektedir.

Çemende *lâleden* gülden cihân bâzâridur gülşen
Temâşâsın ğanîmet bil gel ey h^vâce bu bâzâruñ (16/8)

İki ayrı beyitte ise renginden dolayı âşığın yanmaktan kebaba dönen gönlüne benzetilmektedir.

Firâkuñ şaldı bâlümi melâle
Kebâba döndi bağrum hem-çü *lâle* (36/1)

Ruğuñ âlına alınalı bâlüm
Derûnum oldı pür-hûn hemçü *lâle* (167/2)

Nesrin: Yabânî gül, Van gülü, mısır gülü ve ağustos gülü diye de bilinen nesrîn, sadece bir beyitte sevgiliye benzetilen olarak geçmektedir.

Berg-i *nesrîn* üzre zülfüni perîşân itme kim
Cânları bî-hânümân itmek dilersin ey gönül (52/2)

3. Gök Cisimleri

Divan'da, asıl anlamları dışında, tasavvufî anlamlarıyla remiz olarak birçok gök cisminin (ecsâm-ı semâviyye) ismi geçmektedir. Bunlardan bazıları; mihr (güneş), mâh (ay), encüm (yıldızlar), müşterî (beşinci gezegen), bedr (dolunay), burc vb. gibidir.

Ay: Bedr, hilâl, mâh ve meh şeklinde birçok beyitte geçmektedir. İki beyitte, mâh-ı tâbân (243/3) ve meh-i tâbân (parlak ay) şeklinde sevgili için sıfat olarak kullanılmıştır.

Döndi bu cismüm *hilâle* ol *meh-i tâbân* için
Geçdi dil cân ü cihândan şöhet-i cânân için (76/1)

Şair, yeni ay (hilâl) halinden dolunay (bedr) haline gelmeyi istemektedir ki, bu sâlikin bir olgunlaşma ve kemâle erme halidir.

Şeref burcında *bedr* eyle *hilâli*
İre evc-i kemâle tâ ki *mâhum* (151/4)

Yeni ay (mâh-ı nev ve hilâl) gibi gittikçe olgunlaşan ancak zerrede güneş ve ayı görür. Hilâl gibi mutluluk semasının en yücesine yükselen kamer devrinde sevgiliyi ve sevgilinin yüzünü parlak bir ay ve güneş gibi görecektir. Ki bu sevgilinin cemâlini güneş ve ay bile vafedemez. Yine bir beyitte sevgili için meh-rû (ay yüzlü) şeklinde ifade edilmektedir.

Çankı burcın ahterisin bilsem ey *meh-rû* seni
Menzilüñ 'ârî hezârân kevkeb-i seyyâreden (93/2)

Burçlar: İlm-i nücûmda önemli bir yeri olan ve halkın çoğunluğunun hâlâ inandığı bir gayb ilmidir. Güneşin dünya etrafında döndüğüne inanan eski astronomi alimleri, güneşin bu dönüşü sırasında oniki eşit dilimden geçtiğine inanarak, her dilime bir ad vermişlerdir. Bu burçlar; hamel (koç), sevr (boğa), cevzâ (ikizler), seretân (yengeç), esed (aslan), sünbüle (başak), mîzân (terazi), akrep, kavs (yay), cedy (oğlak), delv (kova) ve hût (balık) tur²⁵.

Tekil olarak burc ve çoğul şekliyle bürûc, bir çok şiirde geçmektedir. Bu kelime bazı şiirlerde, burc-ı mes'ûd (41/7), bürûc-ı evc-i mes'ûd (114/11, 134/2) ve bürûc-ı evc-i kuds (243/2) şeklinde kullanılmıştır. Allah'ın şems-i zâtından bir zerreye şâyân olan, mutluluk burcunun en yüce mertebesine yükselir. Bu noktaya ancak "kün-fe-kân" dan tamamen geçen ulaşabilir.

'Urûc eylerdi meh gibi Fenâyî *burc-ı mes'ûda*
Olursa şems-i zâtuñdan aña yek zerre erzânı (41/7)

Bürûc-ı evc-i mes'ûda 'urûc it
Güzere eyle be-küllî kün-fe-kândan (134/2)

İki beyitte ise şeref burcundan bahsedilmektedir (36/5, 153/4). Kemal mertebesinin en yüce noktasına ulaşmak şeref burcunda hilâlin bedr olmasıyla mümkündür.

Şeref burcında bedr eyle hilâli
İre evc-i kemâle tâ ki mâhum (151/4)

Semâ-ı dilde bedr eyle *hilâlüm*
Ziyâ virsün cihâna mihr-âsâ (24/5)

Güneş: Bazı beyitlerde; mihr, âfitâb ve şems şeklinde geçen güneş sevgili için kullanılmıştır.

Mâh-ı nev gibi iden kesb-i kemâl
O görür zerrede *mihr* ü mâhı (276/5)

²⁵ Burçlarla ilgili bkz. İ. Pala, *a.g.e.*, s. 90.

Semadaki güneş ve ay, parlaklığını sevgilinin güzellik güneşinden almaktadır. Bu nedenle güneş ve ay, sevgilinin güzelliğini bile vasfedemezler.

Cemâlûñ *âfitâb*ından münevver
Semâda *mîhr* ü mâh u müşterîdür (22/5)

Gönül semasında bedr haline gelen hilâl, cihana güneş gibi ışık verecektir.

Semâ-ı dilde bedr eyle hilâlüm
Ziyâ virsün cihâna *mîhr*-âsâ (24/5)

Gök: Göğün Arapça karşılığı olan “semâ”, bazı beyitlerde “arz” (yer) ile birlikte kullanılmıştır.

Def itdi mihr ü mâhı felek rakş ider nücûm
Arzdan *semâya* eyledi âhı güzer zi-ney (170/3)

Güzer eyleye dil arz u *semâdan*
İde tâ ‘arş-ı maşûda şu‘ûdı (203/3)

Bir beyitte semâ-yı seb‘a (yedi kat gök) şeklinde geçmektedir.

Bulup ol mâh-ı tâbânı özinde
Semâ-ı seb‘aya eleğın aşdı (243/3)

Gök; tasavvufî bir makam olarak, semâ-yı evc-i rif‘at (261/9), semâ-yı evc-i mes‘ûd (39/3, 174/5) ve semâ-yı dil (24/5, 197/6) şeklinde de ifade edilmektedir.

Yıldızlar: Sadece bir beyitte çoğul olarak “nücûm” (yıldızlar) şeklinde kullanılmıştır.

Def itdi mihr ü mâhı felek rakş ider *nücûm*
Arzdan *semâya* eyledi âhı güzer zi-ney (170/3)

4. Hayvanlar ve Kuşlar

Divan’da isminden en fazla bahsedilen hayvanlar; pervâne ve kuşlardır. Kuşlardan en çok bahsedileni ise bülbüldür. At (semend),

eşek, hüdhüd, hümâ, mâr, mürğ, şebbâz ve zağ da çeşitli beyitlerde yer almaktadır. Kuşlar ve pervane dışında kalan diğer hayvanlardan az bahsedildiğinden dolayı, hayvanları türlerine göre ayırmadan, alfabetik olarak ele alacağız.

At, Eşek: İki ayrı beyitte, at ve semend (kula at) sâliki sevgiliye ulaştırılacak bir araç olarak kullanılmaktadır. Eşek ise, zâhidin kendisiyle menzile ulaşamayacağı zayıf bir hayvandır.

‘Aşk atınıñ süvârı irişdi menziline
Lâğar-ı hâr ile zâhid bekler kâpuda nevbet (410)

Hümâ-yı hû vü yâ hûyî gönül şebbâzı şayd itdi
Semend-i ‘aşk-ı bâz ile bu şahrâdan ‘ubûrum var (63/2)

Bülbül: Farsça bir kelime olan bülbül, yine Farsça hezâr ve Arapça ‘andalib şeklinde de anılır. Edebiyatta, hemen her geçtiği yerde gül ile birlikte kullanılan bülbül²⁶, âşığı temsil eder. Sevgilisi gül için sürekli feryat eden bülbülün bu inleyişleri de sesinin güzel olmasından dolayı âşığın aşk şarkıları ya da aşk şiirleri gibidir. Bülbül, âşığın tüm özelliklerini üzerinde taşır. Edebiyatımızda XVI. yüzyıldan itibaren “Bülbülnâme”, “Bülbüliyye” ve “Gül-Bülbül” adlarıyla yazılan eserler bulunmaktadır²⁷. Edebiyatımızda; Kara Fazlî (ö. 1564)²⁸, Bahâî (ö. 1572), Bekâyî (ö. 1594) ve Gazi Giray’ın (ö. 1607) *Gül ü Bülbül*, Ömer Fuâdî’nin (ö. 1636) *Bülbüliyye*²⁹, Birrî (ö. 1715/16) Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi (ö. 1752) ve Rifâî’nin (?) *Bülbülnâme*’si bu konuda yazılan eserlerdendir.

Divan’da da isminden en çok bahsedilen kuş türü, bülbüldür. Genelde gül ile birlikte zikredilen bülbül, andalib ve hezar olarak da anılır. Gül ve bülbül gülşensiz olamayacağı için, bu iki ismin geçtiği hemen her mısra da “bağ”, “gülşen”, “gülzâr”, “bustân” ve “âşiyân” da yer almaktadır. Bülbül, âşığı dolayısıyla sâliki temsil ederken, gül de sevileni yani Allah’ı temsil etmektedir. Divan’da bülbül redifli üç

²⁶ Konuyla ilgili bkz. Mustafa Özkan, “Gül ü Bülbül”, *DİA.*, İstanbul 1996, XIV, 222-223.

²⁷ Cemal Kurnaz, “Bülbül”, *DİA.*, İstanbul 1992, VI, 486.

²⁸ Bkz. Nezahat Öztekin, *Bekâyî’nin Gül ü Bülbül’ü ile Fazlî’nin Gül ü Bülbül’ünün Karşılaştırılması*, İzmir 2000.

²⁹ Bkz. İlyas Yazar, *Ömer Fuâdî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Bülbüliyye’sinin Metni*, İstanbul 2001.

bendlik bir murabba (328) ve beş beyitlik bir gazel (316) bulunmaktadır. Ayrıca yine bülbülle ilgili olarak biri beş (225) diğeri yedi beyitlik (269) iki gazel daha vardır.

Sağın kılma bu fânî evde mesken
Beğâ iklimine ‘azm eyle *bülbül*
İrişdür özüni gülzâre irken
Beğâ gülzârına ‘azm eyle *bülbül* (328/1)

Sağın bu reng ü bûyına gülün aldanma ey *bülbül*
Vişâl-i yâre tâlib ol bu nakşa bakma ey *bülbül* (316/1)

Ey bülbül-i bâğ-1 elest cânân ilinden vir haber
Ol bâdeden olduñsa mest cânân ilinden vir haber (225/1)

Ey bülbül-i bâğ-1 belâ gülzâr-1 sırdan vir haber
Olduñsa vaşlına sezâ gülzâr-1 sırdan vir haber (269/1)

Dünya, fânî olacak bir gül bahçesi, bülbül ise o bâğ-1 fenâ’dan vuslat gülzârına uçup gidecek candır (49/6). Dünya adı verilen gurbette, bir garip olarak vücut kafesinde mahpus bulunan bülbül, sürekli olarak vuslat gülşenini arzulamaktadır.

Uçmadan bu bâğ-1 tenden ‘*andalîb*
Gülşen-i vaşluñı aña kıl nasîb
Dâr-1 gurbetde anı itme garîb
Fazluña yâ Rab nihâyet var mıdur (50/2)

Bülbül olarak vasfedilen can, gülzâr-1 kadîmden (ruhlar alemin-den) dünya denilen bu gurbete gelmiştir. Fakat gönül bülbülü, “gülzâr-1 kadîm”, “kadîm-i âşiyân” ve “gülşen-i vahdet” olan asıl vatanına uçmak ve daima gülün kokusunu koklamak arzusundadır. Gül için ağlayıp inlemesi, sürekli olarak feryat etmesi de o gül bahçesine ulaşmak için yaptığı ricalardır. Bülbül, bilmektedir ki, bu inleyişler gülün kabul kulağına ulaşmaktadır, bu nedenle gece gündüz durmadan feryat eder. Ulaşmak istediği gül bahçesi, sıradan bir bahçe olmayıp, ilâhî sırlarla dolu bir “gülzâr-1 sır”dır.

Ey *bülbül-i bâğ-1 belâ* gülzâr-1 sırdan vir haber
Olduñsa vaşlına sezâ gülzâr-1 sırdan vir haber (269/1)

Bülbülün inleyişi dikensiz gül (gül-i bî-hâr; verd-i bî-hâr), yüz yapraklı gül (gül-i sad-berg) ve benzersiz gül (verd-i bî-hemtâ) içindir. Bülbülün halini bilenler, onun feryatlarını makbul görürler. Çünkü onun inleyişleri dikensiz gül içindir. Bu inleyiş ve feryat, vuslat gülzarının hemdemi olduğunda da sona ermeyecektir. Onun bu inleyişlerle ulaşmak istediği şey, goncanın yüzündeki perdeyi açıp kendisine keşfolmasıdır. Dikensiz olan gülün anlamını en iyi bilen de yine bülbüldür.

Ğonca rûyın keşf idicek *bülbüle*
Bu vecihden dem-be-dem nâlân ider (332/6)

Bülbülün bir diğer vasfı da, kendinden geçmiş bir çılgın (mest ü şeydâ) olmaktır. Bu durum da normal kabul edilmelidir. Çünkü onun bu kendinden geçişi ve çılgınlığı, vuslat gülünü koklamak için kendini sahraya salan bir mecnun oluşu ve elest bağının her bir gülünün “bir dolu peymâne” olmasından kaynaklanmaktadır. O bâde ile mest olduğunda ancak “canan ili”nden (225/1-5) ve “gülzâr-ı sır”dan (269/1-7) haber verecektir.

Mest ü şeydâ olsa dâim n’ola bu cân *bülbüh*
Bir ٲolu peymânedür bâğ-ı elestüñ her güli (53/1)

Verd-i vaşluñ bûyını eylemeğe istişmâm
Şaldı *bülbül* bu vecihden özünü şahrâya (320/6)

Hümâ: Efsânevî bir kuş olan hümâ, devlet, cennet ve saadet kuşu olarak da bilinir³⁰. Gölgesinin üzerine düştüğü kişinin devlet ve saadete ulaşacağına inanılır. Halk türkülerine giren hümâ, anka ve sîmurg ile çok karıştırılan bir kuştur³¹. Ayağı olmadığına inanılan bu kuş, mekansız (hümâ-yı lâ mekân) dır.

Göñül şehbâzı eylerdi *hümâ-yı lâ mekânı* şayd
İderse feyz-i aqdesden ‘aâtâ fazlıyla ger bâle (13/4)

³⁰ Hümâ ile ilgili bkz. İ. Pala, *a.g.e.*, s. 238.

³¹ Bkz. L. Sami Akalın, *Türk Folklorunda Kuşlar*, Ankara 1993, s. 129-133.

Birçok beyitte “Hû” ve “yâ Hû” hümâsı olarak da vasıflandırılan Hümâ (63/2, 143/2, 169/3, 190/3, 214/5), erişilmez yükseklikte oluşu yönüyle sevgiliyi (Allah’ı) temsil eder. Mutlak sevgili olarak kabul edilen hümânın mekanı yoktur. O, âşığın kalbi dışında da hiçbir mekana sığmaz. Bu nedenle gönül şehbâzı o mekansızlık mülkü hümâsını avlamak istemektedir.

Lâ mekân milki hümâsın şayd idüp şehbâz-ı dil
‘Âlem-i lâhûtda kârı zîn sebep seyrân olur (37/4)

Lâ mekân milki hümâsın itmeğe cânâ şikâr
Âşiyân-ı kudse irgöre ki mürğ-i cânını (80/3)

Hüdhüd: İpek kuşu, çavuşkuşu ve ibibik olarak da isimlendirilen hüdhüd, Süleyman peygambere hizmet eden bir kuştur. Çok uzaklardaki suyu havadan görebilme özelliğine sahiptir. Bir gün çok havalanınca Sebe ülkesini görüp Süleyman peygambere haber vermiş, o da hüdhüdü Sabâ melikesi Belkıs’a elçi olarak göndermiştir³². Bir beyitte bu olayı da hatırlatacak biçimde kullanılmaktadır.

N’ola şâdî olursa *hüdhüd-i dil*
Peyâm-ı yâr irişirdi sabâdan (54/6)

Mâr: Yılan; rengi, uzunluğu, kıvrım kıvrım, sarmaş dolaş şekli, zehiri ve panzehir olması, serçe vb. kuşları yemesi yönüyle edebiyatımızda çok kullanılan sürüngenlerden birisidir. Hazinesi beklediğine de inanılan yılan, rakip için benzetilen olarak da kullanılır³³. Bir beyitte, âşiyanda gaflet içerisinde yatmakta olan can kuşuna aman vermeyen ecel yılanı olarak geçmektedir.

Âşiyânında yatarsa gaflet ile mürğ-i cân
Şarmaşup bir gün çıkar *mâr-ı ecel* virmez amân (325/1)

Mürğ: Kuş, edebiyatımızda genel olarak âşık, tasavvufi anlamıyla da sâlik için kullanılmaktadır. Divan’da; can mürğ, mürğ-ı can, mürğ-i dil ve mürğ-ı ezel olarak anılmaktadır. Can kuşu, bir kafes olarak gördüğü dünyadan uçup, âşiyân-ı kudse yükselmek ister. Çün-

³² İ. Pala, *a.g.e.*, s.237.

³³ Bkz. C. Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı’nın Tahlili*, s. 529.

kü o, “lâ mekân”dan gelmiştir ve bu kafeste bir iki gün kalacak olan bir misafirdir. Bülbül olarak da kullanılan gönül kuşu, gece gündüz durmadan sesini sevgiliye duyurmak için feryat eder (13/5). Güzellik kitabını gül yaprağından okuyan can kuşu, aynı zamanda yâr ile olan ahdini yâd etmek için âleme gelen bir “mürğ-ı ezel”dir (327/1).

Lâ mekândan gelmişüz çünkü yine gitsek gerek
Bu kâfeste bir iki gün *mürğ-i dil* mihmân imiş (129/3)

Pervâne: Mum ile birlikte ele alınan pervâne, geceleri ateşin etrafında dönen ve ateşe düşüp yanan bir kelebek çeşididir. Kendisini sevgilinin güzelliğine kaptırarak, onun uğrunda canını feda eden âşığı temsil eder. Sevgiliyi temsil eden “şem” ile onun etrafında dönen ve sonunda kendisini ateşe atmak suretiyle ölen pervane arasındaki ilişki, çok eskiden beri şairlerin ilgisini çekmiş ve onlara ilham kaynağı olmuştur³⁴. Balmumu, çerağ, kandil, aydınlatmak için yakılan bir şey, yıldızlar ve payanda anlamları bulunan şem; tasavvufta, nûr-ı ilâhî, pervâne ise fenâfillah mertebesine ulaşmak yolunda çeşitli engellerle karşılaşan sâlik anlamında kullanılmaktadır³⁵. Önceleri kaside ve gazeller içinde mazmun olarak kullanılan şem ve pervâne, daha sonraları birçok İran ve Türk şairi tarafından da müstakil olarak ele alınmış ve mesnevî nazım şekliyle yazılan bir tür haline gelmiştir³⁶. Fenâyî Divanı’nda da çeşitli şiirler içerisinde mum ile birlikte anılan pervâne, âşığı ve âşığın gönlünü temsil eder. Âşık, gönlünde Hakk’ın nurundan yanan aşk ateşinden dolayı özünü de pervâne gibi yârin güzellik mumuna yakacaktır. Gönül ve can, güneş ve ayın bile pervâne olduğu bu güzellik mumuna karşı bütün varlığını feda edecektir (83/2). Allah’ın vechi (Zâtı) dışında her şeyin fani olacağı (bkz. Âyetler) sırrına ulaşan pervâne, gönlünü ve kanatlarını “cemâlin şem’i”ne yakacaktır (113/4). Gönlün, aşk ateşine yanmasına şaşırılmaması gerekir. Çünkü güzellik mumuna yanmak ezelde âşıklar için takdir edilmiştir. Bu nedenle aşk ateşine yanmak âşığın kârı; işi ya da kazancıdır. Pervanenin, gönlünü ve kanatlarını bu ateşte yakışı, inciye talip olan kimsenin aşk denizine dalması gibidir.

N’ola *pervâne*-veş olsa bu dil ‘aşk odına sûzan
Cemâlûñ şem’ine yanmak ezel ‘uşşâka gelmişdür (204/3)

³⁴ Mehmet Kanar, *Fehmî ve Şebisterî’den Şem ve Pervane*, İstanbul 1995, s. 7.

³⁵ Şem ve pervanenin anlam ve kullanışları için bkz. M. Kanar, *a.g.e.*, s. 17-20.

³⁶ Bu eserler için bkz. M. Kanar, *a.g.e.*, s. 26-54.

Şem‘-i âhum yaqdı bâl ü perrini *pervânenüñ*
Bu imiş kârı hemîşe nâr-ı ‘aşka yananuñ (241/1)

Şehbâz: Şahin, avcılarının avlarını yakalatmak için kullandıkları yırtıcı bir kuştur. Eğitilerek evcil hale getirilen şahin, ava çıkarken kolda taşınır. Gönül şehbâzı, şehbâz-ı dil ve bâz olarak ifade edilen şahin, âşık için benzetme unsuru olarak kullanılmaktadır. Gönül şehbâzı, sıradan bir av kuşu değildir ve karga gibi değersiz hayvanları avlamakta kullanılmaz (127/3). O, mekansızlık mülkü (13/4, 127/3, 173/4), yokluk mülkü (176/5) ve hû ve yâ hû (63/2,169/3) hümâsı olarak ifade edilen sevgiliyi avlamak istemektedir.

Hevâ-yı hû vü yâ hûnuñ hümâsın
N’ola *şehbâz-ı dil*itse şikârı (169/3)

Âşiyân-ı kudse pervâz eyleye *şehbâz-ı dil*
İre bir milke ki hergiz olmaya leyl ü nehâr (299/3)

Tâvus: Tüyleri göz göz desenli olan tavus kuşu, kanatlarını açarak güzelliğini sergilemesi, rengarenk oluşu, gezinip salmışı yönüyle sevgiliyi andırır. Cebrail için “Tâvus-ı Sidre” terkibi kullanılır. Güzel olmasına rağmen sesi ve ayakları çirkindir. Efsaneye göre, kendini beğenmesi, güzelliğiyle gururlanması ve Cennette bir kuş iken şeytanın cennete girmesine alet olması nedeniyle cennetten çıkarılmıştır³⁷. Bir beyitte Cebrail anlamında kullanılmıştır.

Muşâhib olmağa tâlib olup tâvûs-ı kuds ile
Uyuben zâğ-ı nefsüne gel olma cîfeye mâil (296/5)

Zağ: Karga, edebiyatımızda siyah rengi sebebiyle sevgilinin kaşığı, hattı, zülfü ve âşığın yarası ile geceye benzetilir. Özelliği olmayan değersiz bir kuştur. Avlanmaya değer bulunmaması yönüyle mâsivâyı temsil eden karga, bir beyitte hümâ ile kıyaslanmaktadır.

Lâ mekân milki hümâsın eyle şayd
Şalma *zâğa* şâhbâzı ey dede (127/3)

---

³⁷ Bkz. İ. Pala, *a.g.e.*, s. 481.

Muşâhib olmağa tâlib olup tâvûs-ı kıuds ile
Uyuben zâg-ı nefsüñe gel olma cîfeye mâil (296/5)

5. Nehirler

Dicle, Fırat, Seyhun, Ceyhun ve Nil olmak üzere beş nehrin ismi geçmektedir. Bir beyitte Dicle nehrinden “Dicle-i Bağdâd” şeklinde bahsedilir. Âşık vuslata o kadar susuzdur ki bütün bu nehirlerin suyunu içse bile susuzluğu gitmeyecektir.

Dicle-i Bağdâd u Ceyhun u Fırat u Nîlî nûş
İtse kıanmaz âb-ı vaşluñ içmese ‘aşşânumuz (4/4)

Dicle vü Ceyhûn u Seyhûn u Furât u Nîlî nûş
İtse kıanmaz âb-ı vaşluñ içmeyen ‘aşşâneyi (240/5)

Bir beyitte ise gözyaşı, mübalağa ile Nil’e benzetilir.

Firâkuñla gözüm yaşı idüpdür *Nil* gibi tuğyân
Vücûdum milkini lûtf it bi-küllî garğ-ı âb itme (258/2)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FENÂYÎ CENNET EFENDİ DİVANI

A. NÜSHALARIN TAVSİFİ ve METNİN OLUŞTURULMASINDA İZLENEN YOL

1. Nüshaların Tavsifi

Fenâyî Divanı'nın, yurtiçinde bulunan kütüphanelerde toplam altı adet yazma nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ikişer tanesi Süleymaniye ve Selimağa Kütüphanesi'nde, birer tanesi ise Yapı Kredi Bankası ve DEÜ İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'ndedir. Bu divanın, yaptığımız araştırmalarda, yurtdışında bulunan kütüphanelerde herhangi bir nüshası tespit edilememiştir.

Bu altı nüshadan sadece ikisinde istinsah tarihi bulunmaktadır. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi bölümünde bulunan nüsha, şairin yaşadığı döneme en yakın olan nüshadır (1093/1688). Selimağa Ktp. Hüdayî Efendi bölümü 1406 numarada bulunan ve istinsah tarihi bilinen ikinci nüsha, şairin ölümünden yaklaşık bir asır sonra istinsah edilmiştir (1181/1768). Nüshaların özellikleri şöyledir:

1. Divan : Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bl. 3822 (= HM)

İstinsah tarihi	: 1099 (1688)
Müstensih	: İlgî Mehmed eş-şehîr Mütevelli-zâde
Yk	: 103 (98-201)
Ölçü	: 170×100 (125×60)
Satır	: 18
Hat	: Harekeli Nesih
Cilt	: Kahverengi meşin kaplı
Şiir sayısı	: 399

Başı : İtdî teşrif çün cihânı Hâtem-i hayrî'l-beşer
Oldı nûriyle münevver cümle 'âlem ser-te-ser

Sonu : Hemîşe gonce-i bahtı ola güller gibi handân
Cihân turduçca bu beyti idüb Hâk dâim âbâdân

Aharlı krem kağıda yazılmış. 98a'da "Âsâr-ı Fenâyî merhûm" ifadesi bulunuyor. Divan 98b'den itibaren başlıyor. 196a'nın sonunda 'aded-i ilâhiyât: 320 kaydı yer alıyor.

2. İlâhiyât-ı Fenâyî Efendi : Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan

Bl. 160 (= M)

İstinsah tarihi	: ?
Müstensih	: ?
Yk	: 123
Ölçü	: 210×130 (165×90)
Satır	: 20
Hat	: Nesih
Cilt	: Kahverengi deri cilt.
Şiir sayısı	: 348

Başı : İtdi teşrif çün cihânı Hâtem-i hayru'l-beşer
Oldı nûriyle münevver cümle 'âlem ser-te-ser

(4b)

Sonu : Hıtu'tı kim yed-i kudret sırr-ı insâna yazmışdur
Meşânî âyetîdür kim ruḥ-ı cânâna yazmışdur

(121b)

Bu nüshanın baş tarafında Fenâyî için düşürülen tarih beyitleri yer alıyor. 3b ve 4a'da Tecelliyât isimli eseri var. Fenâyî Divanı 4b'den itibaren başlıyor ve 121b'de sona eriyor. 122a'da Tâlibî'nin Aziz Mahmud Hüdâyî'nin vefatı için yazdığı 5 beyitlik bir tarih şiiri bulunuyor. 122b-123b arasında ise Gafûrî'nin üç tane şiiri bulunuyor. Aradan bazı sayfalar kopmuş (ör. 20. varaktan sonra bir varak yok), fakat sayfalandırma yapılırken bunlara dikkat edilmemiş ve sayfa numaralarına boşluk verilmeden devam edilmiş.

3. Divan-ı Fenâyî : DEÜ İlahiyat Fak. Ktp. 5952 (= DE)

İstinsah tarihi	: ?
Müstensih	: ?
Yk	: 145
Ölçü	: 200×125 (160×85)
Satır	: 13
Hat	: Harekeli Nesih
Cilt	: Kahverengi meşin kaplı, cilt dağılmış.
Şiir sayısı	: 385

Başı : Bâde vardı vârimuz sevdâ-yı hâl-i yârda
Bizde ol hâlûñ vechi sevdâsındayuz

Sonu : Hemîşe gonce-i bahtı ola güller gibi handân
Cihân turduçca bu beyti idüb Haq dâim âbâdân

Bu nüshanın baş kısmı eksik ve arada kopuk varaklar var. Aharlı krem kağıda yazılmış. 134a'nın ortasında bir temme kaydı var ve sayfanın yarısı boş. Ayrıca 136b ile 137a da boş bırakılmış. Bu yazma 22. 08. 1977 tarihinde Refik Atlı tarafından kütüphaneye hediye edilmiş. Cildi dağılmış. 145b'deki temme kaydından sonra; daha önceki varaklarda yer alan:

Huṭṭı kim yed-i kudret sırr-ı insâna yazmışdur
Meşânî âyetîdür kim ruḥ-ı cânâna yazmışdur

beytiyle yazma son buluyor.

4. Divan-ı Fenâyî Cennet Efendi: Selimağa Ktp. Hüdâyî Efendi Bl. 1262 (= SA)

İstinsah tarihi :?

Müstensih :?

Yk. :91

Ölçü :115×33 (105×80)

Satır :14-15

Hat :Talik

Cilt :Etrafında siyah kuşak bulunan ebrulu mukavva

cilt.

Şiir sayısı :272

Baş : Ey bizi maḥz-ı 'ademden vâ iden Qâdir Hudâ
Hemdem eyle ḥazretüne yek-nefes kıлма cüdâ

(1b)

Sonu : Zerre görünmez Fenâyî işbu 'âlem 'âme
Bir demine vuşlatuñ iki cihan olmaz bahâ

(91b)

Bir şiir mecmuası içerisinde yer alıyor. Ayrıca bu mecmuanın içerisinde Gafûrî Mehmed Efendi ve Üftâde'nin Divançe'leri ile Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Rübâî ve Müfredleri bulunuyor.

“Meşâyih-ı 'izâmdan merhum Fenâyî Cennet Efendi'nin işbu divanını Üsküdar'da Hüdâyî dergâh-ı şerîfi kütüphanesine ihdâ eyle-

dim” notuyla “Nizamiye mirivâliğinden mütekâid Bağdatlı İsmâil 10 Mayıs 1330” notu var. Ayrıca 1334 tarihini taşıyan kütüphane mührü bulunuyor.

Divan 1b’de “Hazâ Divânu’ş-Şeyh Mehmed eş-şehîr Cennet el-mülekkab bi-Fenâyî” başlığıyla başlıyor.

5. İlâhiyât-ı Cennet Efendi : Selimağa Ktp. Hüdâyî Efendi Bl. 1406 (= SB)

İstinsah tarihi : 1181 (1768)
Müstensih : ?
Yk : 107
Ölçü : 210×155 (140×95)
Satır : 13
Hat : Harekeli nesih
Cilt : Siyah deri cilt, sırtı dağılmış.
Şiir sayısı : 211

Baş : Ey bizi maḥz-ı ‘ademden vâr iden Kâdir Hüdâ
Hemdem eyle ḥazretüñe yek-nefes kıлма cüdâ

Sonu : Zerre görünmez Fenâyî işbu ‘âlem ‘âmme
Bir demine vuşlatuñ iki cihan olmaz bahâ

(99a)

“Âsitâne-i hazret-i Pîr Hüdâyî ser-zâkiri merhum Hayrullah ez-Zakir Efendi nâmına mahdumunun damadı tarafından Pîr-i müşârun ileyh (ks.) kütüphanesine vakf ve teberru eylemiştir. 20 Şa‘ban 1336” notu bulunuyor. Harekeli nesihle yazılan bu nüshada vav’lar bazen hareke ile telafi edilmiş.

6. Divan : Yapı Kredi Bankası Ktp. Y-538 (= YK)
İstinsah tarihi : ?
Müstensih : ?
Yk : 55
Ölçü : 205×140 (135×90)
Satır : 15
Hat : Harekeli Nesih
Cilt : Ciltsiz
Şiir sayısı : 192

Başı : Senüñ emrünüle kâim cümle eşyâ
Bu kudretdedür dünyâ vü ‘uqbâ

Sonu : Çünkü şânuñ ki bî-nişân oldı
Lâ mekân saña pes mekân oldı

Eserin cildi yok, başı ve sonu eksik. Aradan bazı yapraklar kopmuş. Aharlı krem kağıda yazılmış olan bu nüsha, diğer nüshalardan farklı olarak mürettep bir divan görünümündedir. 1a’dan itibaren kenarda Fenâyî’nin tarikat silsilesi yer alıyor. Başlıklar kırmızı (sürh). 1a’dan başlayarak, yine kırmızı kalemle, sayfa kenarında Fenâyî’nin tarikat silsilesi veriliyor. Bu isimler 3a’da son buluyor.

Fenâyî Divanı’nın, yukarıda tavsifini yaptığımız altı yazma nüshasının, birbirleriyle olan benzerlikleri yönüyle, üç ayrı gurup oluşturduğu görülmektedir. Bunlardan, HM, DE ve bazı farklarla birlikte M nüshası, birinci guruptandır. SA ve SB nüshası ise ortak bir yazmadan istinsah edilen ikinci bir gurubu oluşturmaktadır. YK nüshası, SA ve SB’ye benzemesine rağmen, üçüncü gurubu oluşturmaktadır.

2. Divan Metninin Oluşturulmasında İzlenen Yol

1. Fenâyî Divanı’nın karşılaştırmalı metni oluşturulurken, şiirlerin tertip sırasında, istinsah tarihi bilinen en eski nüsha olarak, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi bölümündeki yazma (HM) esas alınmıştır. Bu esas alış sadece tertip hususundadır. Bu nüsha ile diğer beş nüsha karşılaştırılmış, anlam ve vezin de göz önünde bulundurulurak, en doğru olarak görülen mısra metne dahil edilmiştir. Sadece bir nüshada bulunup da diğer nüshalarda yer almayan şiirlerde ise o şiirin bulunduğu nüshanın tertip sırasına riayet edilmiştir.

2. Her şiirin başına, şiir numarasının altına gelecek şekilde o şiirin aruz kalıbı konulmuştur. Vezni tespit edilemeyen ya da hece vezniyle yazılan şiirlerde ise bu kısım boş bırakılmıştır.

3. Şiirlerden her biri, ilk mısraının yer aldığı yaprak numarası ile birlikte, şiir numarasından sonra HM, M, DE, SA, SB ve YK sırasına göre aparatta gösterilmiştir. Örneğin, “16 HM: 103b, M: 11a, DE: 6a, SA: 33a, SB: 37a, YK: 24b” gibi.

4. Herhangi bir nüshada bulunmayan şiir aparatta nüshayı belirten harften sonra “ – ” işaretiyle gösterilmiştir. Örneğin, 1 nolu şiir diğer nüshalarda bulunduğu halde sadece DE nüshasında bulunmamaktadır. Bu durum

şu şekilde gösterilmiştir “¹ HM: 98a, M: 4b, DE: -, SA: 24b, SB: 26b, YK: 10a”

5. Farklar, şiir numarasının altında mısra nosu ile birlikte metne dahil edilen şekllenden sonra, yer aldığı nüsha ile birlikte gösterilmiştir. Örneğin 36 nolu şiirin 2 mısraındaki “rûz-ı ezelden” terkibi SA ve SB nüshasında “rûz u ezelden” şeklindedir. Bu durum şöyle gösterilmiştir: “2 rûz-ı ezelden: rûz u ezelden SA, SB”. Aynı mısrada yer alan birden fazla farkın gösterilmesinde (/) işareti, aynı şiirin bir sonraki mısrasında bulunan farkta ise (//) işareti kullanılmıştır.

6. Vezin hataları yine aparatatta (*) işaretiyle verilirken, zaruri olarak bazı şiirlerde yaptığımız metin tamirlerine de [ ] şeklinde işaret olunmuştur.

7. Metinde geçen âyet ve hadisler italik olarak gösterilmiştir. Bu âyetlerin anlamları ile sure ve âyet numaraları ve hadislerin buldukları kaynaklar incelemede verildiğinden dolayı ayrıca Divan metninde bunlara işaret edilmemiştir. Arapça ve Farsça şiirler ise transkribe edilmiş, Türkçe anlamları da aparatatta verilmiştir.

8. Osmanlıca’da kullanılıp da bugünkü alfabede bulunmayan harfler için aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

ء	: ’
ث	: Ş, ş
ح	: Ğ, ğ
خ	: Ğ, ğ
ذ	: Z, z
ص	: Ş, ş
ض	: Z, z, Đ, đ
ط	: T, t
ظ	: Z, z
ع	: ‘
غ	: Ğ, ğ
ق	: K, k
ك	: N, n

Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

ا	: Ā, ā
و	: Ū, ū
ى	: Ī, ī

Farsça'daki vâv-ı ma'dûleler (و) (Ör. h^vâb) şeklinde gösterilmiştir.

9. Allah kelimesi, muzafun ileyh olduğu durumlarda apostrofla (') ayrılmıştır. Ör. Beytu'llâh gibi.

10. 'aşk-'ışk, milk-mülk vb. iki ayrı şekilde okunabilecek kelimelerde, bunlardan birisi tercih edilmiş ve metnin tamamında aynı okunuş verilmiştir.

11. Özel isimlerin ilk harfleri büyük yazılmış, bu isimlerin sonundaki ekler ise apostrofla ayrılmamıştır.

12. Muzaf ile muzafun ileyh'in ters çevrilmesi sonucu meydana gelen Farsça birleşik isim (izâfet-i maktû) ve sıfat tamlamalarında, iki kelime arasına çizgi (-) konulmuştur. Ör. Mekteb-hâne, Hum-hâne gibi.

13. Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimeler arasındaki ek veya edatlar kısa çizgi arasına alınmıştır. Ör. ser-te-ser, dem-be-dem gibi.

14. Gibi anlamına gelen veş ve âsâ eklerinden önce (-) işareti kullanılmıştır. Ör. mihr-âsâ, Hızr-veş, gibi.

15. Arapça'daki harf-i cerlerden sadece "bi"de önüne geldiği isimden önce (-) işareti kullanılmıştır. Diğerleri normal ayrı olarak yazılmıştır.

B. DİVAN-I FENÂYÎ CENNET EFENDİ

1

Na't-ı Şerîf-i Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem*

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 İtdi teşrîf çün cihâni Hâtem-i hayrû'l-beşer
Oldı nûriyla münevver cümle 'âlem ser-te-ser
- 2 *Küntü kenzüñ* sırrını 'âlemlere kıldı 'ayân
Zümre-i ervâha rûhı ol zamân ki virdi fer
- 3 Yüzi anuñ *ve'd-Duḡâ ve's-Şemsi ve'l-Leyli* şacı
İtdi Qur'ânda kâsem Hâk çünki oldur mu'teber
- 4 Tâc olupdur pes *le-'amrük* hil'ati *levlâk* anuñ
Oldı *illâ rahmeten li'l-'âlemîn* aña kemer
- 5 Bulmadı yol kurbet-i hâzretde kimse şânına
Oldı dâim *lî ma'a'llâh* hâlveti aña maḡarr
- 6 Kâlbi anuñ görmedi ḡaflet ḡicâbın bir nefes
Anuñ için didi Hâk ḡaḡkında *mâ zâḡa'l-başar*
- 7 İt kıyâs barmaḡlarından mu'cizâtın ḡayrisin
Çeşme aḡdı her birinden eyleyüp şaḡḡu'l-kamer
- 8 Şanma bu milke hemân maḡşûş ola ḡükmi anuñ
On sekiz biñ 'âleme ḡükmi irer ger ḡuşḡ ü ter

¹ HM: 98a, M: 4b, DE: -, SA: 24b, SB: 26b, YK: 10a

* Der- Na't-ı Nebiy-i Muḡterem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem, M
Ve hâzâ eyzan 'azîz ḡazretlerinin Sulḡân-ı Enbiyâ ḡabîb-i Ekrem, Resûl-i
Mükerrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ḡazretlerinin medḡ-i şeriflerinde vâḡı'
olan kelâm-ı şeriflerinden ba'zıdır ki buyurdular. YK
4 levlâk anuñ: levlâk tek, SA
10 dir iseñ: dirseñ, HM, DE
13 biñ: -, SB

- 9 Halka irgörmekde feyz-i Haqqı rûhı vâsıta
Kıldı ise zâhiren gerçi bu 'âlemden sefer
- 10 Ger şefâ'at eylesün dir iseñ ol Şâh-ı rusül
Kıl ri'âyet sünnetin ol hizmetinde hâk-i der
- 11 Âsitân-ı 'âlî-şânın kıble-i cân idegör
Sırr-ı pâkinden irişe sırrına tā ki eşer
- 12 Ol giyer tâc-ı şefâ'at hem kabûlin hil'atin
Şol zamânda kim halâyık ideler *eyne'l-mefer*
- 13 Vuşlat-ı Haq oldu çünki muntehâ mi'râcına
Geçdi yetmiş biñ hicâbı ol *ke-lemhın bi'l-başar*
- 14 Rehber oldı Sidre'ye dek gerçi kim Rûhu'l-emîn
Kaldı Cibril enbiyâ ervâhı ol kıldı güzër
- 15 Eşref-i evlâd-ı Âdem menba'-ı cüd u kerem
Din-i bâkî da'vetin 'âm eyledi der-baħr ü berr
- 16 Yâr-i evvel yâr-i ğarı Bū Bekir Şiddîkdur
Şâhid oldı şıdkına anuñ nebâtât ü hâcer
- 17 Gerçi vardur nâs beyninde hilâfetde hilâf
Şâh-ı kevneyn anı ta'yîn itdi oldur mu'teber
- 18 Cümle varın tîb-i hâtırla taşadduğ itdi ol
Mîhr ü mehden enver itdi sırrını ol pür-hüner
- 19 Yâr-i şânîdür Resül'e zeyn-i eşhâb çün 'Ömer
Kuvvet-i İslâm için beline bağladı kemer
- 20 Din-i bâkî içre şol deñlü şalâbet kıldı kim
Heybetinden zıllını görse ider şeytân hâzer
- 21 Bil anuñ İslâmı ile zâhir oldı işbu dîn
Hem kamu a'dâsına buldı hilâfetde zafer

- 22 Yār-i şālîş ol nübüvvet şāhına ‘Oşmān durur
Mesken oldu mescid ü mihrāb aña şām u seher
- 23 Her kişiye cennet içre lāzım elbette refîk
Didi ‘Oşmānı baña cennetde Haq yoldaş ider
- 24 ‘Ālim ü cāhil hayāyı dir mine’l-īmāndur
Andan aḥz itdi hayāyı ehl-i iḥsān her ne var
- 25 Yār-i rābi‘ ibn-i ‘amm oldur ‘Aliyyü’l-Mürtezā
Zāhir ü bātında ekmel şır-i Haq ol nām-ver
- 26 Didi vaşfında anuñ pes ‘ālimü’l-esrār olan
Ben medīne olmuşum ‘ilme ‘Ali’dür aña der
- 27 Ğazvesinde ḥācib oldu kıldı da‘vet ol Rasūl
Ḥāzır oldu ol zamān ki sem‘ine irdi haber
- 28 Nūr-ı ‘ayn-ı ehl-i sünnet verd-i bāğ-ı faḥr-i dīn
Gelmedi dünyā içün qalblerine zerre keder
- 29 Birisi İmām Ḥasandur birisi İmām Ḥüseyn
Kıldılar Ḥakkuñ rızāsına fedā cān ile ser
- 30 Mesken oldu bunlara Firdevs ḥādım ḥūr-ı ‘ıyn
Ḥamza vü ‘Abbās bāķī kim var-ise min ‘Aşer
- 31 Cümleten evlād u eşḥābı ne varsa tābi‘in
Maḫzar olup luṭfuña kılduñ ‘ināyetle naḫar
- 32 Ḥürmeti-y-çün anlaruñ fazluñla sen yā ze’l-‘atā
Yüzleri şuyına ḥıfz it bizi ez-rāh-ı ḫaṭar
- 33 Ey Fenāyī sālîk ol zevk it o şānuñ rütbetin
İre imānuñ ‘ayāna qurı taḫlîdi gider

2

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Kenz-i esrāruña yā Rab eyle faẓluñla emīn
Her murādı sen virürsin yā Mücībe's-sāilīn
İreler tā maṭlab-ı a'lāya cümle ṭālibīn
Her murādı sen virürsin yā Mücībe's-sāilīn
- 2 Gerçi çoḡdur yā İlähī saña hidmetde ḡuşūr
Luṭf umup ḡapuña geldük bizi 'afv it yā Ğafūr
Ref' it aradan ḡicābı ḡalbimüz bulsun sürür
Her murādı sen virürsin yā Mücībe's-sāilīn
- 3 Pertev-i mihr-i ezelden neş'edār it cānumuz
Ḥāşıl ola her nefes tā rü'yete cānānumuz
Bāde-i ḡubb-ı ezelden pür olup peymānemüz
Her murādı sen virürsin yā Mücībe's-sāilīn
- 4 Vaḡdetüñ sırrına vāḡıf olalı cism ile cān
Ğāib oldı 'ayn-ı sālikden cihān zāhir nihān
Zāt-ı pāküñdür efendi cümleden maḡşüd hemān
Her murādı sen virürsin yā Mücībe's-sāilīn
- 5 Ger Fenāyīye olursa luṭf ile bir kez naẓar
Küllü şey'in hālikün şaḡrāsını eyler ḡüzer
Ḳalmaya tā zēb-i fānīden vücūdında eşer
Her murādı sen virürsin yā Mücībe's-sāilīn

3

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Raḡmetüñ feyzini iḡsān eyle yā Rab teşneyüz
Ḳaṭresi pes 'āleme olsa nice biñ kerre yüz

---

² HM: 99b, DE: -, M: 6a, SA: 48a, SB: 54a, YK: 36a

1 Kenz-i: Kenzūñ M / maṭlab-ı: maṭlaba SB

2 Ḥidmetde: ḡizmetinde SB

5 lutf ile: lutfuña, SB

³ HM: 99b, M: 6b, DE: 1a, SA: 27b, SB: 30a, YK: 22a

- 2 Şanmañuz sırr-ı haķıķat āşinādan dūr ola
Şems-i Zātuñ zerre-veş her an tecellīsindeyüz
- 3 ‘Aşr-i emşāliyle zāhid ‘āşıka ta‘n eyleme
‘Ārif olan her nefesde buldı anı nice yüz
- 4 Bedr olur burc-ı şerefde rü-yı baħtı kāmilūñ
Z’ān sebep çün mäh-ı nev kesb-i kemāl üstindeyüz
- 5 Bāda vardı varımız sevdā-yı hāl-i yārda
Bizde ol hālūñ Fenāyī vech-i sevdāsındayuz

4

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Mazħar-ı esrār-ı esmā itdi cānān cānumuz
Gerçi ‘unşurdan mürekkeb eylemiş ebdānumuz
- 2 Çün dem-i Rūħu’l-ķudüsden cāna irişdi ħayāt
Aħsen-i taķvīmde ħalk olsa n’ola insānumuz
- 3 Āşinādan dūr olup geldük bu dār-ı ğurbete
Yād idüp aşlın yine eĝlenmedi mihmānumuz
- 4 Dicle-i Bağdād u Ceyħūn u Fırāt u Nīli nūş
İtse ķanmaz āb-ı vaşluñ içmese ‘aţşānumuz
- 5 Maħrem olsaķ ger ħarīm-i vaşlına yārūñ n’ola
Feth-i bāb eyledi emr-i Ħaķ ile der-bānumuz
- 6 Aldı bizden bizliĝimüz ķomadı zerre nişān
Çekdi Zātına bi-küllī cezbe-i Raħmānumuz

3.beyit SA ve SB’de 2. beyitle yer deĝiştirmiş

3 Şanmañuz: Şanmañuñ SA

5 vardı: virdi SA, DE’de bu beyitten öncesi yok. Yazma bu beyitle başlıyor.

⁴ HM: 100a, M: 6b, DE: 1a, SA: 27a, SB: 29b, YK: 20a

2 cāna irişdi: ‘İsā-veş buldı M, DE, / “cāna irişdi ħayat” SA, (yanda)

4 Dicle-i Bağdād: Dicle vü Bağdād, SB

- 7 Sırruñı buldı Fenāyī cān gibi dilde nihān
Bu imiş bezm-i ezel ol yār ile peymānumuz

5

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Maṭla'-ı feyz-i ezelden toğdı nūr-ı āfītāb
Zāil oldu aradan ḥāk ile nār u bād ü āb
- 2 Keşret-i eşyāda gördi vaḥdetün sırrın 'ayān
Gūş-ı cāna ireli sırr-ı ḥiṭāb-ı müsteṭāb
- 3 Yār-i bākī için itdi hicret-i dār-ı fenā
Mā vesa'nī nüktesin zevḳ eyledi bī-irtiyāb
- 4 Emr-i *mūtū* rāhına eyledi sālīk insilāk
Vāşıl oldu *küntü kenzün* gencine ḳable'l-ḥisāb
- 5 Zāhir ü bāṭın Fenāyī bendeñe eyle nazar
Oldı mazhar tā cemālün nūrına ol bī-ḥicāb

6

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Şun ey sākī mey-i bākīyi ol cām-ı muşaffādan
Bulup ol gevher-i ferdi çıkam bu ḥāl-i ednādan
- 2 Bir avuç ḥāke mümkin mi vişāl-i bezmine irmek
Meğer bir luṭf ire cāna cenāb-ı Rabb-i a'lādan
- 3 Ḳuyūd-ı cān ile tenden ḥalāş olursa ger sırrum
Geçüp ma'nā-yı *ḳavseyni* haber bile *ev ednādan*
- 4 Mu'ammāsını fetḥ itdi bu ismün vech-i kāmilden
Bu yüzden keşf olup sırr-ı ḥaḳīḳat çün müsemmeden

⁵ HM: 100a, M: 7a, DE: 1b, SA: 6a, SB: 7a, YK: 3a
5 eyle: itdün M

⁶ HM: 100b, M: 7b, DE: 2a, SA: 47b, SB: 53b, YK: 33a
1 gevher-i ferdi: cevher-i ferdi M, SA, SB
2 vişāl-i: vişālī SA, SB

- 5 Rumûz-ı ‘*alleme'l-esmâ* Fenâyîye olup zâhir
Özini görmeyen a‘mâ ne bilsün hâl-i bînâdan

7

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Fażl-ı Hâk ref‘ eyledi çün perde-i pindârimuz
Cennet-i hüsnüñ görüp fehm eyledik Settârimuz
- 2 Hâk olupdur levh-ı dilden naķş-ı resm-i mâ-sivâ
Şüretüñ naķşında zâhir olalı dîdârimuz
- 3 Eyledi pergâr-ı vahdet dū cihânı der-ḥarem
Noķta-ı sırr-ı vücūdı devr ider pergârimuz
- 4 Nüş idüp maḥbūb elinden cām-ı vahdet cür‘asın
Keşf-i râz itse n’ola Mansūr-veş berdârimuz
- 5 Geç mecâzîden Fenâyî bul ḥaķıķat sırrını
Şâbitü’l-aķdâm olup ḥıfz eyledük iķrârimuz

8

Mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün mefâ‘lün

- 1 Açıldı vahdetüñ sırrı ezel-râz-ı nihânumdan
Anuñ’çün olmadı pinhân bu sır ‘ayn-ı ‘ayânumdan
- 2 Geçürdi cezbeñ ‘uşşâķı iki ‘âlem kuyūdından
Eşer ḳalmazsa bi’l-küllî n’ola nâm u nişânumdan
- 3 Ḥadîş-i *lî ma‘a’llāhuñ* olurdu sırrına vâķıf
Eger ‘âbid eger zâhid bileydi bu lisânumdan

⁷ HM: 101a, M: 7b, DE: 2a, SA: 27a, SB: 29a, YK: 20b

5 Geç: Genc-i DE

⁸ HM: 101a-106a, M: 8a-14b, DE: 2b-9a, SA: 42b, SB: 48b, YK: 32b

1 sırrı: bezmi, SA,SB

4 ola: oldı, M

5 ḳılduñ: itdüñ SA, SB // ḥâk-i: cism-i SA, SB

- 4 *Lehū fī külli yevmin ŧe'n niŧānı dilde naqŧ ola*
Nazar irerse ger cāna o ŧān-ı bī-niŧānumdan
- 5 Bir avuç hāk iken kılduñ Fenāyī bendeñi insān
Ne ola Zātuña lāyık bu hāk-i nā-tüvānumdan

9

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Aç gözüñ ğafletde kalma dīde-i bīnāyı gör
Remz-i sırr-ı *ellezīne cāhedū fīnāyı* gör
- 2 Çün melāik dir ise her demde *lā 'ilme lenā*
Ġayre mā 'allemtenāyı fehm iden dānāyı gör
- 3 Sıdre-i 'ilm-i ledünnüñ müntehāsın bulmağa
Kābe kavseymi geçüben sırr-ı *ev ednāyı* gör
- 4 Pertev-i mihr-i ezelden olduñ ise neŧ'e-dār
Bu vücūduñ ŧafhasında sebķ iden hūsnāyı gör
- 5 *Rabbi ernī enzurüñ* nūrını kıılmağa ŧühūd
Hemçü Mūsā ey Fenāyī Tūr ile Sīnāyı gör

10

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Aşlımuz çün nūr-ı vāhiddür kamu eŧyā ile
Perde-i ten setr idüpdür aramız Mevlā ile
- 2 Aħsen-i taķvimde bulduk hılķat-i insānı biz
ŧūreti koyup bir oldu cismimiz ma'nā ile
- 3 Hāk ü nār u āb hevā aşlına kııldılar rücu'
Kalmıŧuz ancak hemān ol gevher-i yektā ile

⁹ HM: 101b, M: 8a, DE: 3a, SA: 12b, SB: 15a, YK: 18a

2 dir ise: dirseñ M

* Ayetin aslı; "Rabbi erinī" şeklindedir. Fakat Divan'da her geçtiği yerde bu ayet, vezin gereĝi "ernī" şeklinde verilmiŧtir (A. Y.).

¹⁰ HM: 101b, M: 8b, DE: 3a, SA: 55b, SB: 63b, YK: 42a

- 4 Neş'e-i *el-yevme tūczā* hāşılın bulduḡ bu gün
Tā'n u teşnī' kıılma zāhid 'āşıkā ferdā ile
- 5 Rūh-ı Kudsīden irerse ger Fenāyīye 'atā
Çün Mesīhā seyr ide ol rūh-ı cān-efzā ile

11

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Gülün rengi şolup çoḡusu gitdi
Fiḡānı bülbülün yād olmaz oldu
Fırāk u ḡasreti cānlara yetdi
Fiḡānı bülbülün yād olmaz oldu
- 2 Mecāzī gülde bulmayup ḡaḡıḡat
Kādīmī gülşene kııldı 'azımet
Bulup yār ile vuşlat bī-nihāyet
Şadāsı bülbülün yād olmaz oldu
- 3 Gülün büyında görmedi şebātı
Güzer eyledi ef'āl ü şıfātı
İrüp bākī ḡayāta buldı Zātı
Fiḡānı bülbülün yād olmaz oldu
- 4 Deḡil çünki fenā gülzār-ı bākī
Beḡā cāmını şundı añā sākī
Dil-i 'uşşākı yaḡdı iftirākı
Fiḡānı bülbülün yād olmaz oldu
- 5 Fenāyī derd-mend nic'etmesün zār
İki 'ālemden itdün anı bīzār
Kerem kııl sırruña olsun sezāvār
Şadāsı bülbülün yād olmaz oldu

---

¹¹ HM: 102a, M: 8b, DE: 3b, SA: 65b, SB: 78a, YK: -
1 çoḡusu: çoḡusu M, SB

12

Mefā‘lün mefā‘lün fe‘ülün

- 1 Sivādan qalbimüz kıl t̄ahir ü pāk
Bi-ḥaqq-ı nūr-ı pāk-i sırr-ı *levlāk*
İki ‘ālemde bizi itme ğamnāk
Bi-ḥaqq-ı nūr-ı pāk-i sırr-ı *levlāk*
- 2 Nazar eyleme sehv ile kusūra
Mübeddel ola ḥüznimüz sürūra
Gire sālīkleriñ bākī ḥuzūra
Bi-ḥaqq-ı āb-ı rü-yı nūr-ı *levlāk*
- 3 Geçür kesretten irgör vaḥdetüñe
Keremdür lāyık olan ‘izzetüñe
Ġarīk it baḥr-i fażl-ı raḥmetüñe
Bi-ḥaqq-ı mażhar-ı envār-ı *levlāk*
- 4 Fenāyīye ‘aṭā eyle şühüdü
Senüñle ola kıyāmla ku‘üdü
İrişdür ğāyetüñe fażl u cüdü
Bi-ḥaqq-ı mażhar-ı esrār-ı *levlāk*

13

Mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün

- 1 Firāk-ı yār ile ḥālüm irişdi bir ‘aceb ḥāle
Nice vaşfeyleyem saña anı kim gelmeye qāle
- 2 Bu dil qatresini kıldı o baḥr-i bī-nihāyet ğarḳ
Nitekim maḥv olur tāb-ı güneşde qatre-i jāle

---

2 şadāsı: fiğāmı SA, SB

3 fiğāmı: şadāsı SA, SB

4 fiğāmı: şadāsı SA, SB

¹² HM: 102a, M: 9a, DE : 4a, SA: 33b, SB: 38a, YK: 24a

1 Sivādan: Sivā SB // bizi itme: itme bizi SA, SB // nūr-ı pākī: āb-ı rü-yı SA, SB

2 āb-ı rü-yı: nūr-ı pāk-i SA, SB

3 fażl-ı: fażl u SA, SB // mażhar-ı esrār-ı: āb-ı rü-yı sırr-ı SA, SB

¹³ HM: 102b-138a, M: 9b-51b, DE: 4b-53b, SA: 59a, SB: 69a, YK: 46a

- 3 Getürdi kâşîd-ı sırr-ı hüviyyet nâme-i şâhı
Giriftâr eyledi cânı kemend-i zülfü pür âle
- 4 Göñül şehbâzı eylerdi hümâ-yı lâ-mekânı şayd
İderse feyz-i aqdesden 'atâ fazlıyla ger bâle
- 5 Çün irdi bülbülün zârı gülün güş-ı kabûline
Anuñ 'çün mürğ-ı dil eyler Fenâyî rüz u şeb nâle

14

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

- 1 Münevver eyledi iki cihânı
Çudüm-ı Hâzret-i sulţân-ı kevneyn
Ziyâ-bağş itdi bu cism ile cânı
Çudüm-ı Hâzret-i sulţân-ı kevneyn
- 2 Didi Mevlâ anuñ şânında *levlāk*
Sen olmasañ yaratmaz-ıdum eflāk
Sivâ levşinden eyler dilleri pāk
Zuhūr-ı Hâzret-i sulţân-ı kevneyn
- 3 Aradan ref' iden muţlak hicâbı
Görür zerrede nūr-ı âfitâbı
İşitdürür hıţâb-ı müstetâbı
Çudüm-ı Hâzret-i muhtâr-ı kevneyn
- 4 Çalanlar berr-i fūrkat içre atşân
Zülâl-i feyz-i vaşla oldı reyyân
Vücûdı çatresini kıldı 'ummân
Çudüm-ı Hâzret-i sulţân-ı kevneyn
- 5 Ne devletdür göre gözler cemâlin
İrişüp Zâtına bula şifâtın
Haqîkat râzınuñ keşf itdi hâlün
Çudüm-ı Hâzret-i sulţân-ı kevneyn

¹⁴ HM: 102b, M: 9b, DE: 5a, SA: -, SB: -, YK: 39a
3 Görür zerrede: Görürdür zerre M

- 6 Nazar eylemeyüp ağ u karaya
Sülûkin irgörür rāh-ı fenāya
‘Aṭādur dillere bī-hadd ü ğāye
Ḳudüm-ı Ḥazret-i sulṭān-ı kevneyn
- 7 Kemā-hī fehm idüp sırr-ı sücüdı
Semā-yı seb‘aya kıldı şu‘üdı
Fenāyī maḥv idüp zenb-i vücüdı
Ḳudüm-ı Ḥazret-i sulṭān-ı kevneyn

15

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Ḳullaruñı ḥ^vāb-ı ğafletden uyar
Yā ‘Alīm ü yā Ḥakīm ü yā Raḥīm
Göreler tā her nefes dīdār-ı yār
Yā ‘Alīm ü yā Ḥakīm ü yā Raḥīm
- 2 Ḥazretüñe varmağa yok ṭāḳatüm
Saña lāyık kanı yā Rab ṭā‘atüm
Zātuñ olsun dü cihānda ḥācetüm
Yā ‘Alīm ü yā Ḥakīm ü yā Raḥīm
- 3 Ger olursa cāna lutf ile nazār
Ḳalmaya arada benlikden eşer
Ġarḳ ola envāra sālīk ser-te-ser
Yā ‘Alīm ü yā Ḥakīm ü yā Raḥīm
- 4 Levḥ-ı dilden ḥakk ola resm-i sivā
Zāhir ola rūḥa envā‘-ı ‘atā
İrişe bī-vāsıṭa sırra nidā
Yā ‘Alīm ü yā Ḥakīm ü yā Raḥīm
- 5 Raḥmetüñ deryāsına yokdur kenār
Baḳma taḳşire olursa şad hezār
Ḳıl Fenāyīye ‘aṭāñı bī-şümār
Yā ‘Alīm ü yā Ḥakīm ü yā Raḥīm

---

¹⁵ HM: 103a, M: 10a, DE: 5b, SA: 41a, SB: 46b, YK: 31a

16

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Bahâr irişdi ref’ oldı yüzinden perde gülzâruñ
Açıldı goncânuñ qalbi zamâni qalmanı qalmanı ħâruñ
- 2 Bahâruñ nûr u nârından gülistân Tûr-ı quds oldı
Gör âşârını Mûsa-veş çemende nûr ile nâruñ
- 3 Yañağı gül gibi güldi feraħdan goncanuñ gerçi
Yine gül oldı manzûrı çemende bülbül-i zâruñ
- 4 Nedendür bâğ-ı ‘âlemde çiçekler muhtelif elvân
Boyacısı bir iken hep bu eşcâr ile ezhâruñ
- 5 Beyân-ı küntü kenz eyler egerçi nergis ü lâle
Nice *belhüm eđal* bilsün rumûzını bu esrâruñ
- 6 Bugün sünbül ile gülden gülistân küllî nûr oldı
Velî ta‘n eyledi aña yine zülf ile ruhsâruñ
- 7 Eğer süsen gibi ebkem değılseñ nuţka gel söyle
Ne yirdendür bu terkîbüñ nedendür nuţk u güftâruñ
- 8 Çemende lâleden gülden cihân bâzârıdur gülşen
Temâşâsın ğanîmet bil gel ey h^vâce bu bâzâruñ
- 9 Nişânın görmek isterseñ Fenâyî ‘âlem-i ğaybuñ
Maqâmâtın sema‘ eyle uşul ile bu edvâruñ

---

4 sırra nidâ: sır-ı nidâ M

¹⁶ HM: 103b, M: 11a, DE: 6a, SA: 33a, SB: 37a, YK: 24b

2 nûr u : nûr-ı, SA, SB

4. beytin ikinci mısraı yazılmamış, bu mısra son beyit öncesinde tek olarak yazılmış HM

6 küllî: küllü SA, SB // ta‘n eyler: ta‘ne ider SA, SB

7 değılseñ: değılsin SA, SB

17

Mefā‘lün mefā‘lün fe‘ülün

- 1 Gözet ey dil şırāt-ı müstaķīmi
Ferāmūş eyleme ‘ahd-i ķadīmi
- 2 Gönül mir’ātını eyle muşaffā
Şuhūd eylemege vech-i kerīmi
- 3 Bu bāzār-ı cihānda ol hırīdār
Nuķūd-ı cāna ol dürr-i yetīmi
- 4 Tecellī-i cemālūñ eyle in‘ām
Cinān-ı ‘adnūñ içre vir na‘īmi
- 5 Sivādan ķıl Fenāyī bendeñ āzād
Ĥarīm-i vaşluñuñ olsun muķīmi

18

Mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün

- 1 Ķarārum ķalmadı cānā görünce sen dilārāyı
Ĥadeng-i çeşm-i mestüñdür açan sīnemde yarayı
- 2 Yeten Ĥūr-ı vişālūñe tecellī nūrını gördi
Bulupdur Mūsa-veş ol *len terānīde* tesellāyı
- 3 Geçüp mevc-i mecāzīden irişdür aşl-ı deryāya
Bulup añlayalum yā Rab ĥaķīķat üzre eşyāyı
- 4 Fedā ķıl cism ile cānı fenā rāhında ey sālīk
Nazar ķılma virürlerse Semerķand u Buĥārāyı
- 5 Ĥarīm-i Zātuña eyle Fenāyī bendeñi maĥrem
Geçe tā *ķābe ķavseynden* bile sırr-ı *ev ednāyı*

---

9 ‘ālem-i ġaybuñ: ‘aybuñ (mısra eksik) SB

¹⁷ HM: 104a, M: 11b, DE: 6b, SA: 60a, SB: 69b, YK: 48b

¹⁸ HM: 104a, M: 11b, DE: -, SA: 60b, SB: 71a, YK: 51b

* DE’de bir varak kopmuş

2 terānīde: terānīden SA

19

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Gider yā Rab aradan bu‘d ü qurbı
Qarın ola ki bezm-i hāşa qurbı
- 2 Geçür bālümüzi hubb-ı sivādan
‘Ayān eyle kulūba sırr-ı gaybı
- 3 Haqıkat üzre eşyādan kemā-hī
İrişe gūş-ı cāna Rabb-i Rabbi
- 4 İkilik perdesin ref‘ it aradan
Güzer eyleye cānum şark u ğarbı
- 5 Vişālün bezmine kıl cāna lāyık
*Seḳāhüm Rabbühü*mden ola şürbi
- 6 Bize feth eyle gel feth-i mübīni
Kerem kıl eyle mağfūr cümle zenbi
- 7 Fenāyī bendeñi irgör merāma
Bi-ḥaqq-ı Hażret-i hubbuñ Habıbi

20

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Şafāsız şūfinün yoqdur şafası
Olursa tāc u hırka ger qabası
- 2 Vişali bezmine şol cān irer ki
Derünında ola ‘aşquñ belası

¹⁹ HM: 104a, M: 12a, DE: -, SA: 60a, SB: 70a, YK: 48a

1 ba‘d-i qurbı: ba‘d u qurbı M, YK

3 Rabb-i Rabbi: Rabbi Rabbi M

²⁰ HM: 104a, M: 12a, DE: -, SA: 61a, SB: 71b, YK: 52a

1 Şafāsız: Şafā sırr-ı YK

4 Şeb-i rüzdur: Şeb ü rüzdur M

- 3 Gözi alası tutdı *kün fe-kām*
Ne āl eyler görün ‘aynuñ elāsı
- 4 Olur zülf ile ‘aynuñ āyetu’llāh
Şeb-i rūz dur anuñ ağ u qarası
- 5 Eger āyīne-sāz ise Sikender
Yüzüñ mir’atıdır gītī-nümāsı
- 6 Şühūd-ı zāt-ı pākūñdür çü maķşūd
Arada n’eyler anuñ mā-sivāsı
- 7 Fenāyī kıl vücūduñ ferd-i muṭlaķ
Eḥaddendür bu tevḥīdūñ bināsı

21

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- 1 Ḥāzretüñden yaña adım atamam
Ne idüp ne ideceğüm bilemem
- 2 Yine ḥayret içre şöyle kalmışam
Aç yolum senüñle tā saña varam
- 3 Cürm ü ‘iṣyān baḥrine müstağraķuz
Eyle dāim fażluñla bize kerem
- 4 Faḥr-i ‘ālem ḥürmetine yā Kerīm
Ḳıl müyesser zevķ-ı vaşluñ dem-be-dem
- 5 Ḳalbimüz kayd-ı sivādan it ḥalāş
Fetḥ ola maḥzūn olan kenz-i kıdem
- 6 *İn te’uddū* sırrını itdūñ ‘ayān
‘Add olur mı ni‘metüñ yā Ze’n-ni‘am

---

7 tevḥīdūñ bināsı: kāruñ yol bināsı M

²¹ HM: 104a, M: 12b, DE: 7a, SA: -, SB: -, YK: 29a

3 dāim fażluñla bize kerem: fażluñla bize yā Rab kerem M

4 Kerīm: Raḥīm M

5 it: kıl M

- 7 Luṭfuñ ile kı́l Fenāyīye nazar
Ola fazluñ ile noḡṣānı etemm

22

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Şıfātuñ 'ayn-ı Zātuñ manzarıdur
Ḳamu eşyā bu sırruñ maḡharıdur
- 2 Egerçi şüretā aşğardur insān
Velī ma'nā ilinüñ ekberidür
- 3 Bu nazmuñ olmadı remzine vāḡıf
Gerek Selmān u Āşaf Enverīdür
- 4 Şırāt-ı müstaḡīm oldı ṭarīḡı
Anuñ kim Faḡr-i 'ālem rehberidür
- 5 Cemālün āfitābından münevver
Semāda mihr ü māh u müşterīdür
- 6 N'ola bu 'ayn-ı dil olsa nazar-bān
Ki manzūr-ı cemālün manzarıdur
- 7 Temennā-yı cemālünde Fenāyī
Bu vech ile dü 'ālemden berīdür

23

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Zātuñ envārını yā Rab dīdeden itme nihān
Vādi-i ḡayretde tā ki ḡalmaya 'aḡl ile cān

²² HM: 104a, M: 13a, DE: 7a, SA: -, SB: -, YK: 12a

6 manzūr-ı: manzūrı M

²³ HM: 105a, M: 13a, DE: 7b, SA: 42a, SB: 48a, YK: 34b

3 neş'e-i dünyāda mütü: neş'e-i mütü SB //n'ola bulsa: - bulsa SB.

4 Hıfz idem: Hıfz itdüm SB

- 2 Kıl 'ināyet girmeye araya ins ile melek
Lī ma'a'llāh sırrın eyle cism ile cāna 'ayān
- 3 Sālik olan neş'e-i dünyāda mūtū rāhına
Feyz-i Zātuñdan n'ola bulsa hayāt-ı cāvidān
- 4 Hıfz idem bir noktadan seb'a'l-meşānī āyetin
Eyle luṭfuñla cemālūñ muşḥafından seb'a-h^vān
- 5 Min ledünnā mektebinden ey Fenāyī al sebaḳ
'Ārifūñ bir ānına olmaz bahā iki cihān

24

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Cemālūñdür görinen çünki her cā
Seni senden ider bu dil temennā
- 2 Kamu eşyayı cāmi' oldı Zātuñ
Bahāne arada şuḡrā vü kübrā
- 3 Vesīledür bu yolda gerçi esmā
Vesāiṭ ḳat' iden buldı müsem mā
- 4 Bu şüretün me'ānīsın beyān it
Umaruz fetḥ ola sırr-ı mu'ammā
- 5 Semā-yı dilde bedr eyle hilālüm
Ziyā virsün cihāna mihr-āsā
- 6 İrişdür bālümüzi müntehāya
'Ayān ola añā sırr-ı ev ednā
- 7 Nice vaşf ide şānını Fenāyī
Görilmekden bilinmekden mu'arrā

²⁴ HM: 105b, M: 13b, DE: 8a, SA: -, SB: -, YK: 1b

* 4. Beytin ilk mısrasının vezninde problem var.

25

Mefâ'ılün mefâ'ılün fe'ülün

- 1 Celālün nārına yakma 'ibādı
Kerem luḡ u 'ināyet senden olur
Cemālünle münevver it fuādı
Kerem luḡ u 'ināyet senden olur
- 2 İſimüz dem-be-dem cürm ü cināyet
Umaruz maḡz-ı faẓluñdan 'ināyet
Olalum maẓhar-ı nūr-ı hidāyet
Kerem luḡ u 'ināyet senden olur
- 3 'Ademden eyledün cūduñla icād
Göñül vīrānesin kııl yine ābād
Ḳuyūdāt-ı sivādan eyle āzād
Kerem luḡ u 'ināyet senden olur
- 4 Nice bir olalum fūrkatle nālan
Viſālünle bizi kııl ſād u ḡandan
Şuhūd-ı nūr-ı Zātuñ eyle iḡsān
Kerem luḡ u 'ināyet senden olur
- 5 Hicābı ref' idüp göster liḡāyı
Güzer eyleye dil arz u semāyı
İriſşün 'arş-ı maḡşūda Fenāyī
Kerem luḡ u 'ināyet senden olur

26

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 'Ayn-ı Ḥaḡdur cümle eſyā dīde-i 'ibretle baḡ
Sırrını setr eylemiş kendüde yine sırr-ı Ḥaḡ
- 2 Oldı 'ālim dū cihānuñ ilmīne bir noḡtadan
Nüſḡa-ı sırr-ı ezelden kim ki oḡursa sebaḡ

²⁵ HM: 105b, M: 14a, DE: 8a, SA: 13b, SB: 16a, YK: 18a

²⁶ HM: 106a, M: 14b, DE: 9a, SA: 31b, SB: 35a, YK: 23a

2 Oldı 'ālim: Oldı 'ālem SB

5 Fetḡ olup: Fetḡ idüp SA, SB // Nefy ü iſbatla: Nefy-i iſbatla

- 3 'Ālem-i keşretde gerçi nūrını kıldı nihān
Vaḥdet-i zātiyyesin işbāt ider gör her varak
- 4 Nūr-ı Haḫdan yandı ise nār-ı 'aşkuñ dilde ger
Özüñi pervāne-veş gel şem'-i ḫüsn-i yāre yak
- 5 Fetḫ olup bāb-ı me'ānī keşf olur esrār-ı yār
Nefy ü işbātla Fenāyī bāb-ı ḫalbi eyle daḫ

27

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Bend olanlar zülf-i ḫālūñ dāmına āzādedür
Cām-ı la'lūñ 'İsa-veş mürde dile cān-dādedür
- 2 Nice vaşf ide cemālūñ vaşfını şems ü kamer
Zerreden kemter yoluñda rüz u şeb üftādedür
- 3 Baḫ vücūduñ 'ālemine gör ne yazmış nāmuñı
Bu me'ānīñ beyānı 'alleme'l-esmādadur
- 4 Eyledi pergār-ı vaḫdet dū cihānı der-ḫarem
Noḫta-ı devr-i vücūduñ sırrı ḫarf-i bādatur
- 5 Sırr-ı tevḫīdden olursa ger Fenāyīye su'al
Nefy ü işbātuñ meāli neş'e-i illādadur

28

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

- 1 Ey Ḳādir-i muṭlaḫ Ḫudā ḫuldan ḫaṭā senden 'aṭā
Dāim işūñ cūd u seḫā ḫuldan ḫaṭā senden 'aṭā

²⁷ HM: 106b, M: 15a, DE: 9b, SA: 14a, SB: 16b, YK: 16b

1 zülf-i ḫālūñ: zülf ü ḫālūñ M

3 nāmuñı: şānuña SA, SB

5 Nefy ü işbātuñ: Nefy-i işbātuñ HM

²⁸ HM: 106b, M: 15a, DE: 9b, SA: 3b, SB:4b, YK: 2b

- 2 Müznib olana yâ Raḥīm göster sırât-ı müstaḳīm
Ḳalmayalum şöyle saḳīm ḳuldan ḥaṭâ senden ‘aṭâ
- 3 Bu ‘abd-i ‘âkim yâ İlâh luṭfuña uş ḳıldum penâh
Faḫluñı eyle cilvegâh ḳuldan ḥaṭâ senden ‘aṭâ
- 4 Nefsüm ider yüz biñ günâh ‘ömrinde ḳılmaz bir gün âh
‘Afv it suçum ey Pâdişâh bizden ḥaṭâ senden ‘aṭâ
- 5 Ortaḳ olup şeyṭân u nefis olur hevâya pür-heves
Luṭf it sivâdan bizi kes ḳuldan ḥaṭâ senden ‘aṭâ
- 6 Yok saña lâyıḳ bir ‘amel her dem işüm cürm ü zelel
Aḥvâlüme virme ḥalel ḳuldan ḥaṭâ senden ‘aṭâ
- 7 Cümle vücūd-ı mümkinât senden alur feyz-i ḥayât
Virgil Fenâyıye sebât bizden ḥaṭâ senden ‘aṭâ

29

Mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ülün

- 1 Ey Rûḫ-ı ḳuds cân ü tene cân u cihân ol
Ref‘ it aradan perdemüzi ‘ayne ‘ayân ol
- 2 Vaḥdetde idük senüñ ile bezm-i belâda
Bu ‘âlem-i keşretde daḫi yine hemân ol
- 3 Bu ḥâk ü hevâ nâr ile mâdan güzer eyle
Yâd it vaṭan-ı aşluñı bir genc-i nihân ol
- 4 Fürḳate düşüp itme hezâr nâle vü zârı
Gül mevsimidür vechine anuñ nigerân ol

4 bir gün âh: bir kez âh SA, SB // bizden: ḳuldan SA, SB

5 şeyṭân u nefis: şeyṭân-ı nefis SA, SB

²⁹ HM: 107a, M: 15b, DE: 10a, SA: 36b, SB: 41b, YK: -

2 Vaḥdetde: Vaḥdetüñ SB/ senüñ ile: senüñle SA

3 genc-i nihân: genc-i nihâl SB

4 nâle vü zârı: âh ile zârı SA, SB

5 ḥür-i cinâne: ḥür ü cinâne M, SA,SB

*5. beytin 2. mısrasında vezin hatası var.

- 5 Kılmadı nazar ‘ārif olan hūr-i cināna
İr cennet-i vaşlına Fenāyī hūr-i cinān ol

30

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Ādemi bil ādemi bul ādem ol
Her nefesde ādem ile hem-dem ol
- 2 Münkir olma Ādem’e miş-i racīm
‘İsa-veş Rūhu’l-Ḳudüsle yek-dem ol
- 3 Vākıf olalı *nefahtü* rūhına
Ḥālī olmadı o demden bir dem ol
- 4 Bildi bu heft āyetüñ vechin tamām
Ḥatm-i Ḳur’ān itdi zīrā her dem ol
- 5 Eyledünse yek-nefesde iki ‘id
Ol dem ile ey Fenāyī hoş-dem ol

31

Fa‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 *Aḥsen-i taḳvīm* imiş çün halk-ı eşyādan ğaraż
Pes bu ḥüsnuñ sırrıdur *innā ‘araznādan* ğaraż
- 2 Mecma‘u’l-baḥreynden irdi cism ile cāna ‘aṭā
Zāhir oldı nükte-i Ḥızr ile Mūsādan ğaraż
- 3 Buldı *aḥbebtü en u‘raf* sırrına ‘ārif vuşul
Bildi anı kim nedür remz-i *ledünnādan* ğaraż
- 4 İtmedür pergār-ı vaḥdetle dü-kevni der-ḥarem
Ḥilḳat-i ḥāk ile nār u bād ile mādan ğaraż

³⁰ HM: 107b, M: 15b, DE: 10b, SA: 37b, SB: 42b, YK: -

³¹ HM: 107b, M: 16a, DE: 11a, SA: 30a, SB: 33a, YK: 22b

5 bulduğ: buldı SA, SB// Bu durur: Budur SB

7 neş’e-i: menşe-i SA, SB

- 5 Neş'e-i *el-yevme tūczā* hāşılın bulduğ bugün
Bu durur maqşūd olan imrūz u ferdādan ğaraż
- 6 Almağa eţfāl-i ervāh nokta-ı bādan sebağ
Bil ki mekteb-ğāne oldı çarğ-ı mīnādan ğaraż
- 7 Emr ü halkı fark idüp fūrkatden olmağdur ğalāş
Ey Fenāyī neş'e-i şuğrā vü kübrādan ğaraż

32

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Cemālūñ seyri var-iken cinānı
Baña 'arz eyleme gerekmez anı
- 2 Münezzeh oldı şānuñ şeş cihetden
Tolu buldum velī kevn ü mekānı
- 3 Nedendür kaatre iken nev'-i insān
İhāta ide baħr-i bī-kerānı
- 4 Ne gözdür görmeye şems-i cemālūñ
Münevver eylemişken dū cihānı
- 5 Ğarīm-i vaşla ger olduñsa maħrem
Sözūñ kaṭ' it Fenāyī yum dehānı

33

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Kāmu aħvālümüz hep saña ma'lūm
Ğoma bu derd ile miħnetde yā Rab
Esirge luţf idüp ey Ğayy u Ğayyūm
Ğoma bu derd ile miħnetde yā Rab

³² HM: 108a, M: 16b, DE: 11b, SA: 61a, SB: 72a, YK: -
2 şeş cihetden:- cihetden SB

³³ HM: 108a, M: 16b, DE: 11b, SA: 7a, SB: 8a, YK: 5a
3 ğükmüñdedür: nūruñladur SA, SB

- 2 İre cāna ḥiṭāb-ı müsteṭābuñ
Müyesser olsun aña fetḥ-i bābuñ
Gider fazlun ile yüzden niḳābuñ
Ḳoma bu derd ile miḥnetde yā Rab
- 3 Müsahḥar emrüne arz u semāvāt
Senüñ ḥükmüñdedür şems ile zerrāt
Cenābuñdan olur cümle fütūḥāt
Ḳoma bu derd ile miḥnetde yā Rab
- 4 Nice bir olalum derd ile nālan
Vişālüñle bizi ḳıl şād u ḥandan
Efendi nār-ı hecre ḳılma sūzan
Ḳoma bu derd ile miḥnetde yā Rab
- 5 Dil ü cān derdine eyle devāyı
Delīl it bize nūr-ı Muşṭafāyı
Vişālüñ zevḳine irsün Fenāyı
Ḳoma bu derd ile miḥnetde yā Rab

34

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Dīde-i ğam-dīdeye ḳıl 'ayn-ı lüṭfuñla nazar
Maḥv ola mir'āt-ı dilde noḳṭa-ı ğamdan keder
- 2 Bu vücūd-ı fānīyi irgör beḳā iklīmine
Dinile şānına anuñ *leyse min mevtin ḥazer*
- 3 Levḥ-ı dilden ḥakk ola resm-i nüḳüş-ı mā-sivā
Lā-mekān milkini eyle aña fazluñla maḳarr
- 4 Ara yirde ref' oluna ḳāl ü ḳīl ü ḥarf ü şavt
Güş-ı cāna irişe bī-vāşıṭa tā ki ḥaber
- 5 Mūsa-veş *ānestü nāren* nūrını idem şuhūd
Rabbi ernī lem'asından eyle cānı behre-ver

---

³⁴ HM: 108b, M: 17a, DE: 12a, SA: 14a, SB: 17a, YK: 11a

- 6 Maḥrem ola cism ile cānum ḥarīm-i vaşluña
Vāqıf eyle *mā vesa'nī* sırrına der-baḥr ü ber
- 7 Baḥr-i bī-pāyāna ğarḳ it ey Fenāyī ḳaṭreñi
Ḳalmaya hergiz arada zenb-i fānīden eşer

35

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Cümlenüñ maḳşüdü çünki vuşlat-ı cānān imiş
Māni' olan arada ancaḳ bu cism ü cān imiş
- 2 Mevcidür baḥr-i vücūduñ iki 'ālem neş'esi
Zübdesi ol yemm-i cūduñ neş'e-i insān imiş
- 3 Çünki geldüñ bu cihān bāzārına ey müşterī
Naḳd-i cānı bey' iden bu yolda bāzırgān imiş
- 4 Diñle zerrāt-ı cihān tevḥīdi söyler her nefes
Vaḥdetüñ esrārına iki cihān ḥayrān imiş
- 5 Buldı *aḥbebtü en u'raf* sırrına 'ārif vüşül
Vā'izüñ şīt ü şedāsı bir ḳurı destān imiş
- 6 Vāḥid oldı sāl ü māh u hefte vü leyl ü nehār
Müddet-i 'ömr-i cihān ancaḳ hemān bir ān imiş
- 7 N'ola şaḳlarsa Fenāyī cāndan özge sırruñı
Ki ezel sehminden irmiş cānına peykān imiş

36

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

---

2 beḳā: fenā SA, SB

6 ola: - SB

³⁵ HM: 108b, M: 17b, DE: 13a, SA: 29a, SB: 31b, YK: 22a

1 Cümlenün: Cümle zātuñ YK / maḳşüdü: maḳşüd SA, SB // cism ü cān cism-i cān
SA, SB

6 'ömr-i cihān: 'ömr-i cihān SA

7 şaḳlarsa: şaḳlarsan SB// irmiş: irişmiş SB

³⁶ HM: 109a, M: 17b, DE: 13a, SA: 54a, SB: 61b, YK: 43a

- 1 Firākuñ şaldı bālūmi melāle
Kebāba döndi bağrum hem-çü lāle
- 2 Muḳaddermiş bize rüz-ı ezelden
Lisānumda şeb u rüz āh u nāle
- 3 Seni senden ider bu dil temennā
Anı ğayrıye eyleme ḫavāle
- 4 Göñül ğavvāş gibi cān terkin urdı
Yüzüñde zāhir olan ḫaṭṭı u ḫāle
- 5 Şeref burcında bedr eyle hilālüm
Ḳoma noḳşān ile irgör kemāle
- 6 Nümāyān itdi vechüñ cümle şeyde
Belā bezminde devr iden piyāle
- 7 Esāsı yoğ-iken arz u semānuñ
Fenāyī maḫzar idi ol cemāle

37

Fa‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 ‘Īd-i eḏḫādur cemālūñ cān aña ḳurbān olur
Şū‘le-i mihr-i ruḫuñ her zerreten raḫşān olur
- 2 *Semme vechu’llāh* rumūzı oldı çün ‘ayna ‘ayān
Pes ne vech ile cemālūñ dīdeden pinhān olur
- 3 *Naḫnü aḳreb* lem‘asından ireli sırra nidā
Āmed ü refṯ refṯ olup cism ile cān yeksān olur
- 4 Lā-mekān milki hümāsın şayd idüp şebbāz-ı dil
‘Ālem-i lāhūtda kārı zīn sebep seyrān olur

---

2 rüz-ı ezelden: rüz u ezelden SA, SB

³⁷ HM: 109b, M: 18a, DE: 13b, SA: 14b, SB: 17b, YK: 13a

3 refṯ: vaḳt DE

- 5 Cem‘ u farkı cem‘ idüp irdi Fenāyī ‘izzete
Her kimüñ kim muḳtedāsı sünnet ü Qur‘ān olur

38

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Gidicek cānān iline baş açuḳ yalın ayak
Nic‘olur yolda ḳalursaḳ şöyle azıḳsız yayak
- 2 Senden olur yine çāre saña senden varmaḡa
Zāt-ı pāküñ zıkrine ḳanı efendi dil dudak
- 3 Cür‘a-ı vaḫdet için düşdüñ melāmet rāhına
Cām-ı vaşluñ nüşına dıtrer elüm tutmaz ayak
- 4 *Küntü sem‘a* remzinüñ nūrına maḫzar it bizi
İstima‘ ide kelāmuñ ḫarfsız şavtsız ḳulak
- 5 Münteḫāsın bulmaḡa *esrā bi-‘abdiḫ* sırrınuñ
Refref-i tefrīde irgör pāyemi ayak ayak
- 6 ‘Ālim ile iki ‘ālem ‘ilmine bir noḳtadan
Nüşa-i sırr-ı ezelden cān ü dil alsun sebaḳ
- 7 Dir lisān-ı ḫāl ile gūş it Fenāyī her giyāḫ
‘Ayn-ı Ḥaḳdur cümle eşyā dīde-i Ḥaḳḳ ile baḳ

39

Mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün

- 1 Şükür Bārīye fetḫ itdi yine ebvāb-ı iḫsānı
Şuhūd-ı vaḫdet-i Zātı umaruz ola erzānı
- 2 Ḳuşūr u sehv ü nisyānken ‘ibādüñ dāimā kārı
Nazar itmedi taḳşīre Kerīmdür ol kerem kārı

³⁸ HM: 109b, M: 18b, DE: 14a, SA: 32a, SB: 36a, YK: 23a

3 nüşına: tüşına M

4 ḫarfsız: ḫarfine SB5 ḡayri: ḡayr-i DE

6 ‘Ālim ile: ‘Ālim iken M

³⁹ HM: 110a, M: 18b, DE: 14b, SA: 61b, SB: 72a, YK: 49b

- 3 Hilāl-āsā ‘urūc iden semā-yı evc-i mes‘ūda
Kamer devrinde hāver-veş görür ol mäh-ı tībānı
- 4 Dinildi mü’minüñ çünki yine mir’atıdur mü’min
Nümāyān oldı Ādemde bu yüzden sırr-ı Raḥmānı
- 5 Göñül āyīnesinden gel nüķüş-ı ğayrı ḥakk eyle
Fenāyī bilmek isterseñ ḥaķıķat üzre insānı

40

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Bizi kayddan ḥalāş eyle İlähum
İki ‘ālemde de sensin penāhum
- 2 Raḥīmā raḥmetüñden itme maḥrūm
Ne deñlü çok ise cürm ü günāhum
- 3 Müyessirsın müyesser it merāmum
Kemāl-i fażluña yok iştibāhum
- 3 İrişdür Ka‘be-i āmāle bālüm
Cemālüñ kıblesin kııl secdegāhum
- 5 Fenāyī kuluña ‘arz eyle dīdār
Kerem kııl Pādişāhlar Pādişāhum

41

Mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün

---

5 nüķüşı: nüķüş-ı SA, SB

⁴⁰ HM: 110a, M: 19a, DE: 14b, SA: 39b, SB: 44b, YK: 29b

1 İki ‘ālemde de: İki ‘ālemde SA, SB

2 itme: olma maḥrum SB // çok: çoğ SA, SB

3 Kemāl-i fażluña Kemāl ü fażluña SB

4 ka‘be-i āmāle: ka‘be-i vaşluña SA

⁴¹ HM: 110b-193a, M: 19a, DE: 15a-133a, SA: 61b, SB: 72b, YK: 49b

2 vāşıl: rāzı M // sāķi-i bezm-i ezel: sāķi-i bezmi ezel SB

4 olayum: olalum SA, SB

- 1 Tecellî-i cemâlûñle mücellâ kı1 dil ü cânı
Rüsûm-ı ğayrı maḥv eyle aç1lsun rāz-ı pinhānī
- 2 Olur aḥbebtü en u'rafrumûzına özüm vāşıl
Şunarsa sākî-yi bezm-i ezel ger cām-ı 'irfānı
- 3 'Ademden maḥz-ı faẓluña bizi var eyledüñ çünkü
Umaruz idesüñ yine gönül derdine dermānı
- 4 Nice bir berr-i fūrkatde olayum vaşluña teşne
Zülāl-i baḥr-i faẓluña ğarîḳ it cān-ı 'aṭşānı
- 5 Geçüp bu fānī varlıqdan irerdüm 'ālem-i ünse
Refîḳ olursa bu yolda eger tevfiḳ-ı Rabbānī
- 6 İki 'ālem kuyūdından ḥalāş it kalb-i 'uşşāḳı
Koyup bu şüret ü naḳşı bile ma'nā-yı insānı
- 7 'Urüc eylerdi meh gibi Fenāyī burc-ı mes'ūda
Olursa şems-i Zātuñdan aña yek zerre erzānı

42

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Sivā şavmını yā Rab kı1 müyesser
K'ide sālîklerüñ tā 'ıd-i ekber
- 2 Şuhūd-ı nūr-ı Zātuñ eyle i'tā
Değil bir kerre iḥsān it mükerrer
- 3 Lebüñ 'aynında zāhir oldı ol māh
Cihān baḥrine ğarḳ oldı ser-ā-ser
- 4 Ḥayālüñ naḳşını bu cān içinde
Ezel naḳḳāşı eyledi muşavver

---

⁴² HM: 111a, M: 19b, DE: 15b, SA: 15a, SB: 18a, YK: 14a
*1. beytin 2. mısrasının vezni bozuk.

- 5 Tecellî-i cemâlûñ pertevinden
Ki şems ile kamer encüm münevver
- 6 Hârîm-i vaşla maḥrem olmayan cān
Nice bilsün nedir miḥrāb u minber
- 7 Vişālûñ zevkîni iki cihānda
Fenāyî kuluña eyle muḳadder

43

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Hāḳḳı ḡāib dîrsin ey cān çünki sen
Söyle kimdür seni beni söyleden
- 2 Bu vücūduñ ḡākîni taḡmîr iden
Ne şanursın-kim çıkar mı aradan
- 3 Eyle iz'ān *mā vesa'nî* remzini
Ḥāric olmaz bu yaşanı yaşayan
- 4 Vāşıl oldu *naḥnü aḳreb* sırrına
Ve'hve ma'aküm ma'nāsın fehm eyleyen
- 5 Emr-i *na'leykden* alduñ ise naşîb
Ḥāil olmaz seyrüñe bu cān ü ten
- 6 'Ālim oldu iki 'ālem 'ilmine
Ey Fenāyî vaḡdet-i Zāta iren

44

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

---

1 yā Rab kıl: kıl yā Rab SA, SB

3 māh: mā M // Cihan baḡrine ḡarḳ oldu ser-ā-ser: 'Avālim oldu nūr ile münevver
SA, SB

⁴³ HM: 111a, M: 20a, DE: 16a, SA: 46a, SB: 52b, YK: 33a

⁴⁴ HM: 111a, M: 20a, DE: 16a, SA: 41b, SB: 47a, YK: 28a
2 yok bizde: bizde yok SA, SB

- 1 Tecellî-i cemâlûñ kıl müyesser
Meded senden meded yâ Hayy ü Kayyüm
Değil bir kerre ihsân it mükerrer
Meded senden meded yâ Hayy ü Kayyüm
- 2 Saña varmağa yoğ bizde liyâkat
Meger ola Cenâbüñden ‘inâyet
Kemâl-i cûduña yoğ hadd ü gâyet
Meded senden meded yâ Hayy ü Kayyüm
- 3 Sivâ hubbını hakk it levh-ı dilden
Bizi ‘add eyleme *belhüm eğalden*
Halâş eyle kuyûd-ı âb ü gilden
Meded senden meded yâ Hayy ü Kayyüm
- 4 Kamu eşyâya sen virdüñ vücûdı
Sañadur cümle mevcûduñ sücûdı
‘A tâ eyle bize nûr-ı şühûdı
Meded senden meded yâ Hayy ü Kayyüm
- 5 Naşîb eyle Efendi feth-i bâbı
Arada kalmasun varlık hicâbı
Görem zerrede nûr-ı âfitâbı
Kerem senden meded yâ Hayy ü Kayyüm
- 6 Eger irmezse aña luğf-ı Raḥmân
Neye kâdir olur bî-çâre insân
Yine Ḥağdan olur kullara ihsân
Meded senden meded yâ Hayy ü Kayyüm
- 7 Görüp bilmeğe eşyâyı kemâ-hî
‘Înâyet senden olur yâ İlâhî
Fenâyî kulınuñ sensin penâhı
Meded senden meded yâ Hayy ü Kayyüm

45

Mefâ‘lün mefâ‘lün fe‘ülün

- 1 Fenâyi ‘ârif-i sırr-ı cihānest
Nümāyed der-beşer velik cānest
- 2 Cinān-ı ‘adn-rā bādī maḳām şod
Ez ān gūyend bād ehl-i cinānest
- 3 Çü meşhūd mī-şevēd ‘ayn-ı ‘ināyet
Devī ez-manzar-ı ‘ayneş nihānest
- 4 Zi ḥāk ü nār u hevā āteş güzer kerd
Be-her ki gūyend ān-rā çünānest
- 5 Sülūkeş mīr şod bā-‘arş-ı ā‘lā
Çi ḥācēt goften o çün ‘ayānest
- 6 Bi-emr-i tū müsahḥar şod ‘avālim
Buved ḥāşıl merām maḳşüdem ānest
- 7 Vüşül-ı Zāt-ı Pāket kon müyesser
Bi-ḥaḳḳ-ı mebd-e-i her dū cihānest*

46

Mefâ‘lün mefâ‘lün fe‘ülün

- 1 Geçen fermān ile bu cism ü cāndan
Cihān oldı cihān içre cihāndan

---

7 Meded senden: Kerem eyle M

⁴⁵ HM: 111b, M: 20 b, DE: 16b, SA: -, SB: -, YK: 6b

* (1. Fenâyi cihanın sırrının ârifidir. Beşerde görünür. 2. Adn cennetinde bir rüzgâr yerleşti. Bu sebepten rüzgâr cennetler ehlidir. 3. İnayet gözü meşhud olduğundan şeytan gözün görmesinden gizlidir. 4. Toprak, ateş, su bunlardan geçti. Herkese “bu nasıldır” diye söylerler. 5. Onun sülûku yüce arşa sultan oldu. O nasıl açıktır diye söylemeye ne gerek (var). 6. Bütün alemler senin emrinle müsahhar oldu. İstekte yerine gelir, maksadım da budur. 7. Her iki cihanın yaratıcısı hakkına temiz zâtına ulaşmayı kolaylaştır.)

⁴⁶ HM: 111b, M: -, DE: 17a, SA: 46a, SB: 53a, YK: 34a

4 idüp: iden SA, SB

- 2 Dü 'ālem zevkını virdi hebāya
'Ubūr idüp be-küllī in ü āndañ
- 3 Oğur bir noğtadan 'ilm-i ledünni
Uşul ile me'ānī vü beyāndan
- 4 *Ve in min şey'* ħiṭābını idüp gūş
İşitdi zıkr-i Ḥağğı her lisāndan
- 5 Bu şānını Fenāyī iden ifnā
Nişān bulsa n'ola ol bī-nişāndan

47

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Şıfātuñ 'ayn-ı Zātuñ manzarıdur
Kamu eşyā bu sırruñ mazharıdur
- 2 Olur şüretde aşğar gerçi insān
Velī ma'nā yüzünüñ ekberidür
- 3 Tarıkında refıķı oldu tevfiķ
Şunuñ kim nūr-ı Ağmed rehberidür
- 4 Bu nazma dimedi kimse nazıre
Gerek Selmān u Āsaf Enveridür
- 5 Hevā ile hevesden çekmeyen ser
Yeler bī-hüde seyre serseridür
- 6 Liķā ehli olup buldı beķāyı
Fenā meydānınıñ kim ki eridür
- 7 Fenāyī kuluña kıl vaşluñ ihsān
'İbādünüñ bir ednā kemteridür

⁴⁷ HM: 112a, M: -, DE: 17a, SA: 15a, SB: 18a, YK: 12b

1 'ayn-ı Zātuñ: ğayr-ı Zātuñ SA,SB

2 aşğar: aşğar gerçi SA,SB

5 seyre: yire SA,SB

48

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Aç cemālün perdesin ref' eyle 'uşşāka hicāb
Ṭālī' ola maṭla'-ı feyz-i ezelden āfitāb
- 2 'İd-i vaşluña irenler ḥacc-ı ekber eyledi
Cennet-i ḥüsnünde me'vāsın ider *ḥüsne meāb*
- 3 Kıldı İsmāil-veş dost yolına varın fedā
İrdi sırr-ı *eslemādan* güş-ı cānına *ḥiṭāb*
- 4 Ger cemāl ile celālün olsa meşhūdum müdām
Çünkü ref' itdi 'arūs-ı ma'nā vechinden niḳāb
- 5 N'ola alursa Fenāyī nokṭa-ı bādan sebaḳ
Ḥıfz-ı Ḳur'an itdi *min men 'indehū ümmü'l-kitāb*

49

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Fürḳatün odına yaḳma ḳullaruñ
Luṭf u iḥsān ıssı Sulṭānum meded
Açı vir anlara vuşlat yollaruñ
Luṭf u iḥsān ıssı Sulṭānum meded
- 2 Ḳoma yā Rab bizliḡimüz bizden al
Ṭut elümüz bizi senden yaña şal
Saña ma'lümdur Efendi cümle ḥāl
Luṭf u iḥsān ıssı Sulṭānum meded
- 3 'Afvuñ ile cürmümi maḡfūr ḳıl
Bu dil-i vīrānumuz ma'mūr ḳıl

⁴⁸ HM: 112a, M: 21a, DE: 17b SA: 5b, SB: 6a, YK: -

* M 2. beyitle başlıyor. Sayfa kopmuş

1 eyle: ola SA,SB

2 ḥüsni-meāb: ni'me'l-meāb SA,SB

⁴⁹ HM: 112b, M: 21a, DE: 18a, SA: 11a, SB: 12b, YK: -

* M'de 2. dörtlük 6. dörtlük olarak yer alıyor.

1 Açı vir anlara: Aña āsān eyle SA, SB

Rü'yetüñle dāimā mesrūr kıł
Luţf u ihsān ıssı Sulţānum meded

4 Feyz-i zātuñdan bula cānlar 'aţā
Dīdeden eyleme vechüñ ihtifā
Güş-ı cāna ire luţfuñdan nidā
Luţf u ihsān ıssı Sulţānum meded

5 Gülşen-i vaħdete irgör bülbüli
Dāim istişmām ide bū-yı güli
Ėarķ ola esrārına cān u dili
Luţf u ihsān ıssı Sulţānum meded

6 Uçmadın bāğ-ı fenādan 'andelīb
Vuşlatuñ gülzārını eyle nasīb
Dār-ı Ėurbetde bizi itme Ėarīb
Luţf u ihsān ıssı Sulţānum meded

7 Göreler her zerrede nūruñ 'ayān
İreler kaçır-ı kemāle 'aşıkān
Eyle luţfuñı Fenāyīye her ān
'Afv u Ėufrān ıssı Sulţānum meded

50

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Nūr-ı Zātuñ eyleme bizden nihān
Fażl-ı ihsānuña Ėāyet var mıdur
Ėalmasıñ Ėayretde işbu 'aql u cān
Luţf u ihsāña nihāyet var mıdur

2 Uçmadan bu bāğ-ı tenden 'andelīb
Gülşen-i vaşluñı aña kıł nasīb

7 Sulţānum: Raħmānum M

⁵⁰ HM: 113a, M: 21b, DE: 18b, SA: 15b, SB: 18b, YK: 17a

1 Luţf u ihsāña nihāyet: Luţf-ı ihsānuña Ėāyet SA, SB

2 Fażluña yā Rab nihāyet: Fażl-ı ihsānuña Ėāyet SA, SB

3 Fażl u ihsānuña: Fażl-ı ihsānuña SA, SB

4 feyzi işbu: işbu feyzi SA, SB// Fażluña yā Rab nihāyet: Fażl-ı ihsānuña Ėāyet SA, SB

Dār-ı ğurbetde anı itme ğarīb
Fazluña yā Rab nihāyet var mıdur

- 3 Ğāib ola dīdeden resm-i sivā
Olmaya arada benlik muṭlaqā
Gūş-ı cāna ire hātifden nidā
Fazl u ihsānuña ğāyet var mıdur
- 4 Cümle mevcūdāta sen virdüñ hayāt
Senden alur feyzi işbu kâināt
N’ola itseñ vāşıl-ı tevḥīd-i Zāt
Fazluña yā Rab nihāyet var mıdur
- 5 Eyle tevfiķuñ Fenāyīye refīķ
Hazretüñe doğrı vara tā tarīķ
Baħr-i ihsānuña kıl anı ğarīķ
Fazluña yā Rab nihāyet var mıdur

51

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Hudāyā mazħar it nūr-ı cemāle
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
Koma noķşān ile irğör kemāle
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 2 Yoluñda kıl vücūdum cümle ifnā
Bisāt-ı ğurbetüñi it müheyyā
Dil ü cān mürdesini eyle iħyā
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 3 Bize yā Rab delīl ol Ğazretüñe
Hem idħāl it ğarīm-i vuşlatuña
Sezā olan budur çün ‘izzetüñe
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it

---

5 Fazluña yā Rab nihāyet: Fazluña yā Rabbi ğāyet M
⁵¹ HM: 113a, M: 22a, DE: 19a, SA: 7b, SB: 8b, YK: 7a
 1 noķşān ile: nākış bizi SA, SB
 2 Dil ü cān mürdesini eyle iħyā: Olalum vāşıl-ı maṭlūb-ı a‘lā SA, SB

- 4 Saña senden sığındum yâ İlāhum
Ki ğayrı yok durur püşt ü penāhum
N’ola afv eyleseñ cürm ü günāhum
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 5 Şuhūd-ı zātuñı eyle müyesser
Kemālātuña şānum ola mazhar
Bu yolda it bize ‘avnüñi rehber
‘İnāyet eyle Raḥmānum meded it
- 6 Kılan Haḫḫa kıyām ile ku‘ūdı
Haḫḫat üzre ol eyler sücüdı
Be-küllī mahv idüp zenb-i vücüdı
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 7 Fenāyīye naşṭb it fetḫ-i bābı
Ara yirden götür cümle ḫicābı
İki ‘ālemde gösterme ḫisābı
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it

52

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Sırruñı cāndan nihān itmek dilersin ey göñül
Rāz-ı pinhānı ‘ayān itmek dilersin ey göñül
- 2 Berg-i nesrīn üzre zülfüñi perīşān itme kim
Cānları bī-ḫānümān itmek dilersin ey göñül
- 3 Rāh-ı vaşla virmişüz kevn ü mekānuñ varını
Cān nedür ki kaşd-ı cān itmek dilersin ey göñül

---

4 sığındum yâ: sığınırım SA, SB

6 ol eyler: eyler ol SA,SB// mahv idüp: mahv idem SA, SB

7 cümle ḫicābı: ref’ it ḫicābı SA, SB// Sulṭānum: Raḥmānum SA, SB

⁵² HM: 113b; M: 23a, DE: 19b, SA: 36a, SB: 41a, YK: 27a

1 dilersin: dilersün SA, SB

2 dilersin: dilersün SA, SB

3 dilersin: dilersün SA, SB

- 4 Gönlümi itdüñ nişâne her kazanuñ tırine
Ol nişân-ı bî-nişân itmek dilersin ey gönül
- 5 Mantıku'ı-ı tayr oldı ehl-i vahdete hâl ü haıttuñ
Hemçu Aıttar tercümân itmek dilersin ey gönül
- 6 Nâzil oldı bu beyâna *lâ tüharrik* âyeti
Ol beyânı bî-gümân itmek dilersin ey gönül
- 7 Kân güherdür ey Fenâyî bu gönül kâşânesi
Ânı ol kâna mekân itmek dilersin ey gönül

53

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Mest ü şeydâ olsa dâim n'ola bu cân bülbüli
Bir tolu peymânedür bâğ-ı elestüñ her güli
- 2 Setr ider nür-ı cemâline celâli perdesin
Ol vecihden bend ider 'uşşâkı zülf ü kâküli
- 3 Velvele şaldı cihâna hâl ü haıttı noktası
Tâ ezel ol hâl iledür bâde-i 'aşğ gulguli
- 4 Geh hicâz ider nevâsın gâhi 'uşşâk u 'ırağ
Gösterir isnâ 'aşerden ol hevâ-yı sünbüli
- 5 *Fevka eydihim* hiıtabın çün Fenâyî kıldı güş
Tarh idüp resm-i sivâyı yudı özinden eli

---

4 dilersin: dilersüñ SA, SB

5 dilersin: dilersüñ SA, SB

6 dilersin: dilersüñ SA, SB

7 Kân güherdür ey: Kân-ı gevherdür SA, SB// dilersin: dilersüñ SA, SB

⁵³ HM: 114a, M: 23a, DE: 20a, SA: 62a, SB: 73a, YK: 52b

1 Mest ü şeydâ: Mest-i şeydâ SA, SB

2 zülf ü kâküli: zülf-i kâküli SA, SB

4'uşşâk u 'ırağ: 'uşşâka 'ırağ SA, SB

54

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

- 1 Hālāş olurdı dil cümle hevādan
Hiṭāb-ı *irci’ī* irse Hudādan
- 2 Bizi dūr eyleme iki cihānda
Efendi sırr-ı pāk-i Muştafādan
- 3 Bakup alma gönül ağ u araya
Geçelüm ‘avn ile arz u semādan
- 4 Çü bildüñ hep fenādur mā-sivā’llāh
Beķā milkine ir urtul sivādan
- 5 Vücüd milkini zāhid ıl temāşā
o taqlīdi haber bil sırr-ı lādan
- 6 N’ola şādī olursa hüdhüd-i dil
Peyām-ı yār irişdirdi sabādan
- 7 Ezel ālī’ olup şubḥ-ı hidāyet
Açılsun revzen-i cānuñ şafādan
- 8 Fenāyī ref’ idüp ayd-ı vücūdı
Yetişsün behre nūr-ı Kibriyādan

55

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

- 1 Sivādan bāli taḫīr it dilerseñ sırr-ı cānānı
Ĝamıyla şād olur sırrum ne sırdur bilmezem anı
- 2 Geçüp nefsüñ hevāsından hevā-yı Hū’da pervāz it
Ki tā sırr-ı hüviyyetden irişsün feyz-i Raḫmānī

⁵⁴ HM: 114a, M: 23b, DE: 20b, SA: 46a, SB: 53a, YK: 35a
8 behre: behr-i SB

⁵⁵ HM: 114b, M: 24a, DE: 20b, SA: 62a, SB: 73b, YK: 50a
5 āb-ı ḫayvānı: āb u ḫayvānı SA

- 3 Tılsım-ı kenz-i esmāyı n'ola fetḥ eylese sālīk
Cemāl-i pākine zīrā ki mir'āt itdi insānı
- 4 Bu ism ü resmi maḥv itdi be-küllī nūr-ı lāhūtī
Ne dūnyā belki 'uḡbādan geḫürdi cezbe-i cānı
- 5 İden aḫbebtü en u'rafrumūzın zevḫ ile iz'ān
İçer baḫr-i ḫaḫāyıḫdan Fenāyī āb-ı ḫayvānı

56

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Şüreti geḫ 'ālem-i mā'nāya ir
Ḳo sivāyı Ḥazret-i Mevlāya ir
Terk idüp ednāyı gel a'lāya ir
Geḫ sivādan maḫlab-ı a'lāya ir
- 2 Revzen-i cānuñ açılsuñ ez-safā
İrişüp bī-vāşıḫa nām-ı Ḥudā
Maḫv idüp zenb-i vücūdı bul beḫā
Geḫ sivādan maḫlab-ı a'lāya ir
- 3 'Āḫıl oldur eyleye fikr-i meāl
Men 'aref sırrın bilen bulur kemāl
Emr-i mütüya ideḫör imtişāl
Geḫ sivādan Ḥazret-i Mevlāya ir
- 4 Aldanup ḫalma nüḫüş-ı keşrete
İRmeḫe ḫasd eyle nūr-ı vaḫdete
Ṭālib ola cān u dilden vuşlata
Geḫ sivādan maḫlab-ı a'lāya ir
- 5 'İbret ile itseñ eşyāya nazār
Vaḫdet-i Zātiyyeden virür ḫaber

---

⁵⁶ HM: 114b, M: 24a, DE: 20a, SA: 12a, SB: 14a, YK:15b
3 ḫazret-i a'lāya: maḫlab-ı a'lāya SA, SB
6 Ḥazret-i Mevlāya: maḫlab-ı a'lāya M, SA, SB

Var ise ‘ayn-ı başiretten eğer
Geç sivādan maṭlab-ı Mevlāya ir

6 ‘Āmil-i ‘ilm-i şerī‘at ol begüm
Kāmil-i rāh-ı ʔarīḳat ol begüm
Vāşıl-ı sırr-ı haḳıḳat ol begüm
Geç sivādan Ḥazret-i Mevlāya ir

7 Bülbül-āsā idegör cüş u ħurüş
Ḳıl muḫabbet cāmını gül gibi nüş
Eyledüñse *men* ‘aref sırrını güş
Geç sivādan maṭlab-ı a‘lāya ir

8 Ḳulluğın ‘ābid ider dāim ḫisāb
Olıserdür zāhide zühdi ḫicāb
Ḳıldı ‘ārif ey Fenāyī feth-i bāb
Geç sivādan Hazret-i Mevlāya ir

57

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Güzer eyle fenādan bul beḳāyı
Yüri bülbül ḳadīm-i āşiyāna
Beḳā ehli olan gördi liḳāyı
‘Urüc eyle ḳadīm-i āşiyāna
- 2 Görüp her zerrede nūr-ı İlähı
Vücūd milkinde bul şems ile māhı
İrişdür Ḥazret-i Mevlāya rāhı
‘Urüc eyle ḳadīm-i āşiyāna
- 3 Ḳıluben ceybüñi gül gibi şad-çāk
Fenā rāhında eyle varuñı ḫāk
Zuhūr idince nūr-ı sırr-ı *levlāk*
Güzer eyle ḳadīm-i āşiyāna

---

8 Ḥazret-i Mevlāya: maṭlab-ı a‘lāya SA, SB

⁵⁷ HM: 115a, M: 25a, DE: 22a, SA: 54a, SB: 61a, YK: 44b

1 bul: yol YK

- 4 İdüp nev-rüz ile ‘uşşāka āgāz
Nevāñ ile bizi eyle ser-efrāz
Olup mürgān-ı qudsīlerle dem-sāz
Yüri bülbül qadīm-i āşiyāna
- 5 Özüñde bulagör bir verd-i bī-hār
Yiter itdüñ gül için nāle vü zār
Vişāle kıl Fenāyīyi sezāvār
‘Urüc eyle qadīm-i āşiyāna

58

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

- 1 Gitdi fūrkat irişdi ‘ayn-ı vişāl
Qalması zerrece ‘aynında hayāl
- 2 Zülmet içre hayāt imiş buldum
Zülf-i hüsnüñ lebüñde āb-ı zülāl
- 3 Āb-ı hayvāna la‘lūñi teşbīh
Eyleyenler zehī hayāl-i muḥāl
- 4 Zāt-ı Pāke ulaşdı ‘ārif-i nefis
Men ‘aref sırrı ile buldı kemāl
- 5 Sa’y it ey dil cihānda kāmīl ol
Hergiz irmez zevāle belki kemāl
- 6 Lā-mekān oldı nāmuñ eşyāda
Lā-mekānsın bī-levn ü bī-emşāl
- 7 İrdi ‘ārif Fenāyī menziline
Geçer ‘ābid hemīşe āh u melāl

---

2 ‘Urüc eyle: Yüri bülbül SA, SB

3 Güzer eyle: Yüri bülbül SA, SB

4 Yüri bülbül: ‘Urüc eyle SA, SB

5 ‘Urüc eyle: Güzer eyle / Güzer eyle bülbül SB

⁵⁸ HM: 115b, M: 25b, DE: 22a, SA: 42a, SB: 42a, YK: 27a

2 hayāt: hayālet SA, SB

3 hayāl-i muḥāl: hayāl ü maḥāl SA, SB

59

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

- 1 İrişdük yine mevlüd-i Rasüle
Diyelüm dem-be-dem e’ş-şükrü li’llâh
Kuşürımız qarîn ola kabüle
Diyelüm dem-be-dem e’ş-şükrü li’llâh
- 2 Şühüd-ı Zâtını Allâhü ekber
Yüzi şuyına eyleye müyesser
Değil bir kerre luğf ide mükerrer
Diyelüm dem-be-dem e’ş-şükrü li’llâh
- 3 Anuñ haqqında Hağ buyurdı *levlāk*
Ol olmasa yaradılmazdı eflāk
‘Ulüvv-i şānını ‘aql itmez idrāk
Diyelüm dem-be-dem e’ş-şükrü li’llâh
- 4 Umaruz eyleye rüz-ı kıyāmet
Za‘îf ümmetlerine ol şefā‘at
Kudümü ‘ālemīne oldı rağmet
Diyelüm dem-be-dem e’ş-şükrü li’llâh
- 5 Hudāyā Zāt-ı Pākūñ ‘izzetine
Hābībūñ Muştafānuñ hürmetine
Bizi irgör vişālūñ ni‘metine
Diyelüm dem-be-dem e’ş-şükrü li’llâh
- 6 Semā‘ iden hiğāb-ı müsteğābun
Oğur bir noğtadan hüsnuñ kitābun
Mufaşşal añladı her faşl u bābın
Diyelüm dem-be-dem e’ş-şükrü li’llâh

---

4 ‘ārif-i nefis: ‘ārif nefes SA, SB

5 zevāle belki kemāl: kemāle bilki zevāl SA, SB

6. beyit HM, SA ve SB’de yok.

7. beyit M’de yer almıyor.

⁵⁹ HM: 115b, M: 25b, DE: 22b, SA: 58a, SB: 67a, YK: 47a

4 oldı rağmet: ‘ayn-ı rağmet M

- 7 Fenāyī bendesin ol Rabb-i ekrem
Harīm-i vaşlına eyleye maḥrem
İfāza ide feyzin aña her dem
Diyelüm dem-be-dem e'ş-şükrü li'llāh

60

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 'Aṭā vü faẓl-ı 'āmından ol Allāh
Didi *lā-taḳneṭū min raḥmeti'llāh*
- 2 Haḳıḳat rāhına ḳıl bizi sālİK
Kerem ḳıl eyle tevfiḳuña hem-rāh
- 3 Şühüd-ı nūr-ı Haḳdur aşl-ı maḳşüd
N'iderler ḥür ü ḳaşr ü cennet ü cāh
- 4 Bu dil ḳāni' değıl bir kez şühüda
Murādı bu ki iḥsān ola her gāh
- 5 Eğer sa'y eylesem biñ yıl hebādur
'Aṭā irmezse senden ḳula ey Şāh
- 6 Harīm-i ḳurbetüñe eyle maḥrem
Kerem ḳıl eyle yā Rab ḥāş-ı dergāh
- 7 Ḥalāş eyle 'anāşırdan vücūdum
Umar faẓluñı her 'āşī vü gümrāh
- 8 Fenāyīye içür 'aşḳuñ meyinden
Ḳıl esrāruña vāḳıf ḥāle āgāh

---

7 dem-be-dem: dāimā SA, SB

⁶⁰ HM: 116a, M: 26b, DE: 23a, SA: 53b, SB: 61a, YK: 41b

61

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Umarlar luṭf u iḥsānuñı ‘uṣṣāk
Gerek enfüs Efendi gerek āfāk
- 2 Yer ü gökde ne varsa cümle eşyā
Ḳamusı rü‘yet-i dīdāra müştāk
- 3 Tecellī-i viṣālūñ eyle iḥsān
Bizi nār-ı firāḳa ḳılma iḥrāk
- 4 Güvāh-ı vaḥdetüñdür iki ‘ālem
Müsebbihler seni eşcār ü evrāk
- 5 Ḥalāş it ḳalbimüz resm-i sivādan
Derūnumuz bula nūruñla işrāk
- 6 *Seḳāhüm* cāmını şun cāna sākī
İrişe yirine tā ‘ahd ü mīsāk
- 7 Bi-ḥaḳḳ-ı āb-ı rü-yı sırr-ı *levlāk*
Fenāyī bendeñüñ ḳıl ḳaydın ıḫlāk

62

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Aşlımız bir nūr-ı vaḥdetdür bizüm ol cān ile
Perde-i ten setr idüpdür aramız cānān ile
- 2 *Mā vesa‘nī* lem‘asından neş’e-dār it ḳalbimüz
Yüzüñi her şeyde görem dīde-i iḳān ile

---

1 fażl-ı ‘āmından: fażl u ‘āmından SA, SB

6 yā Rab: Bārī M

⁶¹ HM: 116a, M: 27a, DE: 23b, SA: 32a, SB: 35b, YK: 23b

* 5. beyit M’de yer almıyor.

⁶² HM: 116b, M: 27a, DE: 23b, SA: 55b, SB: 63a, YK: 42a

5 devr-i vücūdın: devri vücūdı SA,SB

- 3 *Külle yevmin hüve fî şe'n şânına bulam vüşül*
Bî-nişân ola bu şānum dem-be-dem ol şān ile
- 4 Aḥsen-i taqvimüñ 'ārif añladı ma'nāsını
N'ola mestūr olsa sırrı şūret-i insān ile
- 5 Eyleyen pergār-ı vaḥdetle dü-kevní der-ḥarem
Buldı ol devr-i vücūdın nokḫtasın devrān ile
- 6 Sīn ü şīn ref' eyleyüp dendānını bir eyledi
Sāl ü māh u hefte vü leyl ü nehārī ān ile
- 7 Yüzi ḳarasına baḳma ḳıl Fenāyīyi ḳabūl
Sürdi dergāhıña vechin şad-hezar 'işyān ile

63

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

- 1 'İḳāl-i 'aḳl-ı cüz'īden ḥalāş oldum sürürüm var
Muḥabbet sāgarın içdüm bi-ḥamdi'llāh ḫuzūrum var
- 2 Hümā-yı Hū vü yā Hūyı gönül şehbāzı şayd itdi
Semend-i 'aşḳ-ı bāz ile bu şahrādan 'ubūrum var
- 3 Nesīm-i rūḥ-ı raḫmetden irişdi cāna çün feyzi
Eğerçi 'ālem-i milkde bu vech ile zuhūrum var
- 4 Nesi var bir avuç ḫāküñ Cenāb-ı Ḥazrete lāyık
Heman rū-yı siyāh ile hezār sehv ü ḳuşūrum var
- 5 Fenāyī cāmi'-i mışr-ı vücūdda cum'arı ḳıldı
Ḥişār-ı tende şūretde görünür özge şūrum var

---

⁶³ HM: 117a, M: 28a, DE: 24b, SA: 16, SB: 19a, YK: 17a
2 'aşḳ-ı bāz ile: 'aşḳ-ı yār ile M

64

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün

- 1 ‘İnāyet idicek bir ‘abde Bārī
İder hālīne anuñ bārī yārī
- 2 Tecellīsine kı lup anı maẓhar
Götürür bu cihāndan kār ü bārī
- 3 ‘Urūc itdi qādīmi menziline
Semend-i ‘aşkuñuñ olan süvārī
- 4 Şayarlar bir deme iki cihānı
Budur ‘arīflerüñ her demde kārī
- 5 Fenāyī eyleyüp varımı ifnā
Fenā-ender-fenāda buldı varı

65

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Vuşlatuñ gülzārına cān bülbülin zār eyledüñ
Lezzet-i hūr u cināndan anı bīzār eyledüñ
- 2 Şiddet-i fūrkatde çekdiyse hezār derd ü belā
İrgörüp maṭlūba āhīr vāşıl-ı yār eyledüñ
- 3 Ğoncanuñ gūşına irdi ‘andelībüñ nālesi
Ravza-ı cānını açup keşf-i esrār eyledüñ
- 4 Feyz-i faẓluñdan umaruz ola envā‘-ı fütüh
Maḥz-ı luṭfuñla ‘ademden bizi çün var eyledüñ
- 5 Eyle yā Rabbi Fenāyī kuluña luṭf u kerem
Enbiyā vü evliyāya şol ki ikrār eyledüñ

---

⁶⁴ HM: 117a, M: 28a, DE: 24b, SA: 63a, SB: 75a, YK: 50b
1 bārī yārī: yār-i ğarī SA,SB

⁶⁵ HM:117b, M: 27b, DE: 25a, SA: 33a, SB: 36b, YK: 25b
1 anı bī-zār: - bī-zār SB

66

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Okıyan 'ilm-i ledünnī görmedi ağ u kara
Çün melâik her nefesde didi *lā 'ilme lenā*
- 2 Açdı *aḥbebtü en u'raf* sırrınıñ ebvābını
Ḥāşıl oldı aña sırr-ı *ğayre mā 'allemtenā*
- 3 İtdi ezber dört kitābuñ ma'nāsın bir noqtadan
Ḥızr-veş oldı mükemmel cümle fenni ol dilā
- 4 *Ve'd-Ḍuhā ve'l-Leyl*müñ nüktesini kıldı 'ayān
Şems-i vaḥdetden semā'-ı qalbine irdi ziyā
- 5 Zāhir oldı cānına mefhüm-ı emr-i *fe'staqim*
Eyledi çün nūr-ı pāk-i Muşafāya iktidā
- 6 Buldı 'izzet irişenler sāyesine 'ārifüñ
Kim hevā-yı lā-mekānda her biridür bir hü mā
- 7 'Ayn olursa 'ayn-ı 'ālem ger Fenāyīye n'ola
Kühl-i kudretten çekilmiş 'aynına çün tütüyā

67

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 'Ayn-ı 'āşıkda görünür naqş-ı 'ālem bir ḥayāl
Ol ḥayālle zāhir olur dīdeye nūr-ı cemāl
- 2 Mazhar-ı Haq olduğı-y-çün cümle eşyā ser-te-ser
Ol vecihden 'ārif olan gördi her şeyde kemāl
- 3 Vāşıl oldı *men 'aref* esrārınıñ mefhümına
'Āqıl ü dānā olanlar eyledi fehm-i meāl

---

⁶⁶ HM: 117b, M: 28b, DE: 25b, SA: 2b, SB: 3a, YK: 2a

2 oldı aña sırr-ı ğayri: aña remz-i sırr-ı SB / ola aña SA

⁶⁷ HM: 118a, M: 28b, DE: 26a, SA: 36b, SB: 42a, YK: 27b

- 4 Vech-i bâkî yâdına kim tarh-ı kevneyn eyledi
Sâki-i bezm-i ezelden nûş idüp câm-ı vişâl
- 5 Zâhir ü bâtın Fenâyî bendeñe eyle nazar
Mahz-ı fazluña Efendi eyledi çün ittikâl

68

Fe‘ilâtüm mefâ‘ilün fe‘ilün

- 1 Feyz-i haqqıñ olursa ihsanı
Keşf olur sırr-ı râz-ı Sübhânî
- 2 Yâri eyler müşâhede taḥkîk
Her ki bilür bu remz-i ‘irfânî
- 3 Ulaşup vaşlına beḳâ buldı
Eyleyenler bu ḳalıbı fânî
- 4 İrdi evc-i a‘lâya esfelden
Maḥv idenler vücūd-ı cismânî
- 5 Leb ü la‘li hevâsına çeşmüm
Dökdi her dem o dürr ü mercânî
- 6 Ḳamu ḥaṭ şâhibin ğubâr eyler
Nesh iderse ḥaṭında reyḥânî
- 7 Oldı bende Fenâyî Raḥmâna
Kim ki bildi bu vech-i insânî

69

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün

---

1 olur: oldı M

⁶⁸ HM: 118a, M: 29a, DE: 26b, SA: 63b, SB: 75a, YK: -
3 vaşlına: vuşlata SA, SB.

4 İrdi: İrişdi HM, DE, M.

5 Leb ü la‘li: Leb-i la‘li SA, SB, M.

⁶⁹ HM: 118b, M: 29a, DE: 26b, SA: 62b, SB: 74a, YK: -
2 Ḳamu mevcüd olur: İki ‘âlem ḳamü SA, SB.

- 1 Yolında yārūñ oldum ḥāk-i rāhı
Umaruz düşe bir gün aña rāhı
- 2 Nazar kılsañ bu keşret ‘ālemine
Kamu mevcūd olur vaḥdet güvāhı
- 3 Görüp bilmege kıl bize hidāyet
Ḥaḳīḳat üzre eşyāyı kemā-hī
- 4 Tecellī-i cemālūñ eyle iḥsān
Değil bir kez mükerrer kıl İlāhī
- 5 Bu ilde vü ol ilde evvel āḫir
Fenāyī kuluñuñ sensin penāhı

70

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Maṭla‘-ı feyz-i ezelden ṭālī‘ oldı āfitāb
Leyl-i fūrḳat zāil oldı ḳalmadı dilde ḫicāb
- 2 Lā-mekān milkinde cevlān itse n’ola cān ü dil
İtdi aşlına rücū‘ nār u hevā mā u türāb
- 3 Bes dūrür cümle ‘uṣāt-ı mü’minīne ser-te-ser
Baḫr-i raḫmetden irerse ‘āleme bir ḳaṭre āb
- 4 Setr ider nūr-ı cemāl ile celālī perdesin
‘Arz ider ‘uṣṣāḳa dīdārını ez-rū-yı ‘iṭāb

---

3 bilmege: bilmegi SA, SB

4 mükerrer kıl: mükerrer - SB

⁷⁰ HM: 118b, M: 29b, DE: 27a, SA: 5b, SB: 6b, YK: 3b

1 Maṭla‘-ı feyz-i ezelden ṭālī‘ oldı: Şubḫ-ı vaşluñ tal‘atından ṭālī‘ ola YK // zāil oldı: zāil olup YK

2 itse n’ola: n’ola itse SA, SB // mā-ı türāb: mā u türāb SA

3 Bes dūrür: Pes dūrür HM // Baḫr-i raḫmet: Baḫr-i vaḥdet (altta) HM, DE

4 Setr ider: Setr idüpdür SA, SB / Cemāl ile: Cemālīne M

5 Fehm ider seb‘a’l-meşānī sırrını bir noḳṭadan: Sırr-ı ‘irfān reşḫasından zāhir oldı kâināt SA, SB

- 5 Fehm ider Seb‘a‘l-meşānī sırrını bir noktadan
Levh-i dildür ey Fenāyī ma‘ni-i ümmü‘l-kitāb

71

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Senüñ emrüñle kâim cümle eşyā
Bu kudrettedür dünyā vü ‘uqbā
- 2 Bu zulmetden münevver it cihānı
Hayāt bahş kıl cedīden mürde cānı
- 3 Güzer eyleye dil arz u semāyı
İre tā ‘arş-ı maqşūda Fenāyī

72

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Ey bizi maḥz-ı ‘ademden var iden Kādir Hudā
Hemdem eyle ḥazretüñe yek-nefes kılma cüdā
- 2 Emr-i künle bunca mevcūda geyürdüñ ḥil‘atı
Zerre-i nāçize kılsañ n’ola vaşluñı ‘aḫā
- 3 İrişelden gūş-ı hūşa yevm-i mīşakdan ḥiṭāb
Levh-i dilde ketb idüpdür nāmuñı dest-i kaḫā
- 4 Yād idüp ‘ahd-i kadīmi yār ile yār olmadık
Ḥalvet-i sırda olaldan anuñ ile āşinā
- 5 Vuşlat-ı maḥbūb için yoğ it Fenāyī varuñı
Bulagör bir bākī devlet ki irmeye hergiz fenā

73

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

⁷¹ HM: -, M: -, DE: -, SA: -, SB: -, YK: 1a

* YK bu şiirle başlıyor ve baştan eksik.

⁷² HM: 119a, M: 29b, DE: 27b, SA: 1b, SB: 1b, YK: 1a

⁷³ HM: 119a, M: 30a, DE: 28a, SA: 61a, SB: 71a, YK: 52b
2 ehl-i yek-dem : ehli yek-dem M

- 1 Nağd-i cāna iştirā itdüñ metā‘-ı vuşlatı
Sıgmadı arz u semāya ol metā‘uñ kıymeti
- 2 Demdeme irmeğe ey dil ehl-i demle hem-dem ol
‘Ayn-ı sālē ‘add iderdüm ehl-i yek dem şöḫbeti
- 3 Eyle *etmentü* ‘aleyküm ni‘metinden hişşe-dār
Kıl müyesser iki ‘ālemde devām-ı ni‘meti
- 4 Sebķ-ı ḫüsnā ile irdiler irenler vaşluña
Zerre-i nāçiz ider mi āfitāba sebķati
- 5 ‘Ayn-ı luḫfuñla Fenāyī bendeñe eyle nazār
Kesret-i eşyāda göre tā ki sırr-ı vaḫdeti

74

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Ol Ğanī Mevlā umarum baķmaya nisyānuma
Çekile ‘afv-ı ķalem rüz-ı cezā ‘işyānuma
- 2 Bī-ḫisāb aşsı idüp gelmeye noķşān ü zevāl
Dost ile bezm-i belāda olunan peymānuma
- 3 Çün cülūs itdi geçüp sulṫān-ı ‘aşķ cān taḫtına
Yazdı zülfüñ ḫaṫṫını kim nüşḫa yok dīvānuma
- 4 Pür dürür ezhār-ı ‘irfān ile cānum ravzası
Zer‘ idelden bezr-i ḫubb-ı yāri Ḥaķ bustānuma
- 5 Bū-yı ‘aşķ ile Fenāyī dil mu‘aṫṫar dāimā
Sāķī-yi bezm-i ezel çün şundi cāmın cānuma

75

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

⁷⁴ HM: 119b, M: 30a, DE: 28b, SA: 55a, SB: 62b, YK: 45b

1 rüz-ı cezā: rüzı cezā SA

2 noķşān ü zevāl: noķşān-ı zevāl SA, SB

5 bezm-i ezel: bezm-i ezelden SA, SB

⁷⁵ HM: 119b, M: 30b, DE: 28b, SA: 63b, SB: 75b, YK: 54b

- 1 Kim okursa levh-i dilden ism-i ruḥ-efzāmuzı
Seyr ider ‘İsā gibi ol ‘ālem-i bālāmuzı
- 2 Ādemīden ‘ilm-i esmā öğrenen oldu melek
Cinnüñ aşlı nār idi öğrenmedi esmāmuzı
- 3 Sırr-ı remz-i ‘alleme’l-esmāya ‘arifeñ eğer
Senüñ ile bile görürsin tamām eşyāmuzı
- 4 Feyz-i aḳdesden ireli cism ile cāna ‘aṭā
Cennet-i ḥüsnüñde gördük fehm idüp me’vāmuzı
- 5 Hemçü ‘Aṭṭar ey Fenāyī Mantıḳu’ṭ-Ṭayr bilmeyen
Ḳāfa varup görmek ister ol bizüm ‘Anḳāmuzı

76

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Döndi bu cismüm hilāle ol meh-i tābān için
Geçdi dil cān ü cihāndan şoḥbet-i cānān için
- 2 Çünkü iḥsāndur cefāsı cāna cānānuñ müdām
Dem-be-dem şükr eylerem ol Vāhibü’l-iḥsān için
- 3 Naḳd-i cāna cevher-i bāḳīyi kılduñ iştirā
Bey’ olup bāzār-ı ‘aşḳda varımız ol kān için
- 4 Hızr-veş buldı lebüñden mürde-i cān çün ḥayāt
Zulm olur zulmāta varmaḳ çeşme-i ḥayvān için
- 5 La‘l-i nābuñ n’ola dökse her nefesde ḳanımı
Ḳande gördüñ sorıla bir ḳan hezārān ḳan için
- 6 Kenz-i maḥfiden zuhūra geldi cümle kāināt
Açdı aḥbebtü en u‘raf sırrını ‘irfān için

⁷⁶ HM: 120a, M: 30b, DE: 29a, SA: 45a, SB: 51b, YK: 37a

5 bir ḳan hezārān: bir dem hezārān SA,SB

6 kenz-i maḥfiden: kenz-i maḥfide M

7 ‘aks-i ḥüsnini: ‘aksi ḥüsnini SA, SB

8 bu yolda: yolunda M

- 7 *Ahsen-i taqvîmde* izhâr idüp ‘aks-i hüsnini
Gösterür mir’ât-ı dilde vechini insân için
- 8 *Külle yevmin hüve fî şe’n şânına* buldı vüşül
Bî-nişân iden bu yolda şânını ol şân için
- 9 Çünkü bulduñ ey Fenâyî *fakru fahrîden* ğinā
Gör bu devri ğam yeme gel gerdiş-i devrân için

77

Müstef’ ilün müstef’ ilün müstef’ ilün müstef’ ilün

- 1 Dil mürdesini hayy ider Hū isminüñ zākirleri
Arz u semāyı tayy ider Hū isminüñ zākirleri
- 2 Kalb hānesin gülzār ider bülbüli aña zār ider
Her demde seyr-i yār ider Hū isminüñ zākirleri
- 3 Bezm-i elestüñ mestidür meydān-ı ‘aşkuñ cüstidür
Yārüñ qadīmî dostıdur Hū isminüñ zākirleri
- 4 Deryā-yı tevḥîd itdi ğarq pes aradan maḥv oldı farq
Oldı muḥîṭ-i ğarb u şarq Hū isminüñ zākirleri
- 5 Devr-i elestde hişşesün ‘aşq ile itdi kışşasun
Def’ itdi cümle ğuşşasun Hū isminüñ zākirleri
- 6 Derd ile girse kim yola oldı hidāyet ol kula
Şaymaz cihānı bir pula Hū isminüñ zākirleri
- 7 Qodı bu yola cān u ten terk itdi yār için vaṭan
Ḥaqqı görür her zerreden Hū isminüñ zākirleri
- 8 İrdi kime fazl-ı ezel dost bezmine oldı maḥal
Her müşkilini itdi ḥal Hū isminüñ zākirleri

---

⁷⁷ HM: 120b, M: 31a, DE: 30a, SA: 64b, SB: 76b, YK: -

- 9 Rāh-ı fenāya kim girer yārin cemālin ol görer
Her bir dikende gül derer Hū isminüñ zākırleri
- 10 Fazlını ol Rabb-i Raḥīm itdi Fenāyīye aẓīm
Bulur ebed bākī na‘īm Hū isminüñ zākırleri

78

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

- 1 Nişānuñ bulalı cānum bu şānum bī-nişān oldı
Açıldı vaḥdetin sırrı ‘avālim ‘ayn-ı cān oldı
- 2 Rumüz-ı *mā vesa ‘nīden* irişdi cāna çün feyzi
Ve in min şey’ kelāmıyla kamu eşyā lisān oldı
- 3 Ezeldendür bidāyātı cihāna sıgmadı hergiz
Bu ma‘nādandur ‘uşşākuñ mekānı lā-mekān oldı
- 4 Ruḥuñ *ḳālū belā* sırrın ideli ‘āleme ifşā
Giderdi perdeyi yüzden gümānum bī-gümān oldı
- 5 *Nefahtü fīhi min rūḥi* dinildi şān-ı Ādemde
Bu sır *min emri Rabb* ile ‘anāşırda nihān oldı
- 6 Şabā zülfüñ nesīmiyle mu‘aḫḫar ḳıldı āfāḳı
Mesṭhā-veş deminden gör ki ne cānlar revān oldı
- 7 Cihānda cān ile vaşluñ Fenāyī ihtiyār itdi
Ḳoyup bu cism ile cānı cihān içre cihān oldı

4 aradan: arada SA, SB // muḫīṭ-i ğarb u şarḳ: muḫīṭi ğarḳ-ı şarḳ SA, SB

5 Def‘ itdi cümle: Def‘ eyledi her SA, SB

6 Derd ile girse kim yola: Derd ile kim girdi SA,SB

7 bu yola: bu yolu M

9 dikende: dikenden SA, SB

10 Bu beyit SB’de bir sonraki şiirin arasında sayfanın sonunda yer alıyor.

⁷⁸ HM: 121a, M: 31b, DE: 30b, SA: 64a, SB: 76a, YK: -

1 cānum bu şānum: şānum bu şānum SA / şānum bu nişānum SB // vaḥdet-i sırrı: vaḥdeti sırrı SA, SB

2 Rumüz-ı: Rumüzü SA, SB

Mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün mefā‘lün

- 1 İrişdük sırr-ı mevlüde şükürler yine Mevlāya
‘Aṭādur Ḥazret-i Ḥaḫdan zuhūrı dīn ü dünyāya
- 2 Sa‘ādetle kudümından müşerref oldu ‘ālemler
Yetişdi şems-i Zātınuñ ziyāsı ‘arş-ı a‘lāya
- 3 Ezel naḫḫāşı yazmadı mişālin naḫş-ı ‘ālemde
Ḳamaşur görmeğe gözler o naḫş-ı ‘ālem-ārāya
- 4 Nihāyetsiz olan baḫrūñ o bir dürr-i yetimidür
Anuñ kıymetin ol bildi ki ğarḫ ola bu deryāya
- 5 Ḳamer devrinde bedr olsa hilālī n’ola ol māhuñ
Cihāt-ı sitti selb idüp güzer itdi müsemmayā
- 6 ‘Aceb sevdāya düşmişdür vişālin isteyen ‘aşıḫ
Geçer sevdā-yı sevdādan düşenler işbu sevdāya
- 7 Cenāb-ı Ḥazret-i Bārī buyurdi şānuña *levlāk*
Senüñ nūruñdan irişdi füyüzāt cümle eşyāya
- 8 Sen ol Zāt-ı muṭahharsın geçer seyrüñ nüh eflāka
Ki *sübḫāne’ilezī esrā* delīl oldu bu esrāya
- 9 Cihānuñ baḫr ile berri ḫamu ‘anberle müşk oldu
Şaḫuñ büyünı şaçalı şabā deryā vü şaḫrāya
- 10 Emīrüm seyyidüm sensin bu gün ey ḫūblaruñ şāhı
Vücūdum şehrinı virdi cemālüñ nūrı yağmāya
- 11 Cemālüñ dīdeden pinhān egerçi zāhir āmennā
Görinen yine vechüñdür naḫar olduḫda her cāya

⁷⁹ HM: 121b, M: 32a, DE: 31a, SA: 59a, SB: 68a, YK: 43b
3 naḫḫāşı: naḫḫāş SA, SB

- 12 Bu gün dīdār-ı yār ile bu cism ü cānı kıl tebşīr
Olardan eyleme luḡ it ḡala imrūz u ferdāya
- 13 Fenāyī bendeñe eyle şefā‘at yā Rasūle‘llāh
Civār-ı ḡazret-i ḡudse ola bī-ḡāre hem-sāye

80

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Āferīn ol cāna ki meşhūd ide cānānını
Bu fenā milkinde yeksān ḡıla cism ü cānını
- 2 ḡaste olan dillere dārū‘ş-şifādur kūy-ı yār
Derdini bulan göñül pes n‘eylesün dermānını
- 3 Lā-mekān milki hümāsın itmeḡe cānā şikār
Āşiyān-ı ḡudse irgöre ki mürḡ-i cānını
- 4 Başıını ḡop eyleyüp giren fenā meydānına
Lā-mekān milkinde ḡaldı ol topuñ ḡevḡanını
- 5 Dāne-i ḡāl-i ruḡuñ vechinde cān eyler fedā
Oḡıyanlar noḡḡadan sırr-ı ezel ‘irfānını
- 6 ḡün dem-i Rūḡū‘l-ḡudūsden mürde dil buldı ḡayāt
Nice mümkün ide ādem ol demüñ şükrānını
- 7 Vuşlatı esrārına ḡayrān Fenāyī işbu cān
Virmedi iki cihāna vuşlatuñ bir ānını

81

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

9 müşk oldı: misk oldı SA, SB, M

10 nurı yaḡmāya: cünd-i yaḡmāya SA, SB, M (altta not “cündi” HM, DE)

12 imrūz u ferdāya: imrūzı ferdāya SA,SB

13 hem-sāye: himāye SA, SB

⁸⁰ HM: 122a, M: 32b, DE: 32b, SA: -, SB: -, YK: 55a

⁸¹ HM: 122b, M: 33a, DE: 32b, SA: 17b, SB: 21a, YK: 16a

2 ḡuzūr: ḡubūr M

6 dem tā deme: tā demdeme SA, SB

- 1 Ey kamu ‘älemlere viren ziyā
Rü’yetüñle dīdemüz eyle münīr
Dīde-i dil bula nūruñla cilā
Rü’yetüñle dīdemüz eyle münīr
- 2 Şems-i Zātuñdan irerse zerre nūr
Hāşıl olur cism ile cāna huzūr
Maḥv ola āyīne-i dilden fütūr
Rü’yetüñle dīdemüz eyle münīr
- 3 Yā ‘Alīm ü yā Hākīm ü yā Hābīr
Saña ma‘lūm nīk ü bed mā fi’z-zamīr
Ente ḥasbī ente kāfī yā Başīr
Rü’yetüñle dīdemüz eyle münīr
- 4 Maṭla‘ından ṭālī‘ ola āfītāb
İrişe bī-vāsıṭa cāna ḥiṭāb
Ref‘ ola ‘ayn-ı ‘alilūmden ḥicāb
Rü’yetüñle dīdemüz eyle münīr
- 5 Ey Qādīm ü Hayy ü Qayyūm u Aḥed
Sensin ol Ḥallāḳ-ı eşyā bī-‘aded
Zāil ola ‘ayn-ı merdūmden remed
Rü’yetüñle dīdemüz eyle münīr
- 6 ‘Ayn-ı ādem ‘ayn oldı ‘āleme
Nüşā düşdi işbu ‘ālem ādeme
Qıl hidāyet irişe dem tā deme
Rü’yetüñle dīdemüz eyle münīr
- 7 ‘Ayn-ı rahmetden ire ‘ayna devā
Dest-i kudret çeksün aña tūtiyā
Nūr-ı Zātuñ it Fenāyīye ‘aṭā
Rü’yetüñle dīdemüz eyle münīr

---

⁸² HM: -, M: -, DE: -, SA: 18a, SB: 21b, YK: 14b

- 1 Visālũñ ‘ıdini eyle müyesser
İde sālİKlerũñ tã hacc-1 ekber
- 2 Nuķũş-1 ğayrı hakk it levh-1 dilden
Şühüd-1 Zāt-1 Pākũñ kıI mükerrer
- 3 Kemāl-i cūduña yok hadd ü ğāyet
Dü ‘ālem emrũñe yā Rab müsahhar
- 4 Neķāyışdan münezzehdür şıfātuñ
Te‘ālā şānũhũ Allāhũ ekber
- 5 Tecellī-i cemālũñle vir işrāk
Ola nūruñla cān u dil münevver
- 6 ‘Arūs-1 ma‘ni ref’ itdi niķābın
Cemālũñ ola bī-dilde muşavver
- 7 Fenāyī nüşha-1 sırr-1 ezelden
Kitāb-1 hüşnüñi eyledi ezber

83

Mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün

- 1 Cihān u cism ü cān yoluñda ķurbān
Tek eyle ‘ıd-i vaşluñ cāna ihsān
- 2 Cemālũñ şem‘ine karşı dil ü cān
İder pervāne-veş varını sūzān
- 3 Yir ü gök cümle Hāķķuñ āyetidür
Bunı a‘mā olan eyler mi iz‘ān
- 4 Dinildi *len terān* Mūsāya gerçi
Velī itdi ārını nūrın īķān
- 5 *Nefāhtü* nüktesin fehm it Fenāyī
Hāķīķat üzre ger olduñsa insān

⁸³ HM: -, M: -, DE: -, SA: 49b, SB: 55b, YK: 39a

84

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Kūl olanlar şıdķ ile Mevlāsına
N'eylesüñler bu cihān sulţanlıđın
Cennet-i vaşluñ iren me'vāsına
N'eylesüñler bu cihān sulţanlıđın
- 2 Virseler baķmaz Süleymān milkini
Rāhat olmaz bir nefes cān u teni
İsteyen nūr-ı cemālūñ zevķini
N'eylesüñler bu fenānuñ varlığın
- 3 Ger irişse luţf u fażl-ı gird-gār
Ĝāib olmaz dīdeden envār-ı yār
Sözümüz bu dāimā leyl ü nehār
Neyleyelüm bu fenānuñ varlığın
- 4 Sen münezzeh Şāha yoķ kevn ü mekān
Ķande bulsunlar seni ya 'āşıkān
Ṭālibūñ maţlūbı sensin bī-gümān
Neyleyelüm bu fenānuñ varlığın
- 5 Eyle her demde Fenāyīye meded
Rū'yetūñ bābını aña kılma sed
Luţf u iḥsānuñı eyle bī-'aded
Neyleyelüm bu fenānuñ varlığın

85

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

- 1 Derdūñ olur cāna devā yā Ze'l-'aṭā yā Ze'l-'aṭā
'Uşşāķa kıl vaşluñ 'aṭā yā Ze'l-'aṭā yā Ze'l-'aṭā

⁸⁴ HM: 123a, M: 33b, DE: 33b, SA: 49b, SB: 56a, YK: 36b

2 fenānuñ varlığın cihān sulţanlıđın SA, SB

3 Sözümüz bu: Hem sözüm bu SA / Sözüm bu SB // Neyleyelüm: Neylesüñler SA, SB

4 Ṭālibūñ maţlūbı sensin bī-gümān: Zāt-ı pākūñdür murād olan hemān SA, SB

⁸⁵ HM: 123a, M: 34b, DE: 33b, SA: 3a, SB: 3b, YK: 1a

1 kıl vaşluñ: vaşluñ kıl SA, SB

- 2 Ref'ola dilden her hevā gide nazardan mā-sivā
Kıl zāt-ı pākūne sezā yā Z'e'l-'aṭā yā Z'e'l-'aṭā
- 3 Maḫşūd-ı emr-i kün fe-kān Zātuñ durur zāhir nihān
Her şeyde sensin çün 'ayān yā Z'e'l-'aṭā yā Z'e'l-'aṭā
- 4 Cümle vücūd-ı mümkināt meclā-yı esmā vü şifāt
Kılsun tecellī nūr-ı Zāt yā Z'e'l-'aṭā yā Z'e'l-'aṭā
- 5 Kıldıñ nice iḫsān u cūd yoḫdan bize virdüñ vücūd
Vir yine haḫḫānī şuhūd yā Z'e'l-'aṭā yā Z'e'l-'aṭā
- 6 Ey faẓl u cūd ıssı Kerīm eyle bize luṭf-ı 'aẓīm
Bulsun yerin 'ahd-i ḳadīm yā Z'e'l-'aṭā yā Z'e'l-'aṭā
- 7 Gider aradan fūrḳati göster saray-ı vaḫdeti
Bula Fenāyī vuşlatı yā Z'e'l-'aṭā yā Z'e'l-'aṭā

86

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Nūr-ı illa'llāha āgāh it bizi
Luṭf u iḫsān ıssı Raḫmānum meded
Maẓhar-ı esrāru'llāh it bizi
Luṭf u iḫsān ıssı Raḫmānum meded
- 2 Taḫt-ı teşhīrūñdedür arz u semā
Cümlesi fermān-berūñdür dāimā
Bulalum nūr-ı hüviyyetden 'aṭā
Luṭf u iḫsān ıssı Raḫmānum meded
- 3 Zikrūñ ile ḳalbimiz bulsun cilā
Açıla tā revzen-i cān ez-şafā
Güş-ı cāna irişe Ḥaḳdan nidā
Luṭf u iḫsān ıssı Raḫmānum meded

---

6 faẓl u cūd: faẓl-ı cūd SA, SB // luṭf-ı 'aẓīm: luṭf u 'aẓīm SA, SB
86 HM: 123b, M: 35a, DE: 34b, SA: 10a, SB: 11b, YK: -

- 4 Zāt-ı Pākūñ ‘izzeti-y-çün yā Raḥīm
Fahṛ-i ‘ālem hürmeti-y-çün yā Kerīm
Sen ‘ināyet eyle yā Hayy ü Qādīm
Luṭf u iḥsān ıssı Raḥmānum meded
- 5 Çünki Qayyūm ile qāimdür cihān
N’eyler ara yirde pes bu cism ü cān
Nūr-ı Zātuñ dīdeden itme nihān
Luṭf u iḥsān ıssı Raḥmānum meded
- 6 Bizi nār-ı firāqa kılma sūzān
Bulunmaz fazluña çün ḥadd ü pāyān
Fenāyī bendeñe kıl luṭfuñ iḥsān
Luṭf u iḥsān ıssı Raḥmānum meded
- 7 Eyle tevfiķuñı yoluñda refiķ
Nār-ı qahra eyleme bizi ḥarīķ
Saña ṭođrı vara yā Rabbi ṭarīķ
Luṭf u iḥsān ıssı Raḥmānum meded
- 8 Vir Fenāyī bendeñe bāķī vücūd
İre tā ḥadd-i kemāle fazl ü cūd
Qıl müyesser ‘arş-ı maķşūda şu‘ūd
Luṭf u iḥsān ıssı Raḥmānum meded

87

Mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün

- 1 Te‘āl’allah ne muḥsinsin şıfātuñ Zāt-ı yektādur
Senüñ ismüñ kamu eşyā şıfātında müsemmādur
- 2 Cemālüñ nūrı ey maḥbūb ne maḥhardur ki ‘ālemde
Cemī‘i şeyde ol nūruñ tecellīsi hüveydādur
- 3 Qamer devrinde sen olduñ kamu maḥbublaruñ māhı
Ki ḥālinüñ ḥayālinde iki ‘ālem müberrādur

---

* 6. dörtlük M’de ve 8. dörtlük SA ve SB nüshalarında yok.

⁸⁷ HM: 124a, M: 35b, DE: 35a, SA: 11b, SB: 13b, YK: 9a
3 ḥayālinde: ḥayālinde SA, SB

- 4 Bu ‘aql ü ‘ilm ü hilm ü hulq senüñ şānuñda nāzildür
Vişālüñ genc-i bī-pāyān zūhūruñ cān-ı eşyādur
- 5 *Terānī* nūrını gördi cebīnūñde ‘ayān çünki
Ki bildi Mūsā-yı ‘İmrān vücūduñ Tūr-ı Sīnādur
- 6 Ezel hubbūñ hūrūfını göñül levhinde ketb itdüñ
Zehī maḥbūb-ı Raḥmān kim bu ne ḥarf ü ne inşādur
- 7 Belā bezminde ‘ayneynüñ ne şey gördi ki mest oldı
Ḥumārından iki ‘ālem hemīşe mest ü şeydādur
- 8 Sevād-ı zūlfūne iren ḥayāt-ı lem-yezel buldı
Ki ‘İsā ile Hızr İlyās yüzüñ şuyına aḥyādur
- 9 İki ‘ālem vücūdı kim aña āyīnedür vechüñ
Cemālūñde ‘ayān gördi şunuñ kim ‘aynı bīnādur
- 10 *İzā aḥbebtühū* sırrın Fenāyī idegör iz‘ān
Gören ü görinen diyen işiden sende peydādur

88

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Fürqat ile yiter itdüñ ḳalb-i nā-şadı melül
Ḳıl müyesser vaḥdet-i zātiyyeye yā Rab vüşül
- 2 Cümle mevcūdātta mestür eyledüñ esrāruñı
Pes bu esrār ile ḥayrān oldı erbāb-ı ‘uḳül
- 3 Cām-ı ‘aşḳuñ cür‘asını nüş iden görmez ḥumār
Her merāma maḥz-ı fazluñdur yine aḣl-ı uşül
- 4 Eyledi *esrā bi-‘abdih* leylinüñ mi‘rācını
Cān u dilden kim olursa Ḥazret-i Mevlāya ḳul

---

9 şunuñ kim: şunuñ ki M

⁸⁸ HM: 124b, M: 36a, DE: 35b, SA: -, SB: -, YK: -

- 5 İştirā iden metā'-ı vaşluñı cān naqdine
Güş ider her zerreden zıkrüñi bā-sem'-i kabül
- 6 Sālik-i rāh-ı fenāya irmese senden nazār
Nite yol bulur Cenāb-ı Pāke bu 'abd-i zelül
- 7 Nūr-ı Zātuñ lem'asından kııl Fenāyīye 'aṭā
Maẓhar ola tā tecellī nūrına fevka'l-ḥuşul

89

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Cenābuñdan revā mıdur ḥabībī
Ki nāra yandurasın bu ğarībī
- 2 Cemālün ravzasından ḥāşa li'llāh
Ki maḥrūm eyleyesin 'andelībī
- 3 Bizi bu derde sen itdün giriftār
Anuñ sensin yine ancak ṭabībī
- 4 Temennā-yı vişālünde dil ü cān
Ara yirden gider luṭf it raḳībī
- 5 Senün fermānuña gerden-keş olan
Anuñ boynında bağludur şalībī
- 6 Göñülde yazıla *naşrun mina'llāh*
Müyesser kııl aña *feth-i qarībī*
- 7 Düşüp sevdā-yı sevdāña Fenāyī
Ezelden bu imiş anuñ naşībī

90

⁸⁹ HM: 125a, M: 37b, DE: 36a, SA: 59b, SB: 69b, YK: 48b

1 bu: ben SA, SB

6 Müyesser kııl: Mübeşşir kııl SA,SB // feth-i qarībī: feth-i mübīni M

7 Ezelden: Ezelde SA,SB

⁹⁰ HM: 125b, M: 37a, DE: 36b, SA: 65a, SB: 77a, YK: 50b

2 ider: iden SA, SB / nāmus u 'arı:nāmus-ı 'arı SA, SB

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün

- 1 Mülākāt isteyen dīdār-ı yāri
Fenā rāhında yoğ eyledi varı
- 2 Melāmet ‘āleminde buldı şöret
Aradan ref‘ ider nāmūs u ‘ārı
- 3 Hārīk itme firākuñ āteşine
Yiter çekdük vişāle intizārı
- 4 Ruḥuñ gülzārınuñ būyına bu cān
Çeker bülbül gibi zār-ı hezārı
- 5 *Seḫāhüm* cāmını nūş eyleyen cān
İki ‘ālemde görmez inkisārı
- 6 Nüküş-ı ğayrıyı ḥakk eyle dilden
N’ider sālīk olan naḫş u nigārı
- 7 Fenāyīye olursa Bārī yāri
Beḳā milkine irgörür bu kārı

91

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Varuñı bezl eyle ey dil vuşlat-ı cānāneye
Virmeyesin vaşl-ı yāre cānuñı cānāneye
- 2 Şems-i Zātuñ zerresinden n’ola eylerseñ ‘aḫā
Şem‘-i ḥüsnuñ nārına sūzān olan pervāneye
- 3 Ṭa‘ne kıılma zāhidā ehl-i ḥarābāta şaḫın
İzṭırārī çekdiler pāyin anuñ mey-ḥāneye

---

3 vişāle: firāka SA, SB / (altta “firāka” DE)

4 zār-ı hezārı: zār u hezārı SA, SB

6 naḫş u nigārı: naḫş-ı nigārı SA, SB

7 Bārī yāri: yār-ı yāri SA, SB

⁹¹ HM: 125b, M: 37a, DE: 37a, SA: 56a, SB: 64a, YK: 45b

- 4 Cümle-i mevcūda eyler çün şurāhi ser-fürū
Vādi-i bezm-i belāda devr iden peymāneye
- 5 Cāna irgörüp bu rāzı ey Fenāyī bilmedüñ
Saña kim dir sırruñı keşf eyle her bīgāneye

92

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Ol görür yārini yarın kim bugün yārin görür
Görmeyen yārini bunda ol kaçan yarın görür
- 2 Şek degildür yāri bilmez şol ki nefsin bilmedi
Yārini bilendür ol kim kendü miqdārın görür
- 3 'Ārif eyler dem-be-dem çün Ka'be-i vaşluñ tavāf
Zāhid-i hōd-bīni gör ki Ka'be dīvārın görür
- 4 Her ki keşretten geçüp oldı vücūdından hālāş
Vaḥdetüñ sırrın bulup ol Haqquñ envārın görür
- 5 Ol hümā-himmet Fenāyī eyle maḥlūba 'urūc
Arzū-yı Cennet itmez şol ki dildārın görür

93

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Şu'le irdi 'āleme ol peyker-i meh-pāreden
Āferīnler olsun anı hūb yaratmış Yaradan
- 2 Kānķı burcın aḥterisin bilsem ey meh-rū seni
Menzilüñ 'ārī hezārān kevkeb-i seyyāreden
- 3 Gül yüzüñ gülzārınuñ seyrānına çıkdı şabā
Şaçdı misk ü 'anberi ol turre-i şarrāreden

---

3 zāhidā: zāhid SA // mey-hāneye: hum-hāneye SA, SB

5 rāzı: zārı M.

⁹² HM: 126a, M: 37b, DE: 37b, SA: -, SB: 92a, YK: -

2 Yārini: Nefsini SA; SB

⁹³ HM: 126a, M: 37b, DE: 37b, SA: 43a, SB: 49a, YK: 38b

- 4 Şems-i tābandur cemālūñ zāhid idrāk eylemez
Pes ne bilsün çeşm-i huffāş dīde-i nezzāreden
- 5 Lā-yezālī hamrınıñ çıkdı humarı başına
Vaḥdetūñ peymānesin nūş ideli hum-ḥāreden
- 6 Gerçi seng-i hecr ile mir'āt-ı dil şad-pāredür
Görinür nūr-ı cemāli her biri bir pāreden
- 7 *Harra Mūsādan* egerçi Tūr-ı dil şad-pāredür
Görinür sırr-ı *terānī* yine her bir pāreden
- 8 Sırr-ı vaḥdetden irişdi çün Fenāyīye naşīb
Vāhid olup yār ile kendüsi çıkdı aradan

94

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Revā mıdur ki gönlümüz alasin
Bizi bu ğurbet iline şalasın
- 2 Vişālūñ gülşeninde ḥāşa li'llāh
Dil ü cān bülbülin maḥrūm kılasın
- 3 İki 'ālem kuyūdından ḥalāş it
Ara yirden gider aĝ u қarasın
- 4 Bizi bu derd-i 'aşқа sen bıraқduñ
Yine sensin iden anuñ devāsın
- 5 Nazar kılan yüzüñ āyīnesine
Çeker ol şāne-veş zülfüñ belāsın
- 6 *Ebtü* sırrına maẓhār olan cān
Alur *yuḡ'ım u yesķiden* ğidāsın

2 'ārī hezārān: 'ālī hezārān SA, SB

8 çün: - SB // olup: oldı SA, SB

* 7. beyit M'de bulunmuyor.

⁹⁴ HM: 126b, M: 38a, DE: 38b, SA: 44b, SB: 50b, YK: 37a

- 7 Gözi elâsı tutdı *kün fe-kām*
Ne āl itdi görüñ ‘aynı elâsın
- 8 Fenâyīye ‘aṭā it nūr-ı *Zātuñ*
Bula sidre-i dilde müntehâsın

95

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Tecellî-i cemâlûñle dil-i maḥzûnı kıl mesrūr
‘Aṭā vü faẓl u iḥsānuñ Efendî eyle nâ-maḥşūr
- 2 Nice bir nâr-ı hicrānuñ dil ü cānı ide sūzān
Bizi bezm-i vişālûñden kerem it eyleme mehcūr
- 3 N’ola nūş eylese cām-ı hüviyyet cür‘asın Ḥallāc
Muḥabbet dārına ber-dār olan lā-büdd olur Mañşūr
- 4 *Ve emme’s-sāile* bābın ‘ibādına iden meftūḥ
Kef-i cūdıyla mümkün mi kıla ḳullarını maḳhūr
- 5 Fenâyī bendeñ ıtlāk it iki ‘ālem ḳuyūdından
Virülsün dest-i ḳudretten yedine nāme-i menşūr

96

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

- 1 Zencîr-i zülfüñ ḳaydına şayd olmayan dīvānedür
Şem‘-i ruḥuñ envārına şems ü ḳamer pervānedür
- 2 Elden bıraḳ ey müdde‘î tesbîḥ ile seccādeyi
Baḳ zülf ü ḥāline anuñ gör ki ne dām u dānedür

---

4 derd-i ‘aşka: derd ü ‘aşka SA, SB

⁹⁵ HM: 127a, M: 38b, DE: 38b, SA: 12b, SB: 15b, YK: 15a

4 kıla ḳullarını maḳhūr: ide ḳullarını menhūr SA, SB

5 bendeñ ıtlāk: sırr-ı ıtlāk SA, SB

⁹⁶ HM: 127a, M: 38b, DE: 39a, SA: 23b, SB: 25a, YK: 9b

4 La‘lî: La‘l-i M

- 3 Vaḥdet meyin peymānesi sırr-ı hüviyyet cāmıdur
Ol bādeden nūş eyle kim aña cihān peymānedür
- 4 La‘lī meyinden tā ebed düşer ḥumārı rencine
Şol mest-i Ḥaḳ ki sākīsi ol nergis-i mestānedür
- 5 Ehl-i ḥaḳıḳat sālīke devrinde ‘aynūñ sāğarı
Deyr-i muğān olur yeri ser-ḥalḳa-ı ḥum-ḥānedür
- 6 Gel bu vücūduñ kaṭresin bir baḥr-i bī-pāyāna şal
Ol yemm-i cūduñ şemmesi biñ gevher-i yek-dānedür
- 7 Rāz-ı derūnuñ maḥremi irişdi evc-i ‘izzete
‘Aşḳī ḥadīşini işit ḳo gayrıyi efsānedür
- 8 Bey‘ itdi naḳd-i cānını sālīk metā‘-ı vaşlına
Nūr-ı cemālūñ bezmine cān u cihān şükrānedür
- 9 İçse *seḳāḥüm* cāmını maḥbūb elinden dil müdām
Her kim ki anuñ sākisi ol gözleri mestānedür
- 10 ‘Ayn-ı lebinden dem-be-dem sundı çü sākī cür‘asın
Cān nice mest olmaya ki ol ikisi peymānedür
- 11 Dost yolına cān ü teni ḳıldı Fenāyī çün fedā
‘Āriflere vaşl-ı ruḥuñ hem cān ü hem cānānedür

97

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Şanma bu köhne sarāyı ey gönül dār-ı ḳarār
Gice gündüz sa‘y idüben bulagör bir bākī yār
- 2 *Küllü şey’in hālīkūn* sırrını cānā zevḳ idüp
Ol vecihden ḳıldı ‘ārif cān-ı cānāne nişār

8 metā‘-ı vaşlına: metā‘-ı vuşlata SA, SB

10 cür‘ayı: cür‘asın SA, SB // ol ikisi: ol iki SA, SB

⁹⁷ HM: -, M: -, DE: -, SA: 24a, SB: 26a, YK: 19a

6 yoḥsa mevt-i ıztırāb: mevt-i ıztırāb SB

- 3 Naqd-i cāna gevher-i bākīyi eyle iştirā
‘Aşk-ı ma‘şūkı idegör cān-ı dilden ihtiyār
- 4 Verd-i bī-hemtā içündür ‘andelībūñ nālesi
Gice gündüz ol gül-i bī-ḥāra zār eyler hezār
- 5 Cür‘a-ı ‘aşk-ı ezelden her ki nūş eyler bugün
Nefsini kıldı melāmet terk idüp nāmūs u ‘ār
- 6 Sālik ol bu neş’e-i dünyāda *mūtū* rāhına
Lāḥıķ olur her kişiyeye yoḥsa mevt-i ıztırār
- 7 Berr-i fūrķat içre ‘aţşān olmayalum yā Kerīm
İrgörüp anı vişāle itme ser-gerdān-ı zār
- 8 Cism ü cāna kıl müyesser feyz-i aķdesden naşīb
Vir Ḥabībūñ ḥürmetine Zāt-ı Pāke iķtidār
- 9 *Küntü kenzüñ* bābını fetḥ it Fenāyī bendeñe
Pertevi mihr-i ezelden eyle anı neş’e-dār

98

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Sa‘ādetle ķudūmı kıldı teşrīf
Cihānı yine ol şehr-i mübārek
Anı Ķur’anda Mevlā itdi ta‘rīf
Şükür geldi yine şehr-i mübārek
- 2 ‘İbāda eyleyüp iḥsān-ı bī-ḥad
Cehennem ķapuların eyledi sed
Zuhūr itmek için minhāc-ı Aḥmed
Yine geldi şükür ol şehr-i raḥmet
- 3 Şükürler idelüm dāim Ḥudāya
İrişdürdi yine bu ķutlu aya

⁹⁸ HM: 127b, M: 39a, DE: 40a, SA: 35a, SB: 39a, YK: 26b

3 Şükür geldi: Yine geldi SA / şehr-i raḥmet: mäh-i mübārek SA SB

4 eyledi: eyleyüp HM, DE // Şükür geldi: Şükürler geldi HM, M, DE / şehr-i raḥmet: mäh-i mübārek SA, SB

Vara derdlü olan dārü'ş-şifāya
Şükür geldi yine ol şehir-i rahmet

4 Münevver itdi nūriyla cihānı
Şafā-bağış eyleyüp cism ile cānı
Müzeyyen eyledi bāğ-ı cinānı
Şükür geldi yine ol şehir-i rahmet

5 Vişālūñ şavmını eyle müyesser
Değil bir kerre ihsān it mükerrer
Ola her rūzumuz tā 'īd-i ekber
Yine geldi şükürler şehir-i rahmet

6 Olup ism-i Şamedden cāna behre
Umaruz bula aşl-ı bahri kaçtre
İrişe kadrimüz her lahza kadre
Yine geldi şükürler şehir-i rahmet

7 Cemā'atle kıluḫ her şeb terāvīḫ
İdelüm dāimā tehlil ü tesbīḫ
Dil ü cāna ziyā virüp meşābīḫ
Şükürler geldi yine şehir-i rahmet

8 Olup rehber bize Faḫr-i risālet
Devām üzre olup eyyām-ı vuşlat
Zuhūr eyleye tā sırr-ı ḫaḫīḫat
Şükürler geldi yine şehir-i rahmet

9 Neye ḫādir olur yā Rabbi insān
Senüñdür evvel āḫir luḫf u ihsān
Fenāyī derdimende eyle dermān
Şükürler geldi yine şehir-i rahmet

---

5 Yine geldi şükürler şehir-i rahmet: Şükür geldi yine mäh-ı mübārek SA, SB

6 Yine geldi şükürler şehir-i rahmet: Şükür geldi yine mäh-ı mübārek SA, SB

7 meşābīḫ: terāvīḫ SA, SB // Şükürler geldi yine şehir-i rahmet: Şükür geldi yine mäh-ı mübārek SA, SB

8 Şükürler geldi yine şehir-i rahmet: Şükür geldi yine mäh-ı mübārek SA, SB

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Şems-i Zātuñ zerresinden cism ü cān bulsun ziyā
Gāib ola 'ayn-ı dilden dem-be-dem 'ayn-ı sivā
- 2 Berr-i fūrkatde nice bir teşneler 'aışān ola
Kıl zülāl-i feyż-i fazluñdan 'aış bir kaçre mā
- 3 *Rabbi ernī* lem'asıyla it münevver bālümüz
Hāşıl ola neş'e-i tā *harra Mūsā şā'ikā*
- 4 Mağz-ı cūduñla 'ademden buldı 'ālemler vücūd
Reşha-i baħr-i keremdür cümle bu arz u semā
- 5 Sırr-ı vaħdetden Fenāyī bendeñe eyle nazār
Her nefesde zāhir ola sırrına 'ayn-ı liķā
- 6 Kāl u kılın hāle tebdīl it Fenāyī bendeñüñ
Hāline bir kez nazār kılsañ bulur 'ayn-ı liķā

100

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Vişālūñ 'ıdini eyle müyesser
İde sālİKlerin tā ħacc-ı ekber
- 2 Tecellī-i cemālūñi kıl i'tā
Değil bir kerre iħsān it mükerrer
- 3 Oķıyam noķtadan 'ilm-i ledünnī
Kitāb-ı ħüsnüñi dil ide ezber
- 4 Şu'ā-yı şems-i Zātuñ zerresinden
Ola fazluñla cān u dil münevver

9 luş u iħsan: luş-ı iħsān SA, SB // Şükürler geldi yine şeh-r-i rahmet: Şükür geldi yine māh-ı mübārek SA, SB

⁹⁹ HM: 128a, M: 40a, DE: 40b, SA: 2a, SB: 2b, YK: 2b

1 ziyā: şafā SA, SB

*6.beyit sadece SA ve SB'de yer alıyor.

¹⁰⁰ HM: 138b, M: 40b, DE: 41a, SA: 16b, SB: 20a, YK: 14a

- 5 İki ‘ālem kıyūdından kıl itlāk
Bi-ḥaḳḳ-ı āb-ı rû-yı vech-i enver
- 6 Sivā naḳşını ḥakk it levḥ-i dilden
Cemālūñ naḳşını eyle muşavver
- 7 Fenāyīye ‘ināyetle nazar kıl
Ola tā manzar-ı Zātuña mazhar

101

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Nişānsız bulmadı kimse o şanı
Nişān ile bulurlar bî-nişānı
- 2 N’ider cān ü cihānı sensiz ‘arif
Yine sensin anuñ cān ü cihānı
- 3 Nuḳūş-ı ğayrıyı ḥakkeyle dilden
‘Ayān ola dile rāz-ı nihānı
- 4 Nedendür қаtre iken nev‘-i insān
Muhīt ola o baḥr-i bî-kerānı
- 5 Kıyūd-ı cism ü cāndan bulan āzād
Güzere itdi zemīn ü āsumānı
- 6 ‘Aceb sırdur semā vü arzā şığmaz
Göñül burcında derc olan me‘ānı

---

3 noktadan: nokta-ı SA, SB

* 4. beyit DE’de derkenarda

5 İki ‘ālem kıyūdından kıl itlāk: Ḥalāş it ḳalbimüz ḥubb-ı sivādan SA, SB

* 6. beyit M’de yer almıyor, DE’de derkenarda.

¹⁰¹ HM: 128b, M: 40b, DE: 41b, SA: 65b, SB: 77b, YK: -

1 o şanı: o nişānı SA, SB

3 rāz-ı nihānı: rāz u nihānı SA, SB

5 cism ü cāndan: cism-i cāndan SA, SB

6 Göñül burcında: Göñül dercinde SA, SB

- 7 Sebağ al nüṣṣa-ı sırr-ı ezelden
Sözün kaç' it Fenāyī yum dehānı

102

Fāil'ātün mefā'ilün fe'ilün

- 1 Çünkü şānuñ ki bī-niṣān oldı
Lā-mekān saña pes mekān oldı
- 2 Zātına çün tecellī eyledi Hağ
Bu şifāt lā-cerem 'ayān oldı
- 3 Kıldı künle çü 'ālemi izhār
Bu hağīkat cihāna cān oldı
- 4 Şekl-i Ādem dürür ki buldı vücūd
Hağ lisānında tercümān oldı
- 5 Gör hezārān kafesde bir bülbül
Bu 'anāşırda ol nihān oldı
- 6 Çok durur gerçi zāhiren bu zebān
Velī ma'nāda bir hemān oldı
- 7 Ey Fenāyī bu remzi fehmi eyle
Bu me'ānī saña beyān oldı

103

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Şafā-yı şafvet-i kalbi yiter eğlence insāna
Cihāna gelmeden mağşūd budur ğayrısı efsāne
- 2 Nice bir berr-i fūrkatde olalum vaşluña teşne
Zülāl-i feyz-i vaşluñı 'ağā kıl cān-ı 'ağşāna

¹⁰² HM: 129a, M: 41a, DE: 42a, SA: -, SB: -, YK: 55b

¹⁰³ HM: 129a, M: 41b, DE: 42a, SA: 56a, SB: 64b, YK: 44a

- 3 Ğam-ı ferdā ile zāhid bize ta'n eyleme imrūz
Cemāli şem'ine sūzan olan 'uşşāka pervāne
- 4 Eğer bildüñse *er-Raḥmān 'ale'l-'arşi'stevä* remzin
Güzer kııl ĩn ile āndan nazār it vech-i Raḥmāna
- 5 İçenler ābını Hızruñ olurlarsa n'ola ihyā
Fenāyī irdi la'linden ḥayāt-ı 'ayn-ı 'aynāne

104

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Muḥabbet cāmını nüş eyleyen cān
Olur düşvār ü āsān aña yeksān
- 2 Güzer idüp ta'ayyün 'āleminden
Ḳadīmī āşiyānda kııldı cevlan
- 3 Nazār kıılma kuşūr ü sehv ü zenbe
'Aṭā vü cūduña yok ḥadd ü pāyān
- 4 Yine her ḥālümüz faẓluña mevķūf
'Ademden nice kılduñ ise insān
- 5 Tecellī-i cemālūñ kııl müyesser
Değil bir kez mükerrer ola her ān
- 6 Bi-ḥaḳḳ-ı ḥātem-i mühr-i nübüvvet
Şühūd-ı nūr-ı Zātuñ eyle iḥsān
- 7 Fenāyīyi ḥalāş it hemm ü ğamdan
Dü 'ālemde ola vaşluñla şādān

105

---

2 feyz-i vaşluñı: feyz-i faẓluñı SA, SB

3 Ğam-ı ferdā: Ğam u ferdā SA, SB // Cemāli: Cemāl-i SA, SB

¹⁰⁴ HM: 129b, M: 41b, DE: 42b, SA: 49a, SB: 55a, YK: 38b

1 düşvār ü āsān: düşvār-āsān SA, SB

6 mühr-i nübüvvet: mühr ü nübüvvet SA, SB

¹⁰⁵ HM: 129b, M: 42a, DE: 42b, SA: 52b, SB: 59b, YK: 35a

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Neş’e-i insāna düşdi nüsha cānā dū cihān
‘Ayn-ı ‘ālemde görinen ‘ayn-ı vāhiddür ‘ayān
- 2 *Mā vesa‘nī* nüktesinden cāna irişdi ‘aṭā
Bildi anı kim nedür mefhūm-ı emr-i *kün fe-kān*
- 3 Āb u gil kaydından itdi cism ile cānı ḥalāş
Keşret-i eşyāda gördi vaḥdetūñ zāhir nihān
- 4 Lā-mekān milki hümāsı şaydına şehbāz-ı dil
Rūḥ-ı ḳudsīlerle ḳıldı lā-mekān ilin mekān
- 5 Ḳalmasun arada ğayrīden Fenāyī hiç eşer
Cümle mevcūdātı yoḳdan var iden ḳalsun hemān

106

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Melāḥat milkinūñ sensin emīri
Kemend-i zülfüñüñ oldum esīri
- 2 Żamīrüm şānı cümle saña ‘āid
Neye ircā‘ idem mā fi’z-żamīri
- 3 Ḳamu müşkillerimüz eyle teysīr
Müyessirsin Efendi her ‘asīri
- 4 Tecellī-i cemālūñ eyle iḥsān
Żiyāsıyla münevver ḳıl ḥaḳīri
- 5 ‘Aṭā it *fāḳru fāḥrī* lem‘asından
Ġinā-yı *Zāta* irgör bu faḳīri

---

1 düşdi nüsha: nüsha düşdi SB

3 Āb u gil: Āb-ı gül SA

5 Ḳalmasun: Ḳalmadı SA, SB // ḳalsun: ḳaldı SA, SB

¹⁰⁶ HM: 130a, M: 42a, DE: 43b, SA: -, SB: -, YK: 49a

- 6 Hâkîkat baħrine sen eyle ğavvâş
Bulayum dürr-i pâk-i bî-naẓîri
- 7 İrerdi ‘âlem-i kudse Fenâyî
Olursa Hâk mu‘în ile zâhîri

107

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Vaħdet-i Zâtiyyesine yine Zâtıdur delîl
Vâkıf olanlar bu remze n’eyesün aña delîl
- 2 Şems-i Zâtı zerresinden irmese cāna ziyâ
Nice yol bulur Cenâb-ı Pâke bu ‘abd-i zelîl
- 3 Aç cemâlün perdesin ref’ eyle ‘uşşâka hicâb
Zâhir ola ol vecihden cāna elţâf-ı celîl
- 4 Cennet ü hür ü kuşuruñ tâlibidür pür-kuşür
Lem‘a-ı envâruña cān ü cihân olmaz ‘adîl
- 5 Kıl Fenâyî kuluña ‘ayn-ı hâkîkatle nazâr
Nür-ı Zâtuñ tâ ki meşhûd ide bu ‘ayn-ı ‘alîl

108

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Gül‘izâr-ı ‘adn ider cān bâġını vech-i ħabîb
Ol vecihle nâle eyler rû-yı verde ‘andelîb
- 2 ‘Anber-efşân zülfüññ esrârını ‘arif bilüp
Âşinâ sırrın ne bilsün özini bilmez ğarîb
- 3 Bu devâsız derde hergiz bulmadum cānâ devâ
Yârdan ğayrı ider mi aña dermân ey tabîb

¹⁰⁷ HM: 130a, M: 42b, DE: 43b, SA: 36a, SB: 40b, YK: 28a

1 yine zâtıdur: zâtıdur yine SA; SB

2 Cenâb-ı Pâke bu: Cenâb-ı Pâküñe SA

5 ‘ayn-ı ‘alîl: ‘ayn-ı zelîl SA, SB

¹⁰⁸ HM: 130b, M: 43a, DE: 44a, SA: 6b, SB: 7a, YK: 5b

- 4 Çeşm-i ħun-rīzūñ dem-ā-dem luḫ ile ḳanum dōker
Ey ‘aceb bilsem nedendür ben ğarībe bu naşīb
- 5 Görse vā‘iz ħālūñi ḳordı elinden dāneyi
Unudurdı minberinde ħuḫbesin miskīn ḫaḫīb
- 6 Feth-i muḫlaḳ lem‘asından eyle cānı neş‘e-dār
Tā müyesser ola aña ma‘nā-yı *feth-i ḳarīb*
- 7 Ger Fenāyīye olursa feyz-i tevḫiḳuñ refiḳ
Luḫ u ḳahırı bir olup aña ḫabīb olur raḳīb

109

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Mişli görilmedi der-devr-i felek
Ḫüsnine taḫşīn ider ins ü melek
- 2 Bedr-i vechūñ ‘āleme virdi ziyā
Hāle māhuñ yüzine aşdı elek
- 3 Luḫ ile ‘uşşāḳa it ‘arż-ı cemāl
Budur ey şāḫib-kerem senden dilek
- 4 La‘l-i nābuñ nūşına dil teşnedür
Bu ümīde çok çekilmişdür emek
- 5 Şerḫa şerḫa ḳıl Fenāyī sīneñi
Bir gün ola ekile aña nemek

110

---

2 bilüp: bilir SA, SB

5 Görse: Görürse SB. // dāneyi: dāne SA

6 feth-i ḳarīb: feth u ḳarīb SA,SB (Bu beyit M’de yok ve DE’de derkenarda yer alıyor)

¹⁰⁹ HM: 130b, M: 43a, DE: 44b, SA: 35a, SB: 39b, YK: 26b

3 ‘arż-ı cemāl: ‘arż u cemāl SA, SB

5 ekile aña nemek: biline nān u nemek SA, SB

¹¹⁰ HM: 131 a, M: 43b, DE: 44b, SA: 42b, SB: 48a, YK: 35b

1 ola ki sālīk her hevādan: it ola ki sālīk hevādan SA.

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün

- 1 Geçür bālümüzi ħubb-ı sivādan
Ĥalāş ola ki sālİK her hevādan
- 2 Muĥabbet dāğını kıI dilde sūzān
Çerāğımız yana nūr-ı Ĥudādan
- 3 Dili kibr ü riyādan eyle taĥlİş
Şafā baĥş ola sırr-ı Kibriyādan
- 4 İÇen vaĥdet meyin bezm-i belāda
‘Ubūr eyler bu keşret ‘āleminden
- 5 ‘Ademden eyledün ĥāk iken insān
Nedir ĥāşıl olan bir ĥatre mā’dan
- 6 Gider bİğānelik resmin aradan
Bizi faZluñla ‘add it āşinādan
- 7 Yed-i kudret ‘aŞāsından Fenāyİ
Elini kesmedi rü-yı recādan

111

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Bülbül-i dil āşiyān-ı aşla pervāz eyledi
Geh ‘ırāk idüp nevāsın gāĥ şehnāz eyledi
- 2 İrdi ‘İsa-veş deminden mürde dillere ĥayāt
Nālesin mürğān-ı ĥudsİlerle demsāz eyledi
- 3 Çarĥ çenberinde tutdı devr uşūlini revān
Nağmesini rāstdan ‘uşşāĥa āğāz eyledi

* SA ve SB nüshalarında 4. beytin birinci mısrası ile ikinci mısrası yer değıştir-
miş.

¹¹¹ HM: 131a, M: 43b, DE: 45a, SA: 60b, SB: 70b, YK: -

2 deminden: deminde SA,SB

3 Çarĥ çenberinde tutdı: Tutdı Çarĥuñ çenberinde SA,SB

4 Bülbüle gül rāzını: Bülbül-i gül-zārını SA,SB

- 4 Açdı ğoncenüñ yüzinden perdesin bād-ı şabā
Bülbül-i gülzārını ol vech ile yār eyledi
- 5 N'ola bulursa Fenāyī feyz-i aqdesden naşīb
Vuşlat-ı sırrına añı maḥrem-i rāz eyledi

112

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Bize fazluñla yā Rab eyle raḥmet
Rasülün ḥürmetine vir muḥabbet
- 2 Geçür bālümüzi resm-i sivādan
Koma iki cihānda ğayra rağbet
- 3 Bir avuç ḥāk iken eyledün insān
Müyesser kııl yine Zātuña vuşlat
- 4 'Ubür ide bu keşretten dil ü cān
Göre her şeyde tā ki sırr-ı vaḥdet
- 5 Vücüdum kaṭresin 'ummāna irgör
Muḥīṭ ola o baḥr-i bī-nihāyet
- 6 Dü 'ālemde vişālün eyle i'tā
Kemāline ire itmām-ı ni'met
- 7 Vücüduñ zerresin maḥv it Fenāyī
Ola zāhir ki tā şems-i ḥaḳīḳat

113

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Vaḥdetün esrārı yā Rab dilleri ḥayrān ider
Gül'izār-ı vaşluña cān bülbülin nālān ider

---

5 maḥrem-i rāz eyledi: maḥremi rāz eyledi SA, SB

¹¹² HM: 131b, M: 44a, DE: -, SA: 9a, SB: 10a, YK: 8b

9 Vücüduñ zerresin maḥv it Fenāyī: Fenāyī bendeñ irgör her merāma SA // Ola zāhir ki tā şems-i ḥaḳīḳat: 'Ayān ola aña 'ayn-ı ḥaḳīḳat SA Nümāyān ola tā şems-i ḥaḳīḳat SB

¹¹³ HM: 131b, M: 44b, DE: -, SA: 18b, SB: 86b, YK: 13b

- 2 Rāh-ı Hāḡda cān virenler ḡan bahā dīdār alur
Şanma bu bāzārı ol yār ile her bir cān ider
- 3 ‘Īsa-veş Rūḡu’l-ḡudüsden cāna olursa ‘atā
Āsumān-ı dilde dāim murḡ-ı cān cevlan ider
- 4 İrdi pervāneye *illā vecchēhūdan* çün eşer
Perr ü bālini cemālūñ şem‘ine sūzān ider
- 5 Keşret-i eşyāda gören vaḡdetūñ sırrın ‘ayān
Baḡr-i bī-pāyāna irüp ḡatresin ‘ummān ider
- 6 Āşiyān-ı ḡudse pervāz eyleyüp cān bülbülü
Küntü kenzūñ nüktesin cān u dile i‘lān ider
- 7 Şaldı vechinden Fenāyī bürḡa‘ını āfitāb
Bu vecihden cism ü cānı zerresi raḡşān ider

114

Mefā’ılün mefā’ılün mefā’ılün mefā’ılün

- 1 Bi-ḡamdi’llāḡ ḡuhūr itdi yine elḡāf-ı Sübhānī
Teraḡ fi’l-cümle tarḡ olup feraḡ-baḡş eyledi cānı
- 2 Ḳamu maḡlūḡa meccānen vüçüdı eyleyüp in‘ām
Cedīden mürde dillere ḡayāt eyledi erzānī
- 3 Ne mümkin peyk-i ‘aḡl ire anuñ künh-i kemāline
Ta‘aḡḡulden tefekkürden münezzehdür yüce şānı
- 4 ‘Araḡ-rīz oluben sünbül dutar destinde sāḡar ḡül
Yaḡasın çāk idüp bülbül şadāsı tutdı eyvānı
- 5 ḡülūñ ḡuş-ı ḡabūline irişdi nāle-i bülbül
Anuñ’çün dāimā tekrār ide ol āḡ u nālānı

¹¹⁴ HM: 132a, M: 44b, DE:45b, SA: 68b, SB: 82b, YK: -

* İlk iki beyit DE’de yer almıyor ve 9. beyitten itibaren HM, DE’de yeni bir şiir gibi verilmiş

- 6 Buḥūr-ı Meryemüñ bûyı irişdi ḥākden eflāke
Mu‘aṭṭar itdi ‘İsa-veş semāda vech-i cānāni
- 7 Benefşe sünbül ü zerrīn delīl oldılar ezhāra
Eline seyf alup süsen ider nergis nighbāni
- 8 Döküp gözyaşını yerler sürer servüñ ayağına
İder nāz ile istiḳbāl ḥırāmāni ḥırāmāni
- 9 ‘Arūs-ı dehri zeyn itdi yine meşşāte-i ḳudret
Giderdi perdeyi yüzden diyu nevrüz-ı sulṭāni
- 10 Bilenler ḥāl-i bülbül den iderler nālesin maḳbül
Gül-i bī-hāradur anuñ hemişe zār u efgāni
- 11 ‘Urūc eyledi meh gibi bürūc-ı evc-i mes‘ūda
Şühūd iden semā-yı dilde ol mihr-i dıraḥşāni
- 12 İdüp *aḥbebtü en u‘raf* rumūzın zevḳ ile iz‘ān
İçer bezmi muḥabbetden Fenāyī cām-ı ‘irfāni

115

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Giderse ‘ayn-ı dilden noḳṭa-ı ḡayn
Ḳamu ‘ālem olurdu cümleten ‘ayn
- 2 Bulan sırr-ı *ev ednā* bezmine rāh
Güzere ḳılsa n’ola *ez-ḳābe ḳavseyn*
- 3 Ḳuyūd-ı cism ü cāndan olan ıṭlāḳ
İrer mi mā-sivādan şānına şeyn
- 4 ‘Adem milkini isteyen temāşā
Zi-ser sāzed ḳadem ve’z-dīde *na‘leyn*

1 Olup: oldı SA,SB

¹¹⁵ HM: 132b, M: 45a, DE: 46a, SA: 43b, SB: 50a, YK: 38b

- 5 Vücūdum zevrağını şalma ğarğa
İre fazluñla aña feyz-i baħreyn
- 6 ‘Aṭā kıl şems-i Zātuñ zerresinden
Bi-ħaḳḳ-ı āb-ı rû-yı nūr-ı kevneyn
- 7 Fenāyī bendeñe iki cihānda
Müyesser it aña her demde ‘ıdeyn

116

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Şaḳın çekme ğam-ı ferdāyı ey cān
Kılagör bu ğünü yarını yeksān
- 2 Cihānda dür ta‘alluḳ defterini
Dilerseñ lā-mekān milkini seyrān
- 3 Güzer eyle rüsüm-ı mā-sivādan
Ola ma‘düm aradan kân-ı imkân
- 4 Temennā-yı vişālũñde dü ‘ālem
Tecellī-i cemālũñ eyle ihsān
- 5 Ḳamu aḫvālümüz ihsāna mevḳūf
İki ‘ālem bu esrār ile ḫayrān
- 6 Fenāyī bendeñe irerse fazluñ
Olur her zerresi ğün gibi raḫşān

117

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

¹¹⁶ HM: 133a, M: 45b, DE: 46b, SA: 47a, SB: 93b, YK: 38b

1 ğam u ferdāyı: ğam-ı ferdāyı

2 Cihanda: Cihandan SA, SB

3 Ola ma‘düm aradan: Aradan maḫv ola bu SA / Aradan maḫv eyle bu SB

5 ihsāna: fazluña SA, SB

¹¹⁷ HM: 133a, M: 46a, DE: 46b, SA: 46b, SB: 93a, YK: 32a

- 2 Nice bir olalum vaşluña teşne
Zülāl-i feyz-i vaşla eyle reyyān
- 3 İdüp pervāne-veş varımız ifnā
Olalı cān ruḡuñ şem‘ine sūzān
- 4 Kuyūd-ı mā-sivādan eyle ıtlāk
Tecellī-i cemālūñi kıl iḡsān
- 5 Ziyā virsün cemālūñ şemsi cāna
Ola tā zerremüz gün gibi raḡşān
- 6 Fenāyī bendeñe iki cihānda
Şühūd-ı nūr-ı Zātuñ eyle iḡsān

118

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 ‘Aynuma ḡār oldı ḡülzār-ı cinān
Sensiz ey mahbüb-ı kān-ı *kün fe-kān*
- 2 Bu tenezzül perdesin dilden gider
İreler қаşr-ı kemāle nāḡışān
- 3 Fūrḡatūñle ḡalbmüz kılma melül
Ola cānum vuşlatuñla şād-mān
- 4 Pertev-i mihr-i ruḡuñdan vir ziyā
Āşiyān-ı ḡudse ire sālīkān
- 5 Yir ü gökden cān u dil ide ‘ubūr
ḡalmaya arada hergiz in ü ān

---

1 eyle ‘aynuma: ‘aynuma eyle SA,SB

2 feyz-i fazlı: feyz-i vaşla SA, SB

4 Kuyūd-ı mā-sivādan: Kuyūdāt-ı sivādan SA, SB

¹¹⁸ HM: 133b, M: 46a, DE: 46a, SA: -, SB: 92b, YK: 31b

*M ve DE’de bir önceki şiirin devamı gibi verilmiş.

5 cān u dil ide: cān ide SB // ḡalmaya: ḡılmaya SB

7 Şüret ü ma‘nā Fenāyi luḡf umar: Şüret-i ma‘nā Fenāyi luḡf umaruz SA, SB

- 6 *Lī ma‘a‘llāh* lem‘asından kıl nazar
‘Ayn-ı Zātuñ ‘aynuma eyle ‘ayān
- 7 Şüret ü ma‘nā Fenāyī luṭf umar
Ola maḡhar luṭfuña zāhir nihān

119

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Bizi meccānen itdün yā Rab insān
Yine her müşkili sen eyle āsān
- 2 Nice bir olalum vaşluña teşne
Zülāl-i feyzüñe kıl bizi reyyān
- 3 İdüp pervāne-veş varımız ifnā
Olalı dil ruḡuñ şem‘ine sūzān
- 4 Nuḡuş-ı ġayrı ḡakk it levḡ-i dilden
Vişālüñ naḡşı zāhir ola her an
- 5 Ziyā virsün cemālüñ şems-i cāna
Ola tā zerremüz ġün gibi raḡşān
- 6 Güzer eyle göñül arz u semādan
İre maṭlūbına bu cism ile cān
- 7 Fenāyī bendeñe kıl vaşluñ i‘ṭā
Kerem deryāsına yok ḡadd ü pāyān

120

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

¹¹⁹ HM: 133b, M: 46b, DE: 46a, SA: -, SB: 92a, YK: 32a

1 yā Rab insan: çünkü insan SB

3 Olalı: Ola bu SB

6 eyle: ide SA, SB

7 i‘ṭā: iḡsān SB // Kerem deryāsına: Kemāl-i cūduña SB

¹²⁰ HM: 133b, M: 47a, DE: 47b, SA: -, SB: -, YK: -

- 1 Muḥabbet eyleme bu dehr-i dūna
Gidenler saña yetmez mi nümüne
- 2 Derūnuñ ‘ālemin eyle temāşā
Baķup aldanma gel ḥāl-i birūna
- 3 Bidāyetle nihāyet ola yeksān
Bizi irgör gürūh-ı sābiķūna
- 4 Nice bir olalum ḥayretde nālan
Ola dil vāķıf esrār-ı kümüne
- 5 Ḥarīm-i bezm-i yāre maḥrem olan
Nazar eylemedi kāne yekūna
- 6 Nuķūş-ı mā-sivādan eyle āzad
Ḥaķıķat sırrını naķş it derūna
- 7 Fenāyīye ‘aķā it zevķ-ı vaşluñ
Ola ‘arīf rumūz-ı kāf u nūna

121

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Bize fetḥ eyle ebvāb-ı vişālūñ
Görem zerrede şems-i lā-yezālūñ
- 2 Güzer eyle gönül arz u semādan
‘Ayān ola aña ‘ayn-ı me’ālūñ
- 3 Cemālūñ ālına alındı bu dil
Ne āl eyler göre ḥāl ü ḥayālūñ
- 4 Celālūñ perdesin ref’ it aradan
Tecellī eylesün nūr-ı cemālūñ
- 5 Nice bir olalum vaşluña teşne
‘Aķā eyle aña feyż-i zülālūñ

¹²¹ HM: 134a-154a, M: 47a-72a, DE: 48a-75a, SA: 34a, SB: 38a, YK: 25a

- 6 Vücūduñ kur'asın şal şāhibine
Ola tā her nefes ferhunde fālūñ
- 7 Fenāyī bendeñūñ 'afv it kuşūrın
Müyesser kıl aña kısr-ı kemālūñ

122

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Bu dil-i maḥzūnumuz mesrūr ide sırr-ı Ḥabīb
Feyz-i Zātından umaruz irişe cāna naşīb
- 2 *Lī ma'a'llāh* lem'asından eyleye sırta 'aṭā
Kalmaya bu cism ü cānı iki 'ālemde ğarīb
- 3 Āşiyān-ı kudse pervāz ide bu cān bülbüli
Nice bir bu fāni verde ola nālān 'andelīb
- 4 Zāhidā öğretme ādābuñdan ehl-i vaḥdete
Bilmeyen ādāb-ı 'aşkı olmadı hergiz edīb
- 5 Mübtelā-yı mā-sivā kaydından it bizi ḥalāş
Cān u dil derdine sensin yine yā Rabbi ṭabīb
- 6 *Ve'hve ma'küm* lem'asından ḥişşe-dār it cānumuz
Raḥmetüñden umaruz yeksān ola bu'd ü ḳarīb
- 7 Neş'e-dār it sırr-ı vaḥdetden Fenāyī bendeñi
Fazluñ ile her merāmın kıl müyesser yā Mücīb

123

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Vaḥdetüñ esrārına cān u cihān ḥayrān olur
Bu vecihden iki 'ālem cāna 'ayn-ı cān olur

¹²² HM: 134a, M: 47b, DE: 48a, SA: -, SB: -, YK: 6a

¹²³ HM: 134b, M: 48a, DE: 48b, SA: 19a, SB: 87a, YK: 13b

- 2 Bu ikilük perdesinden ey gönül eyle ‘ubür
‘Ālem-i tefrīde ir ki ĩn ü ān yeksān olur
- 3 Yemm-i cūduñ kaçresinden buldı ‘ālemler vücūd
Vaḥdet-i Zātīyyeye iki cihān bürhān olur
- 4 N’ola maẓhar olsa sırr-ı *lī ma‘a’llāh* remzine
Şol haḳīḳat ehlinüñ ki nāzırı Rahmān olur
- 5 Cām-ı vaşluñ cür‘asından sāḳiyā eyle ‘aṭā
Berr-i fūrḳatde nice bir teşne-dil ‘aṭşān olur
- 6 Bāl ü perrin nār-ı ‘aşkuñ nice iḫrāk itmesün
Şem‘-ı ḫüsnüñe gönül pervānesi sūzān olur
- 7 Şems-i Zātuñdan irerse ger Fenāyīye ziyā
Zerresi iki cihānda gün gibi raḫşān olur

124

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Şems-i Zātuñ zerresi eşyāya te’sīr eyledi
Pertev-i ḫüsnüñ cihānı cümle tenvīr eyledi
- 2 Kāinātuñ şafḫasına çekmedin dāḫi ḳalem
Dest-i ḳudret ḫubbuñı sīnede taḫrīr eyledi
- 3 *Aḫsen-i taḳvīmüñ* itdi ḫüsnin insānda nihān
Nādi-i ḡayb ol vecihden ḫüsn-i ta’yīn eyledi

6 nār-ı: nā M

7 Şems-i: Feyz-i SA,SB

¹²⁴ HM: 135a, M: 48b, DE: 49b SA: 67a, SB: 80b, YK: -

1 eşyāya: āşināya SA, SB

2 sīnede: sīnemde SA, SB

3 ḫüsnin insānda nihān: vechin insanda ‘ayān SA, SB // Nādi-yi: Nādi-yi M / ol
vecihden ḫüsn-i ta’yīn eyledi: bu vecihden ḫüsn-i ta‘bīr eyledi SA, SB

4 Raḫmetinden: Raḫmetden SB

5 Dest-i luḫf ile dil-i vīrānı: Bu dil-i vīrāneyi luḫf ile SA, SB

7 ḳılma: itme SA, SB

- 4 Raḥmetinden feth-i muṭlak bābın açdı çün Kerīm
Nuşret ile enfüs ü āfāka tebsīr eyledi
- 5 Baḳmadı taḳşīre ol iḥsānı bī-ḥad Pādişāh
Dest-i luṭf ile dil-i vīrānı ta‘mīr eyledi
- 6 Ref‘ idüp ‘usri cihāndan kıldı izhār yüsri
Ḥall idüp her müşkili fazlıyla teysīr eyledi
- 7 Sehv ile noḳşānına kıılma Fenāyīnün nazar
Ḥizmetünde gerçi yā Rab sehv ü taḳşīr eyledi

125

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Sen bilürsin yā İlähī ḥālümüz
Saña ma‘lüm cümle-i aḥvālümüz
- 2 Kııl şühūd-ı vaḥdet-i Zātuñ ‘aṭā
Ola nūruñla münevver bālümüz
- 3 Eyle bī-yanṭıḳ rumūzını ‘ayān
Arada ḳalmaya ḳıl ü ḳālümüz
- 4 Taḥt-ı teshīründeür iki cihān
İt muvāfiḳ ḥükmüne ef‘ālümüz
- 5 Senden olur yine bu derde devā
Ger geçerse şad-hezārān sālümüz
- 6 Eyledün çünki ‘araznāya emīn
İre tafşīle yine icmālümüz
- 7 Bu vücūduñ ḳur‘asın aşlına şal
Ola ferḥunde Fenāyī fālümüz

---

¹²⁵ HM: 135b, M: 48b, DE: 50a, SA: 28b, SB: - , YK: 21b
3 ḳalmaya: ḳalmadı SA
4 ḥükmüne: emrüne SA
5 yine bu derde devā: çäre saña varmağa SA

126

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

- 1 Bend-i fūrkatden Efendi bizi āzād eyle
 alb-i nā-ādımızı valuñ ile ād eyle
- 2 Ola e-avmu li envārına sālī mazhar
 Gicemüz adre irüp rüzümü a'yād eyle
- 3 İde ef'āl ü ıfāt berzaını cānum 'ubūr
 Vadet-i Zātuña yā Rab anı irād eyle
- 4 Pāy-māl aldu ayada elümüz al aldur
 Dest-i lufuñla dil-i vīrānemüz ābād eyle
- 5 İster iseñ iki 'ālemde Fenāyī 'izzet
 Rüz u eb durma hemān Hālīı yād eyle

127

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 ıl namāzı et niyāzı ey dede
 Eyle yeksān ço u azı ey dede
- 2 Dehr-i dūnuñ bama 'izz ü cāhına
 Bul özüñde imtiyāzı ey dede
- 3 Lā-mekān milki hümāsın eyle ayd
 alma zāa āhbāzı ey dede
- 4 Añla gel *Seb'a'l-meānī* remzini
 Ol bu Mamūduñ Ayazı ey dede

¹²⁶ HM: 135b, M: 49a, DE: 50a, SA: 53a, SB: 60b, YK: 42b

2 rüzümü: rüzımız M

3 cānum: cān M //yā Rab anı: faluñ ile SA, SB

4 aldu: oldu SA, SB

5 Hālīı: Hālīuñı SA, SB

¹²⁷ HM: 135b, M: 49a, DE: 50b, SA: 57b, SB: 66b, YK: 46a

4 remzini: sırrını SA,SB

- 5 Eyle ‘uṣṣāka nevāñi rāstdan
Ço ‘ırāk ile hicāzı ey dede
- 6 Cāna keşf itme derūnuñ sırrını
Ġayrıye açma bu rāzı ey dede
- 7 Çün Fenāyī dinle kārın muṭribūñ
Perdesinden bil bu sāzı ey dede

128

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Bu dil-i maḥzūnumuz mesrūr ide sırr-ı Ḥabīb
Feyz-i Zātından umaruz iriše cāna naşīb
- 2 *Lī ma‘a‘llāh* lem‘asından eyleye sırr-ı ‘aṭā
Leyl-i fūrkat zāil olup ḳalmaya dilde hicāb
- 3 Nefs elinden vir ḥalāş ḳalbe gelsün itmi’nān
*İrci’*den gūş-ı cāna ire luṭfuñdan ḥiṭāb
- 4 Baḥr-i cūduñ ḳaṭresinden buldı ‘ālemler vüçüd
Feyz-i Zātuñdan olursa n’ola cāna fetḥ-i bāb
- 5 Perde olmasun cemālūñ nūrına nār-ı celāl
Bu vecihle cism ü cāna eyleme yā Rab ‘itāb
- 6 Sebḳ-ı ḥüsnā maḥzeninden iriše cāna ‘aṭā
İki ‘ālemde umaruz ola luṭfuñ bī-ḥisāb
- 7 Bezm-i vaşluñ cür‘asından sāḳiyā şun sāğarı
Nūş idenlerüñ ola her dem du‘āsı müstecāb
- 8 Ço bu zerḳı zāhidā bir bādeden nūş eyle kim
Ḳaṭresin gören olur her dem du‘āsı müstecāb

---

¹²⁸ HM: -, M: 49b, DE: -, SA: -, SB: 85b, YK: -
2 *Lī ma‘a‘llāh*: Lī ma‘a SB

- 9 Burc-ı mes'ûda Fenâyî eyledi 'ârif şu'ûd
Zâhir oldı levh-ı kalbe ma'nâ-yı ümmü'l-kitâb

129

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 *Mâ- 'arefnâ* sırrı çünki ma'nâ-yı 'irfân imiş
Maẓhar olan işbu sırra nüshâ-i insân imiş
- 2 İki 'âlem halkınuñ mefhûmı vuşlatdur hemân
Emr-i kân-ı *kûn fe-kân* hükmine in ü ân imiş
- 3 Lâ-mekândan gelmişüz çünki yine gitsek gerek
Bu ıafesde bir iki gün mürğ-i dil mihmân imiş
- 4 Kenz-i 'aşkı kodı çün sırruñda ol Kâdir Hudâ
Anı ta'mîr eyleyen bu vech ile vîrân imiş
- 5 Bezm-i vahdetde çeküp şahbâ-yı Zâtı dem-be-dem
Ey Fenâyî mest ü medhüş olmayan nâdân imiş

130

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

- 1 Nice 'arz ideyim hâlüm o yâre
Oñulmaz ıaldı sînem üzre yara
- 2 Devâsın bulmadum hergiz bu derdüñ
Meğer kendümi kılam pâre pâre
- 3 Bu derdüñ çâresi bî-çârelikdür
Olur mı derdime çâre ne çâre

6 SA ve SB nüshalarında bu beyit 5. beyit olarak yer alıyor.

7 Kârin: kâri M //Perdesinden bil: Perdeden güş it SA / Perdeden güş SB
129 HM: 136a, M: 50a, DE: 50b, SA: 29a, SB: 31b, YK: 22b

5 Bu beyit SA ve SB'de yer almıyor.

130 HM: 136a, M: 50b, DE: 51a, SA: 57b, SB: 66b, YK: 46b

1 ideyim: ideyin YK

3 derdime çâre ne çâre: gâib olan derde çâre SA,SB

- 4 Hezāruñ nālesin gūş idecek gül
Bu yüzden keşf-i rāz eyler hezāra
- 5 Cemālūñ şem‘ine karşı Fenāyī
Yağar pervāne-veş varını nāre

131

- 1 Ey dertlü olan dillere dermān iden Allāh
Cān ile teni ‘āşıkā yeksān iden Allāh
Dīdārını her vech ile ihsān iden Allāh
Şādık kılını yolını āsān iden Allāh
- 2 Fermānuña tābi‘ ne ki var cümle vücūdāt
Bağr-i keremūñ reşhasıdır iş bu zuhūrāt
Yine umaruz ‘arz idesin Zātuñı bi’z-zāt
Ey dertlülerūñ derdine dermān iden Allāh
- 3 Yüz sürdi Fenāyī derine bāb-ı Qādīmūñ
Qat‘ itmedi luğfindan ümīdin o Kerīmūñ
İrdi nice kez fazlına Raḥmān ü Raḥīmūñ
Kullarına yollarını āsān iden Allāh

132

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 İki ‘ālemde luğfuñdan Ḥabībī
Fırāk odına yağma bu ğarībī
- 2 Vişālūñ gülşeninden ḥāşa li’llāh
Ki maḥrūm eyleyesin ‘andelībī
- 3 Bu derdūñ çāresin Loḳmāna şordum
Didi her derdlerūñ Oldur ṭabībī

¹³¹ HM: 136b, M: 50b, DE: 51b, SA: 53a, SB: 60a, YK: 40b

* M’de ilk iki mısra yer almıyor

2 tābi‘ ne ki: tābi‘ her ne ki SA, SB // dertlülerūñ derdine: dertlü olan kullara SA, SB

3 Fenāyī derine bāb-ı Qādīmūñ: derine bāb-ı Qādīmūñ Fenāyī SB

¹³² HM: -, M: -, DE: -, SA: 66a, SB: 78a, YK: 49a

- 4 Kuyūd-ı mā-sivādan eyle ıtlāk
Alalum feyz-i aqdesden naşbi
- 5 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñ eyle in‘ām
Be-küllī aradan ref‘ it raqıbi
- 6 Kafesden itmeden cān murğı pervāz
Aña yeksān ola bu‘d ile qurbi
- 7 Fenāyīnūñ zünübın eyle mağfūr
Müyesser kıl aña fetḥ-i mübīni

133

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Bu dil-i maḥzūnı cānān yine mesrūr eyledi
Fezkūrūnī ma‘nāsıyla anı mezkūr eyledi
- 2 Nār-ı fūrkatle dil ü cān dem-be-dem sūzān iken
Vuşlatı ābını şaçup nārımız nūr eyledi
- 3 *Len terānī* neş’esinden lem‘a şaldı ‘āleme
Cism ü cāna şeş cihātı Mūsa-veş Ṭūr eyledi
- 4 Yir ü göge şıgmayan bu sehv ü taqşır her ne var
Zerre-i şems-i tecellisiyle mağfūr eyledi
- 5 Ka‘be-i nūr-ı cemālūñ Mervesi virdi şafā
Nuşret-i fetḥ-i mübīnden bizi Manşūr eyledi
- 6 Kapdı keşret ‘āleminden vaḥdeti topın bu gün
Kimi ki şehir-i şerī‘at içre meşhūr eyledi
- 7 Sırr-ı eşyāya Fenāyī kıl ḥaḳıkatle nazar
Nūr-ı Zātın cümle mevcūdātta mestūr eyledi

¹³³ HM: 136b, M: 50b, DE: 52a SA: 66a, SB: 78b, YK: -

1 ma‘nāsıyla: lem‘asıyla SA, SB / HM ve DE’de altta not şeklinde
2 Vuşlatı: Raḥmet SA

134

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

- 1 Gözüñi yum gönül iki cihāndan
Halāş ol gel kıyūd-ı cism ü cāndan
- 2 Bürüc-ı evc-i mes‘ūda ‘urüc it
Güzer eyle be-küllī *kün fe-kāndan*
- 3 *Ve in min şey* kelāmını iden gūş
İşidür zıkr-i Hakkı her lisāndan
- 4 ‘Adem rāhında kılan şanın ifnā
Nişan bulsa n’ola ol bī-nişāndan
- 5 İdegör *mā vesa‘nī* remzin iz‘ān
‘Ubūr eyledi arz u āsümāndan
- 6 Hakkat dürrini kıl dāim īşār
Vücūduñda olan genc-i nihāndan
- 7 Fenādan geç Fenāyī bul beķāyı
Budur maķşūd hemān bu ĩn ü āndan

135

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

-
- 3 Len terānī neş’esinden lem‘a şaldı ‘āleme: Rabbi erinī neş’esinden ‘āleme viridi
ziyā SA, SB / HM ve DE’de altta not şeklinde
- 4 sehv ü taķşīr: zenb ü taķşīre SB
- 5 Ka‘be-i nūr-ı Cemālūñ: Ka‘be-i nūr-ı Cemāli SA, SB
- ¹³⁴ HM: 137a, M: 51a, DE: 52b, SA: 44a, SB: 50a, YK: 34a
- 4 kılan şanın: şanın kılan SA, M / şanınla kılan SB // n’ola ol bī-nişāndan: n’ola
bī-nişāndan SB
- 5 İdegör: İdenler SA,SB
- 7 hemān bu ĩn ü an’dan: olan bu ĩn ile an’dan SA,SB
- ¹³⁵ HM: 137b, M: 51b, DE: 53a SA: 10a, SB: 11a, YK: -
- 1 mevcūdāta: mevcūdā SA,SB // irişdi: irişür SA,SB
- 2 ‘aynuma: bu ‘ayna SA,SB
- 4 ‘aṭā: ‘ayān SA,SB

- 1 Cümle mevcūdāta sen virdüñ vücūd
Senden iriřdi amuya feyz-i cūd
- 2 Eyle esrāruñı ‘aynuma ‘ayān
ıl müyesser ‘ayn-ı zātuña řühūd
- 3 Mā-sivā aydından ıtılā it bizi
Ref‘ ola dilden izāfāt ü uyūd
- 4 *Va’kterib* remzini ıl cāna‘aā
Zāhir olsun dīdeye sırr-ı sūcūd
- 5 Bu afeşden mürğ-i cān pervāz idüp
Āřiyān-ı udse eyleye řu‘ūd
- 6 Rāh-ı Hāa řıd ile eyler sülūk
İsteyenler ma‘ad-ı sıda u‘ūd
- 7 İt Fenāyī bendeñe cūd u kerem
řems-i Zātuñ lem‘asından yā Vedūd

136

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Mülākāt isteyen dīdār-ı yāri
Fenā rāhında yoğ eyledi varı
- 2 Melāmet ‘āleminde buldı şöhret
Aradan ref‘ ider nāmūs u ‘ārı
- 3 Hārı itme firāuñ āteřine
Yeter ekdik viřāle intizārı
- 4 Ruuñ gülzārınuñ büyına bu cān
eker bülbul gibi zār-ı hezārı
- 5 *Seāhüm* cāmını nūř eyleyen cān
İki ‘ālemde görmez inkisārı

---

¹³⁶ HM: 138a, M: 52a, DE: 54a, SA: -, SB: -, YK: -

- 6 Nüküş-ı gayrıyı hakkeyle dilden
N'ider sâlik olan naşş u nigârı
- 7 Fenâyîye olursa Bârî yâri
Beķā milkine irgörür bu kârı

137

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Cürm ü 'işıyâna umaruz bakmaya Rabb-i Kerîm
Sehv ü nisyânumuza estağfiru'llâhe'l-'azîm
Kıla yolında refikîmuz şîrât-ı müstaķîm
Sehv ü nisyânumuza estağfiru'llâhe'l-'azîm
- 2 Levh-ı dilden hakk ola hubb-ı rüsüm-ı mâ-sivâ
Güş-ı câna irişe sırr-ı hüviyyetden nidâ
Var iken vech-i Kerîmüñ gayre meyl itmek hața
Sehv ü nisyânumuza estağfiru'llâhe'l-'azîm
- 3 Hizmetüñde gerçi çokdur bizde yâ Rabbi kusûr
Luţf umup kapuña geldük bizi 'afv it yâ Ğafûr
Zevķ-ı vaşluñdan dil-i maħzûna irişe sürür
Sehv ü nisyânumuza estağfiru'llâhe'l-'azîm
- 4 Fazl u cüduñ baħrine yâ Rabbi yok ħadd ü kenâr
Kaťresi besdür 'uşât-ı mü'minîne her ne var
Şıdķ u ihlâş ile dâim diyelüm leyl ü nehâr
Sehv ü nisyânumuza estağfiru'llâhe'l-'azîm
- 5 Ĥazretüñden budur ey şâhib-kerem senden dilek
Seyre mâni' olmaya bu 'arş u ferş ü nüh felek
Kıl 'inâyet girmeye araya ins ile melek
Sehv ü nisyânumuza estağfiru'llâhe'l-'azîm
- 6 Kıl Fenâyî bendeñe yâ Rabbenâ lüţf u kerem
Baķma taķşîrine 'afv eyle haťâsın dem-be-dem

---

3 Visale intizârı: firâķa intizârı SA, SB / firâķa intizârı HM ve DE'de altta not
137 HM: 138b, M: 52b, DE: 54a, SA: 38a, SB: 43a, YK: 30b

Çalmaya mir'ât-ı dilde dū cihāndan hemm ü ğam
Sehv ü nisyānumuza estagfiru'llāhe'l-'azīm

138

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Diñle nāyuñ nālesini ey dedem
Söyleden bir demdür anı dem-be-dem
- 2 Hemdem ol gel ney gibi erbābına
'İsa-veş Rūhü'l-ķudüsde ire dem
- 3 Yir ü gökden itdi efgānı güzer
'Arş-ı a'lādan yeridür ursa dem
- 4 Dem-be-dem derd ile sūzandur özi
Eyler 'uşşāķa nevā her şubḥ u dem
- 5 Maḥfi idi sırr-ı 'aşķı sīnede
Olmadan Ādeme daḥi nefḥ dem
- 6 Şaydı 'arīf dū cihānı yek deme
Evvel ü āḥire didi dem bu dem
- 7 Her nefesde hemdem ol cānān ile
Geç Fenāyī bākī milke baş ķadem

139

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Kemend-i zūlf-i cānāna giriftār olalı cānum
Geçürdi cümle sevdādan dili sevdā-yı cānānum

---

4 Fazl u cūduñ: Fazl-ı cūduñ SA, SB // Şıdķ u ihlāş: Şıdķ-ı ihlāş

6 cihāndan: cihānda M

7 Baķma: Baķmaya SA, SB

¹³⁸ HM: 139a, M: 53a, DE: 55a, SA: -, SB: -, YK: -

2 Rūhü'l-ķudüsde: Rūhü'l-ķudüsden M

¹³⁹ HM: 139a, M: 53a, DE: 55b, SA: -, SB: -, YK: -

- 2 ‘Arūs-ı ma‘nā ref` itdi cemālünden niķābını
Bu yüzden eyledi ihsān dil-i ‘uşşāķa Sulţānum
- 3 Kitāb-ı hüsn-i cānānı oķur bir noķıadan ‘ārif
Mükemmel itdi Hızr-veş fūnūnı sırda Sübhānum
- 4 Kelām-ı küllü şey`inden irişdi cāna çün feyzî
Şühūd-ı vaħdet-i Zātı olursa n’ola erzānum
- 5 Hārīm-i vuşlata eyle Fenāyī bendeñi maħrem
Ki baħr-i fazluña reyyān ola tā cān-ı ‘aţşānum

140

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 N’olduñ inlersin gönül aşluñı mı yād eyledüñ
Fürķat-ı yāri añup derd ile feryād eyledüñ
- 2 Vuşlatuñdan dūr idüp şalduñ bizi bu ‘āleme
Va‘de-i dīdārıla yine cānumuz şād eyledüñ
- 3 Gün gibi zāhir dūrür ‘ālemlere sırruñ senüñ
Perde-i envār ile Zātuña irşād eyledüñ
- 4 Göñlümi Leylā-yı zülfüñ bend idüp Mecnūn-şıfāt
Bu vücūdum kühımı kesmekde Ferhād eyledüñ
- 5 Bir haber irişdi beñzer cānuña cānāndan
‘Aķlıñı yağmaya virüp varı berbād eyledüñ
- 6 Görmeģe lāyık ola tā ki cemālüñ nūrını
Zikrūñi zākirlerüñ cānlarına zād eyledüñ
- 7 N’ola bezl itse Fenāyī cism ü cānı yoluña
Dū cihān ķaydından anı çünki āzād eyledüñ

¹⁴⁰ HM: 139b, M: 53b, DE: 56a, SA: -, SB: -, YK: -

141

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Mürğ-ı dil eski yuvadan uçdı
Bu da bir devr idi gördi geçdi
- 2 Nice hüş-yār ola 'aşkuñ mesti
Bāde-i bezm-i belādan içdi
- 3 İtdi hayyāṭ-ı ezel fazlından
Cāme-i ḥüsnüni cāna biçdi
- 4 Kıldı luṭf ile 'ademden bizi var
Raḥmeti ābın 'ibāda şaçdı
- 5 Ey Fenāyī bu fenāya bakma
Her gelen milk-i beḳāya göçdi

142

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Kerīm Mevlā işimüz eyle āsān
Meded senden eyā Sulṭān ü Sübhān
Yolımız urmasun nefis ile şeyṭān
Kerem senden eyā Sulṭān ü Sübhān
- 2 Saña varmağa yokdur bizde ṭāḳat
Dil-i mecrūḥa luṭf it vir ifāḳat
Senüñledür saña yā Rab liyāḳat
Meded senden eyā Sulṭān ü Sübhān
- 3 Bizi var eyledüñ çünki 'ademden
Ḥalāş eyle yine her derd ü ḡamdan
Keremdür umulan kān-ı keremden
Meded senden eyā Sulṭān ü Sübhān

¹⁴¹ HM: 140a, M: 54a, DE: 56b, SA: 70b, SB: 96a, YK: 54a

1 Mürğ-ı dil: Mürğı dil SB

2 bezm-i: cām-ı SA,SB

¹⁴² HM: 140a, M: 54a, DE: 56b, SA: -, SB: -, YK: -

4 Kerem senden: Meded senden M

- 4 Yüzüñden luṭf ile ref' it niḳābı
Aradan çāk ola varlık hicābı
İşıtsün cān hiṭāb-ı müsteṭābı
Kerem senden eyā Sulṭān ü Sübhān
- 5 Hidāyet it Fenāyīye İlāhī
Göre her şeyde tā nūr-ı İlāhı
Ḳamunuñ çünki fazluñdur penāhı
Meded senden eyā Sulṭān ü Sübhān

143

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

- 1 Tecellī-i cemāl oldı dile vech-i celāliden
Anuñ' çün mest ü şeydāyum şarāb-ı lā-yezāliden
- 2 Hümā-yı hū vü yā hūyı gönül mürğı şikār itdi
Muḥabbet sāğarın sākī şunalı bezm-i 'āliden
- 3 Bu naḳş-ı zāhire baḳma derünuñ 'ālemüñ seyr it
Ḥaberdār iseñ ey 'āşık eğer sırr-ı vişāliden
- 4 Ḥayālün naḳşı gönülümde muşavver olalı cānā
Güzer kıldı be-küllī dil bu taşvīr-i ḥayāliden
- 5 Ḥudāyā Zātuñ envārın Fenāyīden nihān itme
Ola maḫhar kemālāta ol evşāf-ı kemāliden

144

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

- 1 Dil-i maḫzūnumuzı eyledi şād u ḥandān
Geldi yümn ile yine şehr-i mübārek Ramazān
Oldu nūrıyla ziyā-baḫş ḳamu iki cihān
Geldi 'izzetle yine şehr-i mübārek Ramazān

¹⁴³ HM: 140b, M: 54b, DE: 57a, SA: -, SB: -, YK: -

¹⁴⁴ HM: 140b, M: 55a, DE: 57b, SA: 52a, SB: 58b, YK: -

2 Geldi yümn ile: Geldi 'izzetle SA, SB, M

- 2 İtdi ullarına in‘āmını Mevlā-yı Kerīm
Bāb-ı fażlını açup eyledi iħsān-ı ‘azīm
Umaruz ire maāmına geen ‘ahd-i adīm
Geldi yūmn ile yine Őehr-i mūbārek Ramazān
- 3 Zēn ü taŐrūmūzi rameti ide sālīb
Mā-sivā resmi ola dīde-i dilden ğāib
Cān u dilden olalum rū‘yet-i yāre tālīb
Geldi ‘izzetle yine Őehr-i mūbārek Ramazān
- 4 Burc-ı mes‘ūda irūp tālī‘imūz ola sa‘īd
Gicemūz kadri bulup rūzımuza eyleye ‘īd
HāŐıl olsun dir iseñ Őūret-i ma‘nā-yı ūmīd
Geldi devletle yine Őehr-i mūbārek Ramazān
- 5 Őavm u tesbīhūmūzi eyleye lutfiyla abūl
İki ‘ālemde naŐīb ide viŐāline vūŐul
ıla iħsān Fenāyī ulına feva‘l-me‘mūl
Geldi yūmn ile yine Őehr-i mūbārek Ramazān

145

Mefā‘īlūn mefā‘īlūn fe‘ūlūn

- 1 Cemālūñ pertevi tıtdı cihānı
Mūnevver eyledi kevn ü mekānı
- 2 Fenā rāhında varın iden ifnā
N’ola bulsa beā-yı cāvidānı
- 3 Naar ıl *Rabbi ernī* lem‘asından
Ki zāhir ola sırr-ı *len terānī*
- 4 Hāīat ‘āleminden eyle āĝāh
‘Ayān ola dile rāz-ı nihānı
- 5 Cemālūñ ğulŐenidūr unki maŐūd
Bu cān sensiz n’ider bāĝ-ı cinānı

3 ‘izzetle: yūmn ile SA, SB

4 devletle: ‘izzetle SA, SB

¹⁴⁵ HM: 141a, M: 55b, DE: 58b, SA: -, SB: -, YK: -

- 6 ‘Urūc eyleser dil arz u semādan
Eder vāhid zemīn ile zamānı
- 7 Fenāyī bendeñe iki cihānda
‘Ayān et ‘aynına nūr-ı ‘ayānı

146

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Umaruz senden ‘ināyet ey Kerīm
Hālümüze merḥamet it yā Raḥīm
- 2 Nefs elinde eyleme bizi zebūn
Fazluñ ile kıl ‘atā kalb-i selīm
- 3 *Rabbi ernī* lem‘asından kıl nazar
Göre gözimüz cemālūñ çün Kelīm
- 4 Eyle tevfiķuñı yoluñda refiķ
Rabbi *ihdina ‘ş-şirāta ‘l-müstaķīm*
- 5 Mā-sivā kaydından it cānum ḥalās
İki ‘ālemde bula bākī na‘īm
- 6 Bülbül-i dil aşla pervāz eyleye
Zāhir ola aña gülzār-ı kadīm
- 7 Kıl Fenāyī bendeñe ‘arz-ı cemāl
Cennet-i vaşluñda ola tā muķīm

147

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

- 1 Yanar nār-ı firāķuñla şeb-i rüz cism ile cānum
Vişālūñ zevķın iḥsān it dil-i sūzāna Sulṭānum
- 2 Nice bir berr-i fūrkatde olalum vaşluña teşne
Zülāl-i feyz-i fazluña ğarīķ it cān-ı ‘aşşānum
- 3 ‘Arūs-ı ma‘nānuñ eyle yüzünden perdesin zāil
Celālūñ nārına yaķma kerem kıl cān-ı sūzānum

7 ‘Ayān et ‘aynına: ‘Ayān ‘aynına M

¹⁴⁶ HM: 141b, M: 55b, DE: 58b, SA: 40a, SB: 45b, YK: 31a

¹⁴⁷ HM: -, M: -, DE: -, SA: 40a, SB: 45b, YK: 28b

- 4 Tecellî-i cemâlûñle dil-i mürdeyi kııl ihyâ
Yapılsuñ dest-i luţfuñla ki tâ bu kalb-i vîrânum
- 5 İçürdi cām-ı la‘lûñden muḥabbet cür‘asın sākî
Dökersem çeşm-i hun-rîzûñ ‘aceb mi dem-be-dem ḳanum
- 6 Düşen sevdâ-yı zülfüñe ne mümkindür ḥalâş olmak
Ruḥuñ âlına alındı n’idem bâl ü perîşânum
- 7 *Nefahtü* sırrına eyle Fenâyî bendeñi vâkıf
Bula yirin belâ bezminde olan ‘ahd ü peymânum

148

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Ger celâl ile cemâl olursa meşhûduñ müdâm
Bâb-ı vaḥdet fetḥ olup bulursun istiğrâḳ-ı tām
- 2 İster iseñ pes ma‘ârif gülşeninde reng-i bû
Maḥv idüp zenz-i vücûdı ḥut nesîmine meşâm
- 3 Şanma her ḥâlib irişdi ol bisât-ı ḳurbete
Umaram iḥsânın izhâr ide ol Rabbü’l-enâm
- 4 Sâlik-i şâdıḳ şu vaḳt irer kemâl-i vuşlata
Lâ-mekân milkinüñ ol ḳurar ḳazâsında ḥıyâm
- 5 Aç gözüñi ey Fenâyî ‘ayn-ı cem‘a vâşıl ol
Ġaybi ‘ayn eyle ki tâ maḥv ola resm ü irtisâm

149

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

¹⁴⁸ HM: -, M: -, DE: -, SA: 40b, SB: 46a, YK: -

7 ola tâ: tâ ola SA,SB

¹⁴⁹ HM: 141b, M: 56a, DE: 59a, SA: 44a, SB: 50b, YK: 33a

1 Sürâdıḳ ref olicaḳ: Serrâdan ref olursaSA / Sürâdan ref olursa SB // İrerdi:
İrişür SA, SB

3 verd-i bî-ḥâr-ı me‘ânî: verd-i bî-ḥârdan nişâne SA, SB

4 bezminüñ zevḳin: zevḳinüñ bezmin SA, SB

- 1 Sürādık ref' olıcağ muhtecibden
İrişür hisse *ve'scüd va'kteribden*
- 2 Olurdı *lī ma'a'llāh* sırrı mekşūf
Nazar olursa ger sırr-ı Hābībden
- 3 Dilerseñ verd-i bī-ḥār-ı me'ānī
Anuñ ḥālını gūş it andalībden
- 4 Vişāli bezminüñ zevkin umaruz
Diriğ eylemeye işbu ğarībden
- 5 Bulurduğ feth-i mutlāka vüşūli
Naşīb irerse ger *feth-i karībden*
- 6 Kamu eşyā diler fazluñdan iḥşān
Ne ola şādır olan şey yesīrden
- 7 Fenāyīye dü 'ālemde 'aṭā kıl
Güzer ide şağīr ile kebīrden

150

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Bu rencūruñ cemālüñdür devāsı
Şifā-yı şadr olur cānān liķāsı
- 2 Eđerçi sidre vü tūbāda maḥbūb
Bu sidrenüñ bulunmaz müntehāsı
- 3 Vişālūñ zevkini şol cān bilür kim
Ola gönlinde 'aşkuñuñ belāsı
- 4 Şehīd ol 'aşk içinde şādık iseñ
Ki ḥaḳdur ol şehīdüñ ḳan bahāsı

¹⁵⁰ HM: 142a, M: 56b, DE: 59a, SA: 89b, SB: -, YK: 52a

1 Şifā-ı şadr: Şifā-ı cān SA, YK

3 Ola gönlinde: Ola gönülde SA

5 n'ola sırr-ı tevḥīd: n'ola tevḥīd SA

- 5 Fenāyī bulsa n'ola sırr-ı tevḥīd
Eḥaddendür bu tevḥīdüñ esāsı

151

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Sürüp dergāhuña rü-yı siyāhum
Cenābüñdür dü 'ālemde penāhum
- 2 Kāpuñdan ğayrı bāba kılma muḥtāc
Kārīn et 'afvuña cürm ü günāhum
- 3 Kuyūdāt-ı sivādan eyle ıtlāḳ
Kerem kıl Pādişāhlar Pādişāhum
- 4 Şeref burcında bedr eyle hilāli
İre evc-i kemāle tā ki māhum
- 5 Fenāyīye müyesser it vişālüñ
'Aḫā vü faẓl u cūd ıssı İlähum

152

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Hārīḳ itme bizi nār-ı celāle
Kerem kıl maẓhar it nūr-ı cemāle
- 2 Bu 'ālem pür-ḫayāl ü pür-'ıberdür
Baḳup aldanma bu zıll-i ḫayāle
- 3 Firāḳ miḫnetini çekmeyen cān
Nice lāyık olur bezm-i vişāle
- 4 Göñül gözini ḫābdan eyle bīdār
İre tā cān ü dil sırr-ı meāle

¹⁵¹ HM: 142a, M: 56b, DE: 59b, SA: 73b, SB: 91b, YK: 30a

1 Cenābüñdür dü-'ālemde penāhum: İre evc-i kemāle tā ki māhum YK

5 faẓl ü cūd: faẓl-ı cūd SA, SB

¹⁵² HM: 142a, M: 57a, DE: 60a, SA: -, SB: -, YK: 43a

- 5 Bizi yokdan nice var eyledünse
Muvaffağ eyle yine hüsni hâle
- 6 Nüküş-ı gayrı hakk it levh-i dilden
Sivāya eyleme anı havāle
- 7 Fenāyī bendeñe iki cihānda
'Aṭā kıl feyz-i Zātuñdan nevāle

153

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

- 1 Çü şaldı 'anberin zülfi gül-i ter üstüne sāye
Bu yüzden zār ider bülbül o reyḥān-ı semen-sāya
- 2 Ruḥuñ esmā-yı hüsñadur te'ālā şānühü gör kim
Ne ihsān eylemiş Muḥsin bu hüsni vech-i esmāya
- 3 Vişālūñ kıymeti dürdür nihāyetsiz zıkr-i 'aşkuñ
O dürrüñ kânını bulan ki ğarķ oldu bu deryāya
- 4 Gözümden gerçi pinhāndur o yārūñ şüreti ammā
Görinen vechidür yine naẓar kıldıķca her cāya
- 5 Vişālūñ yād iden 'āşık 'aceb sevdāya düşmişdür
Cihān ü cānı terk eyler düşer her kim bu sevdāya
- 6 Kaşuñ mi'rācına zāhid irişmek ister ey hūrī
Velī her kâşır idrākūñ 'urūcı irmez ol pāye
- 7 Fenāyī olmak isterseñ eğer cānān ile vāhid
Kesil bu mā u menlikden ulaş ol dürr-i yektāya

154

* 6. beyit HM'de derkenarda yer alıyor.

¹⁵³ HM: 142b, M: 57a, DE: 60a, SA: 77b, SB: -, YK: 44a

1 reyḥān-ı semen-sāye: reyḥān u semen-sāye SA

2 esmā-ı hüsñadur: esmā-ı hüsñadan M // esmāyā: insāna HM ve DE'de altta not şeklinde

6 'urūcı irmez: - irmez SA

Fā'ilātün fā'īlātün fā'īlātün fā'ilün

- 1 *Küllü şey'in hālikün cānā* sürüdümdü oldı bil
Sırr-1 *illā vechehū* 'ayn-1 şühüdüm oldı bil
- 2 Aşl-1 mevcūdāt *zātum* oldı fer'im kāināt
Cümle eşyānuñ vüçüdü hüküm-i cüdüm oldı bil
- 3 Mazhar-1 cāmi' benem Haqquñ şıfāt u Zātına
Menşe' olan 'āleme 'aks-i vüçüdüm oldı bil
- 4 *Küntü kenzüñ* ma'nāsın özümde buldum aşikār
Muṭlaq oldum gerçi kim keşret kuyūdüm oldı bil
- 5 Fāni olup ey Fenāyī çünkü nā-būd olmışam
Ol vecihden cümle 'ālem 'ayn-1 büdüm oldı bil

155

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

- 1 Buyurduñ *in te'uddū ni'mete'llāh*
Vişālūñ ni'metinden şey'e li'llāh
- 2 Temennā-yı cemālūñde dü 'ālem
'Aṭāña muntazırlar bende vü şāh
- 3 Kemāl-i raḥmetinden ḥās ü 'āma
Didi *lā taḫneṭū min raḥmeti'llāh*
- 4 Cemālūñ gülşenine bülbül-i cān
Hezārān nāle eyler her seḫer-gāh
- 5 Güzer eyleye dil kevn ü mekānı
Haḫāyık sırrına kıl anı āgāh

---

7 mā ü menlikden: mā-1 benlikden SA, SB

¹⁵⁴ HM: 142b, M: 57b, DE: 60b, SA: 38a, SB: 43a, YK: 27b

3 'āleme: 'ālem M

5 nā-būd olmışam: nā-müd olmışam SB

¹⁵⁵ HM: 143a, M: 58a, DE: 61a, SA: -, SB: -, YK: 41a

- 6 Vücūdum zenbini maḥv it aradan
Yoluñda eyle tevfiķuñla hem-rāh
- 7 Nazar eyleme sehv ile kuşūra
Fenāyī bendeñi kıl ḥāşş-ı dergāh

156

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Ḥaķıķat sırrınıñ kenzi açıldı
Vücūd milkine raḥmetler şaçıldı
- 2 Yed-i ḥayyāt-ı kudret cism ü cāna
Fütüvvet cāmesin dikdi vü biçdi
- 3 Göñül teşne iken bir kaṭre āba
Seķāhüm Rabbühüm cāmını içdi
- 4 Ḥaķıķi maṭlaba dil itdi pervāz
Mecāza baķmayup gördi vü geçdi
- 5 Fenā ehli n’ola irse beķāya
Fenāyī eski yurtdan kūy göçdi

157

Mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün

- 1 Tecellī-i cemālūñle dil-i maḥzūnı kıl mesrur
Ola tā dest-i luṭfuñla göñül vīrānesi ma‘mūr
- 2 Ḥarīm-i vaḥdetüñ n’ola olursa maḥremi Ḥallāc
Fenā dārında varını kılan ifnā olur Manşūr

¹⁵⁶ HM: 143a, M: 58a, DE: 61a, SA: 70b, SB: 96b, YK: 54a

1 sırrınıñ kenzi: kenzinüñ sırrı SA, SB // Vücūd milkine: Vücūdı milke SA, SB

2 dikti vü biçti: kesdi vü biçti SA, SB

¹⁵⁷ HM: 143b, M: 58b, DE: 61b, SA: 16a, SB: 19b, YK: 14b

2 Fenā dārında: Beķā dārında SA, SB

6 yedine: eline SA, SB

- 3 İrerse *Rabbi ern*den nazar ger Mūsa-veş cāna
Bu hāk-i unşūrı olur mübeddel cevhere çün Tūr
- 4 Sivā resmini hakk eyle efendi levḥ-i ḥāṭırdan
Ki faẓluñla ola vāḥid eğer āmir eğer me'mūr
- 5 Rumūz-ı *fezkürün*den ziyā-baḥş it dil ü cānı
Ola faẓluñ ile vāḥid ki zıkr ü zākır ü mezkūr
- 6 Olursa sırr-ı *eydihim* Fenāyī bendeñe zāhir
Virilür dest-i kudretten yedine nāme-i menşūr

158

Tārīḥ

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Cenāb-ı ḥazret-i Aḥmed Efendi
İrişdi aña Ḥaḫḫuñ luṭfi bī-ḥad
- 2 Fenādan gidicek milk-i beḳāya
Açıldı bāb-ı raḫmet olmadı sed
- 3 Didi fevtine hātif tārīḫini
'Urūc itdi maḫām-ı ünse Aḥmed

159

Tārīḥ

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Eyledi 'azm-i beḳā ol sālik-i rāh-ı Ḥudā
Olmağa ḫalvet-sarā-yı 'ālem-i 'uḫbāda ḫayf
Fevtine tārīḥ için kesbi teessüfle didi
Åḫ ḫuṭbu'l-etḫıyā Maḫmūd Efendi göçdi ḫayf

160

¹⁵⁸ HM: -, M: -, DE: -, SA: -, SB: 98b, YK: -

¹⁵⁹ HM: -, M: -, DE: -, SA: -, SB: 98b, YK: -

¹⁶⁰ HM: 143b, M: 58b, DE: 62a, SA: 74a, SB: 98b, YK: 5b

1 hebādur hep: hevādur hep SB

2 O yüzde: O yüzden SB

Mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün

- 1 Bu keşret milkine cānā gönül virme fenādur hep
Beķā iklīmüne ir ki sivā ḥubbi hebādur hep
- 2 İki ‘ālem vücūdı kim aña āyīnedür vechüñ
O yüzde görinen ancaķ yine nūr-ı liķādur hep
- 3 Kādīmī āşiyānına ‘urūc itse n’ola bülbül
Hezāruñ güllere zārı vişāline recādur hep
- 4 Bir avuc ḥāk iken itdüñ ‘ademden çün bizi insān
Zuhūr-ı cümle mevcūdāt Cenābuñdan ‘aţādur hep
- 5 Düşen sevdā-yı zülfüñe n’ider pes ğayr-ı sevdāyı
Vişālüñ bezmine cānā dil ü cānı fedādur hep
- 6 Hüdāyā levḥ-i ḥāţırdan rusūm-ı ğayrı ḥakkeyle
Görinen şüret ü ma’nā yine luţf-ı Hüdādur hep
- 7 Bulursa şems-i zātından Fenāyī n’ola nīm zerre
Kamuya mebdē’ ü münşī Hüdāyiden du‘ādur hep

161

Mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün

- 1 İrişdüķ māh-ı mevlūde şükürler olsun Allāha
Ziyā-yı nūr-ı maḥmūda şükürler olsun Allāha
- 2 Sevenler cān ile anı yolına bezl ider cānı
Açıldı rāz-ı pinhānī şükürler olsun Allāha
- 3 Didi şānında çün Mevlā ki *sübḥānellezī esrā*
Bilindi sırr-ı *ev ednā* şükürler olsun Allāha
- 4 Vücūdı çün ‘ayān oldu me‘ānī hep beyān oldu
Kamu eşyā lisān oldu şükürler olsun Allāha

---

5 sevdā-yı zülfüñe: sevdā-yı vaşluña SB

6 rusūm-ı ğayrı: rusūmı ğayrı SA, SB

7 Hüdāyiden: Hidāyetden M

¹⁶¹ HM: 144a, M: 59a, DE: 62b, SA: 75a, SB: 88b, YK: 47b

4 me‘ānī: me‘ālī SA

5 ‘ayn-ı ni‘metdür: ‘ayn-ı raḥmetdür M

- 5 Zuhûrı maḥz-ı rahmetdür kudümü ‘ayn-ı ni‘metdür
Ne devlet ne sa‘âdetdür şükürler olsun Allâha
- 6 N’iderler bu fenâ dâri ki mestûr ola dîdârı
Cihânı tutdı envârı şükürler olsun Allâha
- 7 Fenâyiye idüp iḥsân ola her müşkili âsân
Gerek zâhir gerek pinhân şükürler olsun Allâha

162

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 ‘Atâ vü faẓl u cûd eyle
Kemâle irsün iḥsânuñ
Sezâvâr-ı şuhûd eyle
Tamâma irsün iḥsânuñ
- 2 Gerek zâhir gerek pinhân
Kapuñda cümlesi âsân
‘Înâyet eyle yâ Raḥmân
Kemâle irsün iḥsânuñ
- 3 Firâkuñ yaqdı bu cânum
Ki yoqdur şabra dermânım
Hidâyet eyle Sulṭânım
Tamâma irsün iḥsânuñ
- 4 Olup derdüñle âvâre
Yanar pervâneler nâra
Naşîb itme güli ḥâre
Tamâma irsün iḥsânuñ
- 5 İrelden câna bû-yı yâr
Görinür mâ-sivâ âgyâr
Bizi kıl maḥrem-i esrâr
Kemâle irsün iḥsânuñ
- 6 Diküp ‘aşq ehli câna gül
Pür oldı bâğ-ı dil sünbül

6 N’iderler bu fenâ dâri: N’ider bu fenâ dâri SB

7 Fenâyiye idüp iḥsân: Fenâyiye irüp iḥsân SA, SB

¹⁶² HM: 144b, M: 59b, DE: 63a, SA: -, SB: -, YK: -

6 Tamâma: Kemâle M

7 Kemâle: Tamâma M

O verdistāna it bülbül
Tamāma irsün ihsānuñ

- 7 Fenāyī kılınıñ ey Haq
Kuyūdını gider muṭlaq
Aña luṭfuñla dāim baq
Kemāle irsün ihsānuñ

163

Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

- 1 Ey luṭf u cūd ıssı Hudā eyle bize fazl ü kerem
Nūruñla vir qalbe ziyā eyle bize luṭf u kerem
- 2 Yoluñda kıl fazluñ refiḳ āsān ola tā ki tarīḳ
Kıl bahr-i vaşluña ğarīḳ eyle bize luṭf u kerem
- 3 Ref' ola vechüñden niḳāb qalmaya arada hicāb
Kıl luṭf u cūduñ bī-hisāb eyle bize luṭf u kerem
- 4 Cümle vücūd-ı mümkināt meclā-yı esmā vü şifāt
Pejmürde dil bulsun hayāt eyle bize luṭf u kerem
- 5 Maḳşūd-ı emr-i kün fe-kān Zātuñ durur zāhir nihān
Her zerrede nūruñ 'ayān eyle bize luṭf u kerem
- 6 Cūduñ ile bulduq vücūd vir yine haqqānī şühüd
İre kemāle fazl u cūd eyle bize luṭf u kerem
- 7 Yā Rabbenā yā Rabbenā eyle Fenāyīye 'aṭā
Gitsüñ naḳardan mā-sivā eyle bize luṭf u kerem

164

Mefā' ilün mefā' ilün fe'ülün

- 1 Seni senden iderüz şey'e li'llāh
Buyurduñ in te'uddū ni'mete'llāh

¹⁶³ HM: 145a, M: 60a, DE: 63b, SA: 39a, SB: 44a, YK: 30a

2 Kıl bahr-i vaşluña: İt bahr-i vaşluña SA, SB

3 Ref' ola: Ref' eyle SA, SB // Kıl luṭf u cūduñ: Eyle 'aṭāñ SA, SB

4 meclā-yı: mücellā SA, SB // Pejmürde: Bu mürde SA, SB

6 bulduq: virdüñ SA, SB // İre kemāle fazl u cūd: İrsün kemāle fazl-ı cūd SA, SB

¹⁶⁴ HM: 145a, M: 60b, DE: 64a, SA: -, SB: -, YK: -

- 2 *Gider benlik hicābını aradan*
Vücūdum zenbine estagfīru'llāh
- 3 İki 'ālem kıyūdından kıl ıtlāk
Kıl esrāruña vākıf hāle āgāh
- 4 Tecellī-i cemālūñ eyle in'ām
Mükerrer ola dāim gāh u bī-gāh
- 5 İrerse zerrece derdüñ bu cāna
Dü 'ālemde aña bes 'izzet ü cāh
- 6 Umar luṭfuñı her gümrāh ü 'āşī
Didüñ *lā taḳnetū min raḫmeti'llāh*
- 7 Fenāyī bendeñi irgör merāma
Anı fażluñla eyle hās-ı dergāh

165

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Zehī 'izzet zehī devlet sa'ādet
Bulanlar maḳşad-ı aḳşāya vuşlat
- 2 Bizi zevḳ-ı vişālden kılma maḫrūm
Bi-ḫakk-ı menba'-ı 'ayn-ı risālet
- 3 Nihān itme 'ayından 'ayn-ı Zātuñ
'Āyān ola dem-ā-dem 'ayn-ı rü'yet
- 4 'Ubūr eyle bu keşret 'āleminden
Beḳāya ir şühūd it nūr-ı vaḫdet
- 5 Fenāyī bendeñi irgör merāma
Kıl anı maḫhar-ı 'ayn-ı 'nāyet

---

¹⁶⁵ HM: 145b, M: 61a, DE: 64a, SA: 9b, SB: 10b, YK: 7b
1 Zehī 'izzet: Zehī 'izz u SA, SB

166

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Sākī-yi bezm-i belādan pür olup peymānemüz
Zāhir oldı levḥ-i dilden rü'yet-i cānānumuz
- 2 Sīnem üzre nār-ı 'aşkuñ nice sūzān olmasun
Yağdı şem'-i ḥüsnüñe bāl ü perrin pervānemüz
- 3 Nār-ı hecre itme sūzān bu şikeste bālimi
Vuşlatuñla ola ma'mūr bu dil-i vīrānemüz
- 4 Leyl-i furkat zāil olup irişe şubḥ-ı vişāl
Şems-i Zātuñ zerresiyle kııl münevver ḥānemüz
- 5 Olmadı hergiz ḥumārı lā yezālī ḥamrınıñ
Bāde-i ḥubb-ı ezelden mestdür mestānemüz
- 6 Nağd-i cāna cevher-i bākīyi kılduğ iştirā
Şığmadı arz u semāya gevher-i yek-dānemüz
- 7 Aḥsen-i taqvīmüñ añla ey Fenāyī ma'nāsın
Āşinā oldı yine ol yār ile bīgānemüz

167

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Gider noqşānumuz irgör kemāle
Sivāya eyleme bizi ḥavāle
- 2 Ruḥuñ alına alinalı bālüm
Derūnum oldı pür-ḥūn hemçü lāle

¹⁶⁶ HM: 145b, M: 61a, DE: 65a, SA: 28b, SB: 31a, YK: 21b

1 levḥ-i dilden rü'yet-i cānānumuz: levḥ-i dilde rü'yet-i cānānemüz SA, SB

2 Sīnem üzre nār-ı 'aşkuñ: Şīnem üzere 'aşkuñ SB

¹⁶⁷ HM: 146a, M: 61b, DE: 65b, SA: 57a, SB: 66a, YK: 42b

3 ḥicābı: ḥicābın SA, SB

5 İder biñ cān ile cānını: İderseñ cān ile cān cānı SA, SB

7 Bi-haqq-ı āb-ı rü-yı: Bi-haqq-ı rü-yı HM, DE

- 3 'Arūs-ı ma'nā ref' itsün hicābı
Efendi mazhar it nūr-ı cemāle
- 4 Oğut bir noktadan 'ilm-i ledünnī
Bağup qalmayalum bu kı̄l ü qāle
- 5 İder biñ cān ile cānını ifnā
Yüzüñde zāhir olan haṭṭ u hāle
- 6 Senüñle saña geldi şey'e li'llāh
'Aṭā kı̄l nūr-ı Zātuñdan nevāle
- 7 Bi-haḫḫ-ı āb-ı rü-yı sırr-ı *levlāk*
Fenāyī bendeñi irgör vişāle

168

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Ziyā viren cemālüñdür cihāna
Kamer ü şems bahāne vü cihāna
- 2 *Nefaḫtü* sırrı sıgmazken bu kevne
Lisān ile nice mümkin beyāna
- 3 Zülāl-i feyz-i vasluñdan Hızır-veş
Ḥayāt irsün dem-ā-dem mürde cāna
- 4 Rusüm-i ğayrı ḫakk it levḫ-i dilden
Bizi kı̄l muṭṭali' rāz-ı nihāna
- 5 Cemālüñ gülşeninde bülbül-i dil
Hezārān āh ile başlar fiğāna
- 6 *Fefirrū* emrini güş idicek cān
Güzer eyler qadīmī āşiyāna

¹⁶⁸ HM: 146a, M: 62a, DE: 65b, SA: 75b, SB: 96a, YK: 45a

1 şems-i bahāne: şems ü bahāne SA

4 Rusüm-i ğayrı: Rusümi ğayri SA

6 güş idicek cān: güş idicek çāre SA

- 7 Fenādan geç Fenāyī bul beḳāyı
Ki re's-i māluñ irmeye ziyāna

169

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Açıldı ravza-ı vechüñ bahārı
Müsāvī eyledi leyl ü nehārı
- 2 İçenler la'l-i nābuñ cür'asından
İki 'ālemde görmedi ḥumārı
- 3 Hevā-yı hū vü yā hūnuñ hümāsın
N'ola şebbāz-ı dil itse şikārı
- 4 Şıfāt-ı şafvet-i vaşluñ kııl ihsān
Gider āyīne-i dilden ḡubārı
- 5 Fezā-yı lā-mekānda kııldı cevlan
Semend-i himmetüñ olan süvārı
- 6 'Urūc itdi semā-yı evc-i ḳudse
İden ifnā 'adem rāhında varı
- 7 Fenāyī bendeñe iki cihānda
'Ayān eyle şühūd-ı 'ayn-ı yārı

170

Mef'ülü fā'ilätü mefā'ılı fā'ilün

- 1 Çün ḡuş-ı 'āşıkā irdi ḥaber zi-ney
Cüş u ḥurūşa geldi ḳamu ḥuşk u ter zi-ney

¹⁶⁹ HM: 146b, M: 62a, DE: 66a, SA: 76a, SB: -, YK: 51a

3 şebbāz-ı dil: şehnāz-ı dil SA

4 Şıfāt-ı şafvet-i: Şıfāt-ı şafvetüñ SA

¹⁷⁰ HM: 146b, M: 62b, DE: 66b, SA: 69a, SB: 83b, YK: 55a

1 ḡuş-ı cāna: ḡuş-ı 'āşıkā SA, SB / 'āşıkā DE ve HM'de altta kırmızı kalemle not
// Cüş u ḥūşa: Cüş u ḥurūşa SA, SB

- 2 ‘Aşk meclisinde gelse figāna o her nefes
Bezm ehli vecde ire ser-te-ser zi-ney
- 3 Def itdi mihr ü mähı felek raqş ider nücüm
Arzdan semāya eyledi āhı güzer zi-ney
- 4 Pāk itdi derūnı levş-i sivādan gehi ney gibi
Vecd ehli tā ki tuta seni mu‘teber zi-ney
- 5 Dāim semā‘ u nāle vü raqş u figān ider
Kimūñ ki ire qalbine cānā eşer zi-ney
- 6 Zāhid geçerdı lezzet-i hūr ü kuşurdan
Zevk itse zerrece qalbi eğer zi-ney
- 7 ‘Ömrüñi zāyi‘ itme ‘abeş yire ki saqın
Gel ehl-i hāle murtabıñ ol yoq zarar zi-ney
- 8 Girmedı dil vilāyetine ehl-i zühd henüz
Derd ehli bezm-i vuşlata bulupdur zafer zi-ney
- 9 ‘Ābid firār iderse meclis-i neyden ‘aceb midür
Bī-derd olan qulūba irişür keder zi-ney
- 10 Kıl şerha şerha sīneñi eyle delik delik
Tā ki derūna ire Fenāyī nazar zi-ney

171

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Ruḥuñ ḥālī dü ‘ālem dānesidür
O şem‘uñ mihr ü meh pervānesidür

---

4 itdi: it M / gehi: ki SA, SB

5 ider : it SA, SB

8 dil vilāyetine ehl-i zühd: velāyetine ehl-i dil zühd SA / velāyetine ehl-i dil ehl-i zühd SB // vuşlata: vaşla SA, SB, M

10 Kıl şerha şerha sīneñi: Kıl şerha sīneñi HM, SB // derūna: derdine ire SA, SB

¹⁷¹ HM: 147a, M: 63a, DE: 67b, SA: 21b, SB: 22b, YK: 12b

5 cān u dil: cān-ı dil SA, Sb

- 2 Fedādur yoluña bu cism ile cān
Revā olursa ger şükrānesidür
- 3 Şaçuñ zencīrine bend olalı dil
Müselsel zülfinüñ dīvānesidür
- 4 İçerseñ ey gönül şol meyden iç kim
Melek sākī felek peymānesidür
- 5 N'ola bu cān u dil olmazsa hüş-yār
Seķāhüm Rabbühüm mestānesidür
- 6 Yaķar 'aşķuñ odı iki cihānı
Bu ol deĝildür o pespāyesidür
- 7 Nihān eylerse ger sırrın Fenāyī
Muħabbet kenzinüñ vīrānesidür

172

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Bilmedüñ hergiz gönül sırr-ı nihānuñdan haber
Bu vücūduñ 'ālemine kılmaduñ bir kez naķar
- 2 Dāħil olsañ ger bu şehre çok temāşā göresin
Arayuben bulmayasın çār 'unşurdan eşer
- 3 Şeş cihetden irişe cāna ħiṭāb-ı müsteṭāb
Dinile kim saña hergiz *leyse min mevtin ħazer*
- 4 Maṭla'-ı feyż-i ezelden ṭāli' ola āfitāb
Leyl-i fūrķat zāil olup bir ola şām u seher
- 5 Maķ'ad-ı şıdķ n'ola olursa Fenāyīye maķām
Eyledi '*inde melīkin muķtedir* sırrın maķarr

---

¹⁷² HM: -, M: -, DE: -, SA: 22a, SB: 23b, YK: 12a

173

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Raḥmetüñ deryāsına yā Rabbi yoḡ ḥadd ü kenār
Kaṭresi maḥv ide zēnbüm ger olursa şad hezār
- 2 *Leyse fi'l-mülki ġayrük* sırrını kıl 'ayne 'ayan
Bir ola tā sāl ü māh u hefte vü leyl ü nehār
- 3 Mübtelā-yı ḥār-ı hicrān olmadan eyle halās
Gülşen-i kūyuñda güyā ola cānum çün hezār
- 4 Āşiyān-ı aşla pervāz eylesün şehbāz-ı dil
Lā-mekān milki hümāsın kıлмаğa her dem şikār
- 5 Sırr-ı pāki ḥürmeti-y-çün yā İlāhī Ahmedüñ
Şems-i Zātuñdan Fenāyī bendeñi kıl neş'edār

174

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Dü 'ālem gül'izārını firāḡuñ 'ayna ḥār eyler
Hezār-veş verd-i bī-ḡāra fiġānın şad hezār eyler
- 2 Bilenler ḡāsibū remzin vücūdın eyledi ifnā
Beḡā-yı lem-yezel bulup ḡisābın bī-şümār eyler
- 3 Vişāli Tūrına varan tecellī nūrına irdi
Bu yüzden Mūsa-veş rāz-ı derünü āşikār eyler
- 4 Güzer idüp bu keşretten irişdi vaḡdet-i Zāta
Vişāl-i bezm-i cānāna şu kim cānı nişār eyler
- 5 Semā-yı evc-i mes'ūda Fenāyī eyleyen mi'rāc
Kamer devrinde mihr-āsā şuhūd-ı vech-i yār eyler

175

¹⁷³ HM: -, M: -, DE: -, SA: 22b, SB: 23b, YK: 19b

6 pes-pāyesidür: pes yānesidür SA, SB / Bu beyit HM'de derkenarda yer alıyor

7 sırrın: sırruñ SA, SB

¹⁷⁴ HM: 147b, M: 63b, DE: 67b, SA: 22b, SB: 24a, YK: 17b

1 gül'izārını firāḡuñ: gül'izārınuñ firāḡı SA, SB // Hezār-veş verd-i bī-ḡāra fiġānın

şad: Gül-i bī-ḡāra bülbül-veş fiġānını SA, SB

4 vaḡdet-i zāta: vaḡdet zātına SA, SB // şu kim cānı: şu ki vārı SA, SB

¹⁷⁵ HM: -, M: -, DE: -, SA: 23a, SB: 24b, YK: 15a

*1. beytin 2. mısrasında vezin hatası var.

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Zātuña nisbet olur Firdevs-i a'lāda kuşūr
Var ise ger dāhیلünde gūş u ğilmān u ğūr
- 2 *Ḳābe kavseyni* geçüp bulurduḡ *ev ednāya* yol
Şems-i Zātuñ lem'asından feyz olursa zerre nūr
- 3 Keşret-i eşyāda vaḡdet sırrını itseñ 'ayān
Zāhir ola cism ü cāna tā ki envā'-1 sürūr
- 4 *Ḥarra Mūsā* neş'esinden oldı şad-pāre gönül
Şabr ider mi hiç tecellī nūrına yā Rabbi Tūr
- 5 Fāniden geçüp Fenāyī buldı bir bākī ḡayāt
'Add idenler ma'nāda nefsini *min ehli'l-ḡubūr*

176

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Şun ey sākī bize cām-ı şafāyı
Görem devrinde envār-ı liḡāyı
- 2 Nażar kııl *faḡru faḡrī* lem'asından
Bulam zımnında envā'-1 ğınāyı
- 3 Sivā resmini muḡlaḡ eyle ifnā
'Ayān it sırrıma 'ayn-ı beḡāyı
- 4 Vücūdum milki cümle bulsun ifnā
Ḳala ancak hemān ol Ḥayy ü Bākī
- 5 İde şebbāz-ı dil aşlına pervāz
'Adem milkine şayd ide hümāyı
- 6 İki 'ālem ḡuyūdından kııl iḡlāḡ
Ara yirden gider resm-i sivāyı

---

3 vaḡdet sırrını itseñ 'ayān: vaḡdetüñ sırrın 'ayān SB
176 HM: 147b, M: 63b, DE: 68a, SA: 70a, SB: 95b, YK: -
5 milkine: milkinde SA, SB

7 Temennā-yı vişālũnde dil ü cān
N'ider sālīk olan ğayrı sivāyı

8 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñ eyle ihsān
Beķā illerine irsũñ Fenāyī

177

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 Yā İlāhī nār-ı 'aşķuñ cānı sūzān eyledi
Bülbül-āsā nālesin verde hezārān eyledi

2 Feyz-i fazluñdan ireli cism ile cāna 'atā
Bu dil-i maħzūnumuz luṭf ile şādān eyledi

3 Teşne diller vādi-i fūrķatde ser-gerdān iken
Āb-ı vaşlına Hızır-veş cānı reyyān eyledi

4 Kalmadı hergiz vişāl-i bezm-i yāre iştiyāk
Luṭf u ķahrın dem-be-dem 'uşşāķa yeksān eyledi

5 *Külle yevmin hüve fī-şe'n* sırrına bulan vüşül
Bu vücūdī neş'esini başķa bir şān eyledi

6 Cām-ı vaşluñ cür'asını nüş iden buldı hayāt
Dū cihānı vaḫdetũñ esrārı hayrān eyledi

7 Açdı vechinden hicābın çün Fenāyī āfītāb
Zerresiyle cümle mevcūdātı raḫşān eyledi

178

4. beyit HM ve DE'de yer almıyor.

5 'Adem milkinge şayd ide: 'Adem milkinge şayd eyledi SA, SB

6 gider: götür SA, SB

7 ğayrı sivāyı: ğayrı recāyı SA / ğayr-i recāyı SB

¹⁷⁷ HM: 148a, M: 64a, DE: 68a, SA: 70b, SB: 96b, YK: -

3 cānı: cān SA, SB

¹⁷⁸ HM: 148b, M: 64b, DE: 69a, SA: 3b, SB: 4b, YK: 2b

2 Dest-i ķudret: Ķudret-i dest SA, SB

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Şems-i Zātuñ zerresinden her kime irse ziyā
Selb olur gözinden anuñ muṭlaḳā 'ayn-ı sivā
- 2 'Ayn olursa 'ayn-ı 'ālem 'ayn-ı 'ārifde n'ola
Dest-i ḳudret çekdi çün 'aynına anuñ tūtiyā
- 3 Üstüvāsın aña bu sırruñ gönül ḫaḳḳa'l-yaḳīn
Zāhir ola remz-i er-Rahmān 'ale'l-'arşı'stevā
- 4 Levḫ-i dilde ketb olur Ādemle Havvā menşei
Bildüñ ise ictimā'ın kāf ile nūnuñ n'ola
- 5 Çün Fenāyī eyledi ānestü nūrını şühüd
Ḫāşıl oldu aña sırr-ı ḫarra Mūsā şā'ikā

179

Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

- 1 'Ummāna giren derd ile dermāneyi buldı
Şükrāne viren cānını cānāneyi buldı
- 2 Ḫavf eyler iseñ yağmaya gel şem'a yapışma
Ol āteşe baḳ gör nice pervāneyi buldı
- 3 Manşūra deḡildür yaluñuz ḫāl-i hüviyyet
Şol 'āşık-ı şādık ki bu meyḫāneyi buldı
- 4 Tesbīḫ ile seccādeyi bir cür'aya şatdı
Her şūfi-yi şāfi ki bu mey-ḫāneyi buldı
- 5 Girdi ḫarem-i Ka'be-i vuşlata Fenāyī
Ḫannān ṭavāf eyledi mestāneyi buldı

180

---

4 Levḫ-i dilde ketb: Levḫ-i dilden ketm SA, SB
179 HM: -, M: -, DE: -, SA: 66b, SB: 79a, YK: -
4 şūfi-yi şāfi ki: şūfi ki SA
* 5. beytin 1. mısrasında vezin hatası var.

Mefāilün mefāilün mefāilün mefāilün

- 1 Yine sırr-ı nihānından cemāl-i yār ‘ayān oldu
Tecellīsi verāsından cihān cümle nihān oldu
- 2 Kelām-ı *küllü şey*’inden irişdi cāna çün feyzi
Açıldı vaħdeti sırrı kamu eřyā lisān oldu
- 3 Okıdı nüsha-ı sırr-ı ezelden kāf ile nūmı
Cihāt-ı sitti selb idüp cihān içre cihān oldu
- 4 Yüzüñde sūre-i *seb‘a’l-meřānī* āyetin gördi
O terkībūñ řıfātını bu vech ile beyān oldu
- 5 Fenāyī *külle yevmin ře’n* rumūzın ideli iz‘an
Niřānın buldı ol řānuñ bu řānı bī-niřān oldu

181

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 řāhid-i verd-i ezel çün ‘arz-ı dīdār eyledi
Nālesin bülbul anuñ’çün aña tekrār eyledi
- 2 Bilmedi yüzüñde hālūñ sırrını miskīn faķīh
Ol vecihden *aħsen-i taķvīmi* inkār eyledi
- 3 Ka‘be-i nūr-ı cemālūñ itdi dāim kıblegāh
Kařlaruñ miħrābına her kim ki iķrār eyledi
- 4 řāni‘uñ iħsānidur ħüsnūñ te‘ālā řānühu
Bu kemāl-i şun‘ı gör kim sende izħār eyledi
- 5 Ezber it bu āyetūñ gel ey Fenāyī seb‘asın
Naķşı ço Naķķāşı gör naķřın ne hemvār eyledi

---

¹⁸⁰ HM: -, M: -, DE: -, SA: 67b, SB: 81a, YK: -

¹⁸¹ HM: -, M: -, DE: -, SA: 68a, SB: 81b, YK: -

182

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Müyesser eyle īmān-ı ‘ayānı
Ola ‘ayne ‘ayān sırr-ı nihānī
- 2 Güzer eyleye sālīk dū cihāndan
Kuyūdātdan kıl ıtlak cism ü cānı
- 3 Şühūd-ı vaḥdet-i Zātuñ ‘aṭā kıl
Görem zerrede şems ü āsümānı
- 4 Nazar kıl Tūr-ı Mūsā lem‘asından
Ki tā zāhir ola sırr-ı *terānī*
- 5 İrişdür remzine heft āsümānuñ
Okuyam noḡtadan *seb‘a’l-meşānī*
- 6 Eğer uçmaḡ ise zāhid murāduñ
Uçur irken kafesden mürğ-ı cānı
- 7 Beḡā iḡlīmīne irsün Fenāyī
N’ider sensiz bu cān cān ü cihānı

183

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Bize luḡf u kerem ebvābını aç
Kapuñdan ġayra yā Rabb kılma muḡtāc
- 2 Geçür zūlmāni nūrānī ḡicābı
İrişe sırrımuza nūr-ı vehhāc

¹⁸² HM: 148b, M: 64b, DE: 69a, SA: 68a, SB: 82a, YK: -

1 īmān-ı ‘ayānı: īmānı ‘ayānı SB

3 ‘aṭā kıl: ‘aṭā it SA, SB // Görem zerrede şems ü āsümānı: Göremez zerrede şems āsümānı SA

4 Tūr-ı Mūsā: ḡarra Mūsā SA, SB

¹⁸³ HM: 149a, M: 65a, DE: 69b, SA: 9b, SB: 10b, YK: -

3 Baş açup pāyüñe geldük yālin aç: Baş açup bābuña geldük bālin aç SA,SB

- 3 Nazar eyleme sehv ile kuşūra
Baş açup pâyüñe geldük yalın aç
- 4 Müyesser kııl şühüd-ı nūr-ı zātuñ
Sivā kaydını eyle dilden iħrāc
- 5 ‘Ubūr it berr-i fūrkat menzilinden
Vişāli Ka‘besine eyle mi‘rāc
- 6 Güzer kııldı zemīn ü āsumandan
İdenler müntehā-yı vaşla mi‘rāc
- 7 Fezā-yı sırr-ı tefrīde ir ey cān
Kadem başmadı ol meydāna Hāllāc
- 8 Fenāyī bendeñi bir baħre irgör
Görine kaçresinden nice emvāc

184

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Füyüzi senden alur cümle eşyā
Seni senden ider bu dil temennā
- 2 Vücūdum kaçresin bir baħre irgör
Nümāyān ola kaçresinde deryā
- 3 Oçut bir noçtadan ‘ilm-i ledüñni
Hızır-veş mürde dili eyle ihyā
- 4 Bizi bizlik hicābından ħalāş it
Görine nūr-ı vechüñ cāna her cā
- 5 Cemālün şemsine mazħar olan dil
İder her zerrede ħüsnüñ temāşā

---

* 6. beyit sadece SA’da yer alıyor.

¹⁸⁴ HM: 149a, M: 65a, DE: 69b, SA: 2b, SB: 3a, YK: 2a

* DE’de 1. beyitten sonrası yok, sayfa koparılmış.

1 senden alur: sīde olur YK

2 kaçresinde: kaçresinden SA, SB

- 6 Geçür bu naqş-ı şūrīden fu'ādı
Ki zāhir ola aña sırr-ı ma'nā
- 7 Fenāyī bendeñi iki cihānda
Fenādan şoñra kıl Zātuñla ibkā

185

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Hidāyet it şırāt-ı müstaķīme
'İnāyet eyle Sulţānum meded it
İre dil vaşf-ı Raḥmān u Raḥīme
'İnāyet eyle Sulţānum meded it
- 2 Tecellī-yi cemālūñ kıl müyesser
Degil bir kerre iḥsān it mükerrer
Ola nūruñla cān u dil münevver
'İnāyet eyle Sulţānum meded it
- 3 Cenāb-ı Zāt-ı Pākūñ 'izzetine
Ḥabībūñ faḥr-i 'ālem ḥürmetine
Bizi irgör vişālūñ ni'metine
'İnāyet eyle Sulţānum meded it
- 4 Firākuñ āteşine kıлма sūzān
Vişālūñ zevkın iḥsān eyle her ān
Kemāl-i cūduña yok ḥadd ü pāyān
Hidāyet eyle Sulţānum meded it
- 5 Bir avuç ḥāk iken eyledūñ insān
'Aṭā kılduñ nice envā'-ı iḥsān
Yerin bulsun yine bu 'ahd ü peymān
'İnāyet eyle Sulţānum meded it
- 6 'Arūs-ı ma'nā ref' idüp ḥicābın
Oķusın cān u dil ḥüsnūñ kitābuñ
Mufaşşal fehm ide her faşl u bābın
'İnāyet eyle Sulţānum meded it

¹⁸⁵ HM: 149a, M: 65b, DE: -, SA: 8a, SB: 9b, YK: 7b

- 7 Nazar eyleme her sehv ile k̄usūra
Mübeddel ola h̄üznimüz sürūra
İrişsün cism ile cānum h̄uzūra
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 8 Bizi bizlük odına itme iḥrāk
Cemālūñ nūrı vire cāna iṣrāk
Kuyūd-ı mā-sivādan eyle ıtlāk
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 9 Güzer eyleye dil arz u semāyı
Göre her zerrede nūr-ı liḳāyı
İrişe şems-i Zātuña Fenāyī
Hidāyet eyle Sulṭānum meded it

186

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Derdüñ ile eyleme bālūmi h̄ün
Nefs elinden bizi eyleme zebün
- 2 Hakk ola dilden rüsüm-ı mā-sivā
Eyle āgāh sırr-ı ez-hāli zebün
- 3 Āşiyān-ı kudse ire cān u dil
Olmayalum tā esīr-i dehr-i dūn
- 4 Cümle mevcūdāta sen virdüñ vücūd
Senden oldı küllemā kāne yekūn
- 5 İkilikden it Fenāyīyi ḫalāş
Vāḫid ola tā añā yarın bugūn

187

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

---

3 pākūñ ‘izzetetine: pākūñ ḫürmetine SA, SB

4 hicrān: her an SA

7 cism ile cānum: cism ü cān bākī SA, SB

¹⁸⁶ HM: 149b, M: 66b, DE: -, SA: 76b, SB: -, YK: 38a

5 it: kıl SA, SB

¹⁸⁷ HM: 150a, M: 66b, DE: -, SA: 76a, SB: -, YK: -

2 na‘īm ü : nağmede SA, SB

- 1 Fūrkatüñ yandırdı cānum bağrumı kıan eyledi
Kaṭre-i eškım cihānı tıtdı ‘ummān eyledi
- 2 ‘Ālemüñ nāz u na‘īm ü bāğ u bostānuñ baña
Sensiz ey Sulṭān-ı ḥübān bend ü zindān eyledi
- 3 Baḥr-i ‘aşkuñ ğarḳa virdi bu vücūdum zevraḳın
Gör ne bī-dād eyleyüp hecrüñ ne tūfān eyledi
- 4 ‘Aşkuñuñ bāğ u bahārı vuşlatuñ gülzārıdur
Kaṅkı gülzār nāmını gülsüz gülistān eyledi
- 5 Senden özge çün Fenāyī bildi kim yoḳdur vücūd
Bu vecihden vaşl ile hicrānı yeksān eyledi

188

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Bize fetḥ eyle ebvāb-ı cinānı
Geçür ḳayd-ı sivādan cism ü cānı
- 2 Tecellī-i cemālüñi kıl iḥsān
Müyesser it ḥayāt-ı cāvidānı
- 3 Münezzeh oldı şānuñ şeş cihetden
Nite bula cihet ehli o şānı
- 4 Şühūd-ı Zāt-ı Zātuñdur çü maḳşūd
N’ider sensiz bu dil cān u cihānı
- 5 ‘Aṭā it nūr-ı Zātuñ vaḥdetini
Ara yirden gıder ĩn ile ānı
- 6 Nüküş-ı ğayrıyı ḥakk eyle dilden
‘Ayān ola aña naḳş-ı nihānı
- 7 Eger ma‘nā-yı Ādemden şorarsañ
Beyān olmaz Fenāyī ol me‘ānı

¹⁸⁸ HM: 150a, M: 67a, DE: -, SA: 63a, SB: 74b, YK: -
4 zātuñdur: pāküñdür SA, SB

189

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Hālās eyle bizi bār-ı belādan
Elimüz al geçür rāh-ı hāṭādan
- 2 Firāk odına sūzan itme cānı
Umaruz vaşluñ envā‘-ı ‘aṭādan
- 3 Dü ‘ālem zevkını eyle ferāmūş
‘Ubūr eyleye dil ağ u qaradan
- 4 Nedür maqşūd me‘ānīsın beyān it
Bu hāk ü nār u mā ile hevādan
- 5 Beḳā milkine bülbul kıla pervāz
Güzer ide bu gülzār-ı fenādan
- 6 Cemālūñe celālūñ kıılma perde
Açılsun ravza-ı diller şafādan
- 7 Sebaḳ iken *ledünnādan* Fenāyī
Oḳur hūsni kitābın ḫarf-i bādan

190

Mefāīlün mefāīlün mefāīlün mefāīlün

- 1 Açıldı sırr-ı vaḫdetden ḫaber ‘ayna ‘ayān oldı
Semā-yı cān ile gūş it ki her eşyā lisān oldı
- 2 Oḳur *seb‘a’l-meşānī* āyetin bir noḳṭadan ‘ārif
Ledünnī ‘ilmi Hızr-veş aña çünki beyān oldı

¹⁸⁹ HM: 150b, M: 67b, DE: 70a, SA: 46a, SB: 52b, YK: -

3 eyle: idem SA, SB

4 me‘ānīsın: ma‘nāsın M // Bu hāk ü nār u mā: Bu hāk-i nār-ı mā SA, SB

5 kıla: ide SA, SB // ide: eyle SA, SB

7 iken: alan SA al SB

¹⁹⁰ HM: 150b, M: 67b, DE: 70a, SA: 66b, SB: 79b, YK: -

- 3 Bu hāk ü āb ile nāruñ hevāsından göñül geçdi
Hümā-yı hū vü yā hūnuñ hevāsında nihān oldu
- 4 Derūnum ‘ālemin seyr it bu zāhir naqşa aldanma
Nişānın bulalı şānum nişānum bī-nişān oldu
- 5 Senūñ Zāt-ı kerīmūñi Fenāyī nice vaşf itsūñ
Ki kān-ı lā-mekān milki saña çünki mekān oldu

191

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- 1 Zāil olsa dīdeden perde görürdi anı cān
‘Ayn-ı ‘ārifde anuñ’ çün her nefes olmaz nihān
- 2 İt vücūduñ milkine çeşm-i haķıķatle nazār
Mazhar-ı Zāt ü şifātı göresin anda ‘ayān
- 3 *Küntü kenz* esrārınuñ gūş eyleyü gör remzini
Hilķat-i ins ile cinde bu imiş maķşūd hemān
- 4 Geç vücūduñ kaķresinden baħr-i bī-pāyāna ir
Tā ki keşretde bulasın sırr-ı vaħdetden nişān
- 5 Ger bu yolda fażl-ı Haķ olsa Fenāyīye refiķ
Ayrılıķdan ķurtulup irerdi maṭlūba her ān

192

Mefā’ılün mefā’ılün mefā’ılün mefā’ılün

- 1 Şunalı sākī-yi ‘aşķuñ ezel cām-ı ruħ-efzāyı
İder bezm-i cihān içre anuñ’ çün bizi şeydāyī

4 Derūnum: Derūnuñ SA

5 itsūñ: eylesün SA

¹⁹¹ HM: 151a, M: 68a, DE: 70b, SA: 48b, SB: 54b, YK: 34b

2 çeşm-i: ‘ayn-ı SA / HM ve DE’de üstte not şeklinde

3 Küntü kenz esrārınuñ: Küntü esrārınuñ M // cinde: cinden SA, SB

5 irerdi: ol irdi SA / iridi SB

¹⁹² HM: 151a, M: 68a, DE: 71a, SA: -, SB: -, YK: 51b

2 eğer: ‘ālem DE (üstte)

- 2 Meded-cüy olmasa eger bu eşk-i dürr-i silmiden
Kül eylerdi felek gibi dem-ā-dem heft deryayı
- 3 Vücüdı ‘aşıkuñ meh-veş qarīb olduqca maḥvolur
Nice seyr eyleye bu dil o şems-i ‘ālem-ārāyı
- 4 Göñül sevdā-yı sevdādan geçer bir derd-i ser deyi
Çeker şāne gibi zülf-i belāsın gör bu ğavgāyı
- 5 Görüp āb-ı sirişkim ol nihāl-i gül ne meyl eyler
Ne yād eyledi bülbül-veş bu gün ol serv-i bālāyı
- 6 Çü yoqdur ğayr-i ḥüsn-i dost cihānda sûret ü ma‘nā
N’ola eylerse ger zāhid ḥod-edāyi vü ḥod-rāyi
- 7 Cenāb-ı yār-i ‘ālīdür ḥayāl-i vaşl ile gerçi
Fenāyi kesmedi dilden velī rabṭ-ı temennāyı

193

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Gider dilden göñül gel inkisarı
Fedā it rāh-ı Ḥaḫda cümle varı
- 2 Göñül mir’ātını eyle mücellā
Göresin anda tā ki vech-i yāri
- 3 İki ‘ālem kuyūdından ḥalāş ol
Çekerseñ bāri çek bār-ı nigāri
- 4 Suvār olan semend-i ‘aşk-ı yāre
Çodı elden ‘inān-ı iḥtiyāri
- 5 Hezār-veş ol gül-i bī-ḥāra zār ol
Bilem dirseñ eger zār-ı hezāri

---

7 temennāyı: ğināyāyı M
193 HM: 151b, M: 68b, DE: 71b, SA: 68b, SB: 82a, YK: 51a

- 6 Cīvār-ı feyż-i kudse nāil olmaz
Ferāmūş eyleyen haqq-ı civārı
- 7 Fenāyī içegör bir bādeden kim
İki ‘ālemde olmaya humārı

194

Mefāilün mefāilün feülün

- 1 Müyesser kııl bize yā Rabb vişālūñ
Görem her zerrede şems-i cemālūñ
- 2 Koma noqşān ile irgör tamāma
‘Ayān it ‘aynuma ‘ayn-ı kemālūñ
- 3 İrerse feyż-i fazluñdan ‘ināyet
Bulur dil infişālde ittişālūñ
- 4 Güzer eyle qādīmī āşiyāna
Neden geldūñ nedür fikr it meālūñ
- 5 Haqqat lem‘asından ol haberdār
Ara yirden gider bu kııl ü qālūñ
- 6 Huzūr-ı Haqda pes nedir cevābuñ
Fenāyī zerrece yok hüsni-ı hālūñ

195

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Rü‘yetūñledür şafāsı cennetūñ
Dü cihān olmaz ‘adīli rü‘yetūñ

---

3 bār-ı nigārı: bārī nigārı SA, SB

6 Haqq-ı civārı: Haqqı civārı SA, SB

¹⁹⁴ HM: 152a, M: 69a, DE: 72a, SA: -, SB: 91a, YK: 24b

2 tamāma: kemāle SA, SB

5 lem‘asından ol haberdār: sırrına irmek dilerseñ SA, SB // gider: götür SA, SB

6 Fenāyī zerrece yok: Bulunmazsa Fenāyī SA, SB

¹⁹⁵ HM: 152a, M: 69a, DE: 72a, SA: 34b, SB: 38b, YK: 26a

- 2 Senden alur feyzi cümle kâinât
 Kâbil-i ihşâ midur hiç ni‘metüñ
- 3 Bu te‘ayyün zerresinden kıl halâş
 Zâhir ola câna şems-i rü‘yetüñ
- 4 Keşret-i eşyâda feyzüñ it ‘atâ
 Görine her câda sırr-ı vaḥdetüñ
- 5 Nâr-ı fūrḳate bizi itme ḥarîḳ
 Anı itfâ ide âb-ı rahmetüñ
- 6 Kıl şühüd-ı vaḥdet-i Zâtuñ naşîb
 Görmeyem iki cihânda fūrḳatüñ
- 7 Ey Fenâyî ḳadrini bil bu demüñ
 Hemdem ola yâr ile tâ şoḫbetüñ

196

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Fazluñ ile kıl bize luḫ u kerem
 Zâhir ola tâ ki esrâr-ı ḳidem
- 2 Yemm-i cüduñ reşḫasıdur dü cihân
 Şânuña lâyıḳ ne ola ez-‘adem
- 3 Kâinâtdan yoḡ iken hergiz nişân
 Levḫ-i dilde yazdı ḫubbüñi ḳadem
- 4 Âsitânuñ n’ola ḳılsam ilticâ
 Her merâma bâbuñ olur mültezem
- 5 Eyleye dil naḳş-ı kevneynden güzer
 Ḳalmaya mir’ât-ı ḳalbde hemm ü ḡam
- 6 Fūrḳatüñle bälümüz ḳılma melül
 Câm-ı vaşluñ cür‘asın şun dem-be-dem

3 ola: olsun SA, SB, DE (üstte) // ru‘yetün: vaḥdetün SA, SB, HM (altta)

5 Anı itfâ: Anı itfâl SA

¹⁹⁶ HM: 152a, M: 69b, DE: 72b, SA: -, SB: -, YK: 29b

- 7 Fażluñ ile kııl Fenāyīye nazar
Ola tā ki maħrem-i rāz-ı harem

197

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Nefs elinde bizi yā Rab kıılma fażluñla zebün
Olmayavuz tā ki hergiz rāğıb-ı dünyā-yı dūn
- 2 Feyz-i aqdesden iriſe cism ile cāna naſıb
İt ſühūd-ı vaħdetüñ nūrın 'aḫā her dūn ü gün
- 3 Mā-sivā kaydından eyle mahz-ı lüḫfuñla ḫalāſ
Taħt-ı teſhīrūñdedür hep küllemā kāne yekūn
- 4 Yemm-i cūduñ kaḫresinden buldı mevcūdāt vücūd
Reſḫa-ı fażl u keremdür evvelīn ü āḫirīn
- 5 Sebḫ-ı ḫüsnā maħzeninden neſ'edār it ḫalximüz
Zāḫir ola her nefesde lem'a-ı sırr-ı derūn
- 6 Māh-ı nev gibi semā-yı dilde kesb idem kemāl
Rū-yı baħtın bedr ide burc-ı felekde sālīkūn
- 7 Bu vücūdı zerresini kııl Fenāyīnūñ hebā
Œems-i esrāruñı eyle dāim aña reh-nümün

198

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Sehv ü nisyānumuza yā Rabbenā kıılma nazar
'Afv u gufrānuñdan irsün cism ile cāna eſer
- 2 Yüz sürüp bābuña geldik umaruz iḫsānuñı
Maḫv ola resm-i sivā mir'āt-ı dilde ser-te-ser

¹⁹⁷ HM: 152b, M: 70a, DE: 73b, SA: -, SB: -, YK: 38a

¹⁹⁸ HM: 153a, M: 70a, DE: 73b, SA: 20a, SB: 89b, YK: 11b

1 Sehv ü : Sehv-i SA, SB // 'Afv u : 'Afv-ı SA

2 iḫsānuñı: gufrānuñı SA, SB // dilde: dilden SA, SB

3 fażluñ: feyžuñ SA, SB

- 3 Bu vücūdum kaçresini baħr-i bī-pāyāna šal
Şems-i fazluñ lem‘asıyla zerre-veş kıl behre-ver
- 4 *Mā vesa‘nī* nüktesinden neş‘e-dār it kalbimüz
Güş-i cāna şeş cihetden irişe tā ki haber
- 5 Āşiyān-ı kudse pervāz eyleye cān bülbüli
Gül‘izār-ı vaşluñ ola dem-be-dem aña maķar
- 6 Leyl-i fūrķat zāil olup şubħ-ı şemsüñ kıl ‘ayān
Vaħdetüñ esrārına hayrān gönül şām u şeher
- 7 Feyz-i Zātuñdan olursa ger Fenāyīye ‘aķā
Küllü şey’in hālikün şahrāsını eyler güzer

199

Mef‘ülü mefā‘lün mef‘ülü mefā‘lün

- 1 ‘Aşķuñ ile bizi ‘aşķun kūyına çıkar
Bu ğaflet-i leylden derdüñ ile sen uyar
- 2 Bu ħāk-i tenezzülden al elimüzi kaldur
Tā ‘ālem-i ĳuds ola seyr-le sülükim her bār
- 3 Geçür bu ikilikden birlik iline irģör
Meşhüd olına her dem envār-ı cemāl-i yār
- 4 Bizden gidelüm bire arada ķoma perde
Serrāda vü đarrāda esrāruñı kıl izħār
- 5 Zāhirde vü bāıında senden umaruz iħsān
Bīmār olana yā Rab kıl lütfuñ ile tīmār
- 6 Bülbül gibi mürģ-ı dil her demde ider efģān
Güş itdi ruħuñ vaşfın ķıldı özini işār

¹⁹⁹ HM: 153a, M: 70b, DE: 73b, SA: 20a, SB: 90a, YK: 19b

2 seyr ile: seyri SA, SB

4 gidelüm: gide M

5 kıl lütfuñla: lütfuñ ile kıl SA, SB

- 7 Hüm-hâne-i vaḥdetden mest oldu Fenāyī çün
Bu vech ile oldu ol bu bāde ile hüş-yār

200

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Görmedi mişlini hergiz ins ü cān
Hüsnine taḥsīn ider iki cihān
- 2 Nice yol bulur aña 'abd-i zelīl
Bī-niṣāndur ṣānı ez-kevn ü mekān
- 3 Cism ü cānı yoluña iden fedā
Ḥāil olmaz aña arz u āsumān
- 4 Nite vaşf idem vişālūñ vaşfını
Olur esrāruñla ḥayrān *kūn fe-kān*
- 5 Ey kamu eşyāyı yokdan var iden
Cümleden maḳşūd vaşluñdur hemān
- 6 Perde-i pindārı ref' it aradan
Rü'yetüñle ola diller ṣād-mān
- 7 Vaşluñı eyle Fenāyīye 'aṭā
Vaḥdetüñ sırrı ola aña 'ayān

201

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Derdüñ ile eyleme bālūmi hūn
Nefs elinde eyleme bizi zebūn
- 2 Ḥakk ola dilden rüsüm-ı mā-sivā
Eyle āgāh sırr-ı ezel ḥāl-i derūn

²⁰⁰ HM: 153b, M: 71a, DE: 74a, SA: 47b, SB: 94b, YK: 39a

7 Vaşluñı eyle Fenāyīye 'aṭā: Luṭf ile eyle Fenāyīye nazar SA, SB // sırrı ola: sırrını kıl SA, SB

²⁰¹ HM: -, M: -, DE: -, SA: -, SB: 95a, YK: -

- 3 Āşiyān-ı kudse ire cān u dil
Olmayalum tā esīr-i dehr-i dūn

202

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Bī-tü hār şod çeşm-i mā-rā dū cihān
'Ayn-ı cān-rā mī-şevēd mārā 'ayān
- 2 Rū'yet-i nūr-ı cemālet çün murād
Ez-heme mefhūm-ı emr-i *kün fe-kān*
- 3 Sālik-i rāh-ı fenā-rā kün naẓar
Tā nişān yābed zi-rāh-ı bī-nişān
- 4 Çeşm-i nīkū bāz kon bā-men niger
Der-heme eşyā bi-bīn sırreş nihān
- 5 Kes küçā bāşed sezā-yı bezm-i o
Çün münezzeh şān-ı ān ez-īn ü ān
- 6 Bāb-ı rahmet bāzkon ber-īn ġarīb
Bī-güzered sālīk ez-kevn ü mekān
- 7 Bā-Fenāyī zerre-i derdet bi-dih
Ki bi-bīned şems-i Zātet dīd- cān*

203

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

---

* Mahlas yok

²⁰² HM: 154a, M: 71b, DE: 74b, SA: 91a, SB: -, YK: 39b

* "ve lehū eyzen Fārisī" başlığıyla M

1 çeşm-i mārā: cism-i mārā SA

2 çün murād: çün çün murād SA

*(1. İki dünya, gözüme sensiz diken oldu. Ama bizim can gözümüz ayân oluyor. 2. Kün fe-kān emrinin tamamından senin güzelliğinin nurunu görmek murat gibidir. 3. Fenâ yolunun salikine bir bak da nişanı olmayan nişan bulsun. 4. İyi (güzel) gözü aç da bana bak. Gizli olan sırrı eşyanın tamamında gör. 5. Onun meclisinin layığı olan kimse nerededir. Zira Onun şanı şundan bundan münezzehdir. 6. Bu garibe rahmet kapısını aç (da bu) sālīk kevn ü mekandan geçsin. 7. Derdinin en küçüğünü (zerresini) Fenāyī'ye ver de can gözü Zâtının güneşini görsün.)

²⁰³ HM: 154a, M: 71b, DE: 75a, SA: 62b, SB: 74a, YK: 54b

- 1 'Aṭā kı1 bize haḳḳānī vüçüdü
Müyesser eyle nūrānī şühüdü
- 2 İki 'ālem ḳuyūdından ḥalāş it
Kemāline irişdür faẓl u cüdü
- 3 Güzer eyleye dil arz u semādan
İde tā 'arş-ı maḳşüda şu'üdü
- 4 Ḳılanlar Rabb-i a'lā remzin iz'ān
Bilür sırr-ı rükü' ile sücüdü
- 5 Bu ism ü resmi ḥakk it levḥ-i dilden
'Ayān it bize nūr-ı yā Vedüdü
- 6 Ḥalāş olmak dilerseñ hemm ü ğamdan
Gider dilden dilā zenb-i vüçüdü
- 7 Fenāyī bendeñi irgör beḳāya
Senüñle ola ḳıyāmla ḳu'üdü

204

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

- 1 Firāḳuñ nārı 'uşşāḳı hemīşe yaḳagelmişdür
Olara rahmetüñ ābı dem-ā-dem aḳagelmişdür
- 2 Esīr-i dehr-i dūn itme sivā ḳaydından it iṭlāḳ
Nazar luṭfiyla Mevlāmuz 'ibāda baḳagelmişdür
- 3 N'ola pervāne-veş olsa bu dil 'aşḳ odına sūzān
Cemālüñ şem'ine yanmaḳ ezel 'uşşāḳa gelmişdür
- 4 Bir avuç ḥāk iken itdūñ bizi faẓluñla çün insān
Bu cüd u luṭf ile iḥsān hemān Ḥallāḳa gelmişdür
- 5 Kelām-ı mā vesa'nīyi Fenāyī idegör iz'ān
Bu sırruñ çünki āġāhı dil-i müştāḳa gelmişdür

²⁰⁴ HM: 154b, M: 72b, DE: 75b, SA: 20b, SB: 90b, YK: 17b

1 nārı: nār-ı SA,SB

2 luṭfiyla: luṭf ile SA, SB

5 Kelām-ı: Kelāmı SA

205

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 'Aşka düşdi cān u dil koduq kamu tedbirimüz
N'eylesün dil bu imiş Haqdan ezel taqdirimüz
- 2 Tā'at ü zühdüñ ecrini sūfī ehl-i zevke sor
Biz mürid-i 'aşıqüz 'aşk-ı ebeddür pīrimüz
- 3 Aşhāb-ı Kehfüñ nüktesin fehm itse n'ola cān u dil
Zāte'l-yemīn zāte's-şimāl kehfindedür Qıtmirimüz
- 4 Çün dem-i Rūhü'l-kudüsdan 'İsa-veş buldıq hayāt
Tā ezel ol dāyedendür yevm-i fiṭrat şīrimüz
- 5 'Alleme'l-*Qur'*ānūñ anla ey Fenāyī ma'nāsın
Levh-i maḥfūzuñ hurūfuñ keşf ider tefsīrimüz

206

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 İreli lem'a cāna sırr-ı Hūdan
Ferāğ-ı bālümüz vardır qamudan
- 2 Nuḳūş-ı ğayrı hakk it levḥ-i dilden
Güzer eyleyelüm her reng ü būdan
- 3 Okıyan noḳtadan 'ilm-i ledünni
'Ubūr eyler be-küllī güft ü gūdan
- 4 Vişālūñ zevkini eyle müyesser
Geçür qalbimizi bu hā vü hūdan
- 5 Bulanlar bāb-ı tevḥīde düḥūli
İrişdi şadra baqarken qapudan

---

2 Nazar luṭfiyla Mevlāmuz: Nazar-ı luṭf ile Mevlā HM

4 insān: iḥsān M

²⁰⁵ HM: 154b, M: 72b, DE: 76a, SA: -, SB: 33a, YK: 21a

2 zühdüñ ecrini: zühd ücretini DE, SA / zühd ücretin M

²⁰⁶ HM: 155a, M: 73a, DE: 76b, SA: 49a, SB: 55b, YK: 33b

- 6 Bu gün evc-i kemāle irmeyen cān
Ḥalās olmadı yārın cüst ü cūdan
- 7 Cihāt-ı sitti selb eyle Fenāyī
‘Ubūr it ḥāk ü nār ü bād u şudan

207

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Geldi ‘izzet ile eyyām-ı şıyām
Ḳılalum ḥamd ü şenā Mevlāya
Umaruz ḥāşıl ola cümle merām
Ḳılalum ḥamd ü şenā Mevlāya
- 2 Bizi irgördi çü bu eyyāma
Luṭfını eyledi ḥāşş ü ‘āma
Nice taḥrīr ide fażluñ ḥāme
Ḳılalum ḥamd ü şenā Mevlāya
- 3 Şehr-i Şa‘bān ü Receble Ramażān
Vaḥdeti sırrın iderler i‘lān
Mebde’ üçdür bu maḳāmāta hemān
Ḳılalum ḥamd ü şenā Mevlāya
- 4 Mürğ-ı ḳudsiyle olup dem-sāz
Sem‘-i cāna ire ğaybdan āvāz
Vaṭan-ı aşla idegör pervāz
Ḳılalum ḥamd ü şenā Mevlāya
- 5 ‘Ārifān itdi ‘urūc eflāke
Baḳmadılar bu ḥazīz-i ḥāke

---

2 reng ü būdan: reng-i būdan SA, SB

3 ‘Ubūr eyler: ‘Ubūr eyleye SA

4 hā vü : hāy ü SA, SB

7 selb eyle: selb iden SA, SB // ‘Ubūr it: Çeker bu SA, SB
207 HM: 155b, M: 73a, DE: 77a, SA: 54b, SB: 62a, YK: 44a

1 şıyām: ziyā YK

2 fażluñ: fażlı HM, DE.

4 ḳudsiyle: ḳudsī ile M / Vaṭan-ı aşla: Vaṭanı aşla SA, SB

İrdiler Hâzret-i nūr-ı pāke
Kılalum ḥamd ü ṣenā Mevlāya

6 Ref⁵ ola çünki ‘ayından perde
Gördi maṭlūbını baḥr ü berde
Hâzır u nâzır odur her yerde
Kılalum ḥamd ü ṣenā Mevlāya

7 Bizi yoḡdan nice itdūñ-ise var
Yine faẓluñı sen eyle iẓhār
İt Fenāyīye ‘aṭāñı her bār
Kılalum ḥamd ü ṣenā Mevlāya

208

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Dīde-i ğam-dīdeyi bu h^vāb-ı ğafletden uyar
Zāhir ola her nefesde ‘aynına tā ‘ayn-ı yār
- 2 Vuşlatuñ gülzārına cān bülbüli eyler fiġān
Ol gül-i şad-berg içündür dāimā zār-ı hezār
- 3 İrmege şem‘-i cemāli bezminüñ envārına
Perr ü bāli eyle sūzān ey gönül pervāne-vār
- 4 ‘Ayn olursa ‘ayn-ı ‘ālem ‘ayn-ı ‘uşşāka n’ola
Vech-i ma‘şūḡ eyledi çün cāna sırrın āşikār
- 5 Āşiyān-ı ḡudse pervāz eylesün şebbāz-ı dil
Lā-mekān milki hümāsın ḡılmaġa her dem şikār
- 6 Ḳıl ‘ināyet levḡ-i dilden ḡakk ola resm-i sivā
Vir Ḥabībūñ ḡürmetine bezm-i vaşla iḡtidār
- 7 Cürm ile taḡşīrine ḡılma Fenāyīnūñ naẓar
Feyz-i Zātuñdan aña eyle ‘aṭāñı bī-şümār

⁵ nūr-ı pāke: nūrı pāke SB
²⁰⁸ HM: 156a, M: 74a, DE: 77b, SA: 17a, SB: 20a, YK: 19a

1 tā ‘ayn-ı yār: dīdār-ı yār SA, SB

2 gül-i şadberk : gül-i bī-ḡār SA, SB / zār-ı hezār: zār u hezārSA, SB

209

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Belā bezmi bu halka gerçi dündür
Velī ‘āriflere ol gün bugündür
- 2 Bu bezmüñ sākisi cümle bir iken
Kimi a‘lā kimi ednā niçündür
- 3 Gel ey ‘aşk eri koma ‘aşkı elden
Nażargāh-ı Hudā sırr-ı deründür
- 4 Güzer eyle nüķüş-ı kâinâtdan
Göñül virmek aña ‘ayn-ı cünündür
- 5 Haşm-ı hışn-ı zikre dâhil olan
Dü ‘âlem havf ü hüznünden maşündür
- 6 Ne mümkündür semâ-yı kudse pervâz
Hevâ-yı nefis elinden kim zebündür
- 7 Fenâyī bendeñ irgör nür-ı Zāta
Bu sırra vâkıf olan ‘ayn-ı nündür

210

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Harīm-i vaşluña kıl bizi maḥrem
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab
Dil-i maḥzūn ola şādān ü ḥurrem
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab
- 2 Nice bir olalum fūrkatde ‘atşān
Zülāl-i feyz-i fażla eyle reyyān
Tecellī-i cemālūñi kıl iḥsān
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab

²⁰⁹ HM: -, M: -, DE: -, SA: 17a, SB: 20b, YK: 18a

²¹⁰ HM: 156a, M: 74a, DE: 78a, SA: 5a, SB: 5b, YK: 6a

1 Dil-i maḥzūn: Dil-i nā-şād SA, SB

3 ‘izz ü ḥuzūra: ‘izz-i ḥuzūra SA

- 3 Nazar eyleme sehv ile kuşūra
Nemüz ola sezā ‘izz ü huzūra
İre tā cān ü dil zevk u sürūra
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab
- 4 ‘Ademden çünkü var itdūñ ‘ibādı
‘Ayān eyle yine rāh-ı reşādı
İrişdür vaḥdet-i Zāta fu’ādı
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab
- 5 Cenābuñdan olursa ger ‘ināyet
Bir olur sālīke gāyet bidāyet
Kemāl-i cūduña yok ḥadd ü gāyet
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab
- 6 Gider dilden rūsūm-ı mā-sivāyı
Beḳā iklīmīne irsün Fenāyī
‘Ayān it ‘aynuma ‘ayn-ı liḳāyı
Kerem lütf u ‘ināyet eyle yā Rab

211

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñ kıl müyesser
Değil bir kerre in‘ām it mükerrer
- 2 İki ‘ālem kıyūdından kıl itlāk
Ola nūruñla cism ü cān münevver
- 3 ‘Arūs-ı ma‘nā ref‘ itsün ḥicābın
Kitāb-ı ḥüsnüñi dil ide ezber
- 4 Göñül mir’ātını eyle muşaffā
Nümāyān ola tā ki vech-i enver

---

5 ger ‘ināyet: kerem-i ‘ināyet SB // yok ḥadd ü gāyet: yok durur gāyet SA, SB

6 irsün: irgör SA, SB

* 6. dörtlüğün 2. mısrası ile 3. mısrası SA ve SB’ de yer değıştirmiş.

²¹¹ HM: 156b, M: 75a, DE: 78b, SA: 19b, SB: 88a, YK: 20a

3 ‘Arūs-ı ma‘nā: ‘Arūsı ma‘nā SB

5 tār-ı zülfüñ: tār-ı zülfüñ SB

- 5 Sābā çün tār-ı zülfüñ kıldı taḥrīk
Dü ‘ālem oldı bŷy ile mu‘aṭṭar
- 6 Güzer itdi nüķüş-ı kâ’inātdan
Cemālŷñ olalı dilde muşavver
- 7 Beķā illerine irsün Fenāyī
Aña kıl feyz-i Zātuñı muķadder

212

Mefā‘ılŷn mefā‘ılŷn fe‘ülŷn

- 1 Her işi işleyen şun‘-ı Ḥudādur
Bu sırrı añlamayan uyķudadır
- 2 ‘Aķıl irmez anuñ ḥikmetlerine
Meger ol kim Ḥaķ ile āşinādur
- 3 Ŗamu ḥālī bozan oldur düzen ol
Niçün ‘aķıl bu ma‘nādan cūdādur
- 4 Odur zāhirle bāṭında çü mevcūd
Ara yirde bu ne çün u cerādur
- 5 Kimi nāsuñ tecellīden urur dem
Kimisi ibtilāya mübtelādur
- 6 Kimin esrārına eyledi vāķıf
Kimi mağlŷb-ı nefis ile hevādur
- 7 Dü ‘ālem emrine cümlesi münķād
Gerek dervīş gerek şāh u gedādur
- 8 Ŗo ğayrı ‘ārif ola merd-i kāmīl
Bu sözi cān ile gŷş it sañadur
- 9 Fenādan geç iriş milk-i beķāya
Hŷve’l-Ḥayyü Hŷve’llāhü’l-Bāķīdür

²¹² HM: -, M: -, DE: -, SA: 21a, SB: 22a, YK: 13a

- 10 Vücūduñ sidresin t̄übāya irgör
Ki ‘ārifler maḳā mı mūntehādur
- 11 Se‘ādet ol ḳuluñdur kim Fenāyī
Delīli ḥanedān-ı Muştafādur

213

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Yiter itdi firāḳuñ cānı sūzān
Vişālūñ zevḳını yā Rab ḳıl iḥsān
- 2 Tecellī-i cemālūñ eyle in‘ām
Değil bir kez mükerrer eyle her ān
- 3 Bu cism ü cāna her dem zāhir olsun
Rumūz-ı *külle yevmin hüve fī şe’n*
- 4 İki ‘ālem ḳuyūdından ḥalāş it
Aradan ref‘ ola hergiz in ü ān
- 5 Bu dil mir‘ātını eyle mücellā
Nümāyān ola dırseñ vech-i cānān
- 6 Levḥ-i dilden ḥakk ola naḳş-ı sivā
Dīdeden olmasun envāruñ nihān
- 7 Nūr-ı Zātuñ ḳıl Fenāyīye ‘aṭā
Bu durur maḳşūd hemān her dū cihān

214

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

²¹³ HM: 156b, M: 75a, DE: 79a, SA: 47a, SB: 94a, YK: 39b

1 itdi: itdūñ SA

2 kez: kerre SB

3 Rumūz-ı: Rumūzı SA, SB

6 naḳş-ı sivā: naḳş-ı mā-sivā SB

²¹⁴ HM: 157a, M: 75b, DE: 79a, SA: 70a, SB: 95b, YK: 50a

3 hezār-veş olma: hezār olma M, DE

* SA ve SB nüshalarında ilk dört beyit yok. Gazel bu iki nüshada beşinci beyitle başlıyor.

5 cān-ı imkānı: kān-ı imkānı SA, M / - imkānı SB

- 1 Tecellî-i cemâlûñle mücellâ kııl dil ü cānı
Şu‘ā-yı ʔal‘atüñ eyle iki ‘ālemde erzānı
- 2 Nice bir berr-i fūrķatde olalum vaşluña teşne
Zülāl-i feyz-i fazluña ğarīķ it cān-ı ‘aşşānı
- 3 Fenā gülzārına cānā hezār-veş olma gel mesrūr
Senüñ ğibinüñ uçmışdur bu gülzāruñ hezārānı
- 4 Geçüp bu naķş ü şüretten irişdür sırr-ı ma‘nāya
Nümāyān ola eşyāda rumūz-ı vech-i Raḥmānı
- 5 Hümā-yı Hū vü yā Hūnuñ hevāsında idem pervāz
Güzer eyleye fazluñla dil ü cān cān-ı imkānı
- 6 Ziyā-yı şems-i Zātuñdan ‘aṡā it cān-ı müştāķa
Gider varlık ğicābını gerek zūlmāni nūrānı
- 7 Fenāyī maḥv-ı maḥz eyle fenā rāhında gel varı
Beķā iķlīmine ‘azm it açıla sırr-ı Sübhānı

215

Mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün

- 1 Vişāl-i bezmüñe kııl bizi lāyık
‘İnāyet eyle Sulṡānum meded it
Ki tā meķşūf ola sırr-ı ḥaķāyık
‘İnāyet eyle Sulṡānum meded it
- 2 Ne deñlü çoğ-ise ‘abdüñ kuşūrı
Anı maḥveyleye ‘afvuñ zūhūrı
Devām üzre müyesser kııl sürūrı
‘İnāyet eyle Sulṡānum meded it
- 3 Nice bir olalum fūrķatde ‘aşşān
Zülāl-i feyz-i fazla eyle reyyān

---

7 vārı: vāruñ M

²¹⁵ HM. 157b, M: 76a, DE: 79a, SA: 8a, SB: 9a, YK: 8a

2 ‘afvuñ: ‘afvı SA, SB

Tesellî-i vişâlûñ eyle ihsân
‘Înâyet eyle Sulţānum meded it

4 Şudûr eylerse nisyân ile evzâr
Nazar kıılma aña ey Rabb-i Ğaffâr
Umaruz lütf-ı ihsānuñı her bār
‘Înâyet eyle Sulţānum meded it

5 Bir avuç hâki itdüñ çünki insân
‘Aţā kııldıñ aña envā’-ı ihsân
Cenābuñdan olur her derde dermân
‘Înâyet eyle Sübhānum meded it

216

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Nūr-ı vechüñ dīde-i ğam-dīdeden kıılma ba‘īd
Zāhir ola aña dāim sırr-ı *min ḫabli’l-verīd*
- 2 Nüş iden cām-ı vişâlûñ cür‘asın görmez humār
Her dem eylerse ‘aceb mi yek nefesde iki ‘īd
- 3 Bu fenā rāhında iden cāme-i cismi ‘adem
Hayy ü Bākīden ‘aţā olsa n’ola lübs-i cedīd
- 4 *Rabbī zidnī* lem‘asından neş’e-dār it cānumuz
İki ‘ālemde olalum mazḫar-ı *hel min mezīd*
- 5 Āşiyān-ı aşla pervāz eyleye cān bülbüli
Ketb olına āsümān-ı ḫudse kevkebi sa‘īd
- 6 Cān virenler rāh-ı Ḥaḫda ḫan bahā dīdār olur
Vaşluña şükrāne virdi cānını oldı şehīd
- 7 Şems-i Zātuñdan irerse ger Fenāyīye ziyā
Sırr-ı vaḫdet keşf olup olurdu fenninde ferīd

---

5 ‘Aţā kııldıñ: ‘Aţā it SA
216 HM: 157b, M: 76b, DE: 79a, SA: 10b, SB: 12a, YK: -

217

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Nüķüş-ı resm-i kevneynden ħalās it bu dil ü cānı
Vişālūñ zevķını eyle iki ‘ālemde erzānī
- 2 Şühūd-ı nūr-ı vahdetden irişse cānuma feyzūñ
Ħicābı aradan ref‘ it gerek zūlmāni nūrānī
- 3 İki ‘ālem vücūdı kim aña āyinedür vechūñ
Ne bilsūñ zāhid-i miskīn rumūz-ı ĩn ile ānı
- 4 Geçür cısr-i mecāzīden bulalum aşl-ı maķşūdı
Haķıķat üzre fehm ide dil ü cān sırr-ı insānı
- 5 Cihān ü cān verāsından ‘urūc eylerdi cān ü dil
Olursa maķz-ı cūdından eger tevĦıķ-i Rabbānī
- 6 Ħayālūñ derdine düşen kemāl-i ħayrete irdi
İderseñ Mūsa-veş Tūr-ı vücūduñda münācātı
- 7 İdenler Mūsa-veş Tūr-ı fenāda varını ĩşār
Terānī sırrına irüp kemālin buldı noķşānı
- 8 ‘Aceb sevdāya düşmişdür vişālin isteyen ‘aşıķ
Geçer sevdā-yı sevdādan bulan sevdā-yı cānānı
- 9 Ħarīm-i vaşluña eyle Fenāyī bendeñi maķrem
İde şāhibine ĩşāl geçen ‘ahd ile peymānı

218

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Ey cemālūñ lem‘asından zerredür nūr āfitāb
Pertevinden zūlfūñ[ün] āşüftedür her dem seĦāb

---

6 olur : alır M // virdi: kıldı SA

²¹⁷ HM: 158a, M: 76b, DE: 81a, SA: 71a, SB: 97a, YK: 53b

1 Nüķüş-ı resm-i kevneynden: İki ‘ālem ķuyūdından SA üstte not, SB

²¹⁸ HM: -, M: -, DE: -, SA: 72a, SB: -, YK: -

- 2 Şarşarından kibriyānuñ heft deryā dem-be-dem
Hayret emvācında eyler ıatre gibi ıztırāb
- 3 Evvel āhir çünki sensin cümleden maqşūd olan
Şems-i vechüñ seyr iden lākin seḥāb āhın hicāb
- 4 ‘Aql-ı ser-gerdān felek-veş nice bulsun aña rāh
Rūḥ-ı ḳudse deng ider ol dergāh-ı ‘ālī-cenāb
- 5 Zāt-ı bī-çünü taşavvurdan münezzehdür anuñ
Ey Fenāyī söz haṭā va’llāhü a’lem bi’ş-şavāb

219

Mefā’ılün mefā’ılün mefā’ılün mefā’ılün

- 1 Yanar pervāne-veş cānum cemālūñ şem’-i tābından
Meger kim ṭal’atuñ şemsi ‘ayān oldı niḳābından
- 2 Çün açdı zülf-i tābından bize luṭf u kerem bābın
O ḥarf ü noḳṭaya baḳ kim neler fetḥ itdi bābından
- 3 Muṭahhar cism ü rūḥānī ne ṭurfa sāḳīdür ol kim
Bu cān ḥayrān u mest olup leb-i la’lī şarābından
- 4 Zehī necm-i sa’ādet kim anuñ bīdār ola baḥtı
Yüzünden perde ref’ olup güneş çıḳa hicābından
- 5 Nihāyetsiz olan ḥüsnüñ Fenāyī nice vaşf itsün
Ṭutulur nuṭḳı eflāküñ suāl itsem cevābından

220

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- 1 Nār-ı hicrāna dilerseñ cānı sūzān olmasun
Vāşıl ol bir yāre kim şānında hicrān olmasun

²¹⁹ HM: -, M: -, DE: -, SA: 50a, SB: 56b, YK: 32b

²²⁰ HM: 158b, M: 77a, DE: 81b, SA: 44b-50b, SB: 51a-56b, YK: -
1 cān: cān SA, SB

- 2 Ey şabā ref' it hicābı ol gül-i bī-hārdan
Bülbül-i bāğ-ı belānuñ kārı efgān olmasun
- 3 Āb-ı vaşluña nice bir teşne ola cān u dil
Şun *seḳāhüm Rabbühüm* cāmını 'aṣşān olmasun
- 4 Dem-be-dem kıl *küntü kenzüñ* sırrını 'ayne 'ayān
Nūr-ı Zātun dīdeden her demde pinhān olmasun
- 5 Hāl-i haddün naḳşına ālūde oldı işbu cān
Kimseler bu vech ile aṣūfte-i cān olmasun
- 6 Bulduñ ise *hüve fı şe'n* şānına cānā vüşül
Maḥv idüp şān-ı vücūduñ özge bir şān olmasun
- 7 Şems-i Zātun zerresinden kıl Fenāyīye nazār
Ola bir enzāra mazhar ḥadd ü pāyān olmasun

221

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Ketb idicek kān-ı mā-kān levḥ-i maḥfūza ḳalem
Kenz-i maḥfīden zūhūra geldi eşyā lā-cerem
- 2 *Küntü kenz* esrārınuñ miftāḥı ol kān-ı kerem
Anuñ için buldı mevcūdāt vücūdı ez-'adem
- 3 Lütf u ḳahrı zāhir olup buldı her biri kemāl
Oldı der-bezm-i elest *ḳālū belā ḳālū ne'am*
- 4 Nüşā-ı sırr-ı ezelden noḳta-ı devr-i vücūd
Ḳıldı çün pergār-ı vaḥdetle dü kevni der-ḥarem
- 5 Maṭla'-ı nūr-ı hüdāsın mazhar-ı faẓl-ı İlāh
N'ola lütfuñla olursaḳ dāḥil-i beyt-i ḥarem
- 6 Senden alındı 'ulūm-ı evvelīn ü āḥirīn
Şol zamān ki 'ālem-i iṭlāḳa naşb itdüñ 'alem

---

7 Şems-i zātun zerresinden: Yemm-i cūduñ ḳaṭresinden SA, SB // Ola bir inzāra
mazhar: İre bir baḥre ki aña SA, SB

²²¹ HM: 159a, M: 77b, DE: 82a, SA: 50b, SB: 56b, YK: 29a

- 7 Cān u dilden işiğünde kul olan görmez hicāb
Bende-i hāşşuñ odur kim aña tiryāķ ola sem

222

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Āsümān-ı dil bula yā Rabbenā her dem şafā
Şems-i Zātuñdan irişsüñ zerre-veş cāna ziyā
- 2 Fażl u ihsānuñla bulmuşdur hayātı kāināt
Cān u diller derdine senden olur yine devā
- 3 Zülmet-i kibr ü riyāyı levh-i dilden eyle ĥak
Zāhir ola dem-be-dem tā anda nūr-ı Kibriyā
- 4 Bu rüsüm-ı kāinātdan ey gönül eyle güzer
'Āķıl-ısen maķşad-ı aķşāya sa'y it dāimā
- 5 Aç cemālün perdesin 'uşşāķa ref' ola hicāb
Zāhir ola şeş cihetden dīdeye 'ayn-ı liķā
- 6 Nice demler rāh-ı Haķda bād-veş yelmek gerek
Ĥazretinden bir selām-ı cān-fezā vire şabā
- 7 Yemm-i cūduñ kaķresinden buldı 'ālemler vücūd
Feyz-i Zātuñ n'ola olursa Fenāyīye 'atā

223

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 İrişdür feyz-i fażluñı fuāda
Vişālün bābını eyle küşāde
- 2 Kitāb-ı ĥüsnüñi yaz levh-i cāna
İdelüm ĥarfsiz şavtsız ifāde

---

7 tiryāķ: büryān M

* Mahlas yok

²²² HM: 159b, M: 78a, DE: 82b, SA: 79b, SB: -, YK: -

1 her dem şafā: zevķ u şafā SA

2 Fażl u : Fażl-ı SA

7 n'ola olursa: ne olur SA, SB

²²³ HM: 159b, M: 78a, DE: 83b, SA: 78b, SB: -, YK: -

- 3 Kemāl-i cūduña yok ḥadd ü pāyān
Umaruz cūduñ ola fevḳa'l-'āde
- 4 Şırāt-ı müstaḳīme kıl hidāyet
Yolumuz ire tā rāh-ı reşāde
- 5 Münezzeh gerçi şānuñ şeş cihetden
Görinür yine nūruñ cümle cāda
- 6 Göñül mir'ātını eyle mücellā
Ola meşhūd ne var arz u semāda
- 7 Fenāyī bendeñi geçür fenādan
'Aṭā kıl Zātuñı yevm-i beḳāda
- 8 Dü 'ālem ḥubbını ḥakkeyle dilden
Fenāyī ḳuluñı irgör murāda

224

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Ey dil ü cān derdine dermān iden Ḳādir Hudā
Şems-i Zātuñ zerresinden cānumuza vir ziyā
- 2 *Lī ma'a'llāh* lem'asından neş'e-dār it cānumuz
Levḥ-i dilden ḥakkola bu kān ü imkān muṭlaḳā
- 3 Yemm-i cūduñ reşhasından buldı 'ālemler vücūd
Feyz-i fazluñla olursa n'ola cūduñdan 'aṭā
- 4 Nice demler rāh-ı Ḥaḳda bād-veş yelmek gerek
Ḥazretüñden bir peyām-ı cān-fezā vire ziyā

* 7. beyit sadeceSA'da bulunuyor.

²²⁴ HM: 160a, M: 78b, DE: 83b, SA: -, SB: -, YK: -
2 kān ü : kān-ı M

225

Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

- 1 Ey bülbül-i bāğ-ı elest cānān ilinden vir ḥaber
Ol bādeden olduḡsa mest cānān ilinden vir ḥaber
- 2 Aḥ vech-i ma'nādan niḳāb ḳalmasun arada ḥicāb
İtdüñ ise ger fetḥ-i bāb cānān ilinden vir ḥaber
- 3 Arzulayup nūr-ı cemāl dost iline aḥ perr ü bāl
Ol lāyık-ı bezm-i vişāl cānān ilinden vir ḥaber
- 4 İster iseñ derde devā geḥ fānī gülden muṭlaḳā
Bu yolda ḳıl cānuñ fedā cānān ilinden vir ḥaber
- 5 Şıdḳ ile ol Mevlāya ḳul her 'özrimüz olsun ḳabul
Bulsun Fenāyī de vüşül cānān ilinden vir ḥaber

226

Mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

- 1 Nazar ḳıldı yine luṭf ile Allāh
Diyelüm dāimā eṣ-şükrü li'llāh
İdüp sırrına vāḳıf ḥāle āgāh
Diyelüm dāimā eṣ-şükrü li'llāh
- 2 İçürdi cür'asın bezm-i belādan
Ḥalāş itdi dil ü cānı belādan
Geçürdi ḳalbimüz resm-i sivādan
Diyelüm dāimā eṣ-şükrü li'llāh

---

* Mahlas yok.

²²⁵ HM: 160a, M: 79a, DE: 84a, SA: 19b, SB: 87b, YK: -

1 Ol bādeden: Ol bŷy ile SA, SB

2 İtdüñ ise: İtdüñse SB

4 gülden: yoldan M

²²⁶ HM: 160b, M: 79a, DE: 84b, SA: 58b, SB: 67b, YK: 46b

*SA ve SB nüshalarında şiirin tamamında son beyitler "eṣ-şükrü lillāh" yerine "el-ḥamdü li'llāh" şeklinde yer alıyor.

4 nazar ḳılmaz: nazar ḳılma HM, DE

7 yekünü küllemā kân: yekünü mā kân SA, SB

- 3 Cemāli pertevi tıtdı cihānı
Münevver eyledi cism ile cānı
N'ola eylerse Zātını nihānı
Diyelüm dāimā eş-şükrü li'llāh
- 4 uşurına nazār ılmaz 'ibāduñ
Açar yollarını rāh-ı reřāduñ
Murādını virür her nā-murāduñ
Diyelüm dāimā eş-şükrü li'llāh
- 5 Anuñ emriyle devr eyler nüh eflāk
Kemāl-i udretin 'aql itmez idrāk
Nice şükr ide aña bir avuç āk
Diyelüm dāimā eş-şükrü li'llāh
- 6 amu mevcūda sen virdüñ vücūdı
Sañadur cümlenüñ yine sücūdı
Umar bu haste-dil nür-ı řuhūdı
Diyelüm dāimā eş-şükrü li'llāh
- 7 Fenāyī *külle yevmin hüve fı şe'n*
Bu remzüñ ma'nāsını eyle iz'an
Anuñdur çün yekünü küllemā kān
Diyelüm dāimā eş-şükrü li'llāh

227

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 'Ařā eyle bize nür-ı 'ayānı
Nümāyān ola tā rāz-ı nihānı
- 2 Nuķuş-ı ğayrı akk it lev-i dilden
Beyān olsun dile sırr-ı me'anı
- 3 Bizi nār-ı firāa ılma sūzan
Viřālüñle ıl ihyā mürde cānı
- 4 İki 'ālem uyūduñdan alāř it
Ara yirden gider ĩn ile ānı

²²⁷ HM: 161a, M: 80a, DE: 85b, SA: 78b, SB: -, YK: -

- 5 Nazar kııl *lī me'allāh* lem'asından
Güzer eyleye dil heft āsumānı
- 6 'Arūs-ı ma'nā ref' ide hicābın
Ola zāhir ki tā sırr-ı meşānī
- 7 Bu dil saffında ketb olan me'ānī
Ne nüshadur bulunmaz aña şānī

228

Fā ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Cān u dil şehrin ezelden eyledüñ yağmā-yı 'aşk
Ol vecihden düşdi bu 'ālemlere ğavgā-yı 'aşk
- 2 Gel gülistān seyrin eyle çık kafesden ey hezār
Cennet-i kudse 'urūc it bulasın me'vā-yı 'aşk
- 3 Derde düşendür bilenler ehl-i derdüñ hālını
Gör nice 'ārifleri Mecnūn ider Leylā-yı 'aşk
- 4 Zāhir olup sırrımız 'ālemlere fāş eyledi
Hemdem olaldan bu sırra noқта-ı sevdā-yı 'aşk
- 5 Çünkü mevcūd nuţk-ı mış 'ālemde 'aşk kām-ı maḳām
Bize bildürdi Fenāyī rehber-i Mevlā-yı 'aşk

229

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Yā İlahi saña ma'lūm hālümüz
Ġayrı kime diyelüm aḫvālümüz
- 2 Ķalbimiz levş-i sivādan eyle pāk
Ola nūruñla münevver bālümüz

---

1 rāz-ı nihānı: rāz u nihānı SA

7 me'ānī: Fenāyī SA, M / Fenāyī HM ve DE'de mısranın üstüne not edilmiş.

²²⁸ HM: 161a, M: 80b, DE: 85b, SA: 30b, SB: 34a, YK: -

2 seyrin eyle: seyr eyle SA, SB

5 rehber-i: rehberi SA, SB

²²⁹ HM: 161b, M: 80b, DE: 85b, SA: 28a, SB: 30b, YK: 21a

- 3 Remzi *bī-yanıq* kelâmın kıl ‘ayân
Aradan ref‘ eyle kıl ü kâlümüz
- 4 Şahn-ı vaḥdet ṭālî‘inde kur‘ amuz
Şalıcaq ferḥunde gele fālümüz
- 5 Luṭf ile eyle Fenāyīye nazar
Kıl muvāfiq emrüne ef‘ālümüz
- 6 Dem-be-dem senden Fenāyī luṭf umar
Bula tafşilini tā icmālümüz

230

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Dür olma ‘ākıl iseñ şöbet-i cānāndan
Fehm idüp zenb-i vücūdı ey gönül geç cāndan
- 2 Vaḥdet-i Zāta olur keşret-i eşyāda güvāh
Ġayrıyı maḥv eyleyüp bir lem‘a duy ‘irfāndan
- 3 Ref‘ idüp zāhid ḥicābı gel hüviyyet ḥāşıl it
Zāyî‘ itme naqd-ı ‘ömri al ḥaber iḥvāndan
- 4 Verd-i bī-hemtā içündür ‘andelībün nālesi
Bülbülün zārı deĠildür gonca-ı ḥandāndan
- 5 Sāki-i bezm-i ezelden nüş iden cām-ı şafā
Ger güzer kılsa ‘aceb mi ‘ālem-i imkāndan
- 6 Fetḥ olup bāb-ı me‘ānī keşf olup esrār-ı Ḥaḳ
Zerrece iḥsān olursa pertev-i Raḥmāndan
- 7 Şanma ki her ṭālib irer ol bisāt-ı ḳurbete
Maḥz-ı fazlından umaruz ‘add ide a‘yāndan

---

* 6. beyit SA ve SB’de yer alıyor. DiĠer nüshalarda yok.
230 HM: 161b, M: 81a, DE: 86a, SA: -, SB: -, YK: 34a
2 eşyāda: eşyā HM
* Mahlas yok

231

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

- 1 Bizi nār-ı firāka kılma sūzān
Tesellī-i vişālūñ eyle ihsān
- 2 ‘Arūs-ı ma‘nā ref’ ide hicābın
Ola eşyāda envāruñ nümāyān
- 3 İkilik perdesin kaldur aradan
Ki zāhir ola cāna vech-i cānān
- 4 Nażar eyleme sehv ile kuşūra
Umaruz ‘afv ü ğufrānuñı her ān
- 5 Bu şānı bī-nişān ide dem-ā-dem
Rumūz-ı külle yevmīn hüve fī şe’n
- 6 Sırāt-ı müstaķīme kıl hidāyet
Yine her müşkili sen eyle āsān
- 7 Fenāyī bendeñ irgör her merāma
Kemāl-i cūduña yoķ hadd ü pāyān

232

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Sehv ü nisyānumuza yā Rabbenā kılma nażar
‘Afv u ğufrānuñdan irsün cism ile cāna eşer
- 2 Her ne deñlü çoķ olursa kulda noķşān ü zelev
Zerre-i fażluñ Efendi iki ‘āleme yeter
- 3 Bir nażarda yoĝ-iken buldı vücūdı kāināt
Yemm-i cūduñ kaķresinden zāhir oldu baħr ü ber

²³¹ HM: 162a, M: 81a, DE: 86b, SA: 79a, SB: -, YK: -

4 ‘afv u : ‘afv-ı SA

5 Rumūz-ı: Rumūzı SA

²³² HM: 162a, M: 81b, DE: 87b, SA: 80a, SB: -, YK: -

1 Sehv ü : Sehv-i SA // ‘Afv u : ‘Afv-ı SA

4 Dū-cihānuñ: Bu cihānuñ SA

- 4 Bu cihānuñ lezzetinden ey gönül yum ‘aynuñı
Hāşıl ola ‘ayn-ı cāna sırr-ı *mā zāğa’l-başar*
- 5 Hakk olına levh-i dilden hubb-ı resm-i mā-sivā
Sebķ-ı hüsñā lem‘asından eyle bizi behre-ver
- 6 Sālik-i rāh-ı fenāya eyle tevfiķuñ refiķ
İrişüp sırr-ı beķāya bir ola şām u seher
- 6 Nār-ı ‘aşķuña Fenāyī nice sūzān olmasun
Şem‘-i hüsñüñ bezmine pervānedür şems ü kamer

233

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Hadden efzün oldı dilde mihnet-i derd ü firāķ
Şabra tāķat ķalmadı irdi kemāle iştiyāķ
- 2 Kıl nazār luţf ile bula bu dil-i maḥzūn sürür
Nice bir sūzān ide ‘uşşāķı nār-ı iftirāķ
- 3 Kālb-i Mūsāya irişe *min ledünnādan* haber
Gelmeye hergiz derūna Hızr-veş *hāzā firāķ*
- 4 Bülbül-i bāğ-ı belānuñ kārı efgān olmasun
Geh hicāz eyle nevāñı gāhi ‘uşşāķa ‘ırāķ
- 5 Okuyam hüsñüñ kitābın ma‘nāsın bir noķtadan
Vāḥid ola nüşā-ı dilde siyāķ ile sibāķ
- 6 Baķma ey dil bu günāhum keşretine ‘ālemi
Raḥmeti deryāsına ğarķ eyleyen Raḥmāna baķ
- 7 Mihr-i ‘ālem-tāba irgör ey Fenāyī zerreñi
Özüñi pervāne gibi şem‘-i bezm-i yāre yaķ

²³³ HM: 162b, M: 82a, DE: 87a, SA: 80a, SB: -, YK: -

1 ķalmadı: ķılmadı SA

2 ‘uşşāķ-ı: ‘uşşāķı M

5 Vāḥid ola nüşā-ı dilde: Her nefesde vāḥid ola SA

6 Baķma: Taķma SA

234

Fā'ilātün mefā'ilün fe'ilün

- 1 'Ahd ü peymānuña vefā eyle
Farz ile sünneti edā eyle
- 2 Hıcb-i zülmeti gider dilden
Anı zıkr ile pür-ziyā eyle
- 3 Geç fenādan beķāya kıl nazarı
Mā-sivā resmini hebā eyle
- 4 Hıbb-ı ğayrı gönülden it zāil
Kıalbüñ āyine-i Hıudā eyle
- 5 Bu belādan hıalās idüp bāli
Menzilüñ 'ālem-i belā eyle
- 6 Kābe kavseyne cān 'urüc itsün
Sidre-i sırrı müntehā eyle
- 7 Bu fenādan Fenāyi eyle 'ubür
Milk-i bākīye ir şafā eyle

235

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Gider zılmāni nūrānī hııcābı
Görem zerrede nūr-ı āfıtābı
- 2 Güzer eyleye dil bu ism ü resmi
'Arūs-ı ma'nā ref'ide hııcābı

²³⁴ HM: 163a, M: 82a, DE: 88a SA: 79a, SB: -,YK: -

1 'Ahd ü : 'Ahd-i SA

*2. beytin ilk mısrasının vezin hatası var.

5 'ālem-i: vādi-i SA,SB

²³⁵ HM: 163a, M: 82b, DE: 88b, SA: 80b, SB: -,YK: -

1 Görem: Göre SA

- 3 Olalum *hāsibū* emrine maḏhar
İki ‘ālemde gösterme hisābı
- 4 Taleb kıl cān ü dilden ‘ākıl iseñ
Şühūdı Hāzret-i ni‘me’l-meābı
- 5 Kapuñdur melce-i suġrā vü kübrā
Müyesser eyle yā Rab fetḥ-i bābı
- 6 Dil-i maḏzūnı sākī eyle mesrūr
Seḳāhüm Rabbühümden şun şarābı
- 7 Fenāyī bendeñüñ iki cihānda
Cenābuñadür ancaḳ intisābı

236

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fe‘ülün

- 1 Āvāre gönül n’eyleyeyim derdüñe yandı
Mecnün gibi her gördüğünü Leylīsi sandı
- 2 Bizligimüzi bizden alup ḥayrete şalduñ
Zülf ü ruḥuña lu‘b ile alındı tolandı
- 3 Bulınmaz iken Zāta nazīr arz u semāda
Ḳanden gelüben gitdiġimiz sende bilindi
- 4 Zātına Ḥudā maḏhar idüp eyledi ta‘zīm
Küfven ehadüñ sırrı eyā nice bulandı

237

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Ḥudāya ḥamd it ey dil şubḥ u şāmı
Rasüle vir şalāt ile selāmı

---

²³⁶ HM: 163b, M: 83a, DE: 88b, SA: -, SB: -, YK: -
1 Neyleyeyim: Neyleyim HM, DE // Leylī: Leylā M
* 4. Küfven, vezin gereġi küfven okunmuştur.
²³⁷ HM: 164a, M: 83b, DE: 89a, SA: -, SB: -, YK: -

- 2 Vişālũñ zevkını yā Rab kıł iḥsān
'Aṭā it kullaruña her merāmı
- 3 Ḥumārın görmedi iki cihānda
İçenler dest-i sākīden bu cāmı
- 4 İrişe hişşe ve'scūd va'kteribden
Saña idem ku'ūd ile kıyāmı
- 5 *Ebtü 'inde Rabbīden* nazār kıł
Ki tā zāhir ola sırr-ı şıyamı
- 6 Ḥarīm-i Zātuna cān ola maḥrem
'Ayan it 'aynuma beyt-i ḥarāmı
- 7 Fenāyīye olursa feyzũñ in'ām
Fezā-yı kudse irgörür maḥāmı

238

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Bu fānī milke maḡrūr olma ey yār
Olagör mazhar-ı envār-ı dīdār
- 2 Göñül mir'ātını eyle mücellā
Nümāyān ola her cā vech-i dildār
- 3 Sebaḡ al nüṣṣa-ı sırr-ı ezelden
Kitāb ola ḡamu evrāk u eṣcār
- 4 Hezārun rāzını ḡuş edicek ḡül
Yolına eyledi varını iṣār
- 5 Nazār kıł sırr-ı eşyāya kemā-hī
Müsebbihler Ḥaḡı her leyl ü eṣḡār
- 6 Metā'-ı vaşlına bey' eyle cānı
Düşer şanma gel ey h^vāce bu bāzār

²³⁸ HM: 164a, M: 83b, DE: 89a, SA: -, SB: -, YK: -
4. beyit ile 5. beyit DE ve M'de yer değiştirmiş.

- 7 ‘Ayān eyle Fenāyīye bu sırrı
Ki leyse ğayruke fi’l-mülki deyyār

239

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

- 1 Müyessersin müyesser it merāmı
Saña muhtāc bu halkuñ hās u ‘āmı
- 2 Kadem başmaz me‘ārif pāyesine
Şu ki bilmedi sırr-ı şubh u şāmı
- 3 Güzer eyleye dil arz u semādan
İşide şāhibinden her kelāmı
- 4 Geçür zulmāni nūrānī hicābdan
Bizi ‘avk itmeye ğaflet menāmı
- 5 Receb Şa‘bān Ramazān hürmetine
Sivā levşinden iḥşān it şiyāmı
- 6 Olalum Ka‘be-i āmāle nāil
‘Ayān kıl dīdeye Dārü’s-selāmı
- 7 Fenāyīye olursa vaşluñ iḥşān
Civār-ı kudse irgörür maḳāmı

240

Fā‘īlātün fā‘īlātün fā‘īlātün fā‘īlün

- 1 Sāki-yi bezm-i ezelden nūş iden peymāneyi
Virmedi cān u cihāna şoḫbet-i cānāneyi
- 2 Aldanup qalmaz bu keşrette nuḳūş-ı zāhire
Vaḫdetüñ baḫrine talup buldı ol dūr-dāneyi
- 3 Hāşıl olmaz fāide efsānesinden zāhidüñ
Güş iden ‘aşkuñ ḫadīşin n’eylesün efsāneyi

²³⁹ HM: 164a, M: 84a, DE: 90a, SA: -, SB: -, YK: -

3 eyleye: eyledi M

²⁴⁰ HM: 164b, M: 84b, DE: 90a, SA: 56b, SB: 65b, YK: 3a

2 talup: dalup M

4 Emr-i Hakkı: Emr ü halkı SA,SB

- 4 Emr-i Hakkı itmeyen fark kaldı fūrkatde mūdām
Aşınādan pes ne ma'nādan seçer bīgāneyi
- 5 Dicle vü Ceyhūn u Seyhūn u Furāt u Nīli nūş
İtse kıanmaz āb-ı vaşluñ içmeyen 'aşşāneyi
- 6 Cür'a-ı vahdet için düşdi melāmet rāhına
Lā-übālī seyr-i dāreyn itdi gör mestāneyi
- 7 Şem'-i hüsnin itdi sūzān ey Fenāyī sīnede
Nār-ı 'aşka her nefes iħrāk iden pervāneyi

241

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- 1 Şem'-i āhum yaqdı bāl ü perrini pervānenüñ
Bu imiş kārı hemīşe nār-ı 'aşka yananuñ
- 2 Leyli-i zūlfüñ dili Mecnūn-şıfāt itdi esīr
Düşdi vaşluñ kaydına gör derdini dīvānenüñ
- 3 *Lezzetin li'ş-şāribīn* peymānesinden eyle nūş
Kim ħumārı olmaz ol meyden içen mestānenüñ
- 4 Vech-i bākī için iden hicret-i dār-ı fenā
Cānını şükrāne virür vaşlına cānānenüñ
- 5 Sırr-ı remz-i 'alleme'l-esmāyı dānādan işit
Dinlemez efsānesini aşınā bīgānenüñ
- 6 Cenneti bir dāneye bey' eylese Ādem n'ola
Vākıf oldı sırrına vechüñde müşkīn dānenüñ
- 7 İre çün *innā 'arāznādan* Fenāyīye naşīb
'Ārif olsa yiridür gencīne her vīrānenüñ

242

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

---

6 düşdi melāmet rāhına: düşdi - rāhına SB

²⁴¹ HM: 165a, M: 84b, DE: 90b, SA: 35b, SB: 40a, YK: -

²⁴² HM: 165a, M: 85a, DE: 91b, SA: 80b, SB: -, YK: -

1 it: eyle SA // luṭf -ıssı 'ināyet-ıssı SA

2 'Ināyet it eyā luṭf: Meded senden 'ināyet SA / Kerem senden 'ināyet M

- 1 Bizi nār-ı firāka kıılma sūzān
‘İnāyet it eyā luṭf ıssı Raḥmān
Şühūd-ı nūr-ı pākūñ eyle iḥsān
Kerem senden meded luṭf ıssı Raḥmān
- 2 Nazar eyleme sehv ile kuşūra
Mübeddel ola ḥüznimüz sürūra
İre bu cān u dil bākī ḥuzūra
‘İnāyet it eyā luṭf ıssı Raḥmān
- 3 Sivā levşinden eyle ḳalbimüz pāk
Bi-ḥaḳḳ-ı nūr-ı pāk-i sırr-ı *levlāk*
Araya girmeye hergiz nüh eflāk
Kerem senden meded luṭf ıssı Raḥmān
- 4 Geçür bālümüzi ḥubb-ı sivādan
Güzere eyleye dil aḡ u ḳaradan
İrüşsün lem‘a nūr-ı Kibriyādan
Meded senden ‘ināyet-ıssı Sultān
- 5 Şühūd eylemege nūr-ı liḳāyı
Delīl eyle Ḥabībūñ Muştafāyı
Beḳā iḳlīmüne irsün Fenāyı
Kerem senden eyā Sultān u Sübhān

243

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Şafāsından cihānuñ cān uşandı
Oḳunı atdı vü yayını yaşdı
- 2 ‘Urūc iden bürūc-ı evc-i ḳudse
Ḳudūmin ‘arş-ı maḳşūdına başdı
- 3 Bulup ol māh-ı tābānı özinde
Semā-yı seb‘aya eleḡin aşdı

---

3 levsinden eyle ḳalbimüz: levsinden ḳalbimüz SA // nūr-ı pāk-i: nūr-ı pākūñ SA
// Raḥmān: Sultān M

4 Sultān: Sübhān M

5 Ḥabībūñ: Ḥabīb-i SA // eyā Sultān u Sübhān: meded luṭf-ıssı Raḥman M, SA
²⁴³ HM: 165b, M: 85b, DE: 91a, SA: 81a, SB: -, YK: -

- 4 'Aceb ğafletdedür bî-çāre insān
Alup viren iden kendüyi şandı
- 5 Fenāyī derdimende kıl hidāyet
Hemān envār-ı dīdār ola kaçdı

244

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

- 1 Sivā kaydından eyle bizi āzād
Dil-i vīrān ola vaşluña ābād
- 2 Kāmu aḥvālümüz faẓluña mevķūf
'Ademden nice kılduñ ise īcād
- 3 Hicāb-ı zūlfüñi ref' it yüzüñden
Şeb ü rüzımız ola kadr ü a'yād
- 4 Harīm-i vaşluña maḥrem idi cān
Daḡi urulmadın bu kevne bünyād
- 5 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñ eyle iḥsān
Bu iḥsāna bizi kılduñ çü mu'tād
- 6 Dil-i maḥzūnumuz bulsun sürürü
Olalum rü'yetüñle dem-be-dem şād
- 7 İrerdi şems-i vaşluña Fenāyī
Cenābuñdan olursa zerre imdād

245

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Kullarına yolların āsān ide ol Pādişāh
Vuşlatını dem-be-dem iḥsān ide ol Pādişāh
- 2 Āşiyān-ı kudse pervāz eyleye cān bülbüli
Her nefesde hemdem-i cānān ide ol Pādişāh

²⁴⁴ HM: 165b, M: 86a, DE: 92a, SA: 11b, SB: 13a, YK: -

4. beyit HM'de yanda yer alıyor

²⁴⁵ HM: 166a, M: 85a, DE: 92ba, SA: 56a, SB: 65a, YK: 41a

- 3 Tih-i hayretde nice bir cān u dil nālān olur
Kendi esrārı ile hayrān ide ol Pādişāh
- 4 Durmaz ister sīnede derd ü firāk u hasreti
Dertlü olan dillere dermān ide ol Pādişāh
- 5 Kāl ü hāle gelmeyen ma'nā olur mı hiç 'ayān
Evvel ü āhirimüz yeksān ide ol Pādişāh
- 6 Vāhid ola sāl ü māh u hefte vü leyl ü nehār
İki 'ālem müddetin bir ān ide ol Pādişāh
- 7 Baħr-ı cūdından olursa ger Fenāyīye 'atā
Bu vücūdı kaṭresin 'ummān ide ol Pādişāh

246

- 1 Baħma rū-yı siyāhuma yā Rab
Nazar itme günāhuma yā Rab
- 2 Kılma nār-ı firākuña sūzān
Merḥamet eyle ḥālūme yā Rab
- 3 İki 'ālem kuyūdını kaldur
Kerem it cism ü cānuma yā Rab
- 4 Eyle bezm-i vişālūne lāyık
Kıl 'atā anı bālūme yā Rab
- 5 Umaruz luṭf ile ola nazaruñ
Şeb ü rüz zār u āhuma yā Rab
- 6 Nūr-ı Zātuñ ziyāsına irgör
Baħma bu kıl ü kālūme yā Rab
- 7 Bu Fenāyī faḳīre nüh eflāk
Māni' olmaya rāhuma yā Rab

---

4 Durmaz: Turmaz SA /firākuñ: firāk u SB

5 Kāl ü hāle: Kāl-i hāle SA, Kāle vü hāle SB

7 vücūd-ı kaṭresin: vücūdı kaṭresin SA,SB

²⁴⁶ HM: 166b, M: 86b, DE: 93b, SA: 81a, SB: -, YK: -

247

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Rāh-ı Hāğda maḥv idenler kend'özin
Küllü göz oldu vü gördi dost yüzün
- 2 Añla *bī-yantıq* kelāmın cān ile
Nuṭq-ı Hāğ bil evliyānuñ her sözin
- 3 Vāqıf olmayan bu remze ey 'azīz
Bilmemişdür ol ḥaḳıḳatde özin
- 4 Sırr-ı eşyāya kemā-hī kıl naḳar
Ḥ'āb-ı gāfletden uyar gönül gözün
- 5 İzle izin ey Fenāyī Aḥmedüñ
Tütüyā it gözünne izi tozin

248

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Cānumuz cānāna irgördi gamuñ
'Alemlü tıtdı ziyā-yı pertevüñ
- 2 Bu ne sırdur kimseye olmaz 'ayān
Görinür her cāda nūr-ı ṭal'atüñ
- 3 Fūrḳatüñ nārına sūzān cism ü cān
Vaşla tebdil eyle yā Rab fūrḳatüñ
- 4 Mā-sivā şavmını kıl cāna 'atā
Tā nümāyān ola ḳadr-i ḳudretüñ
- 5 Maḫhar eyle *eczī bihi* sırrına
İde mesrūr bizi 'id-i rü'yetüñ
- 6 Kāfidür cümle 'uşāt-ı nāsa çün
Ḳaṭresi irerse baḫr-i raḫmetüñ

²⁴⁷ HM: 166b, M: 87a, DE: 93b, SA: 43b, SB: 49b, YK: 36b

²⁴⁸ HM: 167a, M: 87a, DE: 94a, SA: 81b, SB: -, YK: -

1 İrgördi: irdi SA

5 üçzi'ü bih: eczā hebde SA

6 'uşāt-ı nāsa: 'aṭānüñ nāsa SA

- 7 Mā-sivā resmini ey dil kııl hebā
Āşiyān-ı kudse eyle himmetüñ
- 8 Kııl hidāyet cān ü dil yeksān ola
Görine her şeyde sırr-ı vaḥdetüñ
- 9 Zāt-ı Pāküñ ḥürmetine yā Raḥīm
İt Fenāyīye müyesser vuşlatuñ

249

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 *Ḥarra Mūsā* lem'asından irdi çün sırıa ḥiṭāb
Ṭālī' oldı maṭla'ından cāna nūr-ı āfitāb
- 2 Nice bir nār-ı celāle cān ü dil sūzān ola
Aç cemālüñ perdesin 'uşşāka ref' eyle ḥicāb
- 3 Yemm-i cūduñ kaṭresidür bu rūsüm-ı mümkināt
Baḥr-i raḥmetden 'aṭā kııl sırrıma bir kaṭre āb
- 4 *İn te'uddū* ni'metinden neş'e-dār it bālümüz
Umaruz iḥsānuñ ire bu ğarībe bī-ḥisāb
- 5 Nefy ü işbātı 'ubūr eyleye her dem cān ü dil
Levh-ı dile lāyih ola ma'nā-yı ümmü'l-kitāb
- 6 'İd-i vaşluña irişen görmedi hergiz memāt
Buldı bir bākī ḥayātı didiler *ni'me'l-meāb*
- 7 Ger dilerseñ ey Fenāyī iki 'ālemde beḳā
Zāt-ı bī-çūna idegör cān u dilden intisāb

250

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

²⁴⁹ HM: 167a, M: 87b, DE: 94a, SA: -, SB: -, YK: -

²⁵⁰ HM: 167b, M: 88a, DE: 95a, SA: 82a, SB: -, YK: -

1 vü: vir SA

- 1 Hüdāya vü Rasūle getir īmān
Kemāle ire tā ki ‘ahd ü peymān
- 2 Kamunuñ menşei birdür nazār kııl
Bu bāzār-ı dehirde viren alan
- 3 Huzūzāt-ı fenādan geç beķā bul
Niçün geldüñ cihāna eyle iz‘ān
- 4 İki ‘ālem kıuyūdından halāş ol
Bula maṭlabımı dirseñ dil ü cān
- 5 Güzer eyle qadīmī āşiyāna
Nazardan ğāib ola kān-ı imkān
- 6 Nüküş-ı ğayrı hakk it levḥ-i dilden
Nümāyān ola anda vech-i cānān
- 7 Fezā-yı kudse eylerdi şu‘ūdı
Fenāyīye olursa Haḫdan iḫsān

251

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Kıuyūd-ı mā-sivādan eyle ıtlāķ
Cemālūñ nūrı virsün cāna işrāķ
- 2 Temennā-yı vişālūñde dil ü cān
Bu mevcūdāt Efendi saña müştāķ
- 3 Cemālūñden gider luṭf it ḫicābı
Celālūñ āteşine kıılma iḫrāķ
- 4 Güzer iden te‘ayyün ‘āleminden
Fenā rāhında varın itdi infāķ

²⁵¹ HM: 167b, M: 88b, DE: 95a, SA: 82a, SB: -, YK: -

1 işrāķ: isrāķ SA

7 Fenāyīyi halāş it hemm ü ğamdan: Fenāyīye vişālūñi kııl iḫsān SA / İki ‘ālemde:
Sivā bendinden SA

- 5 Vücūdum zenbini maḥv it aradan
Gürüh-ı kümmeline eyle ilhāk
- 6 ‘Urūc eyleye dil arz u semādan
İrişe yirine bu ‘ahd ü mīşāk
- 7 Fenāyīyi ḥalāş it hemm ü gamdan
İki ‘ālemde eyle anı i’tāk

252

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Cümle mevcūdāta sen virdüñ vücūd
Saña eyler cümle mevcūdāt sücūd
- 2 H̄vāb-ı gâfletden uyar gönül gözin
Zāhir ola cāna envār-ı şühūd
- 3 Bu tenezzül perdesin gözden gider
İt müyesser ‘arş-ı maḫşūda şu‘ūd
- 4 K̄ible-i vaşluña irsün cān u dil
Ola yeksān tā kıyām ile ku‘ūd
- 5 Baḥr-i bī-pāyāna irgör қаtremüz
İre yerine kemāl-i yemm-i cūd
- 6 *Lī ma‘a’llāh* lem‘asından kıl ‘aṭā
Ref‘ olına ara yirden her kuyūd
- 7 Kıl Fenāyī bendeñe vaşluñ naşīb
Zāt-ı Pākūñ ‘izzetine yā Vedūd

253

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

²⁵² HM: 168a, M: 88b, DE: 95b, SA: 83a, SB: -, YK: 9a

1 cümle mevcūdāt: cümle-i mevcūd DE, SA

4 vaşluña: maḫşūda SA (üstte “vaşluña”)

²⁵³ HM: 168b, M: 89a, DE: 96a, SA: 31a, SB: 34b, YK: 23b

6 zātuñdur: zātuñdan SB

- 1 Sivā kaydından eyle bizi ıtlāk
Ve *bī-yantıķ* kelāmıyla kıl inṭāk
- 2 Temennā-yı viṣālũnde dü ‘ālem
Gerek enfūs Efendi gerek āfāk
- 3 Viṣālũñ bezmine eyle sezāvār
Esīr-i dest-i nefsdan olam i‘tāk
- 4 Celālũñ nārına yakma bu cānı
Cemālũñ nūrı kılsun ānı iṣrāk
- 5 *Ve in min şey’* kelāmın iden iz‘ān
Görür zākır anı eṣcār ü evrāk
- 6 Şühūd-ı nūr-ı Zātuñdur çü maḳşūd
İder sālİK yoluñda varın infāk
- 7 Fenāyī bendeñi ey Rabb-i ekrem
Gürüh-ı kümmelīne eyle ilḫāk

254

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Hūdāyā Zāt-ı Pākũñ ‘izzetine
Bizi irgör viṣālũñ ni‘metine
- 2 Tesellī-i cemālũñ eyle iḥsān
Ḥabībũñ Muṣṭafānuñ ḥürmetine
- 3 Naẓar kıl *mā vesa‘nī* lem‘asından
Bizi ṣalma firāķuñ fūrķatine
- 4 Celālũñ āteşine kılma sūzān
Olam dāḫil cemālũñ cennetine
- 5 Nuķūş-ı keşreti ḫakkeyle dilden
İresin tā ki sırr-ı vaḫdetine

---

²⁵⁴ HM: 168b, M: 89b, DE: 96b SA: 83b, SB: -, YK: -

- 6 N'ola 'afv eylese cümle 'uşâtı
Nihāyet yok Ĥudānuñ raĥmetine
- 7 Fenāyī bulagör bir yār-i bākī
Nazar kıılma dü 'ālem zīnetine

255

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Luṭf ile eyle tecellī ḥāşıl ola her merām
Kāl ü ḥalden dil 'ubūr idüp ola şāḥib-maḳām
- 2 İt müyesser cism ü cāna feyz-i aḳdesden naşīb
Olalum her dem şırāt-ı müstaḳīmde müstedām
- 3 Ey dil isterseñ ḥaḳīḳat gülşeninden reng ü bñ
Perdeyi ref' it aradan tut nesīminde meşām
- 4 Maḥv idüp cümle ḥicābı ğaybuñı 'ayn ideğör
Tā fezā-yı lā-mekānda ḳurmağa cānā ḥıyām
- 5 Gerçi isti'dād ile kimse aña yol bulmadı
İde meger fazluña muḥtaş ānı Rabbü'l-enām
- 6 Vāşıl olup 'ayn-ı cem'a iden ol nūrı şühüd
Vaḥdeti sırrına irüp buldı istiğrāḳ-ı tām
- 7 Kibriyā-yı Ḥazrete kııl ey Fenāyī ilticā
Kimse maḥrüm ḳalmadı ol bāba kıılan i'tişām

256

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

²⁵⁵ HM: 168b, M: 89b, DE: 97a, SA: 82b, SB: -, YK: -

1 her merām: her em merām SA

3 reng ü bñ: reng-i bñ SA

4 ğaybuñı 'ayn ideğör: 'aksiñi 'ayn gör SA / ğayıñı 'ayn HM

7 bāba: bāye SA

²⁵⁶ HM: 169a, M: 90a, DE: 97b, SA: 83b, SB: -, YK: -

5 vaşluñı her an: vişāluñı hemān SA

- 1 Taht-ı teşhîrûñdedür iki cihân
Yâ İlâhî saña şıgındık hemân
- 2 Hâzretüñden irmese luţf u kerem
Kande bulurdı hayâtı cism ü cân
- 3 Cümle mevcûdâta sen virdüñ vücûd
Baħr-ı cûduñ kaţresidür *kün fe-kân*
- 4 Zerre lüţfuñ bes dürür ‘âlemlere
Biz de fazluñ umaruz zâhir nihân
- 5 Derdlü olan dillere eyle devâ
Kıl müyesser zevk-ı vaşluñı her ân
- 6 Şems-i Zâtuñdan ire câna ziyâ
Tâ ki görem zerrede nûruñ ‘ayân
- 7 Zenbini ‘afv it Fenâyî bendeñüñ
Eyle âsân müşkilin yâ Müste‘ân

257

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 *Min ledünnâ* mektebinden ey dil alduñsa sebağ
Vaħdet-i Zâtiyyeyi işbât ider gör her varağ
- 2 Yum gözüñi dū cihândan özüñe eyle nazar
Aç gözüñ esrâr-ı Hâkka dide-i Hâkka ile bağ
- 3 Âşiyân-ı kudse pervâz eylesün cân bülbüli
Varuñı pervâne gibi şem‘-i hüsni-yâre yağ
- 4 Nice yol bulur Cenâb-ı Pâküñe bir kabza hâk
Yemm-i cûduñdan anı kıl bezm-i vaşla müsteħağ

²⁵⁷ HM: 169b, M: 90b, DE: 97b, SA: 83a, SB: -, YK: -

1 ey dil alduñsa sebağ: ey alduñsa sebağ SA

2 özüñe eyle nazar: o zâta eyle nazar SA

3 yağ: bağ SA

5 mâ-sebağ: sebağ SA

- 5 Kıl Hâbîbüñ hürmetine bu Fenâyîye ‘aṭā
Zâhir ola levḥ-i dile ketbolunan mâ-sebaḳ

258

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Celâlüñ nârinı yâ Rab cemâlüne hicâb itme
Ġarîb-i müstemendüne bu vech ile ‘itâb itme
- 2 Firâkuñla gözüm yaşı idüpdür Nîl gibi tuğyân
Vücüdum milkini luṭf it bi-küllî ġarḳ-ı âb itme
- 3 Tecellî-i cemâlünle dil-i müştâḳı tenvîr it
Kerem kıl mihr-i fazluñla firâkıñıñ seḫâb itme
- 4 Baḳup ḳalmayalum fânî cihânuñ naḳş ü rengine
Gider ġaflet hicâbını gönül gözini ḥ‘âb itme
- 5 Çeküp ġufrân-ı ‘afv ḥaṭṭuñ Fenâyîñüñ ḥaṭâsına
Anuñ her ḥayr ü şerrine suâl ile ḥisâb itme

259

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ûlün

- 1 Aradan ref‘ iden zenb-i vücudı
Ḥaḳîḳat üzre ol eyler sücudı
- 2 Ḳılan mışr-ı vücūdında şalâtı
Bir eyledi kıyâm ile ḳu‘ûdı
- 3 *Nefaḥtü* sırrını fehm eyleyen cân
Semâ-yı ḳudse eyledi şu‘ûdı

²⁵⁸ HM: 169b, M: 90b, DE: 98a, SA: 82b, SB: -, YK: -

4 naḳş u : naḳş-ı SA

²⁵⁹ HM: 170a, M: 91a, DE: 98b, SA: 84a, SB: -, YK: -

1 iden: it SA

4 ḥadd-i : ḥadd ü SA

5 dertlü: derdlü M

- 4 Sırāt-ı müstakīm olur tarīkı
Ri‘āyet eyleyen ḥadd-i ḥudūdı
- 5 Temennā-yı vişālūñde dü ‘ālem
Umar dertlü olan dil feyz-i cūdı
- 6 Cemālūñ vaşfinı gūş eyleyen dil
N’ider ḥūr ü cinān ile kuşūrı
- 7 Fenāyī bendeñe yā Rab kıı iḥsān
‘Aṭā it aña ḥaḳḳānī şühūdı

260

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Budur lāyık olan Rabb-i Ğafūra
Mübeddel ola ḥüznimüz sürūra
- 2 Bir avuc ḥāk iken eyledūñ insān
Sezā olan nedir ‘izz-i ḥuzūra
- 3 Buyurduñ *in te‘uddū ni‘mete’llāh*
Kıl ilḥāḳ zümre-i ‘abd-i şekūra
- 4 İşimüz dāimā cürm ü ḥaṭādur
Nazar eyleme sehv ile kuşūra
- 5 Celālūñ āteşine itme sūzān
Gider nārımız irgör bizi nūra
- 6 ‘Aṭā it *Rabbi ernī* lem‘asından
İrişdür Mūsāyı envār-ı Tūra
- 7 Fenāyī bendeñe kıı fazluñ iḥsān
Varıcaḳ Ḥazret-i ni‘me’l-ḥubūra

261

²⁶⁰ HM: 170a, M: 91a, DE: 98b, SA: 84a, SB: -, YK: -

2 insān: iḥsān SA // ‘izz-i: ‘izz ü SA

4 cürm-i: cürm ü SA

7 fazluñ: vaşluñ SA

²⁶¹ HM: 170b, M: 91b, DE: 99a, SA: 69b, SB: 84b, YK: 53a

* Kaşīde der-ḥakk-ı Sultān Mehemmed Hān: Medḥ-i sultān Muḥammed SA,
Tārīh-i Sultān Mehemmed HM.

2 mihr-i: mihr ü HM, SA / ṭulū‘ı : ṭulū‘-ı SA

3 dem-ā-dem : çü mādem SA / mādem SB

**Kaşıde der-hakk-ı Sulţān Mehemmed Hān
Mefā‘ılūn mefā‘ılūn mefā‘ılūn mefā‘ılūn**

- 1 Nümāyān oldı ‘ālemde yine gör şun‘-ı Raḥmānı
İrişdi berr ile bahre Ḥudānuñ luḫ u iḫsānı
  - 2 Çü mihr-i devletüñ oldı tūlū‘ı burc-ı nuşretten
‘Adū-yı bed-nihād görse n’ola envā‘-ı ḥüsrānı
  - 3 Şeref burcında bedr ola dem-ā-dem ḫālī‘-i baḫtı
Hilāl-āsā teraḫḫīde ola ‘unvān-ı ‘Oşmānī
  - 4 Cenāb-ı Ḥazret-i Sulţān Meḫemmed Ḥān-ı Ğāzī kim
Cihānı eyler āsūde anuñ ḫükm-i ḥümāyūnı
  - 5 Ne cānibe sa‘ādetle ḫudūmı eyleye iḫbāl
Ḥızır İlyās refīḫ olup ola Bārī nigeh-bānı
  - 6 Mübārek ide bu fetḫi Cenāb-ı Ḥazret-i Raḥmān
Umarız ‘an-ḫarīb ola nice nuşretler erzānı
  - 7 İki ‘ālem merāmıyla hemīşe olısar mesrūr
Müsaḫḫar eyleyüp Bārī yedüñde kāfiristānı
  - 8 Nihāl-i ḫoş-ḫırāmuñla cihān gülzārı var ola
Müsellem şānuña ancak bu üslūb-ı cihān-bānı
  - 9 Semā-yı evc-i rif‘atde ḥümā-veş ‘ālī-pervāz ol
Semend-i devletüñ itsün murāduñ üzre cevlanı
  - 10 Şun ey sākī sürür-encām olan cāmı neler çekdük
Belā-yı derd-i gerdūnı cefā-yı çerḫ-ı devrānı
  - 11 Serīr-i salţanatda gün gibi dāim ser-efrāz ol
Münevver eyleye vechüñ bu nüh firūze eyvānı
  - 12 Fenāyī ḡonca-ı baḫtı ola güller gibi ḫandān
Cihān durduḫca ābādan ola āyīn ü erkānı
-

262

Kaşide Der-Haqq-ı Cāmi'-i Vālide Sultān
Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Cenāb-ı hazret-i Vālide Sultān
Ola 'izzetle dāim şād ü ḥandān
- 2 Dü 'ālem devletiyle ola mesrūr
Cinān-ı 'adnini Ḥaqq kıla iḥsān
- 3 Şeref burcında bedr olup hilālī
Ola baḥtī anuñ gün gibi raḥşān
- 4 Riyāz-ı ravzası olup münevver
Ki ḥādīm ola aña ḥūr ü ḡilmān
- 5 Yapup bu cāmi'i kıldı yerinde
Anı maḡbūl ide ol Ḥayy ü Sübhān
- 6 Şanasın Mescid-i Aḡşādur ol kim
Dolar envār-ı ḡudsīlerle her ān
- 7 Fenāyī vedd ile dinildi tārīḡ
Zehī cāmi' maḡām-ı beyt-i Raḡmān

263

Kıt'a

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

- 1 Göñül virme fenā milke devām ile beḡāsı yoḡ
İriş ol milk-i bāḡīye ki anuñ hergiz fenāsı yoḡ
- 2 Nedendür terk idüp hūyı hevāya ḡāni' olmışsın
İçerseñ cām-ı hūdan iç ki bu ḡamruñ ḡumārı yoḡ

---

8 ḡirāmuñla: ḡirāmıyla SA, SB

11 nüh-firūze: nüh-firūz SA, SB

²⁶² HM: 171a, M: 92a, DE: 100a, SA: -, SB: -, YK: -

* Kaşide der-ḡaqq-ı Cāmi'-i Vālide Sultān: Tārīḡ li-Vālide Sultān HM.

* M'de beytın altında 1074 (1663) tarihi yer alıyor.

²⁶³ HM: 171a, M: 92b, DE: 100b, SA: 31b, SB: 35b, YK: 24a

1. beytın 2. mısrasında vezin hatası var.

* başlık kullanmamasına rağmen bu şiir kıt'adır (A. Y).

- 3 Geçüp cısr-i mecāziden haḳıḳī maḳlaba ‘azm it
Bu zıll-i zāile baḳma meāl ile vefası yok
- 4 Eger derd-i İllāhiden haberdār olmak istersen
Anuñ maḳv-ı vücūd itmekden özge bir devāsi yok

264

Ḳıṭ‘a

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 ‘Āşık-ı bī-dillere eyle vişālūñi naşīb
Fūrḳat ilinde anı yā Rabbenā itme ğarīb
- 2 Hār-ı hicrāndan ḫalāş it bālümüz yā Ze‘l-‘aṭā
Vuşlatuñ gülzārına irişe tā ki ‘andelīb
- 3 Sālik-i rāh-ı fenāya aç haḳıḳat sırrını
Ola hādī işbu yollarda bize nūr-ı Ḥabīb

265

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Yüzümüz süriyü geldik ḳapuña
Nemüz ola Cenāb-ı Ḥazretüñe
- 2 Ḥaḳıḳat sırrına ḳıl bizi āġāh
İrişdür fażluñ ile vuşlatuña
- 3 Bir avuç ḫāk iken eyledüñ insān
Yine sen mażhar eyle raḫmetüñe
- 4 Dü ‘ālem taḫt-ı teşḫirüñdedür hep
Nihāyet yok kemāl-i ḳudretüñe
- 5 Ḳamu eşyāya sen virdüñ vücūdı
‘Uḳul irmedi sırr-ı ḫikmetüñe
- 6 Tecellī tābına şabr itmedi Ṭūr
Nice mümkin taḫammül fūrḳatüñe

²⁶⁴ HM: 171b, M: 92b, DE: 100b, SA: 7a, SB: 8a, YK: -

* başlık kullanmamasına rağmen bu şiir kıt‘adır (A. Y).

²⁶⁵ HM: 171b, M: 93a-97b, DE: 101a-106a, SA: 86b, SB: -, YK: -

- 7 Şu‘ā’-ı şems-i zātuñdan ‘aṭā kııl
Fenāyīye Ḥabībūñ ḥürmetine

266

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Fenādur ‘ālemün yoḡdur beḡāsı
Şaḡīḡ belki şu üzredür bināsı
- 2 Gelen gider bu menzil-ḡānesinden
Gerek bāy ü gerek şāḡ u gedāsı
- 3 İki ‘ālem ḡuyūdından ol āzād
Olur pā-bend bunuñ aḡ u ḡarāsı
- 4 Maḡām-ı ḡābe ḡavseyne ‘urūc it
Bu sidrenūñ bulunmaz müntehāsı

267

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Cümle mevcūdātı yoḡdan var iden Ḳādir Ḥudā
Maḡz-ı faẓluñdan umaruz vuşlatın ide ‘aṭā
- 2 Baḡmaya noḡşānumuza ide iḡsānın tamām
Rü’yetiyle cān u diller derdine ide devā
- 3 *Rabbi ernī* lem‘asından Mūsa-veş ide nazar
Bu vücūdum Ṭūrına ba‘de’l-fenā vire beḡā
- 4 Bülbül-i dil āşiyān-ı aşla pervāz eylesün
Gūş-ı cāna irişe bī-vāsıṭa Ḥaḡdan nidā
- 5 Cümle-i eşyāda mestūr eyledi esrārını
Hep anuñ āşārıdur zāḡir olan zūlmet zıyā
- 6 Nice yıllar bād-veş yoluñda sa’y itmek gerek
Ḥazretüñden bir selāmı cān-fezā vire şabā

²⁶⁶ HM: 171b, M: 93a, DE: 101a, SA: -, SB: -, YK: -

3 Olur: Olupdur DE

* mahlas yok

²⁶⁷ HM: 172a, M: 93b, DE: 101b, SA: 84b, SB: -, YK: -

2 Baḡmaya: Baḡma SA

- 7 *Naḥnü akreb* sırrını eyle Fenāyīye ‘ayān
Şems-i Zātuñ zerresinden sırrına ire ziyā

268

Mefā‘ılün mefā‘ılün

- 1 Muḥabbet cür‘asın nüş it
Degil yā Hū vü yā men Hū
Hezār-veş dem-be-dem cüş it
Degil yā Hū vü yā men Hū
- 2 Eger baḥr ü eger berde
Ḥudā zāhir çü her yerde
Gözünñden ref‘ ola perde
Degil yā Hū vü yā men Hū
- 3 Özüñ kamudan ednā bil
Ço her ne dirse disün il
Ġubār-ı ġayrı dilden sil
Degil yā Hū vü yā men Hū
- 4 Bu yolda varı ḥāk eyle
Libās-ı ‘arı çāk eyle
Murāduñ zāt-ı pāk eyle
Degil yā Hū vü yā men Hū
- 5 Güzer eyle bu ‘ālemden
Ḥaber bil sırr-ı Ādemden
Ḥalāş ol hemm ile ġamdan
Degil yā Hū vü yā men Hū
- 6 Fenā dünyāya aldanma
Bu mevcūdāt ḳalur şanma
Bu ġüni yarına şalma
Degil yā Hū vü yā men Hū

²⁶⁸ HM: 172b, M: 94a, DE: 102a, SA: 85a, SB: -, YK: -

1 cür‘asın: cür‘asından SA

3 sil: sür M

4 Libās-ı: Libās u SA

- 7 Eger müşkil eger āsān
Olagör mazhar-ı ihsān
Kamusı Hāzrete yeksān
Degil yā Hū vü yā men Hū
- 8 Baqup ‘ibretle bu dehre
İrişdür katreñi bahre
Taḥammül eyle her qahre
Degil yā Hū vü yā men Hū
- 9 Rumüz-ı mā vesa‘niden
‘Aṭā bul feyz-i ‘aḳdesden
Naşīb ola bu cān ü ten
Degil yā Hū vü yā men Hū
- 10 Ola izmār-ı Hū zāhir
Bir olup evvel ü āḫir
Fenāyī gāib ü ḫāzır
Degil yā Hū vü yā men Hū

269

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

- 1 Ey bülbül-i bāğ-ı belā gülzār-ı sırdan vir ḫaber
Olduñsa vaşlına sezā gülzār-ı sırdan vir ḫaber
- 2 Nüş eyle gel cām-ı şafā senden saña ire nidā
Kılduñ mı ‘ahdüñe vefā gülzār-ı sırdan vir ḫaber
- 3 Bulmaḳ dilersenñ yārüñi yoğ eyle küllī varuñı
Keşfeyle gel esrāruñı gülzār-ı sırdan vir ḫaber
- 4 Bu fānī gülde yoḳ sebāt ir bāḳī milke bul ḫayāt
İtsüñ tecellī nūr-ı zāt gülzār-ı sırdan vir ḫaber
- 5 Yeksān olup bu cān u ten güllerden al bū-yı ḫasen
Gitsüñ aradan sen ü ben gülzār-ı sırdan vir ḫaber
- 6 İster iseñ aşl-ı uşul her ḫācetüñ ola ḫabül
Bul zāt-ı bī-çūna vüşul gülzār-ı sırdan vir ḫaber

6 şalma: şayma SA

269 HM: 173a, M: 95a, DE: 103a, SA: 86a, SB: -, YK: -

4 nūr-ı zāt: şems-i zāt M, SA

6 İster iseñ: Esleyüben HM, M, DE, SA (Tüm nüshalarda altta not şeklinde)

- 7 Her şām u her şubḥ u seher eyle Fenāyīye nazar
İre aña senden eşer gülzār-ı sırdan vir ḥaber

270

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Seni sevsün dir iseñ ger Yaradan
Gider perde-i pindārı aradan
- 2 Haqı̄kat ‘āleminden ol ḥaberdār
Beḳāya ir güzer eyle fenādan
- 3 Şafādan ravza-i cānuñ açılsun
Alup bī-vāsıta feyz-i Ḥudādan
- 4 Kelām-ı *semme vechu’llāhı* güş it
Anı bī-vāsıta diñle Ḥudādan
- 5 İki ‘ālemden it kat‘-ı ‘alāyık
Cihāna nice geldüñse anadan
- 6 Ḥalāş it özüñi bu āb u gilden
Giçegör ‘avn ile arz u semādan
- 7 ‘Aṭā vü fazlına yoḳ ḥadd ü ḡāyet
Umaruz itmeye maḥrūm ‘aṭādan
- 8 Fenāyī bendeñe kıl vaşluñ iḥsān
Ziyā baḥş ola nūr-ı kibriyādan

271

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 İki ‘ālemde de sensin murādum
Ḳapuña gelmişem gitmem bir adım
- 2 Sivā zıkrini ḥāk it levḥ-i dilden
Senüñ zıkrüñ ola her demde yādum

²⁷⁰ HM: 163b, M: 95a, DE: 103b, SA: 86b, SB: -, YK: -

1 Yaradan: Yezdān SA

2 Beḳāya ir: Beḳāya SA

3 Bu beyit M ve SA’da yer almıyor. DE’de yanda.

5 Anadan: abadan SA

²⁷¹ HM: 163b, M: 95b, DE: 103b, SA: 86b, SB: -, YK: -

- 3 Saña senden şığındum yâ İlahî
Kemâl-i fazluñadur inkıyādum
- 4 Bi-ḥaḳḳ-ı ḥazret-i şadr-ı risālet
Kitāb u Sünnete kıl inkıyādum
- 5 Şühüd-ı nūr-ı zātuñ it müyesser
Münevver ola nūruñla fuādum
- 6 Şırāt-ı müstaḳīme kıl hidāyet
İrişe ḥazrete rāh-ı reşādum
- 7 Beḳāñ ile beḳā bulsun Fenāyī
İre ḥadd-i kemāle ittiḥādum

272

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

- 1 Ḥubb-ı mā-sivā günāh yeter
Cān-ı sūzāna her gün āh yeter
- 2 ‘Arz-ı ḥāle ne ḥuccet ideyim
Vāḳıf-ı ḥāl olduḡuñ güvāh yeter
- 3 Ḥūr-i ‘ın ü cināna ḳaşd itme
‘Ayn-ı mestüñle bir nigāh yeter
- 4 İki ‘ālem ḳuyūdını ref‘ it
Ḳulluḡuñ cānumuza cāh yeter
- 5 Herkese it merāmuñı i‘tā
Bu Fenāyī ḡarībe İlah yeter

273

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Saña senden şıgınırum İlahî
Ki sensin cümleñüñ püşt ü penāhı

---

2 zikrūñ: diđer M

3 şığındum: şıgındıḳ M, SA

²⁷² HM: 164a, M: 96a, DE: 103b, SA: -, SB: -, YK: -

²⁷³ HM: 164a, M: 96a, DE: 104a, SA: 86b, SB: -, YK: -

1 püşt ü : püşt-i SA

- 2 Nazar eyleme sehv ile kuşūra
Umar ihsānuñı bu ‘abd-i sāhi
- 3 Bi-ḥaḳḳ-ı āb-ı rû-yı vech-i envār
N’ola ‘afv eyler iseñ her günāhı
- 4 Sivā resmini ḥakk it levḥ-i dilden
Münevver eyle bu ḳalb-i siyāhı
- 5 İki ‘ālem kuyūdından ḥalāş it
Cenābüñdür ‘ibādüñ ‘izz u cāhı
- 6 Bizi ‘ilm-i ledünden eyle āgāh
Görem envāruñı ezher kemā-hı
- 7 *Ve ‘allemnāhudan* ḳıl bizi āgāh
Semā-yı dilde bulam mihr ü māhı
- 8 Müsebbihler seni hep cümle eşyā
Ḳamusı vaḥdet-i Zātuñ güvāhı
- 9 Nazar eyle gel *en-nāsü niyāma*
Ḥaḳīḳatde dilerseñ intibāhı
- 10 Fenāyī ḳuluñā eyle hidāyet
Ola esrāruña vāḳıf kemā-hı

274

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Senden alurlar füyüzü evvelin ü āhirin
Sen virürsin her murādı yā Mücibe’s-sāilın
- 2 Yüz sürüp bābuña geldik bizi maḥrūm eyleme
Şems-i zātuñ zerresinden yā İlāhe’l-‘ālemın
- 3 Ḳıl ḥarīm-i cennet-i vaşluña maḥrem dem-be-dem
Zāhır ola cāna sırr-ı *fedḥulūhā ḥālidin*
- 4 İt şırāt-ı müstaḳimde bize tevfiḳuñ refiḳ
Eyledüñ *innā ‘arāznā* ḥamline çünki emin

²⁷⁴ HM: 164b, M: 96b, DE: 104b, SA: 84b, SB: -, YK: -
2 bābuña: pāyüñe SA

- 5 Cām-ı feyzüñ cur‘asından sākiyā eyle ‘atā
Görile devrinde anuñ *lezzetin li’ş-şāribin*
- 6 İki ‘ālemde müyesser eyle zevk-i vaşluñı
İre dil bir ‘āleme olmaya anda ān ü ĩn
- 7 Yā İlāhī bu Fenāyī kuluñuñ her hāline
Maḥz-ı faẓluñla i‘ānet eyle her dem yā Mu‘īn

275

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Yemm-i cūduñ kaçresinden buldı ‘ālemler vücūd
Zāhir oldı cümle-i eşyāda feyz-i luṭf u cūd
- 2 Bāde-i ḥubb-ı ezelden pür ola peymānemüz
Ente kāfī ente şāfī ente ḥasbī yā Vedūd
- 3 Hemdem ola her nefesde cān u dil cānān ile
Eyleye sālīkleriñ tā ‘arş-ı maḥşūda şu‘ūd
- 4 Āşiyān-ı kudse pervāz ide bu şehbāz-ı dil
Semme vechu’līlāh nūrın bī-cihet ide şühūd
- 5 Ref‘ ola mir‘āt-ı dilde resm-i naḥş-ı mā-sivā
Ḥāşıl ola kıble-i nūr-ı ḥaḳīḳīye sücūd
- 6 Cām-ı la‘lūñ nūş iden ölmekden aşlā ğam yemez
İrdi bir bākī ḥayāta kıldı ifnā-yı vücūd
- 7 Feyz-i Zātuñ lem‘asından kııl Fenāyīye naşīb
Maḥz-ı faẓluñ ile ide *maḳ‘ad-ı sıdḳa* ku‘ūd

276

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Olmayan ‘ilm-i ledün āgāhı
Ne bilür sırr-ı kelāmu’līlāhı

²⁷⁵ HM: 164b, M: 97a, DE: 105b, SA: 85a, SB: -, YK: -

1 ‘ālemler: bu ‘ālemler SA

2 luṭf u cūd: feyz ü cūd SA

6 kıldı: ḳalb-i SA

²⁷⁶ HM: 165a, M: 97b, DE: 106a, SA: 87b, SB: -, YK: -

1 ledün: ledünden SA

2 vişāl-i: vişāle M

- 2 İrmege bezm-i vişāl-i yāre
Ele al h̄atır-ı ‘abdu’llāhı
- 3 Feyz-i aḳdesden ola cāna ‘aṭā
İdelüm d̄erd ile āh u vāhı
- 4 İtmeye sehv ile ‘iṣyāna nazar
Umaruz kim ola luṭf-ı ṣāhī
- 5 Māh-ı nev gibi iden kesb-i kemāl
O görür zerrede mihr ü māhı
- 6 *Fakru fahr*iden olan hişşe-pezīr
İki ‘ālemde n’ider ol cāhı
- 7 Eyle fazluñla Fenāyīye kerem
Yüz sürer bābuña ‘abd-i sāhī

277

Mefā’lün mefā’lün fe’ülün

- 1 Harīm-i vaşluña kıl bizi maḥrem
Kerem luṭf u hidāyet eyle yā Rab
Dil-i nā-şādum ola şād u ḥurrem
Kerem luṭf u ‘ināyet eyle yā Rab
- 2 Geçür bālümüzi ḥubb-ı sivādan
Güzer ide gönül arz u semādan
İrişe lem’a nūr-ı kibriyādan
Kerem luṭf u ināyet eyle yā Rab
- 3 Fedā iden yoluñda cism ü cānı
Görür zerrede mihr-i āsumānı
Şu‘ā’-ı ṭal’atuñ tutdı cihānı
Kerem luṭf u hidāyet eyle yā Rab
- 4 ‘Ademden eyledüñ çün bizi icād
Dil-i vīrānı kıl vaşluñla ābād
Şırāt-ı müstaḳīme eyle irşād
Kerem luṭf u ināyet eyle yā Rab

²⁷⁷ HM: 175b, M: 98a, DE: 106b, SA: 88a, SB: -, YK: -

1 ‘hidāyet: ināyet SA, SB // ‘ināyet: ‘hidāyet SA, SB

2 ‘ināyet: ‘hidāyet SA, SB

3 iden: idüp SA

- 5 Fenāyī bendeñe ‘arz eyle dīdār
Değil bir kez mükerrer eyle her bār
Bi-ḥaḫḫ-ı Ḥazret-i Aḥmed-i Muḥtār
Kerem luḫf u ‘ināyet eyle yā Rab

278

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 ‘Ināyet idicek bir ‘abde Bārī
Olur ḥāline anuñ Bārī yārī
- 2 Cihānuñ ‘izz u cāhından güzer it
Çekerseñ bār-ı yārī çek bārī
- 3 Fenā gülzārınuñ yoḫdur beḫāsı
Ne dir gūş eylegil zār-ı hezārı
- 4 Fezā-yı ḫudse irgördi maḫāmın
Semend-i himmetüñ cānā süvārī
- 5 Nice şabr eyleye dil bu firāḫa
Kişinüñ elde midür iḫtiyārı
- 6 Temennā-yı vişālũñde dü ‘ālem
Çü sensüñ cümleñüñ Perverdigārı
- 7 Fenāyī bendeñe iki cihānda
‘Aḫā eyle şühūd-ı vech-i yārī

279

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Bī-ḫicāb gösterdi vechin çünki cānān bu gice
Küllü şey’in lem‘asın ḫıldı nümāyān bu gice

4 ābād: yād SA // ‘ināyet: ‘hidāyet SA, SB

5 bendeñe: bendeñi SA // eyle: ola SA

²⁷⁸ HM: 175b, M: 98b, DE: 107a, SA: 88a, SB: -, YK: -

5 bu firāḫa: nār-ı firāḫa SA

7 bendeñe: bendeñi SA

²⁷⁹ HM: 176a, M: 99a, DE: 107b, SA: 89b, SB: -, YK: -

- 2 Berr-i fūrkat içre bu dil teŖnesi ‘aŖŖān iken
Eyledi ‘ayn-ı viŖālūñ anı reyyān bu gice
- 3 Vāhid oldu sāl ü māh ü hefte vū leyl ü nehār
Kim kemāl-i udretūñden oldu bir Ŗān bu gice
- 4 Fūrkatūñ derdiyle bu dil dem-be-dem giryān iken
Oldı dīdāruñ bu ĥasta cāna dermān bu gice
- 5 Mūsa-veŖ n’ola irerse *len terānī*den nidā
Olmadı gōzden cemālūñ naŖŖı pinhān bu gice
- 6 KeŖret-i eŖyāda gōrdi vaĥdetūñ sırrın ‘ayān
Yetdi birlik ‘ālemine cism ile cān bu gice
- 7 Çün Fenāyī senden özge bildigim yoŖdur vūcūd
Derd ü dermān vaŖl-ı hicrān oldu yeksān bu gice

280

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

- 1 Yirde gōkde yoŖ arāruñ ey gōñül
Gitdi elden iĥtiyāruñ ey gōñül
- 2 ‘Ālem-i ıŖlāka isterseñ vūŖül
YoŖ idegōr cümle varuñ ey gōñül
- 3 Añladunsa *naĥnū aĥreb* remzini
İsteme ĥāricde yārūñ ey gōñül
- 4 Ol gül-i bī-ĥāra zār eyler hezār
Zārımı gūŖ it hezāruñ ey gōñül
- 5 Hemdem olduñ her nefes çün yār ile
Pes nedendūr inkisāruñ ey gōñül

---

3 sāl ü : sāl-i SA

7 Derd ü : Derd-i SA, SB

²⁸⁰ HM: 176a, M: 99a, DE: 108a, SA: 88b, SB: -, YK: -

- 6 Geç fenādan bul beḳā iḳlīmīni
Aña şarf it kār u bāruñ ey göñül
- 7 Mā-sivādan ey Fenāyī yum gözün
Rūḥ-ı ḳuds it hem-civāruñ ey göñül

281

Mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün

- 1 Tesellī-i vişālūñle dil-i nā-şadı ḳıl mesrūr
Ola tā dest-i luḫfuñla göñül vīrānesi ma‘mūr
- 2 *Ve emme’s-sāile* bābı dil ü cāna ola meftūḫ
Yüzümüz süriyü geldük ḳapuña eyleme menhūr
- 3 Geçür bu naḳş-ı keşretten irişdür vaḫdet-i zāta
‘Ayān it ‘ayna esrāruñ arada olmaya mestūr
- 4 Olursa feyz-i aḳdesden dil ü cāna n’ola i‘tā
Muḫabbet dārına ber-dār olan lā-büd olur Manşūr
- 5 Rumüz-ı *fezkürün*den ‘aḫā ḳıl bu dil ü cāna
‘Ayān it ola vāḫid ki zıkr ü zākir ü mezkūr
- 6 Kelām-ı ni‘metu’llāhı cihān u cāna ‘ām itdūñ
Umaruz luḫf u iḫsānuñ ola bu cāna nā-maḫşūr
- 7 Rumüz-ı *lī me‘allāhdan* Fenāyī bendeñ āgāḫ it
Virile dest-i ḳudretten yedine nāme-i menşūr

282

---

4 Zārını: Nālesin SA

7 hem-civāruñ: hemm-i civār SA

²⁸¹ HM: 176b, M: 99b, DE: 108b, SA: 89b, SB: -, YK: -

2 dil ü cāna ola: ola dil ü cāna SA

4 Olursa: Olur SA

5 ḳıl bu dil: ḳıl dil SA // zıkr ü : zıkr-i SA

6 luḫf u : luḫf-ı SA

7 Rumüzü: Rumüz-ı M, SA / āgāḫ: āzād M

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Geçür bālümüzi ħubb-ı sivādan
‘İnāyet eyle Allāhum meded it
Güzer ide dil ü cān her hevādan
‘İnāyet eyle Allāhum meded it
- 2 Nazar eyleme sehv ile kuşūra
Mübeddel ola ħüznimüz sürūra
İrişe cism ü cān bākī ħuzūra
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 3 Göñül mir’ātını eyle mücellā
Nümāyān ola anda sırr-ı eşyā
Kerem kıl mürde diller ola iĥyā
‘İnāyet eyle Allāhum meded it
- 4 ‘Aṭā vü cūduña yoĥdur nihāyet
Kerem kıl bir ola ġāyet bidāyet
Saña senden olur yine liyākat
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it
- 5 ‘İbāda dāimā işüñ keremdür
Ki bābuñ ehl-i cürme mültezemdür
‘Ademden zāhir olan çün ‘ademdür
‘İnāyet eyle Allāhum meded it
- 6 ‘Arūs-ı ma‘nā ref’ ide ĥicābın
Oĥuyam dāimā ĥüsnüñ kitābın
Bilem bir noĥtadan her faşl ü bābın
‘İnāyet eyle Allāhum meded it
- 7 Fenāyīye irerse senden iĥsān
Olur her zerresi gün gibi raĥşān
Vişālüñ zevĥin i‘ṭā eyle her ān
‘İnāyet eyle Sulṭānum meded it

---

²⁸² HM: 177a, M: 100a, DE: 109a, SA: 88b, SB: -, YK: -
2 Sulṭānum: Allāhum SA
4 Sulṭānum: Allāhum SA

283

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Gider dilden rüsüm-ı mā-sivāyı
'Ayān it 'ayne nūr-ı kibriyāyı
- 2 *Şırāt-ı müstaķīme kıl hidāyet*
Delīl eyle Ḥabībūñ Muştafāyı
- 3 İki 'ālem kıyūdından ḥalāş it
Güz̄er eyle gönül ağ u kıarayı
- 4 Nüküş-ı ğayrı ḥakk it levḥ-i dilden
Arada kıalmaya mer'ī vü rā'ī
- 5 İdüp *seb'a'l-meşāniden* ḥaberdār
'Ubūr itmege dil arz u semāyı
- 6 Kemāl-i feyz-i cūduñdan kıl iḥsān
Görem her zerrede şems-i liķāyı
- 7 Şühūd-ı nūr-ı zātuñ eyle in'ām
İre tā 'arş-ı maķşūda Fenāyī

284

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Aç cemālūñ perdesin 'uşşāķa ref' eyle ḥicāb
Zāḥir ola maṭla'ından tā ki nūr-ı āfitāb
- 2 Yođ iken 'ālemleri cūduñla icād eyledūñ
Ola fazluñı umaruz kıllaruña bī-ḥisāb

²⁸³ HM: 177b, M: 100b, DE: 109a, SA: 89a, SB: -, YK: -

²⁸⁴ HM: 177b, M: 101a, DE: 110a, SA: 90a, SB: -, YK: -

1 eyle: ola M, SA

2 Yoğ-iken: Yoğ iken SA

3 maḥv olup: - olup SA

4 bālümüz: kılbimüz SA

- 3 Nefy ü işbât maḥv olup irgör bisâṭ-ı vuşlata
Ketb olına levḥ-i ḳalbe ma'nâ-yı ümmü'l-kitâb
- 4 Küllü şey'in reşhasından neş'edâr it bälümüz
Ol vecihden dü cihânda ḳıl müyesser fetḥ-i bâb
- 5 Rabbi ernî lem'asından cân u dil bula ziyâ
Mûsa-veş dîdâr-ı yâri görmeğe bî-irtiyâb
- 6 Zâhir olsun enfüs ü âfâḳa sırr-ı irci'î
Ṭîb-i ḥâṭır vire cânâ ol ḥiṭâb-ı müsteṭâb
- 7 Sebḳ-ı ḥüsnâ maḥzeninden hişşedâr eyle bizi
Senden olur yine saña yâ İlähî fetḥ-i bâb
- 8 Yâr-i bâḳî ḳaşdına ḳıl hicret-i dâr-ı fenâ
İster iseñ ey Fenâyî zât-ı pâke intisâb

285

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Fetḥ ide ebvâb-ı vaşlın bize ol Ḳâdir Ḥudâ
Hâtif-i ğaybden ire bî-vâsiṭa cânâ nidâ
- 2 Sebḳ-ı ḥüsnâ lem'asından neş'edâr it bälümüz
Zâhir ola her nefes âyîne-i gîti-nümâ
- 3 Râh-ı Ḥaḳda nice demler bād-veş sa'y eyle kim
Mürde-i rûḥdan irişe ḳalbe envâ'-ı şafâ
- 4 Şems-i zâtuñ zerresinden pür-ziyâ eyle dili
Rûz-ı mehcürîyi ref' it nâr-ı şebden dâimâ
- 5 Yemm-i cüduñla 'ademden buldı 'âlemler vücüd
Maḥz-ı iḥsânuña muḥtâc her ne var arz u semâ
- 6 Yüz sürüp ḳapuña geldük umaruz in'âmuñı
Reh-nümâmuz ola her ḥâl sırr-ı pâk-i Muştafâ
- 7 Sehv ile nisyanına itme Fenâyîñüñ nazar
Tâ civâr-ı Ḥâzretüñden olmaya yek-dem cüdâ

²⁸⁵ HM: 178a, M: 101b, DE: 110b, SA: 90b, SB: -, YK: -

286

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 'Ālem-i dünyāda meşhūd eyleyen Mevlāsını
Seyr ider ol küllü şey'in hālikün şahrāsını
- 2 Sa'y ider 'irfān-ı Hāḫkuñ müntehāsın bulmağa
Buldı bu milk-i vücūdda sırr-ı ev ednāsını
- 3 *Harra Mūsā* lem'asından cāna irişdi ziyā
Zāhir itdi *len terānī* remzinüñ ma'nāsını
- 4 Neş'e-i *el-yevme tūczā* sırrına irdi bu gün
Rāh-ı Hāḫda bir iden imrüz ile ferdāsını
- 5 *Küllü şey'in hālikün* mefhūmına buldı vüşül
Cennet-i ḫüsnüñ nümāyān eyledi me'vāsını
- 6 Rū-yı bahtın bedr idüp burc-ı şerefde dāimā
Geçdi ednādan bulanlar maḫlabuñ a'lāsını
- 7 Mantıku't-tayr ey Fenāyī hemçü 'Aḫḫār bilegör
Nice görür Kūh-ı Ḳāfa varmayan 'Anḫāsını
- 8 Alduñ ise ey Fenāyī nokḫa-ı bādan sebaḫ
Gel bu ḫarfūñ levḫ-i dilde idegör inşāsını

287

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Dār-ı gurbetde Efendi eyleme bizi ğarīb
İki 'ālemde vişālüñ zevḫini eyle naşīb

---

1 vaşlın: vaşluñ SA

4 nār-ı: tār-ı M, DE bār-ı SA

5 cūduñla: cūduñdan M

²⁸⁶ HM: 178b, M: 101b, DE: 111a, SA: 91a, SB: -, YK: -

1 şey'in hālikün: şey'in SA

3 itdü: itdüñ SA

4 imrüz: rüz SA

6 bedr idüp: yedi ider SA

7 Bu beyit HM, M ve DE'de yer almıyor.

8 Sebaḫ: ḫaber SA

²⁸⁷ HM: 179a, M: 102a, DE: 112a, SA: 91a, SB: -, YK: -

3 Gülşen-i: Gelsin SA

- 2 *Naḥnü aḳreb* lem‘asından neş’e-dār it bālümüz
Çünkü sensin bize bizden hem yakın ü hem ḳarīb
- 3 Tīh-i ḥayretde nice bir cān u dil ḥayrān ola
Gülşen-i bāğ-ı belāda behre bulsun ‘andelīb
- 4 Zāhir ü bāṭın ‘ayān ḳıl *lī ma‘a’llāh* sırrını
Cism ile cāmı ziyā-baḥş eyleye nūr-ı Ḥabīb
- 5 Maḥz-ı lütfuñla ‘ademden bizi icād eyledüñ
Fazluñ irerse yine her ḥālümüz olur necīb
- 6 *Külle yevmin hüve fī şe’n* sırrına bulan vüşül
N’ola her ānda görürse başḳa bir şān-ı ‘acīb
- 7 Ḳıl şühüd-ı nūr-ı Zātıñı Fenāyīye ‘aṭā
İt müyesser dū cihānda her merāmın yā Mücīb

288

Mefā’ılün mefā’ılün fe’ülün

- 1 Vişālūñ zevḳine ḳıl bizi āgāh
Değil bir kez mükerrer eyle her gāh
- 2 Seni senden ider bu dil temennā
Cenābuñdan ‘aṭā ḳıl *şey’e li’llāh*
- 3 N’ola bu müznibe olsa ‘ināyet
Didūñ *lā taḳneṭū min raḥmeti’llāh*
- 4 Kemāl-i cūduña yok ḥadd ü gāyet
‘Aṭāña muntazırlar bende vü şāh
- 5 Ğarīḳ-ı yemm-i cūduñ cümle eşyā
Buyurduñ *in te’uddū ni’mete’llāh*
- 6 İderler vaḥdet-i zātuñı işbāt
Kevākible semāda mihr ile māh

- 7 Fenāyīye iderse Bārī ihsān
Maḳām olur aña seyr-i ‘ani’ llāh

289

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Sen bilürsin yā llāhī cümle-i aḥvālümüz
Hazretüñden özge kime ‘arz idelüm ḥālümüz
- 2 Ve *bī-yantıḳ* lem‘asından ḥiṣṣe-dār eyle bizi
Ola nūruñla münevver her nefesde bālümüz
- 3 Görine āyīne-i nūr-ı cemālüñ pertevi
Fazluñ ile aradan ref‘ ola ḳıl ü ḳālümüz
- 4 Hıfz idem sırru’l-meṣānī āyetin bir noḳtadan
Sünnet ü farza muṭābıḳ eyle her a‘mālümüz
- 5 Māh-ı nev gibi Fenāyī idegör kesb-i kemāl
Ola ferḥunde şeref burcında her dem fālümüz

290

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Vişālüñ bezmine ḳıl bizi lāyıḳ
Ola zāhir dile sırr-ı ḥaḳāyıḳ
- 2 ‘Urūc iden semā-yı evc-i ḳudse
‘Aceb mi olsa ol fenninde fāyıḳ
- 3 Rüsüm-ı ğayrı ḥakk it levḥ-i dilden
Olagör zümre-i sâbıḳa lāḥıḳ
- 4 Te‘alluḳ defterin dürdi cihāndan
İderse mürġ-ı cān ḳat‘-ı ‘alāyıḳ
- 5 Ḳadīmī āṣiyāna ḳıldı pervāz
Olanlar dāḥil-i bezm-i deḳāyıḳ

²⁸⁹ HM: 179b, M: 102b, DE: 112b, SA: -, SB: -, YK: -

²⁹⁰ HM: 179b, M: 103a, DE: 112b, SA: -, SB: -, YK: -

- 6 Sivā ‘avķ itmeye yoluñda bizi
Be-küllī ref‘ ola dilde ‘avāyık
- 7 Fenāyī varın eyler cümle ifnā
Bunı ketb eylemiş taķdīr-i sābık

291

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Hāķ Te‘ālā kullarına luķf-ıla ihsān ider
Zāhir ü bāṭın olan müşkillerin āsān ider
- 2 *Leyse li’l-insāni illā mā se‘āyı* eyle gūş
Derdlülerüñ derdine dermān-ı bī-pāyān ider
- 3 Cān virenler rāh-ı Hāķda ķan bahā dīdār olur
Şanma bu bāzārı ol yār ile her bir cān ider
- 4 *Rabbi heblī* nüktesinden alduñ-ise ger sebaķ
Zerre deęilken vücūduñ gün gibi raķşān ider
- 5 Ṭayy idüp kevn ü mekānı irdi sırr-ı vaḥdete
‘Ālem-i keşretde kim ki sırruñı pinhān ider
- 6 Şems-i zātuñdan irerse zerre-veş cāna eşer
Ķabz ü baştı lūṭf u ķahrı cism ü cān yeksān ider
- 7 Feyz-i fażluñdan olursa ger Fenāyīye nazār
Ve’hve ma’küm sırrını ‘ālemlere i‘lān ider

292

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Güzer eyle gönül gel ḥāşş u ‘āmı
İrişdür Hāzret-i Zāta maķāmı

²⁹¹ HM: 180a, M: 103b, DE: 113b, SA: -, SB: -, YK: -

⁷ Ve hüve me‘aküm: vezin gereği “Vehve me‘aküm” şeklinde okunmalıdır.

²⁹² HM: 180b, M: 103b, DE: 114a, SA: -, SB: -, YK: -

- 2 Fenā rāhında varuñ eyle ifnā
Göñül bulmaq dilerseñ her merāmı
- 3 İdüp Mevlāya haqqānī sücüdı
Kılagör kıble-i kalbe kıyāmı
- 4 İdüp eş-şavmu lī remzini iz‘ān
Sivā resminden idegör şıyāmı
- 5 Nazar itdüñse en-nāsü niyāma
Gider bu h‘āb-ı ğafletden menāmı
- 6 Kılup āyīne-i kalbüñ muşaffā
İre bī-vāsıta Haqquñ kelāmı
- 7 Fenāyī bendeñe kıl luṭf u ihsān
Bula her cāda maḫşūda devāmı

293

Mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün

- 1 Göñül levhında naḫş olsa kaçan ma‘nā-yı zıkrū’llāh
İzā temme rumūzını ‘ayān eyler aña Allāh
- 2 Cihāt-ı sittenüñ vechi nümāyān oldı vechinde
Zuhūr eylerse sırruñda nidā-yı semme vechu’llāh
- 3 Vücūd noḫtasınuñ devri kamu pergār-ı vaḫdetdür
Anuñla der-ḫarem kıldı bu mevcūdātı zātu’llāh
- 4 Bu emrūñ şavt ile ḫarfsız denildi çünki aḫkā mı
İşāretle buyurdı lī ma‘a’llāhı ḫabıbu’llāh
- 5 Li-meni’l-mülk şühūdı ger ‘ayān olursa ‘aynuñda
Fuāduñda zuhūr eyler bu sırr el-hükmü illa’llāh
- 6 Olur esrār-ı faşluñda dü ‘ālem gerçi kim ḫayrān
İrerdı cāna bir behre eğer olursa ‘avnu’llāh

- 7 İki ‘âlem vücûdı kim aña âyinedür vechüñ
Çapuña yüz sürüp geldi Fenâyî der ki şey li’llâh

294

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Oldı dil yolında yârüñ hâk-i râh
N’eyleyem başmadı aña ayağını bir kez âh
- 2 Pâyine yüz sürmeye mümkün mi hîç
Lâ-mekân milkini kıldı cilve-gâh
- 3 Pertev-i hüsninden alır feyzini
Âsümânda seyr ider mihr ile mâh
- 4 Nice taşvîr ide sâlik şânını
Vaḥdetine keşret-i eşyâ güvâh
- 5 Koma elden câm-ı ‘aşkın cür‘asın
Böyle bend eyledi bize ḥânikâh
- 6 Mâni‘ olmaz vaşlına bir kerre cân
Budur ümmîdi ola bî-gâh ü gâh
- 7 Kıl Fenâyî bendene vaşluñ ‘atâ
Maḥz-ı lütfüñdur ana ancak penâh

295

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- 1 Âsitânuñ yâ İlâhî ḥastaya dâru’ş-şifâ
Şerbet-i vaşluñ içenler buldı her derde devâ
- 2 Baḥr-i raḥmet kaṭresi kurbında cümle yoğ u var
Her ne deñlü çok olursa bizde cürm ile ḥaṭâ

²⁹⁴ HM: -, M: -, DE: -, SA: 91b, SB: -, YK: -

1. beytin 2. mısrasında vezin hatası var.

²⁹⁵ HM: 181a, M: 104b, DE: 115a, SA: 91b, SB: -, YK: -

1 Âsitânuñ yâ İlâhî: Yâ İlâhî âsitânuñ SA // buldı her derde devâ: buldılar şafâ SA

2 yoğ u vâ: yoğ olur SA// Bu mısra SA’da boş bırakılmış.

* 3. beyit SA’da bir sonrakiyle yer değiştirmiş.

4 ‘âlim: vâkıf SA

- 3 Ger ziyā-yı şems-i zātuñ irmez ise sālīke
Nice kaç' ider menāzil kanden irişür 'atā
- 4 Mağz-ı faẓluñla İlähî 'ālim it esrāruña
İdelüm her hāl ile sırr-ı Rasüle iktidā
- 5 Zerre görünmez Fenāyî işbu 'ālem 'āriife
Bir demine vuşlatuñ iki cihān olmaz bahā

296

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

- 1 Gel ey mestür olup ğafletde kalmış kendüden ğāfil
Özüñ fehm eyle çeşmüñ aç sivāya bakma ol 'ākıl
- 2 Senüñ haqquñda dinmişdür *nefahtü fihî min rūhî*
Ve nahñü akrebü sırrı senüñ şānuñdadur nāzil
- 3 Dinildi vaşf-ı Ādemde egerçi '*alleme'l-esmā*
İdüp esrārına vākıf emānet eyledi hāmīl
- 4 Cihān-ı fānīnüñ naqş u nigārına gönül virme
İrüp maḥbüb-ı bākīye beḳā milkine ol vāşıl
- 5 Muşāhib olmağa tālīb olup tāvūs-ı kuds ile
Uyuben zāğ-ı nefsuñe gel olma cīfeye māl
- 6 Bekāsı yok çeker 'ömrüñ idersin her nefes zāyî'
Ḥayāt-ı bākī kesbine niçün olmayasın 'ācil
- 7 Bu fānī devleti terk it bulasın 'izzet-i bākī
Şühüd itmeğe ol şānı vücūd-ı fānīdür hāil

297

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

---

5 demine vuşlatuñ iki cihan: demine iki cihan SA
²⁹⁶ HM: 181a, M: 104b, DE: 115a, SA: -, SB: -, YK: -
5 māl: tālīb HM, DE.

²⁹⁷ HM: 181b, M: 105a, DE: 116a, SA: -, SB: -, YK: 4a

- 1 Aç cemālũñ perdesin ‘uŝŝāka olsun fetḥ-i bāb
Ref’ olup benlik aradan qalmaya dilde ḥicāb
- 2 Keşret-i eŝyāda eyle vaḥdetũñ sırrın ‘ayān
Maḥv ola ŝebnem-ŝifāt toĝduqda nũr-ı āfitāb
- 3 Bāde-i ḥubb-ı ezelden mest it ‘uŝŝākı müdām
şem’-i cāna irişe tā vech-i luṭfuñdan ḥiṭāb
- 4 Reşha-ı cũduñla buldı bu vücũdı kāināt
Feyz-i cũduñdan umaruz ola luṭfuñ bĩ-ḥisāb
- 5 Zāhir ü bāṭın Fenāyĩ quluña eyle naẓar
Qıl meded iki cihānda eyleme āña ‘itāb

298

Fā’ilātũñ fā’ilātũñ fā’ilũñ

- 1 Qalbimüz hüznũñle maḥzũn eyleme
Dāimā vaŝluñla mesrũr it bizi
Mā-sivā ḥubbına meftũn eyleme
Dāimā luṭfuñla mesrũr it bizi
- 2 Qalmasuñ arada benlikden niŝān
İrişe birlik iline cism ü cān
Sırr-ı pākũñ ola her şeyde ‘ayān
Dāimā vaŝluñla ḥandān it bizi
- 3 Resm-i ḥubb-ı mā-sivā berbād ola
Hemm ü ğamdan cān u dil āzād ola
Gice qadr ü rũzımız a’yād ola
Dāimā luṭfuñla mesrũr it bizi
- 4 Bu tenezzũl perdesin dilden gider
Pũr ola nũruñla qalbim ser-te-ser
Feyz-i zātuñdan ire cāna eşer
Dāimā vaŝluñla ḥandān it bizi

---

²⁹⁸ HM: 182a, M: 105a, DE: 116a, SA: -, SB: -, YK: -
4 ḥandān: mesrũr M

- 5 Ger Fenāyī bendeñe fetḥ ola bāb
Zerresi bī-şek olurdı āfitāb
Luṭf-ı bī-pāyānuña yoḡdur ḥisāb
Va‘de-i vaşluñla mesrūr it bizi

299

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Sebḡ-ı ḥüsnā maḡzeninden eyle yā Rab neş‘edār
Zāhir ola her nefesde dīdeye dīdār-ı yār
- 2 Mübtelā-yı ḥār-ı hicrān olmadan eyle ḡalāş
Gül-‘izār-ı vaşla nālān ola çün zār-ı hezār
- 3 Āşiyān-ı ḡudse pervāz eyleye şebbāz-ı dil
İre bir milke ki hergiz olmaya leyl ü nehār
- 4 Lālezārı görse bülbül gülsitānuñ yād ider
Ol vecihle güller ider varını aña nişār
- 5 Mürde diller n’ola bulsa la‘l-i nābuñdan ḡayāt
Cām-ı ‘aşḡuñ nüş iden görmez dü ‘ālemde ḡumār
- 6 Hicret-i dār-ı fenā kıl vech-i bākī yādına
Hāzihī cennātü ‘adnin dinile *ni‘me’l-ḡarār*
- 7 Ger Fenāyīye olursa feyz-i aḡdesden ‘atā
Lā-mekān milki ḡümāsın dem-be-dem eyler şikār

300

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Budur senden recā ey Rabb-i Ekber
Kemālātuña şānum ola mazḡar
- 2 Oḡuyam noḡtadan ‘ilm-i ledünni
Kitāb-ı ḡüsnüñi dil ide ezber
- 3 Ezel naḡḡāş-ı ḡudret levḡ-i dilde
Muḡabbet naḡşını ḡılmış muşavver

²⁹⁹ HM: 182a, M: 105b, DE: 116b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁰⁰ HM: 182b, M: 106a, DE: 117a, SA: -, SB: -, YK: -

- 4 Bu ilde vü ol ilde evvel āhır
Vişālũñ zevkıni eyle müyesser
- 5 Nedir şadır olan bir kabza hākden
Yed-i kudretdedür ekber ü aşgar
- 6 İki ‘ālem kıyūdından halās it
Ola nūruñla cism ü cān münevver
- 7 Faķır ü müstemendüñdür Fenāyī
Şühūd-ı nūr-ı zātuñ kıl muķadder

301

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Varıcaķ hazretüñe yā İlāhum
Kerem eyle bağışla her günāhum
- 2 İder her günde biñ kez nefsim ‘işıyān
Velī yokdur Efendi bir gün āhum
- 3 İki ‘ālemde redd itme kapuñdan
Ki senden ğayrı yok püşt ü penāhum
- 4 Hidāyet kıl sırāt-ı müstaķīme
İre sırr-ı Habībe tā ki rāhum
- 5 Fenāyīyi halāş it her elemnden
Meded ey pādişāhlar pādişāhum

302

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Şühūd-ı nūr-ı zātuñ kıl müyesser
Kerem senden ‘ināyet eyle Mevlā

³⁰¹ HM: 182b, M: 106b, DE: 117b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁰² HM: 183a, M: 106b, DE: 117b, SA: -, SB: -, YK: -
5 şems-i: şemsi M

Değil bir kerre ihsân it mükerrer
Kerem senden ‘inâyet eyle Mevlâ

2 Zâ‘îfüz yok saña varmağa çäre
Ziyâd olur dem-â-dem dilde yare
Dil ü cân döymez oldı intizâre
Kerem senden ‘inâyet eyle Mevlâ

3 Ne deñlü çok ise kulda cinâyet
Umar cürminden artuğ ‘afv ü rahmet
Bulunmaz fazluña hadd ü nihâyet
Kerem senden ‘inâyet eyle Mevlâ

4 Bilem maqşudı bu halk-ı cihândan
Nedür hâşıl olan cism ile cândan
Haberdâr it bizi sırr-ı nihândan
Kerem senden ‘inâyet eyle Mevlâ

5 Vücüdüm kaçresini eyle ‘ummân
Görem zerrede nür-ı şems-i pinhân
Fenâyî de ola vaşluñla şādân
Kerem senden ‘inâyet eyle Mevlâ

303

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 Dertlülerüñ derdine eyle devâ
Yâ Ehad ü yâ Şamed ü yâ Kerîm
Vaşluñ ile anlara eyle şifâ
Yâ Ehad ü yâ Şamed ü yâ Kerîm

2 Zikrûñ ile cānumuza vir sürür
Tâ bulavuz iki cihānda huzūr
Fazluñ ile kıl yine ‘abd-i şekür
Yâ Ehad ü yâ Şamed ü yâ Kerîm

3 Tâhir olup kalbimiz ez-mā-sivâ
Pāk idüp hubbuñla bize vir cilâ

³⁰³ HM: 183a, M: 107a, DE: 118a, SA: -, SB: -, YK: -

Zāhir ola her ne var arz ü semā
Yā Eḥad ü yā Şamed ü yā Kerīm

- 4 İtme kapuñdan bizi luḥf eyle red
Ola ki senden ire cāna meded
Kılma celālūñi cemālūñe sed
Yā Eḥad ü yā Şamed ü yā Kerīm

304

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 İster iseñ yāruñı terkeyle cümle varuñı
Bülbül-i şūrīde gibi zīnet it gülzāruñı
- 2 'Ābidān zühd ü 'ibādetle dilerler şöhreti
Ol durur maḳbül-i 'ālem ḥıfz ide esrāruñı
- 3 Kıl şedāyid iḥtiyār ol eşiğinde ḥāk-i rāh
İt melāmet nefsuñı terk eyle ḫālib 'āruñı
- 4 Żāyi' itme naḳd-i 'ömr-i elde iken ey 'azīz
Vaşla cānı bey' idüp yār ile it bāzāruñı
- 5 'Aşḳ yolında şādıḳ oldur kim belādan kaçmadı
Şādıḳ iseñ sen daḫi 'add it güle her ḫāruñı
- 6 Sālik-i rāh-ı ḫarīḳat luḥfuñ umar dāimā
Kıl 'ināyet anlara tā göreler dīdāruñı
- 7 Şunlaruñdur devleti bāḳī vü 'ömr-i sermedī
Bezl idüp cānı yoluñda itdi terk aḡyāruñı
- 8 Varlıḡından geḫüben terk itdi iki 'ālemi
Bil vücūdın maḫv ider bir kez gören dīdāruñı

3 bize vir cilā: bize cilā DE

³⁰⁴ HM: 183b, M: 107b, DE: 118b, SA: -, SB: -, YK: -

2 Ol durur: Oldur M

- 9 Gel derūnuñ ‘aşk ile ʔoldur ki ğayrı girmeye
Şābitü’l-aqđām ol ey dil muhkem it ikrāruñı

305

Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün

- 1 Vişālün zevkını eyle müyesser
Meded senden ‘ināyet eyle Mevlā
Ola nūruñla cism ü cān münevver
Kerem senden ‘ināyet ışşı Mevlā
- 2 Geçür fazluñ ile ğayr-i hevādan
Halāş ola gönül kayd-ı sivādan
Be-küllī maḥv ola benlik aradan
Meded senden ‘ināyet eyle Mevlā
- 3 Refīk olursa ger ‘avn-ı İlāhī
Ki sālīk ʔayy ide bir demde rāhı
Ğarīb ü bī-kesüñ sensin penāhı
Kerem senden ‘ināyet ışşı Mevlā
- 4 Marīz olanları irgör devāya
Bulup şıḥḥat ki ḥamd ide Hudāya
Dola envār-ı Haḫ arz u semāya
Meded senden ‘ināyet ışşı Mevlā
- 5 Fenāyī yoĝ idüp zenb-i vücūdı
‘Aṫā eyle aña nūr-ı şühūdı
İrişdür ğāyete fazl ile cūdı
Kerem senden ‘ināyet ışşı Mevlā

306

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

³⁰⁵ HM: 183b, M: 108a, DE: 119b, SA: -, SB: -, YK: 20a

2 ‘ināyet eyle. ‘ināyet ışşı M

4 ‘ināyet ışşı: ‘ināyet eyle M

³⁰⁶ HM: 184a, M: 108b, DE: 119b, SA: -, SB: -, YK: -

1 ‘ināyet it: ‘ināyet kıl M, DE

4 hidāyet it: ‘ināyet kıl M

- 1 Açı vir ‘uşşāka vaḥdet yolların
Sen ‘ināyet it meded yā Rabbenā
İreler tā maṭlabına ḳullaruñ
Sen ‘ināyet it meded yā Rabbenā
- 2 Vaḥdet-i zātuñla irşād olalar
Vaşluñ ile dāimā şād olalar
Mā-sivā ḳaydından āzād olalar
Sen ‘ināyet ḳıl meded yā Rabbenā
- 3 Dīdeden ref‘ eyle ḥ^vāb-ı ğafleti
Göre göz keşretde sırr-ı vaḥdeti
Ḳıl müyesser zāt-ı pāke vuşlatı
Sen ‘ināyet ḳıl meded yā Rabbenā
- 4 İksir-i vaşla olursa dest-res
Yek-naẓarda cevher olur ḥār u ḥas
Bezm-i yāre hemdem eyle her nefes
Sen hidāyet it meded yā Rabbenā
- 5 Ḳatre ḥāl-i baḥri nice’tsün beyān
Cirm-i şemsi ide mi zerre beyān
Bu durur sözi Fenāyīnūñ hemān
Sen ‘ināyet it meded yā Rabbenā

307

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ülün

- 1 Vişālūñ ‘ıdini eyle müyesser
Meded ey luṭf-ı bī-ḥad pādişāhum
İdeler ḳullaruñ tā Ḥacc-ı ekber
Meded ey luṭf-ı bī-ḥad pādişāhum
- 2 Ḳulūba irişe peyk-i selāmuñ
Ki sālīk zevḳ ide sırr-ı kelāmuñ
Ṭavāf eyleye dil Beyt-i Ḥarāmuñ
Meded ey luṭf-ı bī-ḥad pādişāhum

³⁰⁷ HM: 184b, M: 109a, DE: 120a, SA: -, SB: -, YK: -

- 3 Rumūz-ı *küntü kenze* eyle ‘ārif
Ki dāim gūş idem āvāz-ı hātif
Bizi kıll sırr-ı pinhānuña vākıf
Meded ey luṭf-ı bī-ḥad pādişāhum
- 4 Fedā idüp yoluñda keş-i nefsi
Refīkımız ola ervāḥ-ı ḳudsī
Devām üzre naşīb it saña ünsi
Meded ey luṭf-ı bī-ḥad pādişāhum
- 5 Fenāyī bendeñi ey Rabb-i Ekrem
Cemālūñ Ka‘besine eyle maḥrem
Dil-i maḥzūnı ola şād ü ḥurrem
Meded ey luṭf-ı bī-ḥad pādişāhum

308

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Dürlü dürlü derde uğratduñ bizi
Bendeyin n’eyleyeyin göñlüm seni
- 2 Dū cihāndan özini itdi ḥalāş
Rāh-ı Ḥaḳda bezl iden cān u teni
- 3 İt ḥarīm-i zātuña maḥrem bizi
Zāhir eyle *mā vesa ‘nī* sırrını
- 4 Taḥt-ı teşhīrūñdedür arz u semā
Dertlüler senden bulur dermānını
- 5 Levḥ-ı dilden ḥakk ola resm-i sivā
Göre āyīnede cān cānānını
- 6 Āşiyān-ı aşla dil itdi ‘urūc
Gūş idicek cān hezāruñ zārını
- 7 Luṭf ile eyle Fenāyīye nazār
Aña fetḥ it *küntü kenz* esrārını

309

³⁰⁸ HM: 185a, M: 109b, DE: 120b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁰⁹ HM: 185a, M: 110a, DE: 121a, SA: -, SB: -, YK: -
2 Tatdı: Yandı M

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Bir içim mānuñ Efendi haqqı var
Añlayagör yüri Haqqı sen de var
- 2 Şeş cihetden bī-cihetdür ol Kerīm
Tatdı her kim ki özinde zevkı var
- 3 Yemm-i bī-pāyāna irdi kaçresi
Ol gönül ki işbu bahre ğarkı var
- 4 Ger maqām-ı cem'a bulduñsa vüşül
Bu vücüd ilüñde cānā farkı var
- 5 İki 'ālem 'izzetini hiçe şay
Bārinüñ kullarına tevfiķı var
- 6 İrdi bu keşretde vaħdet sırrına
'Ārifüñ de dilde ğarb u şarkı var
- 7 Ey Fenāyī buldı haqqānī vücüd
Her kimüñ özinde Haqquñ şavķı var

310

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

- 1 Hudāyā fazl u ihsānuñ bulunmaz ħadd ü pāyānı
N'ola luţfuñla eylerseñ gönül derdine dermānı
- 2 Tesellī-i vişālüñle bizi ħandān u şādān it
Şühüd-ı zātuñı eyle iki 'ālemde erzānı
- 3 Bu ism ü resmi maħv eyle kerem kıl levħ-ı ħaţırdan
Geçürsün cezbeñ ey Mevlā sivādan bu dil ü cānı
- 4 Ola aħbebtü en u 'rafrumüzına özüm vāşıl
İçür baħr-ı haķāyıkdan Efendi cām-ı 'irfānı

---

³¹⁰ HM: 185a, M: 110a, DE: 121a, SA: -, SB: -, YK: -
2 Şühüd-ı: Şühüdü HM

- 5 Kemāl-i cūd u fazluñdan Fenāyīye ‘ināyet kııl
İre sırr-ı muḥabbetden aña tā feyz-i Raḥmāni

311

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Oldı çün Haḳḳuñ cemāli ‘ayn-ı ‘āşıḳda ‘ayān
Bildi anı kim nedir maḳşūd-ı emr-i *kün fe-kān*
- 2 Ref‘ idüp kayd-ı vücūdı buldı ıtlāk ‘ālemin
Keşret-i eşyāda gördi vaḥdetüñ zāhir nihān
- 3 ‘Ayn-ı dilden noḳta-ı ğayn gidüp ‘ālem oldı ‘ayn
Gördi çün āyīnede ‘aks-i cemālüñ ‘ārifān
- 4 Cennet ü ḥür ü kuşūrüñ ṭālibidür pür-kuşūr
Lem‘a-ı nūr-ı tecellī besdür ‘uşşāka hemān
- 5 Ger Fenāyīye şorarsañ sırr-ı vaḥdetden nişān
Her nefes tevḥīdi söyler cümle zerrāt-ı cihān

312

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Diyār-ı ğurbete düşdüm cüdā oldum mekānumdan
Nişānum bī-nişān oldı eşer ḳalmadı varımdan
- 2 Ḳadīmī āşiyānına iderdi mürĝ-ı dil pervāz
Olurdu aşlına vāşıl bileydi bu lisānumdan
- 3 İrüp birlik diyārına olurdu cān u dil yeksān
İrerse sem‘-i cāna ger nidā-yı *mūtū* cānumdan
- 4 ‘Arūs-ı ma‘nā ref‘ itdi yüzinden çün niḳābını
O vech ile olur zāhir ḥaber rāz-ı nihānumdan

³¹¹ HM: 185b, M: 110b, DE: 121b, SA: -, SB: -, YK: -

³¹² HM: 186a, M: 110b, DE: 122a, SA: -, SB: -, YK: -

- 5 Cemālũñ vaşfi yādına Fenāyī dem-be-dem yā Rab
Aķıdur lü'lü ü mercān bu çeşm-i hũn-feşānumdan

313

Fā'ilātũn fā'ilātũn fā'ilũn

- 1 İtdüğüñ 'ahdi unutma yār ile
Yār olma ki saķın aģyār ile
- 2 Naķd-i cānı vir metā'-ı vuşlata
Eyle bāzārı bu gũn dildār ile
- 3 Olmaģa maħrem ħarĩm-i ķurbete
Varlıģuñ yoģ eyle gel ol var ile
- 4 Şem'-i zātuñ şu'lesinden vir naşĩb
Pür-ziyā ķıl ķalbimüz envār ile
- 5 Sırr-ı pākũñ it Fenāyīye 'ayān
Tā ki ħayrān ola bu esrār ile

314

Mefā'ĩlũn mefā'ĩlũn fe'ũlũn

- 1 'Aťa eyle bize nũr-ı cemālũñ
Senũndũr luťf u iħsān yā Īlāhĩ
Meded ķıl yaķmasun nār-ı celālũñ
Senũndũr luťf u iħsān yā Īlāhĩ
- 2 Gũzer eyle gũñũl arz u semādan
Geçe 'avnũñle sidre mũntehādan
Çerāģını yaķa nũr-ı Ĥudādan
Senũndũr luťf u iħsān yā Īlāhĩ
- 3 Cenābuñdan eger olmazsa iħsān
Neye ķādir olur bĩ-çāre insān

³¹³ HM: 186a, M: 111a, DE: 122b, SA: -, SB: -, YK: -

³¹⁴ HM: 186b, M: 111a, DE: 122b, SA: -, SB: -, YK: -

Saňa varmağa yollar ola āsān
Senüñdür luṭf u iḥsān yā İlähī

4 ‘İbāduñ dāimā kārı ḥaṭādur
Saňa lāyık olan faẓl u ‘aṭādur
Cemālūñ nūrı her derde devādur
Senüñdür luṭf u iḥsān yā İlähī

5 ‘İnāyet eyle ef‘āl ü şıfāta
Ġarīķ it fazluñ ile bahr-i zāta
Fenāyī de ire bāķī ḥayāta
Senüñdür cümle iḥsān yā İlähī

315

Mefā‘īlün mefā‘īlün

- 1 Vişāl-i Haḫķa ṭālib ol
Göñül terk eyle ednāyı
Gider dilden sivā fikrin
Bul ol a‘lādan a‘lāyı
- 2 Kılagör emr-i *mūtūya*
İtā‘at Haḫķa ḫurbet bul
Saḫın bāķī ḫalır sanma
Begüm bu fānī dünyāyı
- 3 İçen vaḥdet şarābından
Ezel bezminde sākīden
‘Ubūr itse ‘aceb midür
Göñül dünyā vü ‘uḫbāyı
- 4 Bu fānī varlığı maḫv it
İriş maḫbūb-ı bāķīye
Vücūduñdur saňa ḫāil
Şuhūd itmeğe Mevlāyı
- 5 Vücūduñ ḫaṭresini şal
Fenāyī aşl-ı deryāya

---

³¹⁵ HM: 186b, M: 111b, DE: 123a, SA: -, SB: -, YK: -

Haķıķatde eger bilmek
Dilerseñ sırr-ı eşıyayı

316

Mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün mefā‘ılün

- 1 Şaķın bu reng ü bŷyına gŷlŷn aldanma ey bŷlbŷl
Vişāl-i yāre ŧālīb ol bu naķşa baķma ey bŷlbŷl
- 2 Gŷnŷl sevdā-yı zŷlfiyle ezelden oldu āşŷfte
Aña biñ cān olayıdı anuñ’çŷn bende ey bŷlbŷl
- 3 Geçŷp keşret hicābını iriş vaħdet diyārına
Rumŷz-ı sırr-ı Yezdānı bilesin sen de ey bŷlbŷl
- 4 İçŷp vaħdet şarābından gider benliği ortadan
Ķayır ahvālŷñi irken Ķoma feryāda ey bŷlbŷl
- 5 Fenā rāhına sālīk ol irem dirseñ vişāline
Fenāyī dir ki hāildŷr bu cān arada ey bŷlbŷl

317

Mefā‘ılün mefā‘ılün fe‘ŷlŷn

- 1 İrişdŷr vaħdet-i zāta ‘ibādı
Viren sensin ‘ibāda her murādı
- 2 Tesellī-i cemālŷñ eyle in‘ām
Mŷnevver eyle nŷruñla fuādı
- 3 İkilik perdesin Ķıl ref‘ bizden
Dŷ ‘ālemde naşīb it ittiħādı
- 4 Hidāyet it şırāᧁ-ı mŷstaķīme
Delīlŷmŷz ola Allāhu Hādī

³¹⁶ HM: 187a, M: 112a, DE: 123b, SA: -, SB: -, YK: -
4 feryāda: ferdāya M, DE (ŷstte)

³¹⁷ HM: 187a, M: 112b, DE: 124a, SA: -, SB: -, YK: -

- 5 Göñül mir'âtını eyle mücellā
Nümāyān eyleye rāh-ı reşādı
- 6 Firākuñ nārına eyleme sūzān
Dil-i maḥzūn ola vaşluñla şādī
- 7 Fenāyīyi kapuñdan kıılma mehcūr
Kemāl-i faẓluñadur i'timādı

318

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Yağdı şem'-i ḥüsnüñe bāl ü perin pervānemüz
Kulzüm-i 'aşkuña düşdi ṭālib-i dūr-dānemüz
- 2 Görmedi iki cihānda hemm ile ğamdan nişān
Bezm-i vaşluñ cür'asından nüş iden mestānemüz
- 3 Āfitāb-ı ṭal'atuñdan zerre-veş virdi ziyā
Vādi-i kālū belāda devr ider peymānemüz
- 4 Halk-ı 'ālem cām-ı la'lüñden nice mest olmasun
Nergis-i mestüñ ile mest oldılar hum-ḥānemüz
- 5 Bu şikeste bālūme faẓluñ ile eyle naẓar
Va'de-i vaşluñla tā ma'mūr ola vīrānemüz
- 6 Fūrkatüñ nārına sūzān eyleme cān u dili
Hāşıl ola her nefesde rü'yet-i cānānemüz
- 7 Bakma yā Rabbī Fenāyī kuluñuñ noḳşānına
İrişe ḥadd-i kemāle 'ahd ile peymānemüz

319

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

³¹⁸ HM: 187b, M: 113a, DE: 124b, SA: -, SB: -, YK: -

³¹⁹ HM: 188a, M: 113a, DE: 125a, SA: -, SB: -, YK: -

- 1 Tecellî itdi luḡfiyla ‘ibādına yine Mevlā
Umaruz maḥz-ı fazlından hemîşe ḳahr ola a‘dā
- 2 Eger ḡāib eger ḥāzır eger bāṭın eger zāhir
Ḳılalum cān ile dilden yolına varımız ifnā
- 3 Senüñ in‘āmuña yā Rab nice şükr ide ‘ālemler
Kemāl-i cūduña muhtāc Efendi cümle-i eşyā
- 4 Bir avuç ḥāk iken itdüñ bizi fazluñ ile icād
Mufavvaż ḥükmüñe cümle gerek ülä gerek uḥrā
- 5 Fetihler ide erzānī Cenāb-ı Ḥāzret-i Bārī
İki ‘ālem merāmını ḳıla ḳullarına i‘ṭā
- 6 Ḳuşūr u sehv ü taḳşire nazār eylemeye Raḥmān
Şefī‘imüz ola dāim Ḥabīb-i Rabbiye’l-a‘lā
- 7 Fenāyī bendeñi yā Rab irişdür vaḥdet-i zāta
Ḥabībüñ ḥürmetine ḳıl beḳāñ ile anı ifnā

320

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

- 1 Ey göñül gel nazār-ı Ḥaḳḳ ile baḳ eşyāya
Bu günü şalma şaḳın ‘āḳıl isen ferdāya
- 2 Māl ü cāhından ‘ubūr it bu fenā dünyānuñ
Cān u dilden olagör bende Ğanī Mevlāya
- 3 Bu vücūd ḳaṭresini irgöregör deryāya
Berr-i fūrḳatde nice bir gezesin bī-māye
- 4 Cümle mevcūdāt olur vaḥdet-i zātuña güvāh
‘Ayn-ı ‘ibretle nazār eyler iseñ her cāya
- 5 N’ola ‘Aṭṭār-veş bilse lisān-ı mürḡı
Maḥv ider kūh-ı vücūdını iren ‘Anḳāya

³²⁰ HM: 188a, M: 113b, DE: 125b, SA: -, SB: -, YK: -

- 6 Verd-i vaşluñ bũyımı eylemeğe istiřmām
Şaldı bülbül bu vecihden özüni şahrāya
- 7 İki ‘ālemde Fenāyī kuluñ ihsānuñ umar
Kıl Hābībũne anı fażluñ ile hem-sāye

321

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

- 1 Vücūdum zenbine estağfiru’llāh
‘Aṭā kıl nūr-ı zātuñ şey’e li’llāh
- 2 Seni senden ider bu dil temennā
‘Ayān ola ki sırr-ı *lī ma‘allāh*
- 3 Fezā-yı kudse ire cism ile cān
Buyurduñ çün *te‘uddū ni‘mete’llāh*
- 4 Dü ‘ālem ni‘metin eyle müyesser
Didüñ *lā taḳnetū min raḥmeti’llāh*
- 5 Olalum raḥmet ümmīdinde her ān
Didüñ *lā taḳnetū min raḥmeti’llāh*
- 6 Sivā kaydından eyle cānı ıtlāk
Kıl esrāruña vāḳıf ḥāle āgāh
- 7 O zümreden bizi kılma İlāhī
Men itteḥaz ilāhehū hevāhu
- 8 Fenāyī yüz süre bābuña geldi
Anı fażluñla eyle ḥāşş-ı dergāh

322

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

³²¹ HM: 188b, M: 114a, DE: 126a, SA: -, SB: -, YK: -

³²² HM: 189a, M: 114b, DE: 126b, SA: -, SB: -, YK: -

- 1 Dilerseñ cānumı cān üzre cānum
Vişālüñdür hemān maqşūd-ı cānum
- 2 Hāqīkat sırrına kııl bizi vāşıl
Arada qalmaya zerre gümānum
- 3 Açılsun ravza-ı cānum şafādan
Nidā-yı Hāqqı güş eyleye cānum
- 4 Göñül āyīnesi olsun mücellā
Görine dīdeye rāz-ı nihānum
- 5 Tutar evrāqını güller elinde
Oqur hüsñüñ kitābın mürğ-ı cānum
- 6 Şühüd-ı nūr-ı zātuñı kııl i'tā
Aradan ref' olına in ü ānum
- 7 Vücūduñ zenbini maḥv it Fenāyī
Ola zāhir o şān-ı bī-nişānum

323

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Dürlü dürlü derde uqratduñ beni
N'ideyüm n'eyleyeyüm nefsum seni
- 2 Şey'e li'llāh yā Mucībe's-sāilīn
Faqrımız irgör gınāya yā Ğanī
- 3 Sehv ü nisyānumuza kıılma naqar
Bābuña yüz sürmege taqat qanı
- 4 Olmaya pā-bendimüz dehr-i denī
Yaqma nār-ı fürqate cān u teni

---

³²³ HM: 189a, M: 115a, DE: 126b, SA: -, SB: -, YK: -

- 5 Mā-sivā kaydından it cānum ḥalāş
Tā ki pā-bend olmaya dehr-i denī
- 6 *Rabbi ernī* lem‘asından kııl ‘aṭā
Mūsa-veş fehm ide bu dil Rabbini
- 7 Kııl Fenāyīye *ledünnādan* ‘aṭā
İde tekmīl Hızr-āsā her feni

324

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

- 1 Vişālūñ zevkını eyle iki ‘ālemde erzānī
Ḥalāş it derd ile ğamdan kerem kııl cism ile cānı
- 2 Nice bir berr-i fūrkatde olalum la‘lūñe teşne
Zülāl-i baḥr-i faẓluña ğarīk it cān-ı ‘aṭşānı
- 3 Geçür arz u semāvātdan irişdür ‘arş-ı maḳşūda
Aradan ref‘ ola perde açılıp sırr-ı Sübhānī
- 4 Mecāzī mevce baḳmayup bulalum aşl-ı deryāyı
Görem āyīne-i dilden ḥaḳīkat üzre eşyāyı
- 5 ‘Ale’l-‘arşi’stevā remzin Fenāyīye ‘aṭā eyle
Nümāyān ola her cāda aña envār-ı Raḥmānī

325

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Āşiyānında yatarsa ğaflet ile mürġ-ı cān
Şarmaşup bir ğün çıkar mār-ı ecel virmez emān
- 2 *Küllü nefsin zāīkatün* didi Rabbü’l-‘ālemīn
Yād idüp ‘ahd-i ḳadīmī eyle imānuñ ‘ayān

³²⁴ HM: 189a, M: 115a, DE: 127a, SA: -, SB: -, YK: -

² Nice bir berr-i: Nice berr-i M

³²⁵ HM: 189b, M: 115b, DE: 127b, SA: -, SB: -, YK: -

- 3 Emr-i *mūtū* emrine ey dil idegör imtişāl
Zāhir ola her nefesde dīdeye rāz-ı nihān
- 4 Teşne diller vādi-i fūrkatde sūzān oldılar
Baħr-i cūduñ kaçresidür cümleden maķsūd hemān
- 5 Tayy idüp arz u semādan buldı vaħdet sırrını
Küntü kenzen lem‘asını buldı eşyāda ‘ayān
- 6 Bulagör *aħbebtü en u‘raf*rumūzından eşer
‘Ārifūñ bir ānına olmaz bahā iki cihān
- 7 İki ‘ālemde Fenāyī bendeñe eyle nazār
Bu imiş maķsūd olan mefhūm-ı emr-i *kün fe-kān*

326

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

- 1 Hālüm ħarāb bağrum kebāb maħbūb ise ‘ālī-cenāb
Hüsn-i cemāline iren *tūbā lehū ħüsne meāb*
- 2 Fūrkat şebini aradan ref‘ eyleye kudret eli
Zāhir ola her zerrede ‘uşşāka nūr-ı āfītāb
- 3 Düşüp ħumāruñ rencine ayılmadı tā ħaşre dek
Deryā-yı feyzūñden aña eyle ‘aṭā bir kaçre āb
- 4 Maħrem olan esrāruña irişdi zevķ-ı vaşluña
Manzar olup dīdāruña buldı merāmın bī-ħisāb
- 5 Yazup ezelde nüşhasın ķondurdu bā’da noķtasın
Ķodı dü ‘ālem ħuşşasın ķalması arada ħicāb
- 6 Ey Ķādir ü Ħayy ü Vedūd eyle ‘aṭā nūr-ı şühūd
Vir bize ħaķķāñi vücūd ol zāt-ı pāke intisāb
- 7 Eyle Fenāyīye kerem resm-i sivā ola ‘adem
Maħbūba ire dem-be-dem ref‘ ola vechūñden niķāb

³²⁶ HM: 190a, M: 115b, DE: 128a, SA: -, SB: -, YK: -

327

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

- 1 Ey murğ-ı ezel 'āleme feryāda mı geldüñ
Yār ile olan 'ahdüñi di yāda mı geldüñ
- 2 Ol bezm-i belāda görilen sırr-ı nihānı
Ol 'ahd-i qādīm yādına dildāde mi geldüñ
- 3 Vüs'ına taḥammül itmezken arz u semāvāt
Bu 'ālem-i esfelde anı kesble şayyāda mı geldüñ
- 4 Gülzār-ı me'ānīde açıldı şafā verdi
Ol bezm-i şafā-baḥşı bize ḥoş yāda mı geldüñ
- 5 Bulursa n'ola qadri n'ola 'ārif özinde
Ol 'īd-i vişālüñ dile a'yāda mı geldüñ
- 6 Ey bülbül-i cān eyle Fenāyīyi ḥaberdār
Bu 'ahd ile peymānuñı bünyāda mı geldüñ

328

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

- 1 Saḫın kılma bu fānī evde mesken
Beḳā iqlīmine 'azm eyle bülbül
İrişdür özüñi gülzāra irken
Beḳā gülzārına 'azm eyle bülbül
- 2 Olup mürğān-ı qudsīlerle dem-sāz
Qādīmī gül'izāra eyle pervāz
Nevāñ ile idüp 'uşşākı āğāz
Beḳā iqlīmine 'azm eyle bülbül
- 3 Güzer eyleyegör iki cihānı
Qo bī-hūde yire āh u fiğānı

³²⁷ HM: 190b, M: 116a, DE: 128b, SA: -, SB: -, YK: -
5 n'ola qadri: şeb-i qadri M

* 3. ve 4. beyitte vezin hatası var.

³²⁸ HM: 190b, M: 116b, DE: 129b, SA: -, SB: -, YK: -

Ulaşdur Hâzret-i Raḥmāna cānı
Beḳā güلزārına ‘azm eyle bülbül

329

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Raḥmet-i ḥāşşını in‘ām ide Raḥmānū’r-Raḥīm
Bize hādī ola *iḥdīnā şırāṭa’l-müstaḳīm*
- 2 Cān u diller derdine kıl maḥz-ı faẓluñla devā
Zāhir ola her nefesde bize Zū’l-fazli’l-‘azīm
- 3 Baḥr-i cūduñ kaṭresinden buldı ‘ālemler ‘aṭā
Yüz sürüp bābuña geldük şey’e li’llāh yā Kerīm
- 4 *Rabbi ernī* lem‘asından Mūsa-veş eyle nazār
Tā nümāyān ola cāna vech-i evşāf-ı ḳādīm
- 5 Şems-i zātuñ zerresinden cān u dil bula ziyā
Ḳıl civār-ı Hâzretüñde iki ‘ālemde muḳīm
- 6 Maẓhar olmaḳ diler iseñ *len terānī* sırrına
Diyegör *tübtü ileyke* hemçü Mūsā-yı Kelīm
- 7 Zāt-ı pāküñ ‘izzetine zevḳ-ı vaşluñ kıl ‘aṭā
İt Fenāyī ḳuluña iḥsān bi-ḥaḳḳ-ı *Hā vü Mīm*

330

Mefā‘lün mefā‘lün fe‘ülün

- 1 Yüzümüz süriyü geldük ḳapuña
Ḳabül it zāt-ı pāküñ ‘izzetine
- 2 Firāḳuñ āteşine ḳılma sūzān
Sezāvār eyle bezm-i vuşlatuña

³²⁹ HM: 191a, M: 116b, DE: 127b, SA: -, SB: -, YK: -
I elif lam lakısı yazılmamış

³³⁰ HM: 191a, M: 117a, DE: 130a, SA: -, SB: -, YK: -

- 3 Bir avuç hāk iken eyledüñ insān
Nihāyet yok Efendī rahmetüñe
- 4 Dil ü cān derdine sen eyle dermān
Budur lāyık kemāl-i ‘izzetüñe
- 5 Kuşūr u cürme yok hadd ile gāyet
‘Aṭā eyle vişālüñ kullaruña
- 6 ‘Ademden eyledüñ meccānen icād
İrişdür yine sırr-ı vaḥdetüñe
- 7 Fenāyī bendeñi irgör merāma
Ola manzar Cenāb-ı Ḥazretüñe

331

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

- 1 Zehī devlet zehī ‘izzet se‘ādet
İde bir kıluna Mevlā hidāyet
- 2 Güzer eylerdi dil arz u semādan
Cenābuñdan olursa ger ‘ināyet
- 3 Vişālüñ gülşeninde şey’e li’llāh
Aṭā kıl ‘andelīb-i cāna vuşlat
- 4 Nazar eyleme sehv ile kuşūra
Kanı kıluda saña lāyık ‘ibādet
- 5 Vücūdum zerresini eyle ifnā
Tulū‘ ide dile şems-i ḥaḳīḳat
- 6 Vişālüñ zevkini ol cān bilür ki
Çekile ‘aynına kuḥl-ı hidāyet
- 7 Fenāyī bendeñi kıl maḫzar-ı zāt
Dü ‘ālemde yeter aña bu ‘izzet

---

³³¹ HM: 191b, M: 118b, DE: 130b, SA: -, SB: -, YK: -

332

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Dost yolına kim ki terk-i cān ider
Bāri anı vāşıl-ı cānān ider
- 2 İkiliği ref' idüben aradan
Vaḥdet-i zātīyyesin erzān ider
- 3 Vāḳıf olan mā 'arefnā remzine
Lā-mekān illerini seyrān ider
- 4 Cümle eşyā vaḥdet-i zāta güvāh
Sırr-ı vaḥdet dilleri ḥayrān ider
- 5 Şem'-ı ḥüsnüñe gönül pervānesi
Perr ü bālin derd ile sūzān ider
- 6 Ğonca rüyın keşf idicek bülbüle
Bu vecihden dem-be-dem nālān ider
- 7 Bāb-ı Ḥaḳḳa ey Fenāyī sür yüzüñ
Her merāmı 'abde ol iḥsān ider

333

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Ezelden biz size dildāda geldük
Mübārek nāmünüzü yāda geldük
- 2 Ḥurūc idüp ḳadīmī āşiyāndan
Vücūd iḳlīmini ābāda geldük
- 3 Temevvüc itdi çün baḥr-i ḥaḳīḳat
Anın emvācını imdāda geldük
- 4 Ḳoḳup vaḥdet gülin mışr-ı vücūdda
Hezār-veş ol güle feryāda geldük

³³² HM: 191b, M: 118b, DE: 130b, SA: -, SB: -, YK: -

³³³ HM: 192a, M: 118a, DE: 131a, SA: -, SB: -, YK: -

- 5 Daḥi bünyād urılmadın bu çarḥa
Bu dil ta'mīrine bünyāda geldük
- 6 Metā'-ı vaşlı bey' idüp bu cāna
O bāzār naḳdini āmāde geldük
- 7 Bu heft iḳlīmi tayy eyle Fenāyī
Ḳoyup ğayrı elifle bāda geldük

334

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

- 1 Sürādiḳ ref' olıcaḳ muḥteciḃden
İrişür ḥisse *ve'scüd va'ḳterib*den
- 2 Belā gülzārına irmek dilersen
Gülün ḥālin süāl it 'andelībden
- 3 Gel ey bülbül ko bī-hüde fiḡanı
Ḥiṭāb işit saña senden yaḳından
- 4 Ḥaḳīḳat cür'asından şey'e li'llāh
Diriḡ itme vişālün bu ğarībden
- 5 Ne deñlü çoğ ise 'abdün ḳuşuru
'Aṭā umar dü 'ālem raḥmetinden
- 6 Devāsız derde istersen devāyı
Gel iste anı Ḥaḳḳānī ṭabībden
- 7 Fenāyī bendeñe yā Rab ḳıl iḥsān
'Aṭā baḥş it anı sırr-ı Ḥabībden

335

Mefā'īlün mefā'īlün fe'ūlün

- 1 Ferāmüş eyle ey dil dü cihānı
Bulam dirsen eger cān içre cānı
- 2 Şühüd-ı nūr-ı zātuñdur çü maḳşūd
Ara yirden gider in ile ānı

³³⁴ HM: 192a, M: 118b, DE: 131a, SA: -, SB: -, YK: -

³³⁵ HM: 192b, M: 118b, DE: 131b, SA: -, SB: -, YK: -

- 3 Kelām-ı külle yevmin hüve fī şe'n
Nümāyān ide her cāda o şānı
- 4 Güzer eyleye dil heft āsumāndan
Ola zāhir aña sırr-ı meşānı
- 5 Gider āyīne-i dilden ğubārı
Görine anda esrār-ı nihānı
- 6 Beķā iķlīmīne 'azm eyle ey cān
Bu cismüñ olmadın fānıde fānı
- 7 Fenāyī bendeñe ref' it hiçābı
Haķıķıce bile ma'nā-yı insānı

336

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Revā mıdur ki göñlimüz alasın
Bu günümüzi yarına şalasın
- 2 Dil-i şeydā hemīşe şāne gibi
Çeker her demde zülfinüñ belāsın
- 3 'Arūs-ı ma'nā ref' idüp hiçābın
Dile 'arz eyledi çeşmi elāsın
- 4 İki 'ālem kıyūdından berıdür
Gören nūr-ı tecellinüñ ziyāsın
- 5 Zamān ile mekāndan 'āli şānı
Anı sa'y idegör sen de bulasın
- 6 Bu kevnüñ geçdüñ ise mā-verāsın
Sürersin sırr-ı ev ednā şafāsın

---

*7 beytin 2. mısrasında vezin hatası var.
³³⁶ HM: 192b, M: 119a, DE: 132a, SA: -, SB: -, YK: -

- 7 Görürsin sırr-ı eşyâyı kemâ-hî
Güzer it ey Fenâyî mâverâsın

337

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Dū cihānda buldı bir bākī huzūr
'Add iden özini *min ehli'l-kubūr*
- 2 Kılma yā Rab cürm ü 'işyāna nazār
'Afv umup bābuña geldük yā Ğafūr
- 3 Aradan ref' ola resm-i mā-sivā
İde dil arz u semāvātdan 'ubūr
- 4 Bezm-i vaşluñ cür'asından kıl 'aṭā
Cān u diller eyleye kesb ü sürūr
- 5 Ref' olına muḥteciyden perdeler
Dideden envāruñı eyleme dūr
- 6 Çünkü itdüñ *in te'uddūdan* naşīb
Kıl yine ez-zümre-i 'abd-i şekūr
- 7 Luṭf ile eyle Fenâyîye nazār
Vāhid ola tā nazār zāhir ü manzūr

338

Ḳıṭ'a

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Fedādur yoluña bu cism ü cānum
'Ayān olsun gehî sırr-ı nihānum

³³⁷ HM: 192b, M: 119b, DE: 132a, SA: -, SB: -, YK: -

1 buldı: buldı mı DE, M

*7. beytin 2. mısrasında vezin hatası var.

³³⁸ HM: 193a, M: -, DE: 132b, SA: 42a, SB: 47a, YK: -

1 gehî: ki tek SA, SB

2 hemān: hemām HM

- 2 Karār itmez gönül arz u semāda
Vişālũñdür hemān ārām-ı cānum
- 3 Kemāl-i zāt-ı pāke yok nihāyet
Kemālātuña mazhar ola şānum

339

Rübā'ī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ahsen-i takvīmi inkār eyleyen şeytān olur
Şüret-i şāb-ı kuṭayṭ bu ma'nāya bürhān olur
Ḥāl ü ḥaddi vechine aşıftedür bu 'aql ü cān
Lebleri esrārına iki cihān ḥayrān olur

340

Fāi'lātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Mūsa-veş Ṭūr-ı fenāda eyleyen varın telef
Gördi ol ānestü nāran nūrını ez-her taraf
- 2 Tis'a āyātı kelāmın eyledi cān ile gūş
Gösterirse yed-i beyzā lem'asın n'ola be-kef
- 3 Sāḥir-i şu'bān nefsüñ oldı elinden ḥalāş
Zāhir olur ḳalbine nükte-i emr-i *lā teḥaf*
- 4 Ḥalk idüp tevḥīd dürrin ma'rifet bahrinde Ḥaḳ
Ḳıldı 'unşurdan vücūduñ aña maḥzen çün şadef
- 5 Vāşıl ol eb-i ḥaḳıḳi sırrınuñ mefhūmına
Olmaḳ isterseñ Fenāyī ḥayr-i ferzend-i ḥalef

341

Mef'ülü mefā'ilün mef'ülü mefā'ilün

³³⁹ HM: 193a, M: -, DE: 132b, SA: 78a, SB: -, YK: -

³⁴⁰ HM: 193b, M: -, DE: 134a, SA: 30b, SB: 34a, YK: 22b

2 āyāt-ı: āyātın SA

4 maḥzen: maḥzūn SB

³⁴¹ HM: 194a, M: -, DE: 134b, SA: 1b, SB: 1b, YK: 2b

- 1 Şem‘-ı ruḥ-ı cānāna pervānelerüz cānā
Bezm-i mey-i ḳālūdan mestāneleriz cānā
- 2 Feyz-i yemm-i cūdundan iriṣdi ‘aṭā cāna
Ġavṣ eyleyüp ol baḥre dūr-dāneleriz cānā
- 3 Çevgān-ı muḥabbetle vaḥdet ṭopını ḳapduk
Meydān-ı fenā içre merdāneleriz cānā
- 4 Ḥum-ḥāne-i vaḥdetle pür oldı şafā cāmı
Ol cūr‘a-i şahbādan peymāneleriz cānā
- 5 Bu şüret ü ma‘nānuñ fehm itdi meālin her kim
Olup özine vāḳıf bildi nelerüz cānā
- 6 Remz-i ‘arefūdan tā bulalı gönül behre
Ol kenz-i nihāniye vīrāneleriz cānā
- 7 Ol dürr-i yetīmi bul özinde Fenāyī tek
Eşdāf-ı haḳīkatde yek-dāneleriz cānā

342

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Ey ‘aceb bilsem gönül sırrında pinhānuñ nedür
Cānı ḥod cānāna virdüñ arada cānuñ nedür
- 2 Gül-‘izār-ı vuşlatuñ hemdemi olduñ çün hezār
Dem-be-dem ol verd-i bī-hemtāya efgānuñ nedür
- 3 Āşiyān-ı aşla irişmek dilerseñ rüz u şeb
Tārik-i kevn ü mekānsın ya bu imkānuñ nedür
- 4 İtdüñ ol dürr-i yetīmi naḳd-i cāna iştirā
Cevherüñ kānını bulduñ pes bu dükkānuñ nedür

---

4 vaḥdetle: vaḥdetden SA, SB
³⁴² HM: 194a, M: -, DE: 134b, SA: 21b, SB: 22b, YK: 16b

- 5 Tayy idüp arz u semâyı seyrüñ irdi sidreye
'Âlem-i esfelde olan ya bu seyrānuñ nedür
- 6 Bī-naşıbsin sen bu zevkden zāhidā eyle hāzer
Da'vā-yı 'aşq eyleme özüñe bühtānuñ nedür
- 7 *Mā vesa'nīden* Fenāyī olduñ ise neş'e-dār
Kıl me'ānısın beyān *innā 'arāznānuñ* nedür

343

Tārīh

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Hāq Te'ālā cümleye ihsān ide
Sehv ile noqşānumuz gufrān ide
- 2 Yapdı beytin yümn ile Aḥmed Ağa
Bāri müşkillerini āsān ide
- 3 Bedr ola burc-ı şerefde ṭālī'i
Rū-yı baḥtı gül gibi ḥandān ide
- 4 Dehr-i dūndan görmeye hergiz sitem
Faẓl ile luṭfını bī-pāyān ide
- 5 Cennet-i firdevsini ide naşīb
Ḥādimini ḥūr ile gılmān ide
- 6 'İzzet-i dāreyn ile mesrūr idüp
Bu dil-i maḥzūnını şādān ide
- 7 Didi hātif ey Fenāyī tārīḥin
Ḥāneñüz Raḥmān ābādān ide

344

³⁴³ HM: 194b, M: -, DE: 135a, SA: -, SB: 98a, YK: 46a

4 luṭfını: luṭfi HM, DE

6 idüp: olup SB

7 hātif ey Fenāyī: itmāmına hātif

³⁴⁴ HM: 115a, M: -, DE: 135b, SA: -, SB: 98a, YK: -

Tārīḥ
Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün

- 1 Yine kıldı Hudā halka 'ināyet
İrişdi ehline mühr-i şadāret
- 2 Maşūn eyleye Mevlā her ḥaṭardan
İde dāim maḳāmında iḳāmet
- 3 Kudūmıyla feraḥ-nāk oldu 'ālem
Kıla her kārına Bārī 'iānet
- 4 Yed-i kudretle a'dā ola maḳhūr
Bi-ḥaḳḳ-ı mebd-e-i kân-ı risālet
- 5 Dü 'ālem devletiyle ola mesrūr
Aña meftūḥ olup bāb-ı 'adālet
- 6 Şeref burcında bedr olup hilālī
Ziyāsına irişmeye kesāfet
- 7 Sürūran didi tārīḥin Fenāyī
Bi-ḥamdi'llāh yerin buldı vezāret

345

Tārīḥ-i Maḥmūd Efendi li Hazreti'l-'Azīz ḳaddese'llāhu sırrahüm
Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Yumdı göz dār-ı fenādan pīr-i şadr-ı şadıḳān
Gördi hep ḡafletde yatur n'eylesün halk-ı cihān
- 2 Görinen hengām-ı şeb encüm deḡildür ber-felek
Dökdi göz yaşını anuñ rıḫletine āsümān

---

1 mühr-i: mühr ü SB

3 i'ānet: ināyet SA, SB

6 olup: ola SB

7 HM'de altta 1056 tarihi var ve sayfanın yarısı boş bırakılmış

³⁴⁵ HM: 195b, M: -, DE: 136a, SA: 51a, SB: 57b, YK: 40a

*DE'de 13. beyitten öncesi yok bir yaprak kopmuş.

- 3 Cism-i pāk ü t̄āhiri olmışdı rūḥ-ı mahz anuñ
A'yün-i nāsdan anuñ'çün cān gibi oldı nihān
- 4 Gördi kimse bilmedi ol dürr-i pāküñ kıymetin
Şaldı şanduka güher-veş ḥāzin-i kevn ü mekān
- 5 Vādi-i ḥayretde kalan teşne dilleri müdām
Ḳandururdu cām-ı 'irfān ile cānların her ān
- 6 Fevti için oldılar ḥalk-ı cihān mātem-zede
Olmuş idi çün vücūdi bāiş-i emn ü emān
- 7 Geldi geçdi bilmedi kimse o şānuñ rütbesin
Vāḳıf olmadı ḥaḳīḳat ḥāline ins ile cān
- 8 Levḥ-ı maḥfūza muḳābildi derūnī 'ālemi
Müntekışdı levḥ-ı ḥātırında sırr-ı kün fe-kān
- 9 Emr-i mūtū hükmine itmişdi gerçi imtişāl
Küllü nefsin ma'nāsından zāhiren kıldı beyān
- 10 Mā-sivādan kılmış idi evc-i a'lāya 'urūc
Görinürdi şüretā cismi cihān içre hemān
- 11 N'ola zātı oldı ise cān gibi gözden nihān
Eyledi seb'a'l-meşānī sırrın 'uşşāka 'ayān
- 12 Ḳanı bir göz ki şühūd ide cemāli nūrını
Göstere mir'āt-ı dilde vechini ol bī-gümān
- 13 Ol 'Azizüñ rūḥ-ı pākine du'ālar idenüñ
Ḥazret-i Ḥaḳ eylesün anları firdevs āşiyān
- 14 Meşhedine şıdḳ ile yüzler sürenler zāirūn
Rü'yetüñle olalar iki cihānda şād-mān
- 15 Zāt-ı pāküñ vaḥdeti'çün cümle ihvānı ma'an
Dāḥil eyle 'adnüñne faḳluñla fi a'le'l-cinān
- 16 Rūḥ-ı ḳudsiydi Hüdāyī tarḥ-ı kevineyn eyledi
Cevher-i ferd oldı kıldı lā-mekān ilin mekān
Sene 1038

346
Müfred

³⁴⁶ HM: 196a, M: 119b, DE: 137a, SA: -, SB: -, YK: -

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Gerçi vaşluñ cānuma cāndan olur baña qarīb
Sensin olan bize bizden hem ba'īd ü hem qarīb

347

Müfred

Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

Ey dīde-i dil nokta-ı bāya nazar eyle
Bir gördüñ ise var ikilikden hāzer eyle
Rā'ī ile mer'ī vü muḥāṭab mütékellim
Birdür iki şanma aña keşf-i başar eyle

348

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Hālümüze Bāri ihsān eyleye
Cümle müşkilleri āsān eyleye
Mazhar-ı esrār-ı 'irfān eyleye
Cān ü dil derdine dermān eyleye

349

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Cenāb-ı Ḥāzret-i Bārī ola hālümüze yāri
Göñül hoşlıkların kılsun müyesser dāimā Bārī

350

Rübā'ī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ara yirden cāna ref' ola ḥicāb
Göre göz envārını bī-irtiyāb
İde kullarına her dem fetḥ-i bāb
Güş-ı cāna ire luṭfuñdan ḥiṭāb

³⁴⁷ HM: 196a, M: 119b, DE: 137a, SA: -, SB: -, YK: -

* Bu müfred HM ve DE'de dışında "rübā'ī" başlığıyla verilmiştir.

³⁴⁸ HM: 196a, M: 120a, DE: 137a, SA: -, SB: -, YK: -

* Bu müfred HM ve DE dışındae "rübā'ī" başlığıyla verilmiştir.

³⁴⁹ HM: 196b, M: 120a, DE: 138a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁵⁰ HM: 196b, M: 120a, DE: 138a, SA: -, SB: -, YK: -

* Başlık rübā'ī olmasına rağmen rübā'ī kalıbıyla yazılmamıştır.

351

Rübâ'î

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Fazluñ ile yâ İlahî eyle tevfiķuñ refik
Hâzretüñe toğrı vara tâ haķıķatde tarık
Feyz-i vaşluñ neş'esinden iriše cāna naşīb
Āteş-i hicrāna itme iki 'ālemde ħarık

352

Müfred

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Cümle müşkillerimiz Kâdir Hudâ āsân ide
Maĥz-ı fazlından umaruz vuşlatın iĥsân ide

353

Tārīĥ-i Cāmi'-i Şerif li-Vâlîde Sulţān

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Kād benā Vâlîde Sulţān cāmi'an
Ĥālîşen li'l-'ālimîne'l-'āmilin
- 2 Etyab-ı mālından ifrāz eyledi
Kıla maķbūl anı Rabbü'l-'ālemîn
- 3 Kūltü tārīĥen li hāze'l-ma'bed
Mecme'un li'l-müslimîne'l-müttekîn

354

Müfred

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

³⁵¹ HM: 196b, M: 120a, DE: 138a, SA: 32b, SB: 36b, YK: -

³⁵² HM: 196b, M: 120a, DE: 138b, -, SB: -, YK: -

³⁵³ HM: 197a, M: 120a, DE: 138b, -, SB: -, YK: -

* M'de Kıt'a başlığıyla verilmiş.

* HM sayfa kenarında 1074 (1664) tarihi bulunuyor.

* Son beyitte vezin hatası var.

(1. Vâlîde Sultan, samimi olarak, ilmiyle âmil olan âlimler için bir cami yaptırdı.

3. Bu mâbed için "müttakî müslümanlar için toplayıcı" diye bir tarih söyledim.)

³⁵⁴ HM: 197a, M: 120b, DE: 139a, -, SB: -, YK: -

Ol kerem kânı Hudâvend-i ‘Alîm
Kıla dâim sizlere luṭfuñ ‘azîm

355

Rubâ‘î

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

Vişâlûñ zevkîni yâ Rabb bize fazluñla kııl i‘tâ
Şu‘â‘-ı nûr-ı zâtuñdan ola tâ mürdeler ihyâ
Geçür bu bezm-i keşretten nazâr kııl sırr-ı vaḥdetden
İçür ‘aşkuñ şarâbından olalum dâimâ şeydâ

356

Kıt‘a

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

- 1 Şunarsa sâki-yi ‘aşkuñ dile cām-ı muşaffâyı
Görür mir‘ât-ı dilde ol cemâl-i ‘âlem-ârâyı
- 2 Nice bir berr-i fūrkatde olalum vaşluña teşne
Zülâl-i la‘l-i nābuñdan ‘atâ eyle tesellâyı
- 3 Ziyâ-baḥş olsun âfâkda cemâl-i ‘âlem-efrūzuñ
Fūrüzân eyledükce ṭal‘at-ı ḥurşîd-i dünyâyı

357

Rubâ‘î

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün fe‘ülün

Temennâ-yı vişâlûñde dil ü cān
Umaruz ola iḥsân aña her ân
Zülâl-i feyz-i cūduñdan ‘atâ kııl
Koma bu berr-i fūrkat içre ‘atşân

358

³⁵⁵ HM: 197a, M: 120b, DE: 139a, SA: 4a, SB: 5b, YK: -

³⁵⁶ HM: 197a, M: 120b, DE: 139a, SA: 4a, SB: 5b, YK: -

³⁵⁷ HM: 197b, M: 121a, DE: 139a, SA: -, SB: -, YK: -

* HM ve DE’de “Müfred” başlığıyla verilmiş

³⁵⁸ HM: 197b, M: 121a, DE: 139a, SA: -, SB: -, YK: -

* HM ve DE’de “Müfred” başlığıyla verilmiş

Rubā'ī
Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ƙıl 'ināyet lutf ile noƘşānumuz bulsun kemāl
Leyl-i fūrƘat ref' olup zāhir ola şubh-ı vişāl
Nice yol bulur Cenāb-ı Pāke bu 'abd-i zelīl
Şems-i zātuñ lem'asından irmese zerrece hāl

359
Müfred
Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Derin 'ālem Efendi cümle 'ālem
Bu esrār ile hayrān ibn-i ādem

360
Rubā'ī
Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Cenāb-ı Hazret-i HaƘ kıla gūyā
HaƘıƘat gülşeninde 'andelībi

Bi-haƘƘ-ı Hazret-i şadr-ı risālet
Ƙarīb ola Cenāb-ı Pāke Ƙurbi

361
Müfred

Büşrā le-Ƙad enceze'l-iƘbālū mā-ve'adā
Kevkebü'l-mecdi min ufuƘı's-sa'ādeti Ƙad bedā

362
Müfred
Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Neseble iftiħār itmek hevesdür
Fülān ensāb ehl-i 'aƘla besdür

³⁵⁹ HM: 197b, M: 121a, DE: 140a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁶⁰ HM: 197b, M: 121a, DE: 140a, SA: -, SB: -, YK: -

* HM ve DE'de "Müfred" başlığıyla verilmiş

³⁶¹ HM: 197b, M: 121a, DE: 140a, SA: -, SB: -, YK: -

* M'de "Tārīh-i Şehzāde Şultān Muştafa" başlığıyla verilmiş.

(Müjdeler olsun, va'd edilen şey yerine getirildi. Şeref yıldızı saadet burcunda görüldü.)

³⁶² HM: 198a, M: 121a, DE: 140a, SA: -, SB: -, YK: -

363

Müfred

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

Şeref burcında bedr oldu çün ol mäh
Semāvāt ehli didi bāreke’llāh

364

Rübā‘ī

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Mekteb-i ‘irfāndan ey dil almağ isterseñ sebak
Varuñı pervāne gibi şem‘-i hüsn-i yāre yak
Sağın aldanma cihānuñ kuru nağş ü āline
Gel derūnuñ ‘āleminde ketb olan ma’nāya bak

365

Kıṭ‘a

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- 1 Ger dilerseñ bite dilde dürr-i pāk
Meskenetle ol fenā rāhında ḥāk
- 2 ‘Andelībūñ gūş idenler na‘lesin
Ceyb-i şabrı gül gibi eyledi çāk
- 3 *Mā vesa‘nī* lem‘asından kıl ‘atā
Zāhir ola sırra her dem Zāt-ı Pāk

366

Müfred

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

Efendiden olıcağ kula da‘vet
Olur kıldan daḥi hüsn-i icābet

³⁶³ HM: 198a, M: 121a, DE: 140b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁶⁴ HM: 198a, M: 121b, DE: 140b, SA: -, SB: -, YK: -

* HM ve DE’de “Müfred” başlığıyla verilmiş

³⁶⁵ HM: 198a, M: 121b, DE: 140b, SA: -, SB: -, YK: -

* HM ve DE’de “Müfred” başlığıyla verilmiş

³⁶⁶ HM: 198a, M: 121b, DE: 141a, SA: -, SB: -, YK: -

367

Müfred

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

Güzer kılsa 'aceb midür bu dil Firdevs-i a'lādan
Açıldı vahdeti sırrı bu gün nūr-ı tecellādan

368

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

'Ākıl iseñ Zeyd u 'Amra eyleme hergiz zarar
Her ne iderse kişi bil yine kendüye ider

369

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

'Ākıl oldur hişşe ala kışşadan
Seyr ide deryāyı her bir noqtadan

370

Müfred

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

Huṭūṭı kim yed-i kudret ser-i insāna yazmışdur
Meşānī āyetidür kim ruḡ-ı cānāna yazmışdur

371

Müfred

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

Hudā viridi çü kudret luṭf u cūda
Getür mümkün olan luṭfi vücūda

---

³⁶⁷ HM: 198a, M: 121b, DE:141a, SA: -, SB: -, YK: -
³⁶⁸ HM: 198b, M: 121b, DE: 141a, SA: -, SB: -, YK: -
³⁶⁹ HM: 198b, M: 121b, DE: 141a, SA: -, SB: -, YK: -
³⁷⁰ HM: 198b, M: 121b, DE: 141a, SA: -, SB: -, YK: -
³⁷¹ HM: 198b, M: -, DE: 141b, SA: -, SB: -, YK: -

372

Müfred

Mefā'ılün mefā'ılün feū'lün

Bizi dūr eyleme hüsn-i nazardan
Halāş olam ki tā 'ayn-ı güzlerden

373

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Eyle mesrūr bu şikeste bālūmi
Kıl muvāfiq emrūne her hālūmi

374

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Vuşlatuñ deryāsına yā Rabbi kıl bizi ğarīk
Nice bir şöyle kılalum nūr-ı hasretde ğarīk

375

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Fazluñ ile bizi tevfiq eyle toğrı yoluña
Saña lāyık olanı kıl yā İlāhī kuluña

376

Kit'a

Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün

- 1 Fedādur yoluña bu cism ü cānum
'Ayān olsun ki tā sırr-ı nihānum

³⁷² HM: 198b, M: -, DE: 141b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁷³ HM: 198b, M: -, DE: 141b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁷⁴ HM: 198b, M: -, DE: 141b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁷⁵ HM: 198b, M: -, DE: 141b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁷⁶ HM: 198b, M: -, DE: 141b, SA: -, SB: -, YK: -

* Müfred başlığıyla verilmesine rağmen şiir müfred değil Kıtadır.

- 2 Karār itmez gönül arz u semāda
Vişālüñdür hemān ārām-ı cānum
- 3 Kemāl-i zāt-ı pāke yok nihāyet
Kemālātuña mazhar ola şānum

377

Müfred

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

Şağın aldanma naqşına bu 'ālem-i gülistānuñ
Senüñ gubinüñ ey bülbül uçurmuşdur hezārānuñ

378

Müfred

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

Hayāl-i sırr-ı cānāne gönül fikr ü hayāl irmez
Bu bir rāz-ı nihānīdür buña 'aql-ı 'ikāl irmez

379

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Hzret-i Vālide Sultān Cāmi'i oldı tamām
Cennet-i 'adnini Mevlā eylesün aña maqām

380

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Āşiyān-ı kudse ey dil ister iseñ ittişāl
Geç sivādan Hzret-i Mevlāya eyle ittikāl

³⁷⁷ HM: 199a, M: -, DE: 142a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁷⁸ HM: 199a- 200b, M: -, DE: 142a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁷⁹ HM: 199a, M: -, DE: 142a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸⁰ HM: 199a, M: -, DE: 142a, SA: -, SB: -, YK: -

381

Müfred

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Budur dâim gönül levhında melhûz
Küdürâtdan sizi Hâk ide mahfûz

382

Müfred

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Ẓuhûr iden bu 'âlemde cemâl ile celâlündür
Hâkîkatle nazar itseñ yine 'ayn-ı cemâlündür

383

Müfred

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün

Her bâr dâver-i eşhâb-ı şafâ ol
Luṭf itmek ile mazhar-ı elṭâf-ı Hudâ ol

384

Müfred

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Şebûñ Kıadr ola ey mâh-ı şeb-efrüz
Çerâğ-ı devletün yansın şeb ü rüz

385

Müfred

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Alduñ ise ey Fenâyî noḳta-ı bādan sebaḳ
Gel bu ḫarfün levḫ-ı dilden idegör inşâsını

³⁸¹ HM: 199a, M: -, DE: 142b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸² HM: 199a, M: -, DE: 142b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸³ HM: 199a, M: -, DE: 142b, SA: -, SB: -, YK: -

* 1. mısranın vezninde problem var.

³⁸⁴ HM: 199b, M: -, DE: 142b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸⁵ HM: 199b, M: -, DE: 142b, SA: -, SB: -, YK: -

386

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Mantıku't-tayr ey Fenāyī hemçü 'Attār bilegör
Nice görür Kūh-ı Qāfa varmayan 'Ankāsını

387

Müfred

Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün

Ya'qūb-ı dil itse n'ola her lahza teessüf
Dīdārı 'azīz eylemege başladı Yūsuf

388

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Lā-mekān iline irüp buldı ol cānānını
Gerçi 'unşurdan mürekkebe eylemiş endāmını

389

Müfred

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Cümle mevcūdāt lisān-ı hāl ile eyler nidā
Mā-sivādan yoq vefā Mevlāya idüñ ilticā

390

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

Seri pā kılmayınca baħr-i 'aşka ıalı-bilmezsin
Nefes ıtıtmaz iseñ dürr-i murādı alı-bilmezsin

³⁸⁶ HM: 199b, M: -, DE: 142b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸⁷ HM: 199b, M: -, DE: 143a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸⁸ HM: 199b, M: -, DE: 143a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁸⁹ HM: 199b, M: -, DE: 143a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹⁰ HM: 199b, M: -, DE: 143a, SA: -, SB: -, YK: -

391

Müfred

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

Bizi dūr eyleme hüsni nazardan
Halâş olam ki tā ‘ayn-ı kederden

392

Müfred

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

İlâ yevmi’l-kıyâm olsun mükerrem
Cenâb-ı Hazret-i Pâşâ-yı Ekrem

393

Kıf‘a

Fâi‘lâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Ehl-i ‘irfānuñ maqāmı kâf imiş
‘Arif-i Rab ‘arif-i a‘raf imiş
Bilmeyen ol kaf-ı sūzı lâf imiş
Özini bilen bu gün şarrâf imiş

394

Müfred

Fâi‘lâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

Zâhidüñ hîç oldı zerķı hîçe vardı tã‘ati
Başladı *Yâ Sîne* şimdi kimse gelmez yasına

395

Müfred

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ülün

Şenâ eylerse n’ola hâşş ile ‘ām
Henüz buldı maqāmın Şeyhü’l-İslām

³⁹¹ HM: 199b, M: -, DE: 143a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹² HM: 199b, M: -, DE: 143a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹³ HM: 200a, M: -, DE: 143b, SA: 30a, SB: 32a, YK: -

* SA’da “Beyt”, HM ve DE’de “Müfred” başlığıyla veriliyor

³⁹⁴ HM: 200a, M: -, DE: 143b, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹⁵ HM: 200a, M: -, DE: 144a, SA: -, SB: -, YK: -

396

Müfred

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Umaruz 'afv ide cürmini Celil
Eyleye İbrāhimi Mevlā ḫalil

397

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

N'ola görse dü 'ālemde liḳāyı
Civār-ı ḳudse 'azm itdi Fenāyī

398

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Olıcaḳ rūḫ-ı ḳudsilerle hemdem
İrişdi āşiyān-ı vaşla ādem

399

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

'Ademden bir vücūd olınmış i'tā
Mu'ammer eylesün Allāh Te'ālā

400

Müfred

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Pādişāhum Ḥaḳ seni yavuz nazardan şaḳlasun
Bir nihāl-i tāzesin Mevlā ḫaḫardan şaḳlasun

³⁹⁶ HM: 200a, M: -, DE: 144a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹⁷ HM: 200a-200b, M: -, DE: 144a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹⁸ HM: 200a, M: -, DE: 144a, SA: -, SB: -, YK: -

³⁹⁹ HM: 200a, M: -, DE: 144a, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰⁰ HM: 200a, M: -, DE: -, SA: -, SB: -, YK: -

401

Müfred

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Demdeme irişmeğe dem ehline hemdem gerek
Rūh-ı Kud̄siden irişmiş İsa-veş bir dem gerek

402

Müfred

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Tengdür yārūñ dehānı dir imiş çün ol ḥasūd
Yoğ yere da'vā ider işbātı yoğ bulmaz şühūd

403

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Kelām-ı Ḥaqqı gel kendüden işit
Hemān ṭurma ulular yolına git

404

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

İde ḥālūñize Bārī vü yārī
Gidere ḳalbūñüzden inkisārı

405

Müfred

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

Cemā'atle ḳılalum gel namāzı
İdelüm dāimā Ḥaqqā niyāzı

⁴⁰¹ HM: 200b, M: -, DE: -, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰² HM: 200a, M: -, DE: -, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰³ HM: 200b, M: -, DE: -, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰⁴ HM: 200b, M: -, DE: -, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰⁵ HM: 200b, M: -, DE: 144b, SA: -, SB: -, YK: -

406

Müfred

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Bizi bilenlere idüñ selâmı
Müyesser ide Hağ dâru's-selâmı

407

Müfred

Fa'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Halka-i 'aynumı şayyâd-ı ezel kılalı dâm
Hüblarda seni dutdı gözüm ey kebk-i hırâm

408

Müfred

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün

Ezelden böyle olmuş 'âdetu'llâh
Ki hizmetle bulunur vuşlatu'llâh

409

Müfred

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

Müyesser kıla ol Mevlâ iki 'âlem merâmını
Ferağ bağış eylesün dâim bu halkuñ hâşş u 'âmını

410

Müfred

'Aşğ atınuñ süvârı irişdi menziline
Lâğar-ı hâr ile zâhid bekler çapuda nevbet

⁴⁰⁶ HM: 200b, M: -, DE: 144b, SA: -, SB: -, YK: -

*Hağkı zıkr ideler her şubh u şâmı (altta) HM, DE

⁴⁰⁷ HM: 201a, M: -, DE: 144b, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰⁸ HM: 201a, M: -, DE: 144b, SA: -, SB: -, YK: -

⁴⁰⁹ HM: 201a, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

⁴¹⁰ HM: 201a, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

* Veznini tespit edemedik.

411

Müfred

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Umaruz kim Faḥr-i 'ālem ola anuñ rehberi
Şubḥ-veş yoluñda şādık eyle yā Rab Ca'feri

412

Müfred

Fa'ilātün fā'ilātün fā'ilün

Ḳulluğın 'ābid ider dāim ḥisāb
Olıserdür zāhide zühdi ḥicāb

413

Ḳıṭ'a

Mefā'ilün mefā'ilün fe'ülün

- 1 Ḥudāyā yara senden çāre senden
Umar derde devā bī-çāre senden
- 2 Bizi bizlik ḥicābından ḥalāş it
Senüñle varalum sen yāre senden
- 3 İder sevdā-yı vaşluñı şeb ü rüz
Temennā bu dil-i āvāre senden

414

Müfred

Olıcaḳ rūḥ-ı ḳudsilerle hemdem
Rūḥu'l-ḳuds deminden 'İse'bn-i Meryem oldum

415

---

⁴¹¹ HM: 201a, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

⁴¹² HM: 201a, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

⁴¹³ HM: 201a, M: -, DE: 145a, SA: 52a, SB: 58b, YK: -

⁴¹⁴ HM: 201b, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

Müfred

Fa‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Ey kemāl-i kudretünde iken ‘ālem bir hayāl
Küh-i vaşfuña irişmek mā-sivā emr-i muḥāl

416

Müfred

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

Hemīşe gonca-ı baḥtı ola güller gibi ḥandān
Cihān turduḡca bu beyti idüp Ḥaḡ dāim ābādān

---

* 1. mısra “Mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün” kalıbındadır, 2. mısranın veznini tespit edemedik.

⁴¹⁵ HM: 201b, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

⁴¹⁶ HM: 201b, M: -, DE: 145a, SA: -, SB: -, YK: -

BİBLİYOGRAFYA

- ABDULBAKÎ, Muhammed Fûad, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 2. Baskı, Kahire 1988.
- ACLÛNÎ, İsmail ibn. Muhammed el-Aclûnî el-Cerrâhî, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs 'ammâ İşterehû mine'l-Ehâdis-i 'ale's-Sünneti'n-Nâs*, Beyrut 1351,
- AÇIKGÖZ, Namık, “Edebiyatta Üslup ve Anlam Derinliği Çağı: 17. Yüzyıl”, *Osmanlı*, Ankara 1999, IX, 630-638.
- AFYONCU, Fatma, *XVII. Yüzyılda Hassa Mimarlar Ocağı*, Ankara 2001.
- AHMED b. HANBEL, Ebû Abdullah, *Kitâbu Fezâilü's-Sahâbe I-II*, Mekke 1403/ 1983.
- AK, Coşkun, *Şair Padişahlar*, Ankara 2001.
- AKALIN, L. Sami, *Türk Folklorunda Kuşlar*, Ankara 1993.
- AKKAYA, Hüseyin, “XVII. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Görülen Fikir Hareketlerinden Kadızadeliler-Sivasîler Tartışması”, *Osmanlı, Düşünce*, Ankara 1999, VII, 170-177.
- , *Abdülahad Nuri ve Divanı* (Basılmamış Doçentlik Tezi), Sivas 1998.
- AKSOY, Hasan, *Mustafa Âli'nin Manzum Kırk Hadis Tercümelere*, İstanbul 1991.
- AKTAŞ, Hasan, *Türk Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Konya 2001.
- AKÛN, Ömer Faruk, “Divan Edebiyatı”, *DİA.*, İstanbul 1994, IX, 394-396.
- Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfû'a fi'l-Ahbâri'l-Mevdû'a*, Beyrut 1986.
- Arnavutluk Devlet Arşivleri Osmanlı Yazmalar Kataloğu*, Ankara 2001.
- ASLANAPA, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986.
- AŞKAR Mustafa, *Niyâzi-i Mısrî ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara 1998.
- ATEŞ Süleyman, *İslam Tasavvufu*, Ankara 1972.
- ATEŞ, Ahmet, “Metin Tenkidi Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII, 1942.
- AYDEMİR, Yaşar, *Behiştî Divânı Behiştî, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Ankara 2000.
- AYVANSARAYÎ, Hüseyin, *Vefâyât-ı Selâtîn ve Meşâhir-i Ricâl*, İstanbul 1978.

- BAĞDATLI İSMAİL PAŞA, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, İstanbul 1951.
- , *Hediyetü'l-ârifîn, Esmâu'l-müellifîn ve Âsâru'l-musannifîn II*, İstanbul 1955.
- , *Îzahu'l-meknûn fi'z-zeyl 'alâ Keşfi'z-zünûn 'an esâmî'l-kutüp ve'l-fünûn I*, İstanbul 1945.
- BALTACIOĞLU, İsmayıl Hakkı, *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara 1993.
- BANARLI, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, İstanbul 1987.
- BARTHOLD, W. –KÖPRÜLÜ, Fuad, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Ankara 1982.
- BAYAK, Cemal, “Fenâî Ali Efendi”, *DİA*, İstanbul 1996, XII, 335-336.
- BAYRAK, Nail, *Atatürk Kitaplığı Osman Nuri Ergun Yazmaları*, İstanbul 1991.
- BELİĞ, B. İsmail, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, Bursa 1302.
- BELVİRANLI, Ali Kemal, *Aruz ve Âhenk*, 3. Baskı, İstanbul 1995.
- BİLGEGİL, Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, İstanbul 1989.
- BİLGİN, A. Azmi, *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul 2000.
- BİLKAN, Ali Fuat, *Nâbî Divânı I-II*, İstanbul 1997.
- , “Osmanlı Hanedanının Sanat Tarihçesi”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Osmanlı Özel Sayısı, Şubat-Temmuz 2000, Sayı: 4-5, s. 331-352.
- BOLAY, S. Hayri, *Felsefî Doktrinler Sözlüğü*, Ankara 1987.
- BOYDAŞ, Nihat, *Ta'lik Yazıya Plastik Değer Açısından Bir Yaklaşım*, İstanbul 1994.
- BURSALI Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1333 (1915).
- BURSEVÎ İsmail Hakkı, *Kitâbu'n-Netîce I-II*, İstanbul 1997.
- , *Silsile-i Tarîk-ı Celvetî*, İstanbul 1291 (1874).
- CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 1997.
- CENGİZ, Halil Erdoğan, *Divan Şiiri Antolojisi*, 2. Basım, Ankara 1983.
- CEYHAN, Adem, “Eski Türk Edebiyatı'nda Sad-Kelime-i Ali Derleme, Tercüme ve Şerhlerine Dair”, *CBÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Manisa 1997, Sayı: 1, s. 232-254.

- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998.
- , *Muhammediye I*, İstanbul 1996.
- ÇELİKOĞLU, Şahver, *Divan Sezayi-i Gülşenî*, İstanbul 1985.
- DEMİRCİ, Mehmet, *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul 2001.
- , “Nûr-ı Muhammedî”, *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi I*, İzmir 1983.
- , *Yunus Emrede İlâhi Aşk ve İnsan Sevgisi*, İstanbul 1997.
- , “Zâhidlik Nedir? Dünya Ahiret Dengesi Nasıl Kurulur”, *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi IV*, İzmir 1987.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, 6. Baskı, Ankara 2000.
- DURUSOY, M. Orhan, *İstanbul Belediyesi Kütüphanesi Alfabetik Kataloğu*, İstanbul 1953.
- DÜNDAR, Abdülkadir, “Osmanlı Mimarisinde Hassa Mimarları”, *Dini Araştırmalar*, Eylül-Aralık 1999, Sayı: 5, s. 159-176.
- el-ELBÂNÎ, *Silsiletü'l-Ehâdîse'z-Zaîfe ve'l-Mevzûa I*, Dimeşk 1384/1965.
- ELMALILI Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili, I-X*, İstanbul 1982.
- , *Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*, İstanbul 1994.
- ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul 1990.
- ERTUĞRUL, İ. Fennî, *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn-i Arabî*, İstanbul 1991.
- FINDIKLILI İsmet Efendi, *Şekâik-i Nu'maniyye Zeyilleri Tekmiletü'ş-şakâik fî hakkı ehli'l-hakâik V*, İstanbul 1989.
- GENÇ, İlhan, *Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye İnceleme-Metin*, Ankara 2000.
- GIBB, E. J. Wilkinson, *Osmanlı Şiir Tarihi I-II*, Ankara 1999.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Divan Şiiri (XVII. Yüzyıl)*, İstanbul 1954.
- , *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, Ankara 1971.
- , *Tasavvuf Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1972.
- , *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977.
- GÜL, Ahmet, “Lokman Hekim ve Öğütleri”, *EÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi II*, Kayseri 1985.
- GÜNDOĞDU, Cengiz, “XVII. Yüzyıl Osmanlısında Siyasi Otoritenin Ulemâ-Sûfî Yaklaşımına Dair Bir Örnek: IV. Murat-Kadızâde-Sivâsî”, *Dinî Araştırmalar*, Eylül-Aralık 1999, Sayı: 5, s. 203-223.
- GÜZEL, Abdurrahman, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara 2000.

- , *Kaygusuz Abdal*, Ankara 1981.
- HOCA-ZÂDE, Ahmed Hilmi, *Ziyâret-i Evliyâ*, İstanbul 1327 (1909).
- HÜSEYİN VASSAF, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr fî Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*
I-V, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar nr. 2307-2309
- İbn Haldun, *Tasavvufun Mahiyeti Şifâu's-Sâil*, İstanbul 1984.
- İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'l-Mevzûât*, Beyrut 1389.
- İLAYDIN, Hikmet, *Türk Edebiyatında Nazım*, 6. Baskı, Ankara 1997.
- İLGÜREL, Mücteba, "III. Mehmet", "I. Mustafa", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi X*, İstanbul 1989.
- İlmiye Salnâmesi Osmanlı İlmiye Teşkilâtı ve Şeyhülişlâmlar*, İstanbul 1998.
- İPEKTEN, Haluk vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988.
- İSEN Mustafa- KURNAZ Cemal, "XVII. Yüzyıl Divan Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı III*, 2. Baskı, Ankara 1992.
- İSEN, Mustafa, "Divan Edebiyatında Mahlasdaş Şairler", *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara 1997.
- , "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar, Divan Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri", *Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara 1997.
- İSEN, Mustafa-KURNAZ Cemal, "XVII. Yüzyıl Divan Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı III*, Ankara 1992.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, İstanbul 1969.
- KANAR, Mehmet, *Fehmi ve Şebisterî'den Şem ve Pervane*, İstanbul 1995.
- KARA, Mustafa, *Dini Hayat ve Sanat Açısından Tekke ve Zaviyeler*, İstanbul 1977.
- , *Tasavvuf ve Tarikatar Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul 1990.
- KARAHAN, Abdülkadir, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul 1954.
- KARATAY, Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu I*, İstanbul 1961.
- KAYA, Doğan, *Şairnâmeler*, Ankara 1990.
- Kazasker Salim Efendi, *Tezkire-i Salim*, İstanbul 1315 (1898).
- KEMİKLİ, Bilal, *Sun'ullâh-ı Gaybî Dîvânı İnceleme-Metin*, İstanbul 2000.

- Kemiksiz-zâde Saffet Mustafa, *Nuhbetü'l-âsâr min ferâidi'l-eş'âr*, İSAM, nu: 10663.
- KILIÇ, Filiz, *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Ankara 1998.
- KOCAKAPLAN, İsa, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul 1992.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Divan Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1947.
- , *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1955.
- KOÇI BEY, *Risâle*, İstanbul 1972.
- KONUR, Himmet, "Gülşenîliğe Dair Bir Eser: Nazir İbrâhim'in Beyân-ı Tarîkat-ı Gülşenî'si", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı: 3, Nisan 2000.
- KONYALI, İ. Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi I*, İstanbul 1977.
- KORTANTAMER, Tunca, *Nev'î-zâde Atâyî ve Hamsesi*, İzmir 1997.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Edebiyat Araştırmaları*, İstanbul 1989.
- , *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 7. Baskı, Ankara 1991.
- , *XVII. Asır Sazşâirleri*, Ankara 1962.
- KURNAZ, Cemal, "Bülbül", *DİA.*, İstanbul 1992, VI, 485-486.
- , "Gül", *DİA.*, İstanbul 1996, XIV, 219-222.
- , *Hayâli Bey Divânı'nın Tahlîli*, İstanbul 1996.
- KURNAZ, Cemal-TATCI, Mustafa-AYDEMİR, Yaşar, *Giritli Salacıoğlu Mustafa Celvetî Divan*, Ankara 2000.
- KURT, Yılmaz, *Koçibey Risalesi*, Ankara 1998.
- KUT, Günay, "Divan Edebiyatında Bezm, Âlât-ı Bezm ve Âdâb-ı Sohbet", *Osmanlı*, Ankara 1999, IX, 616-629.
- , "Vefeyât-ı Ayvansarayî ve Nüshaları ya da Tezkire-i Ayvansarayî", *Türklük Bilimi Araştırmaları Agâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı III*, Harvard 2000, s. 151-277.
- LA'LÎ, Mehmed Fenâyi, *Şerh-i Ma'nevi-yi Şerif*, İstanbul 1289 (1872).
- LATÎFÎ, *Latîfî Tezkiresi Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsıratü'n-nüzemâ*, Ankara 1999.
- LEVEND, Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı/Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, 4. Basım, İstanbul 1984.
- , *Türk Edebiyatı Tarihi I*, 3. Baskı, İstanbul 1988.
- LİNGS, Martin, *Tasavvuf Nedir*, İstanbul 1986.
- MACÎT, Muhsin, *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*, Ankara 1996.

- Mehmed Sirâceddin, *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, Sivas 1994.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî II*, İstanbul 1311.
- Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şuarâ*, İstanbul 1290.
- MERİÇ, Rıfkı Melül, *Türk Tezyinî San'atları ve Son Üstaplardan Altısı*, İstanbul 1937.
- MUALLİM NACİ, *Osmanlı Şairleri*, Ankara 1986.
- Muhyiddîn-i Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn ve Tercümesi I*, 8. Baskı, Ankara, tsz.
- MÜSTAKÎMZÂDE Süleyman, *Mecelletü'n-Nisâb* (Tıpkı Basım), Ankara 2001.
- , *Devhatü'l-Meşâyih*, İstanbul 1978.
- OKUYUCU, Cihan, "Tunus Milli Kütüphanesindeki Türkçe Elyazmaları", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 7-8, Kasım 2000-Nisan 2001, s.135-169.
- ONAY, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara 1993.
- ÖZ, Tahsin, *İstanbul Camileri*, Ankara 1964.
- ÖZALP, M. Nazmi, *Türk Müsikîsi Tarihi I-II*, İstanbul 2000.
- ÖZCAN, Nuri, "Osmanlılarda Mûsikî", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, III, 225-233.
- ÖZKAN, Mustafa, "Gül ü Bülbül", *DİA.*, İstanbul 1996, XIV, 222-223.
- ÖZTEKİN, Nezahat, *Bekâyî'nin Gül ü Bülbül'ü ile Fazlî'nin Gül ü Bülbül'ünün Karşılaştırılması*, İzmir 2000.
- ÖZTÜRK, Mürsel, *Anadolu Erenlerinin Kaynağı Horasan*, Ankara 2001.
- PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, İstanbul 1983.
- PALA, İskender, "Koçi Bey", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, IV, 236-237.
- , "Osmanlı Edebiyatı", *Osmanlı Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, IV, 147-265.
- , *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü I-II*, Ankara, tsz.
- , *Divan Edebiyatı*, İstanbul 1992.
- PEKOLCAY, Neclâ vd., *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, 5. Baskı, İstanbul 2000.
- SADIK VİCDANÎ, *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye Melâmîlik*, İstanbul 1338 (1920).

- , *Tomar-ı Turuk-ı Âliyye'den Halvetîlik*, İstanbul 1338 (1920).
- SAFAYÎ Mustafa, *Tezkire-i Şuarâ*, Süleymaniye Ktp. Esad Ef. Böl. nr: 2549.
- SAHAVÎ, Muhammed b. Abdurrahman, *El-Makâsidü'l-Hasene*, Kahire 1956.
- SAYI, Ali, *Firavun, Hâman ve Kârun Karşısında Hz. Musa*, İstanbul 1993.
- SEHÎ BEY, *Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt*, Ankara 1988.
- SOYSAL, M. Orhan, *Edebî San'atlar ve Tanınması*, İstanbul 1992.
- SÖNMEZ, Zeki, "Osmanlı Mimarisinin Gelişiminde Hassa Mimarlar Ocağı'nın Yeri, Örgütlenme Biçimi ve Faaliyetleri", *Osmanlı*, Ankara 1999, X, 184-189.
- SUBAŞI, Hüsrev, *Yazıya Giriş*, İstanbul 1987.
- SÜYÛTÎ, Celâleddîn b. Ebû Bekr, *el-Câmi'u's-Sağîr*, Beyrut 1401 (1981).
- ŞEKER, Mehmet-MERCAN, İ. Hakkı, "Tunus Milli Kütüphanesindeki Türkçe El Yazmaları", *DEÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi II*, İzmir 1985.
- ŞENER, H. İbrahim, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar*, (Basılmamış doktora tezi), İzmir 1985.
- ŞEYHÎ Mehmed Efendi, *Şekâik-i Nu'maniyye Zeyilleri Vekâiyü'l-Fudâlâ* (Haz. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989.
- ŞİŞMANOĞLU, M. Nazif, "Attâr, Feridüddin", *DİA.*, İstanbul 1991, IV, 95-98.
- TATCI, Mustafa, *Yunus Emre Divanı I-III*, İstanbul 1997.
- TEZEREN, Ziver, *Aziz Mahmud Hüdayi*, İstanbul 1987.
- , *Seyyid Aziz Mahmud Hüdayi I*, İstanbul 1984.
- , *Seyyid Aziz Mahmud Hüdayi Divânı II*, İstanbul 1985.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, 4. Baskı, İstanbul 1997.
- TOLASA, Harun, "Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi I*, İzmir 1982.
- , *Günümüz Türkçesindeki Karşılıklarıyla Şeyhülislâm Bahâyî Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler*, İstanbul 1979.
- UŞŞAKİZÂDE Seyyid İbrahim, *Zeyl-i Şakâik*, Otto Harransowitz Wiesbaden 1965.

- UZUN, Mustafa, "Osmanlı'nın Gür Nefesi: Türk Dinî-Tasavvufî Edebiyatında İlahî", *Osmanlı*, Ankara 1999, IX, 591-597.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III/1.
- ÜNVER, İsmail, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoğlu Dergisi*, XI, 51-83.
- ÜZGÖR, Tahir, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara 1991.
- YARDIM, Ali, *İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Katalogu III*, İzmir 1997.
- YAZAR, İlyas, *Ömer Fuâdî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Bülbülüye'sinin Metni*, İstanbul 2001.
- YILDIRIM, Selahattin, *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları 1*, İstanbul 2000.
- YILMAZ, Ali, *Köstendilli Süleyman Şeyhî*, Ankara 1989.
- YILMAZ, H. Kamil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul 2000.
- , *Azîz Mahmud Hüdâyi ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1982.
- , *Azîz Mahmud Hüdâyi, Hayatı-Eserleri-Tarikatı*, İstanbul 1990.
- YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul 1992.
- ZEBÎDÎ, Zeynü'd-din Ahmed b. Abmed b. Abdü'l-latîf, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi VII*, 7. Baskı, Ankara 1982.